

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 105 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2024
under Landbruks- og matdepartementet
(Jordbruksoppgjøret 2024)

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 105 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024)

Innhold

1	Innledning	7	3.5	Natur, miljø og klima – utvikling og rapportering	45
1.1	Grunnlaget for jordbruks- forhandlingene i 2024	7	3.5.1	Utvikling innen natur-, miljø- og klimaområdet	45
1.2	Regjeringens politiske plattform	7	3.5.2	Rapportering på enkeltområder innenfor natur-, miljø- og klimaområdet	48
1.3	Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)	8		Økologisk jordbruk	56
1.4	Oppfølging av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)	10	3.5.3 3.5.4	Andre politikkområder	58
1.5	Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2023	10	4	Utvikling i foredlings- og omsetningsledd	60
1.6	Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021)	10	4.1 4.2	Innledning	60
1.7	Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket	11	4.3	Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder	60
1.8	Bærekraftig matproduksjon	11	4.4	Prisutviklingen på matvarer	62
1.9	Tiltak for naturmangfold	12	4.5	Industri og konkurranseforhold ...	64
1.10	Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi	12	5	Matpolitikken	66
2	Gjennomføringen av forhandlingene	13	5.1	Importvernet og internasjonale forhold	68
2.1	Jordbrukets krav	13	5.2	Importvernet for landbruks- varer	68
2.2	Statens tilbud	13	5.3	Import av landbruksvarer	68
2.3	Det videre forløpet av forhandlingene	14	5.4 5.5	WTO Landbruksavtalen	69
3	Utviklingen i jordbruket	15	6	EU's landbrukspolitikk	70
3.1	Grunnlagsmaterialet	15	6	Forhandlinger om handelsavtaler	71
3.2	Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon	17	6.1	Hovedtrekk i avtalen	72
3.2.1	Produksjons- og markeds- utvikling	17	6.1.1	Mål og rammer for oppgjøret	72
3.2.2	Økt selvforsyningsgrad/ hjemmemarkedsandel	18	6.1.2	Hovedmålene i jordbruks- politikken	72
3.2.3	Dyr på beite	20	6.1.3	Jordbrukets og jordbruks- avtalens bidrag til et mer bærekraftig matsystem	73
3.3	Landbruk over hele landet	20	6.1.4	Selvforsyning	74
3.3.1	Arealutvikling og -fordeling	20	6.1.5	Normalisering, men fortsatt usikkerhet i matvare- markedene	74
3.3.2	Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling	22	6.1.5	Matpriser, svekket kjøpekraft og budsjettstøtte	74
3.3.3	Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk	35	6.1.6	Prioritere klima, natur og miljø ...	75
3.4	Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen	36	6.1.7 6.1.8	Internasjonale forhold	76
3.4.1	Inntekts- og kostnads- utviklingen	36	6.2	Opptapping av inntekts- mulighetene	77
3.4.2	Utvikling i investeringer	38	6.2	Grunnlagsmaterialet	77
3.4.3	Utvikling i sysselsetting	38	6.3	Inntektsutviklingen	77
3.4.4	Strukturutvikling	42	6.4	Økte inntektsmuligheter	78
3.4.5	Overføringene til jordbruket	44	6.4.1 6.5	Utslag på referansebrukene	81
				Hovedprioriteringer	83

7	Nærmere om viktige politikkområder	85	7.3.8	Nasjonalt miljøprogram	106
7.1	Landbrukets utviklingsfond (LUF)	85	7.3.9	Regionale miljøprogram (RMP) ...	108
7.1.1	Økonomisk oversikt over fondet	85	7.3.10	Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)	110
7.1.2	Tilskuddsramme for LUF	86	7.4	Økologisk jordbruk	114
7.2	Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket	86	7.5	Korn, kraftfôr og mel	116
7.2.1	Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket	88	7.5.1	Avvikling av midlertidig ordning for importert karbohydratråvare ...	117
7.2.2	Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)	91	7.5.2	Målpriser og prisnedskrivings- og matkorntilskudd	117
7.2.3	Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket	91	7.5.3	Arealtilskudd korn	118
7.2.4	Områderettet innsats – bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket	92	7.5.4	Frakttilskudd til korn og kraftfôr	118
7.2.5	Rekruttering og kompetanseheving i landbruket	92	7.5.5	Tilskudd til beredskapslager såkorn	119
7.2.6	Forskning og utvikling	95	7.6	Frukt, bær, grønnsaker og poteter	119
7.2.7	PRESIS	95	7.6.1	«Det store norske Grøntløftet» og Opplysningskontoret for frukt og grønt	120
7.2.8	Stiftelsen Norsk Mat	95	7.6.2	Utredning av potetmarkedet	120
7.2.9	Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	96	7.6.3	Utredning av produsenteide pakkerier i grøntsektoren	120
7.2.10	Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost	98	7.6.4	Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter	120
7.2.11	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	98	7.7	Melk	120
7.2.12	Skogbruk	99	7.7.1	Ny prismodell for melk	121
7.2.13	Bekjempelse av villsvin	100	7.7.2	Kvotordningen for melk	123
7.2.14	Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	100	7.7.3	Høring av satser i prisutjevningsordningen	123
7.3	Klima, natur og miljø	100	7.8	Kjøtt og egg	124
7.3.1	Samlet oversikt over klima-, natur- og miljøsatsing i jordbruksavtalen for 2025	101	7.8.1	Tak på husdyrtilskudd	124
7.3.2	Overordnede rammebetingelser og prioriteringer på klima-, natur og miljøområdet	102	7.8.2	Ammeku – storfekjøtt	124
7.3.3	Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket	103	7.8.3	Produksjon av sau/lam og ammegeit	124
7.3.4	Innsats for reduserte metanutslipp og lystgassutslipp fra jordbruket	104	7.8.4	Kraftfôrbasert husdyrhold	125
7.3.5	Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden	105	7.8.5	Birøkt	125
7.3.6	Oppfølging av revidert gjødselbrukforskrift	105	7.8.6	Utredning av produksjonsregulering	125
7.3.7	Arbeid med å redusere matsvinn	106	7.8.7	Sone for distriktstilskudd kjøtt – Stjørdal kommune	125
			7.9	Dyrevelferd	126
			7.10	Velferdsordninger	126
			7.10.1	Rapport fra arbeidsgruppe med vurdering av velferdsordningene i jordbruket	126
			7.10.2	Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid	126
			7.10.3	Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.	127
			7.10.4	Tidligpensjonsordningen for jordbrukere	127
			7.10.5	Tilskudd til landbruksvikarordningen	127

7.10.6	Tilskudd til sykepenge- ordningen	127	8	Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150	135
7.11	Andre politikkområder	127	8.1	Budsjettmessige forhold	135
7.11.1	Tilskudd ved produksjonssvikt	127	8.1.1	Innledning	135
7.11.2	Tilskudd til dyreavl med mer	128	8.1.2	Overførte beløp fra 2023 og omdisponering av bevilgninger i 2024	135
7.11.3	Tilskudd til frøavl m.m.	129	8.1.3	Budsjettmessige endringer fra 2024 til 2025	136
7.11.4	Tilskudd til utvikling av plantemateriale	129			
7.11.5	Rådgivning og kunnskaps- formidling i hele landet	129			
7.11.6	Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem	131		Forslag til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppjøret 2024)	144
7.11.7	Tilskudd til råvarepris- ordningen	131			
7.11.8	Endring av prisbestemmelsene for produkter regulert av volummodellen	131		Vedlegg	
7.12	Utvikling av tilskuddssystemet	132	1	Sluttprotokoll fra forhandlings- møte 16. mai 2024 mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag	145
7.12.1	Telledato for storfe	132	2	Jordbruksforhandlingene 2024 Referat fra forhandlingsmøte 16. mai, kl. 11:00	177
7.12.2	Teigbasert tilskudd	133	3	Brev fra finansministeren av 16. mai 2024	178
7.12.3	Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd og praktiseringen av regelverket	134			
7.12.4	Erstatningsordning for bortfall av tilskudd etter pålegg om sanering av husdyrbesetninger	134			

DET KONGELIGE
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENT

Prop. 105 S

(2023–2024)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

Endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024)

*Tilråding fra Landbruks- og matdepartementet 31. mai 2024,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

1 Innledning

Regjeringen legger med dette frem en proposisjon om jordbruksavtalen for 2024–2025. Avtalen er inngått mellom staten, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag 16. mai 2024. Jordbruksoppgjøret gjelder bevilgninger over statsbudsjettets kap. 1150 for kalenderåret 2025 og endringer og omdisponeringer innenfor bevilgningen for 2024. Videre omfatter avtalen endringer i målpriser for perioden 1. juli 2024 til 30. juni 2025. Partene er enige om at enkelte mindre spørsmål av teknisk karakter kan avklares i forbindelse med gjennomgangen av avtaleteksten for kommende periode.

I kapittel 2–5 gjennomgås det politiske grunnlaget og en del utviklingstrekk som bakgrunn for forhandlingene. Kapittel 6 gjengir hovedtrekkene i tilbudet, og kapittel 7 går nærmere inn på noen sentrale politikkområder. Kapittel 8 omtaler overførte og innsparte midler, og forslag til omdisponering av disse, samt detaljerte forslag til bevilgninger på de enkelte ordningene i 2025.

1.1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2024

Dette kapitlet gjennomgår det mest sentrale politiske grunnlaget for forhandlingene, som er regjeringens politiske plattform, Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024), Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret i 2023 i Innst. 487 S (2022–2023), Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021) og klimaavtalen med jordbruket.

Gjeldende mål for landbrukspolitikken, slik de er står i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2024, er gjengitt i kapittel 6.

1.2 Regjeringens politiske plattform

I Hurdalsplattformen heter det at samfunnsoppdraget til jordbruket er å sikre Norges befolkning

nok og trygg mat produsert på norske naturressurser. For å sikre landbruk over hele landet, økt verdiskaping og redusert klimaavtrykk er det nødvendig å øke lønnsomheten i bruken av jordbruksarealene. Næringsutøverne i landbruket må ha samme inntektsmuligheter som andre grupper. Det vises videre til kapitlet «Landbruk: Trygg mat og levande distrikt» i Hurdalsplattformen.

1.3 Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)

Stortinget behandlet Meld. St. 11 (2023–2024) i Innst. 258 S (2023–2024). Flere av romertallsvedtakene følges opp i andre prosesser enn i jordbruksoppjøret, blant annet gjennom en ny NOU om fremtidens matsystemer, regjeringens oppfølging av Totalberedskapskommisjonens rapport NOU 2023: 17 og samfunnsoppdrag bærekraftig fôr. Følgende romertallsvedtak følges helt eller delvis opp i jordbruksoppjøret:

«VI

Stortinget ber regjeringen arbeide etter et mål om at 50 pst. selvforsyning, korrigert for import av fôr, skal nås innen 2030.

VII

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget våren 2025 med en plan for mer plantebasert mat, hvor målet er at den samlede norske plantebaserte produksjonen skal styrkes og sammenhengen mellom de ulike leddene i verdikjeden skal økes.

IX

Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.

X

Stortinget ber regjeringen gå gjennom tilskuddssystemet for å vurdere om overføringene til jordbruket fører til en styrking av norsk selvforsyning, og at mer jord i Norge tas i bruk til matproduksjon.»

I tillegg fikk forslag nr. 31 flertall i avstemningen i Stortinget:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at time-tall pr. årsverk i jordbruket trappes ned i like deler til 1750 timer fram til 2027.»

I Innst. 258 S (2023–2024) under komiteens merknader, heter det at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, støtter målet om å øke selvforsyningsgraden i Norge til 50 pst korrigert for import av fôr.

Komiteen viser til at lønnsomhet i drift og investeringer i jordbruket er det viktigste tiltaket for å sikre at selvforsyningsmålet kan nås. Komiteen viser til at særlig økt lønnsomhet i planteproduksjonen vil være avgjørende.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser videre til at en opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket er viktig for å sikre lønnsomheten for bonden, slik at selvforsyningsmålet kan realiseres, og at en plan for opptrapping baseres på et nytt tallgrunnlag.»

Og videre at:

«Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstre parti (...) ser det som viktig å styrke beredskapen, og mener at økt selvforsyning er viktig for å sikre økt matberedskap.»

Om konkurransekraft sier komiteen at:

«Komiteen viser til at økt selvforsyning er avhengig av at forbrukerne etterspør norske jordbruksvarer, og at en økning i inntektsmulighetene ikke vil bidra til å øke selvforsyningen dersom jordbruksvarene ikke blir etterspurt. Komiteen viser til at pris, kvalitet og evne til å møte endringer i forbrukertrender er viktig.»

Om forsterket Nord-Norge-satsing sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er spesielt viktig både av bosettingshensyn og beredskap å styrke matproduksjonen i Nord-Norge, og viser til de særskilte satsingene på jordbruket i Nord-Norge som har vært i de to siste jordbruksoppjørene, og ber om at denne innsatsen forsterkes.»

Om økt planteproduksjon til fôr sier komiteen at:

«Komiteen viser til at økt norskandel i kraftfôr må komme fra norsk fôrkorn. Komiteen viser

til at en økning i norsk fórkorn vil konkurrere om de samme arealene som produksjonen av matkorn, som også må økes betraktelig. Komiteen mener det er viktig å tilpasse virkemidlene slik at det finnes egnede arealer til tilstrekkelig produksjon av både fórkorn og matkorn, uten at det forringer den geografiske arbeidsdelingen i jordbruket.»

Om økt produksjon av frukt og grønt sier komiteens flertall at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at det er viktig å øke produksjonen av frukt og grønt for å nå målet om økt selvforsyning, i tillegg til at det er viktig i et klima- og kostholdsperspektiv. Flertallet viser videre til at forbruket og norsk andelen er lav på frukt og grønt i Norge. Gartnerhallen, Norges største produsentorganisasjon for frukt, bær og grønnsaker, viser til at nordmenn kun spiser 3 av de anbefalte «5 om dagen». Flertallet mener at regjeringen fremover må ha et mål om å stimulere til økt produksjon av frukt og grønt i jordbruksoppkjørene, og at regjeringen bør se på andre virkemidler utenfor jordbruksoppkjørene som kan bidra til økt frukt- og grøntproduksjon i Norge.»

Om å styrke kanaliseringspolitikken og ta hele landet i bruk til matproduksjon sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne, ser det som viktig å videreføre kanaliseringspolitikken og ta norske ressurser i hele landet i bruk til matproduksjon. Det er nødvendig å sikre arbeidsfordelingen mellom korn- og grasområder, og legge til rette for et bærekraftig og aktivt landbruk, også i fjellområdene og i nord.»

Og videre at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk.»

Om klimatilpassing i landbruket sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener det er behov for gode virkemidler som bidrar til klimatilpas-

ningen av landbruket, herunder at det stimuleres til grøfting, drenering og vannløp, korn-tørker, lager og klimatilpassa sorter. Andre viktige tiltak er sortsutvikling, frøutvikling og lokale forsøksordninger (korn/gras/frø/poteter) som er tilpasset dagens klimautfordringer, markedsforventninger og bedret lønnsomhet som bidrar til mest mulig sterk produksjon i hele landet. Flertallet mener derfor det er nødvendig å ha fokus på dette i årene som kommer.»

Om produksjonsregulerende tiltak sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt, vil understreke viktigheten av at inntektsopptrappingen ikke fører til overproduksjon. Overproduksjon vil gi økte kostnader og svekket lønnsomhet for bonden, og kunne undergrave målene om inntektsutjevning og selvforsyning.

Flertallet viser til behovet for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler, og mener det skal gjennomføres en utredning av nye virkemidler for produksjonsregulering for ulike produksjoner innen 1. april 2025. Utredningen skal skje i tett dialog med faglagene.»

Om rekruttering/velferdsordninger sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener en styrking av velferdsordningene er viktig for å bidra til rekruttering i landbruket.»

Om husdyrproduksjon sier komiteen at:

«Komiteen viser til at naturgitte premisser i Norge gjør at selvforsyningsgraden for husdyrprodukt, som har et høyt proteininnhold, er gjennomgående høy. Potensialet for å øke selvforsyningsgraden er dermed begrenset sammenlignet med planteproduksjonene. Komiteen viser til at den mest effektive måten å øke den norske selvforsyningsgraden i husdyrproduksjonen på er å øke bruken av norske fórrressurser.»

Om plan for opptapping av inntektsmulighetene i jordbruket sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser

til at en opptrapping av inntektsmulighetene for jordbruket er avgjørende for å nå målet om økt selvforsyning.

Flertallet viser til at regjeringen foreslår en plan for opptrapping av inntektsmulighetene for jordbruket som skal jamstille bondens inntekt med sammenlignbare grupper innen 2027. Flertallet viser videre til at regjeringen foreslår nye prinsipper for beregning av bondens inntekt, som skal danne utgangspunkt for planen for opptrapping av inntektsmulighetene.»

Og videre at:

«Selv om komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, har høye ambisjoner for inntektsmulighetene, er bøndene selvstendig næringsdrivende, og det kan derfor ikke vedtas hva bondens inntekt skal være. Innenfor de økte inntektsmulighetene som det legges til rette for, har bøndene selv ansvar for å realisere et best mulig resultat.»

Om prinsipper for nytt tallgrunnlag sier et flertall i komiteen at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, understreker at denne normeringsfaktoren ikke er et effektiviseringskrav, men en justering som gjøres ut fra den kjennskapen man har til jordbruket om hvordan bønder i ulik grad bruker de inntektsmulighetene de har. Flertallet viser til at det er flere bønder som har andre mål for gårdsdriften enn å tjene mest mulig penger, men også denne delen av landbruket er viktig for å nå de landbrukspolitiske målene.

Flertallet mener det er både relevant og nødvendig å ta hensyn til at det er ulike ønsker med hensyn til å utnytte inntektsmulighetene når jordbrukets inntekt skal måles mot andre grupper, og viser til at Stortinget også tidligere har knyttet ulike forutsetninger til et inntektsmål for landbruket. (...)»

1.4 Oppfølging av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024)

I jordbruksoppkjøret forhandles det i all hovedsak om endringer i bevilgninger over statsbudsjettets kap. 1150 og målpriser. Mange av tiltakene i

Meld. St. 11 (2023–2024) ligger under Landbruks- og matdepartementets ansvarsområde og er fulgt opp i årets jordbruksoppkjør, og vil bli fulgt videre opp i kommende års jordbruksoppkjør og i de ordinære budsjettprosessene. Regjeringens prioriteringer av disse tiltakene fremkommer av kap. 6 og 7. Enkelte tiltak ligger under andre departementers ansvarsområde, og vil bli fulgt opp innenfor disse departementenes budsjetttrammer.

Flere av tiltakene er ikke bare et statlig ansvar, men krever samarbeid med, og innsats fra, både næringsliv og industri. I tillegg medfører målet om økt selvforsyningsgrad et behov for at forbruket skal endre seg slik at forbrukerne i større grad enn i dag kjøper innenlandsproduserte varer. Styrket konkurransekraft for norske jordbruksprodukter er derfor avgjørende for å nå målet om økt selvforsyning. Det er i avtalen lagt vekt på dette.

1.5 Stortingets behandling av jordbruksoppkjøret 2023

Stortinget behandlet Prop. 121 S (2022–2023) *Endringer i statsbudsjettet 2022 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppkjøret 2023)* i Innst. 487 S (2022–2023). I innstillingen heter det blant annet at:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Rødt, merker seg at oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket er prioritert, i tillegg til tiltaksplan for Oslofjorden, med økning i midler til vannmiljøtiltak. Flertallet merker seg videre at ordningene bidrar til å redusere utslippene per produsert enhet og dermed klima- og miljøbelastningen fra jordbruket, i tråd med klimaavtalen mellom staten og jordbruket.»

1.6 Stortingets behandling av Meld. St. 13 (2020–2021)

Stortinget behandlet Meld. St. 13 (2020–2021) *Klimaplan for 2021–2030* i Innst. 325 S (2020–2021). Om jordbruk skriver komiteen blant annet:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at kanaliseringspolitikken, med en geografisk produksjonsfordeling, er god klimapolitikk.

Hele landet må tas i bruk til matproduksjon, og de lokale ressursene må tas i bruk. Flertallet mener at selvforsyningsgraden må opp, at mer mat må lages på norske ressurser. I Norge har vi lite dyrket mark, bare ca. 3 prosent av det totale landarealet vårt. Derfor mener flertallet det er av stor betydning å sikre et sterkt jordvern.

Det bør stimuleres til økt bruk av fangvekster, kompost og biokull til karbonlagring i matjord og bedre utnyttelse av beiteressurser. Det er gode naturbaserte klimatiltak. Gradvise og målrettede forbedringer har gjennom mange år økt produktiviteten i kornavlinger, hos husdyr og i skog samtidig som miljøbelastninger er blitt redusert. Det satses på blant annet klimasmart grovfôr og avl på kyr for å redusere produksjon av metan i vom.

Flertallet mener det må være et mål om minst 50 prosent selvforsyningsgrad basert på norske ressurser, og at dette kravet bør inkludere fôr. Økt matproduksjon må ikke svekke målene i klimaavtalen eller bidra til økte utslipp i andre land. Utslippene av klimagasser fra norsk landbruk skal reduseres og opptaket av karbon økes, samtidig som vi øker selvforsyningen og tilpasser produksjonen til et endret og vanskeligere klima. Det er avgjørende at politikken ikke bidrar til økte utslipp i andre land og til karbonlekkasje. Vern av matjord og verdifull natur må skjerpes.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at regjeringen endog stadfester i meldingen at *«Klimatiltak i jordbruket skal ikke medføre auka subsidiar»*. Flertallet vil påpeke at det at jordbruksoppkjøret vil være en sentral arena for å utforme og videreutvikle eksisterende virkemidler for klimakutt ikke uten videre bør utelukke muligheten for at jordbruket kan dra nytte av eksisterende klimavirkemiddelapparat utenfor jordbruksoppkjøret. Særlig vil flertallet vise til at jordbruket må ta del i den grønne teknologiutviklingen på lik linje med andre sektorer, og at klimaomstilling – også i jordbruket – krever flere nye virkemidler, både for å styrke utvikling av ny klimateknologi og de praktiske mulighetene til å ta nye klimaløsninger i bruk.»

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Senterpartiet, vil sterkt fraråde det å peke på redusert norsk matproduksjon som en klimaløsning, men heller arbeide for reduserte klimagass-

utslipp i jordbruket mot 2030 gjennom å redusere utslipp per produserte enhet gjennom forbedret jordbruksproduksjon, i tråd med tiltakene i jordbrukets egen klimaplan.»

Videre ble det slått fast i behandlingen av stortingsmeldingen at økt skattelegging av norsk kjøttproduksjon ikke skal gjennomføres som en del av klimapolitikken. Dette er i tråd med Hurdalsplattformen.

1.7 Klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket

---

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter innen 2030. Vurdering av aktuelle virkemidler for å følge opp avtalen er en del av de ordinære budsjettprosessene, inkludert de årlige jordbruksoppkjørene. Regnskapsgruppens rapportering på klimaavtalen ligger i kap. 3.5.1.2.

1.8 Bærekraftig matproduksjon

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030. En grunnleggende forutsetning er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Sammen med andre vestlige land skårer Norge godt på de fleste av de globale indikatorene for bærekraftig utvikling. Norge er et velordnet samfunn med høyt inntektsnivå, gode offentlige tjenester og små forskjeller mellom folk, men skårer dårligere på bærekraftsmålene om klimautslipp og ressursbruk.

Målene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuffet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, med overordnede målsetninger om matsikkerhet og beredskap, økt verdiskapning, landbruk over hele landet og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Disse målsetningene skal bidra til å oppnå bærekraftsmål 2 om nok og trygg mat, men også til oppnåelse av bærekraftsagendaen i sin helhet. Sektorens betydning for verdiskapning og sysselsetting, helse og ernæring, bærekraftig forvaltning av naturressurser og klima og miljø gjør sektoren sentral for måloppnåelse på flere områder.

Regjeringens omfattende satsing og tiltak, både innenfor og utenfor jordbruksavtalen, bidrar til en mer bærekraftig landbrukssektor og således til å oppfylle FNs bærekraftsmål. For ytterligere omtale av bærekraft og bærekraftige matsystemer vises det til kapittel 6.

1.9 Tiltak for naturmangfold

I desember 2022 ble verdens land enige om et globalt rammeverk for å bevare og sikre bærekraftig bruk av naturmangfold (naturavtalen). Naturavtalen inneholder fire langsiktige hovedmål frem mot 2050 og 23 handlingsmål frem mot 2030. De globale målene skal bidra til å redusere trusler mot naturmangfold og oppfylle menneskers behov gjennom bærekraftig bruk og fordeling av fordeler samt verktøy og løsninger for gjennomføring og integrering. Flere av målene har direkte relevans for landbruket, blant annet mål om å sikre at arealer der det drives jordbruk og skogbruk forvaltes bærekraftig. Hvordan naturavtalen skal følges opp i Norge, vil bli presentert i en melding til Stortinget, som skal legges frem høsten 2024. Et sentralt mål er at hensynet til naturmangfold skal integreres i politikk og forvaltning.

Jordbruket har et sektoransvar for å bidra til at Norge oppfyller våre nasjonale klima- og miljømål og internasjonale forpliktelser. Flere ordninger over jordbruksavtalen bidrar til bevaring og bærekraftig bruk av naturmangfold, inkludert tiltak for å ivareta kulturlandskapets miljøverdier, tiltak for bevaringsverdige husdyraser, tiltak for biologisk mangfold, samt tiltak som begrenser avrenning til vann og utslipp til luft. Jordbruksavtalen vil således spille en viktig rolle for Norges oppfølging av naturavtalen. For ytterligere omtale av tiltak for naturmangfold vises det til kap. 7.3.

1.10 Den økonomiske politikken og utviklingen i norsk økonomi

---

Norsk økonomi har klart seg bra gjennom en usikker periode, og prisveksten har kommet klart

ned fra toppen i 2022. Renten virker innstrammende på økonomien, og veksten har avtatt, men arbeidsledigheten har holdt seg lav i et historisk perspektiv. Sysselsettingen har fortsatt å øke det siste halvåret, og vi gikk inn i 2024 med et høyere antall sysselsatte enn ventet i fjor høst. Lav arbeidsledighet og god inntjening i store deler av industrien gir grunnlag for høy lønnsvekst. Oppsparte midler fra pandemien har lenge bidratt til å holde konsumet oppe i en tid med lav inntektsvekst. Årslønnsveksten i 2023 på 5,2 pst. var den høyeste siden høykonjunkturen før finanskrisen, men husholdningene opplevde likevel fall i disponibel realinntekt i fjor som følge av økte priser og rentekostnader.

Det siste halvannet året har boligmarkedet vært preget av høy rente og usikkerhet om fremtiden, og både salg og igangsetting av nye boliger har falt kraftig. På den annen side har renteoppgangen gitt mindre utslag i bruktboligmarkedet enn ventet. Fastlandsbedriftenes investeringer har aldri blitt målt høyere enn i 2023, ifølge tall fra SSB. Eksporten fra fastlandet har økt de tre siste årene, etter at den falt markert under pandemien i 2020. I fjor var volumet av fastlandseksporten nesten 25 pst. høyere enn for tre år siden. Sett over en lengre periode har konkurranseevnen bedret seg, noe som forsterkes av den siste tids utvikling i kronekursen. Det legger til rette for økt aktivitet og økt lønnsomhet i deler av næringslivet som konkurrerer med utlandet. Gjennom i år og neste år vil den økonomiske veksten ta seg gradvis opp, i takt med at husholdningene får økt kjøpekraft og renten etter hvert settes ned.

Økt forventet levealder, flere eldre i forhold til sysselsatte og avtakende inntekter fra petroleumsvirksomheten, vil bidra til å utfordre bærekraften i offentlig finanser i årene fremover. På sikt vil handlingsrommet i budsjettene, som er inntekter som gjenstår til politiske prioriteringer, etter at økte utgifter i regelstyrte ordninger under folketrygden er dekket, bli mindre. Fremover må eventuelle nye satsinger, herunder videreføring av historisk vekst i velferdstjenester, i større grad dekkes inn ved omprioriteringer eller økte inntekter.

2 Gjennomføringen av forhandlingene

Jordbruksforhandlingene i 2024 ble gjennomført kort tid etter Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024). Denne meldingen la et nytt grunnlag for forhandlingene på vesentlige forhandlingsområder, både når det gjelder en strategi for økt selvforsyning og en plan for opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket.

Avtalepartene hadde i fellesskap bestilt et nytt tallgrunnlag for Budsjettnemnda for jordbruket den 1. november 2023. Nemnda avga et omforent tallgrunnlag 16. april. På grunnlag av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) 18. april, bestilte partene ytterligere beregninger fra Budsjettnemnda. Nemnda avga deretter en tilleggsutredning til den nye totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter 20. april. Det nye tallgrunnlaget og innholdet i partenes bestilling er omtalt i kapittel 3.1.

Budsjettnemndas tilleggsutredning inneholdt bl.a. en beregning av gjennomsnittlig normert jordbruksinntekt, inntekten for sammenligningsgruppen og effekten av nedtrapping av antall timer i et jordbruksårsverk i like deler til det blir 1 750 timer i 2027, i tråd med Stortingets vedtak. Med dette hadde partene et nytt omforent tallgrunnlag til brud ved nivåsammenligning og oppfølging av regjeringens opptrappingsplan.

2.1 Jordbrukets krav

Allerede 27. april la Jordbrukets forhandlingsutvalg fram et felles krav, på vegne av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Jordbrukets forhandlingsutvalg la Stortingets behandling av Meld. St. 11, samt Budsjettnemndas omforente materiale til grunn for årets forhandlinger. Jordbrukets hovedprioriteringer var (1) et betydelig løft i inntektsnivået (2) økt selvforsyning og (3) redusert risiko for hver enkelt bonde.

Kravet hadde en økonomisk ramme på 3 930 mill. kroner. Dette skulle iflg. Jordbruksforhandlingsutvalg redusere det normerte inntekts-gapet på 135 900 kroner per familieårsverk i 2024 med 75 900 kroner per familieårsverk.

De foreslo å finansiere kravet med en økning i målprisene på nesten 998 mill. kroner. Det var en økning i målprisene med 6,3 pst. i gjennomsnitt. Videre krevde de en økning i bevilgningen over jordbruksavtalen på 2 738 mill. kroner i 2025. Resterende finansiering av kravet var 69 mill. kroner i overførte midler og en beregnet økt verdi av jordbruksfradraget på 125 mill. kroner.

Jordbrukets forhandlingsutvalg prioriterte økning i inntektsmulighetene for melkeproduksjon høyt. I tillegg til rammen krevde de en økning i bevilgningen for inneværende år på 100 mill. kroner for å finansiere et pristilskudd på melk på 34 øre/liter fra 1. juli sammen med ledige midler i 2024.

Jordbruket krevde at målprisen på melk skal avvikles for å tilpasse avtalen til WTO-avtalen. Ordninger med klima- og miljøeffekt ble foreslått økt med 1 071 mill. kroner, med sterk prioritering av midler til drenering, beitetilskudd og areal- og kulturlandskapstilskuddet.

De foreslo også å reversere midlertidige tiltak som ble gjennomført i 2022, under den ekstraordinære kostnadsveksten, bl.a. ved at den midlertidige prisnedskrivningen på importerte karbohydratråvarer avvikles fra 1. juli. Videre foreslo de at det gjeninnføres tak på tilskudd til husdyr på 950 000 kroner per foretak og et tak for arealtilskudd i kornproduksjon på 3 000 dekar per foretak.

Jordbruket prioriterte velferdsordningene høyt, og krevde også at samordningen med lønn og ytelser for lønn mv. avvikles i reglene for utmåling av tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. Utenom det som er forhandlingstema understreket jordbruket betydningen av et sterkere tollvern og ba om at det innføres en «jordbrukskonto» tilsvarende ordningen med tømmerkonto man har i skogbruket.

2.2 Statens tilbud

Staten la fram sitt tilbud 6. mai. Staten viste, som jordbruket, til den forutgående prosessen, med Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–

2024) og det oppdaterte omforente grunnlagsmaterialet. Tilbudet la vekt på at alle tiltak i oppgjøret skulle vurderes opp mot hvordan de påvirket måloppnåelsen for økt selvforsyning, og pekte på at opptrapping av inntektsmulighetene startet i 2021. Staten viste videre til vilkårene for opptrappingsplanen og at disse vilkårene skulle vurderes ved hvert oppgjør.

Tilbudet la til rette for å redusere det beregnede normerte inntektsgapet i 2024 med en tredel. Staten viste til markedssituasjonen for storfe og svin og viste til vilkårene for opptrapping, hvor det står at inntektssvikt som følge av overproduksjon ikke kan kreves kompensert. Det lå derfor potensial for større inntektsvekst i jordbruket ved bedre markedsbalanse.

Tilbudet hadde en økonomisk ramme på 2 620 mill. kroner, hvorav det ble foreslått målprisøkninger tilsvarende 526 mill. kroner (3,5 pst.) og økning i budsjettstøtten på 1 944 mill. kroner. I tillegg var rammen finansiert med 69 mill. kroner i overførte midler og økt verdi av jordbruksfradraget. Tilbudet beskrev at regjeringen legger stor vekt på hensynet til utviklingen i forbrukerpriser og jordbrukets konkurransekraft mot import og substitutter. I de tekniske forutsetningene for rammen pekte Statens forhandlingsutvalg på at jordbruket overvurderte kostnadsutviklingen for ikke-varige driftsmidler utenom gjødsel.

Staten pekte på at jordbruksavtalen over flere år har blitt dreid i en mer klima- og miljøvennlig retning, og at denne dreiningen skal fortsette.

Med utgangspunkt i forskjellige rammer prioriterte staten plantevekster til mat og fôr og klima- og miljøtiltak klart sterkere enn kravet. I tilbudet foreslo staten å øke bevilgningene til ordninger med natur-, klima og miljøeffekt med 1 049 mill. kroner. Tilbudet la i tillegg til rette for betydelig inntektsvekst i melkeproduksjonen og imøtekom jordbrukets krav om satsøkninger i velferdsordningene, men ikke på spørsmålet om samordning.

2.3 Det videre forløpet av forhandlingene

Partene møttes i plenum 8.-10. mai og gikk igjennom innholdet i krav og tilbud. Deretter var det møter på lederplan og i arbeidsgrupper på utvalgte tema for å finne løsninger med sikte på å skrive en felles sluttprotokoll om innholdet i en evt. avtale.

Den 16. mai ble det sendt et brev fra finansministeren til landbruks- og matministeren, der det ble orientert om at finansministeren i arbeidet med statsbudsjettet for 2025 vil utrede om det er grunnlag for en ordning med jordbrukskonto etter modell fra tømmerkontoordningen i skogbruket. Brevet følger proposisjonen som vedlegg 3.

I plenums møte 16. mai konstaterte statens forhandlingsleder at det var inngått jordbruksavtale mellom partene, og sluttprotokollen ble signert. Protokollen følger proposisjonen som vedlegg 1. Referat fra plenums møtet 16. mai følger som vedlegg 2.

3 Utviklingen i jordbruket

Dette kapitlet belyser utviklingen i jordbruket i forhold til de mål og retningslinjer Stortinget har fastsatt. Bønder er selvstendige næringsdrivende, og mange forhold påvirker inntektene og den løpende tilpasningen i det enkelte år. Næringen vil oppleve årlige svingninger, f.eks. i avlinger og markedsforhold, også under ellers stabile politiske rammer. Dette har blitt særlig tydelig de siste årene, med koronapandemi og stengte grenser i 2020 og 2021, Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 med påfølgende uroligheter i markedene og en vekstsesong i 2023 med både tørke og annet ekstremvær.

Jordbruket er en kapitalintensiv næring med langsiktige tilpasninger. Derfor vil det ofte kunne ta flere år før en ser målbare resultater som følge av justeringer i politikk og virkemidler. Utviklingen i jordbruket må derfor sees over tid, og vurderes opp mot helheten i virkemiddelbruken.

Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) var det i 2022 totalt 182 400 landbrukseiendommer i Norge. 159 930 landbrukseiendommer hadde minst 5 dekar eid jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktivt skogareal.

Det var om lag 37 600 jordbruksbedrifter og 31 550 familieårsverk i 2023, jf. Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter (utredning 1 B) fra Budsjettnemnda for jordbruket. Utviklingen for gårdsbruk med ganske like forutsetninger varierer som følge av at bøndene, som selvstendige næringsdrivende, og deres familier treffer sine valg ut fra en helhetlig vurdering av hvilke muligheter landbruket gir, og hvordan den enkelte gårdbruker disponerer sin kompetanse, tid og økonomiske ressurser.inntekten i jordbruket kan ikke vedtas slik lønn for arbeidstakere kan. SSBs skattestatistikk viser at 40 pst. av brukerne hentet mindre enn 10 pst. av bruttoinntekten sin fra jordbruket i 2022. 27 pst. av husholdningene var uten næringsinntekt fra jordbruket, mens 29 pst. hentet over 50 pst. av inntekten sin fra næringen. Andelen uten jordbruksinntekt har ikke vært så lav siden 2010, og andelen med mer enn 50 pst. av bruttoinntekten fra jordbruk har ikke vært så høy siden 2012, som var et godt avlingsår.

I kapittel 3.1 blir grunnlagsmaterialet for jordbruksoppjøret gjennomgått. Kapittel 3.2 til 3.5 er en resultatrapportering på de fire landbrukspolitiske målene. Flere resultatindikatorer er relevante for flere mål, og det må gjøres løpende avveininger mellom kryssende hensyn. Landbrukspolitikken må til enhver tid ta hensyn til kostnader og konkurransekraft, både mellom ulike jordbruksproduksjoner og for jordbruket og matindustrien. Alle ledd i verdikjeden er viktige for å oppnå et godt samlet resultat. Utformingen av virkemidler og forvaltningen av dem må skje gjennom en organisering med god styring og kontroll, og der målretting og forenkling av virkemidlene er viktig.

3.1 Grunnlagsmaterialet

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge frem og bearbeide et grunnlagsmateriale for jordbruksoppjøret. Materialet består vanligvis av følgende tre rapporter:

- Utredning nr. 1: Totalkalkylen for jordbruket: Jordbrukets totalregnskap og budsjett. Beregningene viser registrerte og normaliserte tall for inntekter, kostnader, arbeidsforbruk og resultatmål for jordbrukssektoren samlet.
- Utredning nr. 2: Referansebruksberegninger: Beregningene er basert på driftsgranskningene fra Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO), og brukes til å vurdere utslag av et oppgjør for ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser.
- Utredning nr. 3: Resultatkontrollen for gjennomføringen av landbrukspolitikken.

Som en del av arbeidet med Regjeringens oppfølging av NOU 2022: 14 og Hurdalsplattformen om opptrappingsplan for inntektsmulighetene i jordbruket, tok landbruks- og matministeren initiativ til et møte mellom avtalepartene, som munnet ut i følgende felles bestilling til Budsjettnemnda 1. november 2023:

«Jordbruksavtalepartene ber med dette Budsjettnemnda for jordbruket om å gjøre endringer i tallgrunnlaget for forhandlingene i 2024.

Partene ber om at nemnda gjør endringer i sektorregnskapet totalkalkylen til bruk i forhandlingene, med utgangspunkt i forslaget til modifisering av totalkalkylen fra Gryttenutvalget (NOU 2022: 14), slik at:

- a. Kalkylen beregnes etter vanlige regnskapsprinsipper
- b. I større grad blir et regnskap for det aktive jordbruket

Det innebærer, så langt det finnes datagrunnlag:

- å beregne kapitalslitet etter historisk kostnad og benytte nominell rente på gjeld
- å inntekts- og kostnadsføre jord- og melkekvoteleie og redusere kapitalen til det aktive jordbruket
- å kostnadsføre innleid arbeidskraft og redusere arbeidsforbruket tilsvarende

Det legges ellers til grunn at nemnda på vanlig måte forbedrer og oppdaterer kalkylen som en del av sitt årlige oppdrag.»

Den 16. april 2024 avga Budsjettmemnda grunnlagsmaterialet til årets forhandlinger. Oppdraget fra avtalepartene var løst ved at utredningen om Totalkalkylen var delt i to, først *Utredning 1A: Totalkalkylen for jordbrukssektoren*, og en ny *Utredning 1B: Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter*. Utredning 1B var svaret på partenes bestilling 1. november 2023 om en totalkalkyle for aktive jordbruksbedrifter etter vanlige regnskapsprinsipper.

Etter Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024), blant annet om opptrappingsplanen for inntektsmulighetene i jordbruket, ga avtalepartene i fellellskap følgende tilleggsbestilling til Budsjettmemnda:

«Jordbruksavtalepartene viser til Stortingets vedtak ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023–2024).

Partene ber med dette Budsjettmemnda for jordbruket om å fullføre beregningen av sammenligningsinntekt jordbruk, inkludert avsetning til investeringer fra årsresultatet og normeringsfaktor, i tråd med Stortingets vedtak (jf. tabell 7.1 i Meld. St. 11).

Avsetningen til investeringer i avskrivbar egenkapital beregnes med utgangspunkt i 5 års glidende gjennomsnitt for relevante prisindekser, med grunnlag i bokførte verdier.

Beregningen bes avgitt til partene så raskt som det er praktisk mulig, som et tillegg til

Utredning 1B *Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter* for beregningsårene 2021–2024.»

Basert på denne bestillingen avga Budsjettmemnda for jordbruket den 20. april 2024 tilleggsutredningen: *Tillegg til utredning nr. 1B Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter*. I denne utredningen fullførte Budsjettmemnda: beregningen av sammenligningsinntekt (som beskrevet i Meld. St. 11), den korrigerede prognosen for antall årsverk i 2025 (gitt Stortingets vedtak og reduksjon i timetallet), og ga tall for inntekten til sammenligningsgruppen.

Totalkalkylens prognoser for 2024 er basert på best mulig grunnlag da beregningene ble avsluttet, rundt 1. april. Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med i Totalkalkylen, med unntak av kjøreinntekter der det er brukt maskiner som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylen gir derfor ikke et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede næringsinntekter.

Totalkalkylen er et sektorregnskap for selvstendige næringsdrivende, og kan ikke ha samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk. Data på foretaksnivå viser at det er betydelig variasjon rundt gjennomsnittet, også innen produksjoner og mellom bruk med likeartede forhold og forutsetninger. I tillegg kan revisjon av dataserier med grunnlag i nye data og endring av beregningsprinsipper, gjøre at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling endres mellom beregningsår. Pelsdyrhold er tatt ut av Totalkalkylens tidsserier, som følge av forbudet mot pelsdyrhold.

Hensikten med referansebrukene er blant annet å vise utslag av endringer for ulike driftsformer, størrelser og geografisk plassering som følge av jordbruksoppkjørene. Referansebrukene representerer ikke hele jordbruket. Mange jordbruksbedrifter kan ha en produksjon som ligner et av referansebrukene, men vil likevel ikke kjenne seg igjen i beregningene. Dette kan skyldes flere faktorer, for eksempel ulikt produksjonsomfang, investeringsomfang eller investeringsår enn hva som er lagt til grunn i referansebrukene.

Referansebrukene er basert på regnskapsmateriale fra 2022 for bruk som deltar i Driftsgranskingene, med prisjusteringer for 2023 og 2024. I tillegg beregnes en volumutvikling i framregningsårene. Inndelingen og utvalgskriteriene i årets referansebruk er uendret sammenlignet med i fjor. Beregningene er utført på samme måte som foregående år, men nemnda har i tillegg tatt

inn en tabell og som viser resultatet per familieårsverk, hvor innleid arbeid er kostnadsført. Det er et resultatmål som er mer sammenlignbart med resultatet i utredning 1B: Totalkalkylen for aktive jordbruksbedrifter.

3.2 Matsikkerhet – nasjonal matproduksjon

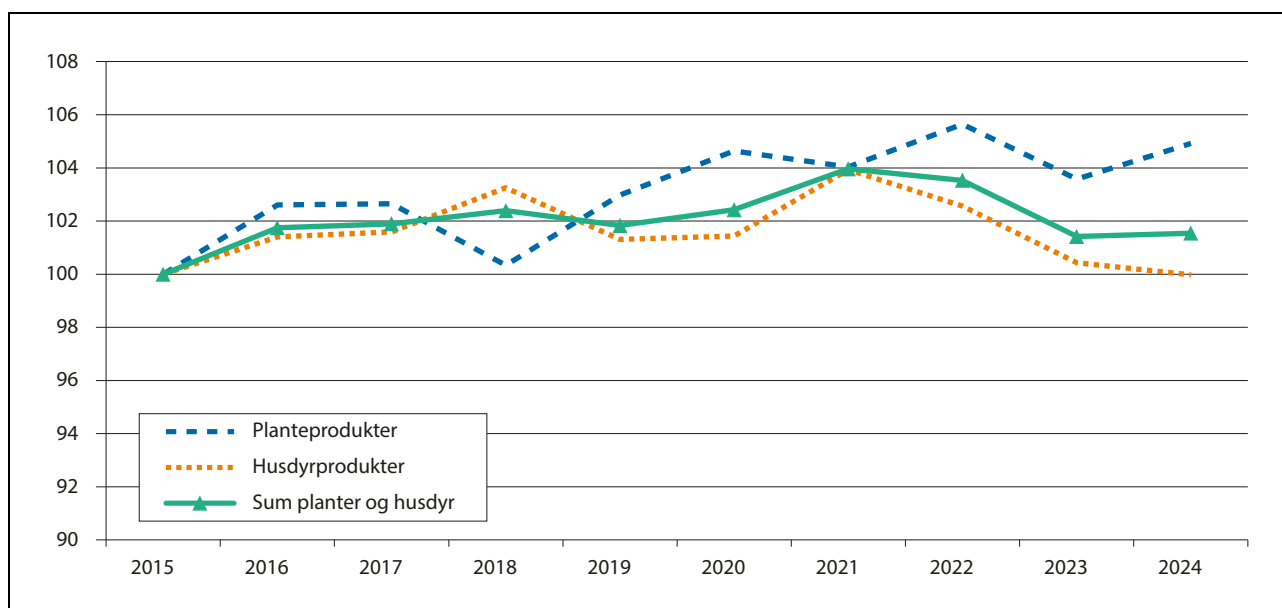
3.2.1 Produksjons- og markedsutvikling

I perioden fra 2015 til 2024 har det samlede produksjonsvolumet av planteprodukter økt med i underkant av 5 pst. (prognosert volum for 2024), jf. figur 3.1. Planteproduksjoner er svært vær-avhengige, og det siste tiåret har gitt store utfordringer for planteprodusentene. Værforholdene i 2016 og 2017 ga gode avlinger, mens tørken sommeren 2018 gikk hardt ut over kornproduksjonen og noen grønnsakskulturer. I 2023 medførte tørke og deretter ekstremværet «Hans» at planteproduksjonen i store deler av Sør-Norge ga svært lave avlinger, samt kvalitetsutfordringer, sammenlignet med et normalår. Svært mange av foretakene med planteproduksjon fikk strømstøtte som følge av høye energikostnader. Samlet sett i perioden fra 2015 til 2024, har produksjonen av korn, erter og oljefrø økt jevnt, totalt i overkant av 11 pst. Med unntak av i 2023, har de siste vekstsesongene vært svært gode for korn. For poteter har økningen vært i overkant av 12 pst., mens den for grønnsaker har vært 14,5 pst. 2023 var et godt fruktår, og produksjonen av frukt har hatt en

økning på over 46 pst. de siste ti årene. Produksjonen av bær har imidlertid gått ned med nesten 36 pst. i samme periode. Mangel på arbeidskraft som følge av koronapandemien førte blant annet til at jordbærplanter aldri kom i jorda, noe ble nedpløyd, mens noe ikke ble høstet. Mange produsenter som ga seg under koronapandemien har ikke startet opp igjen med bærproduksjon. Blant annet er antall jordbærprodusenter redusert med i overkant av 16 pst. siden 2019.

Markedet for frukt og grønnsaker er preget av sterk konkurranse fra import. 2023 ble likevel et svært godt år for veksthusproduksjon av agurk og tomat, med rekord både i omsetning og norskandel. Det var også rekordhøy samlet omsetning av norsk frukt. Produsentene tok ut høyere priser i 2023 enn i 2022 på de fleste varer, inkludert på alle målprisvarene. Midtveis i avtaleåret 2023–2024 var målpris oppnådd for ni av tolv målprisvarer. Samlet sett er det fortsatt markedsmuligheter for økt planteproduksjon.

Produksjonen av husdyrprodukter økte jevnt frem til 2018, før den gikk noe ned. Produksjonsøkningen i 2020 og 2021 skyldes den økte etterspørselen som kom som følge av restriksjonene under koronapandemien, med kraftig reduksjon i grensehandelen, redusert utenlandsreiseing som følge av stengte grenser og økt etterspørsel i husholdningsmarkedet. Økningen i kjøttsalget ble antatt å være midlertidig. For å unngå en situasjon med overproduksjon når etterspørselen normaliseres, ble deler av etterspørselsøkningen på kjøtt dekket av økt import, særlig av svinekjøtt og stor-

Figur 3.1 Endring i produksjonsvolum fra 2015 til 2024, iflg. normalisert regnskap. 2015=100.

Kilde: Budsjettmemnda

fekjøtt. Denne antakelsen viste seg å være riktig. Produksjonen i 2023 og prognosen for 2024 viser at den samlede produksjonen av kjøtt nå er tilbake på 2015-nivå, en reduksjon på i underkant av 4 pst. sammenlignet med nivået i 2021. Det er imidlertid stor variasjon mellom de ulike kjøttslagene. Fra 2015 til 2024 har produksjonsøkningen på storfe vært 5,8 pst., mens den på sau og gris har gått ned henholdsvis 13,3 pst. og 4,2 pst. Produksjonen av fjørfe har imidlertid økt med i underkant av 30 pst. i samme periode.

Produksjonen av melk og meieriprodukter har gått ned, til tross for at økningen under pandemien i stor grad ble dekket gjennom økt innenlandsk produksjon. Som følge av mangel på melk mot slutten av 2023 og starten av 2024, ble det etter ekstraordinære kvotedrøftinger i februar 2024 tillatt å levere 4 pst. over kvoten resten av året. Fra 2015 til 2024 er den samlede reduksjonen i kumelkproduksjonen prognosert til 6,3 pst. For geitemelk har det for produsentene over flere år ikke vært tillatt å levere hele kvoten sin. Dette som følge av lav etterspørsel. I 2024 kan geitemelkprodusentene levere 95 pst. av kvoten sin uten å bli tillagt overproduksjonsavgift.

Markedssituasjonen har medført at omsetningsavgiftene for flere produksjoner er økt betydelig, særlig gjelder dette storfe- og svinekjøtt. Dette har sammen med redusert avregningspris svekket økonomien i disse produksjonene.

3.2.2 Økt selvforsyningsgrad/hjemmemarkedsandel

Selvforsyningsgraden er definert som hjemmemarkedsandelen målt på energibasis, og er et mål på hvor stor del av det totale forbruket målt i energi som er produsert i Norge. Selvforsyningsgraden er ett av flere mål på hvilken markedsandel den norske matsektoren har i det norske matmarkedet, og den kan aldri bli over 100 pst.

Selvforsyningsgraden for jordbruksvarer blir påvirket av mange faktorer, blant annet de naturgitte produksjonsforholdene, været, ulike kvalitetskrav, forbrukerpreferanser, priser, jordbrukspolitiske virkemidler og internasjonale handelsavtaler. Selvforsyningsgraden er et uttrykk for summen av disse faktorene i et avgrenset tidsrom, vanligvis på årsbasis.

Definisjonen av selvforsyning tar ikke hensyn til eksport, eller til muligheten for å legge om produksjonen til produkter med høyere energigrad dersom situasjonen skulle kreve det. Selvforsyningsgraden reflekterer heller ikke hvor stor

andel av innsatsfaktorene som er norskprodusert. En betydelig del av innsatsfaktorene i jordbruket blir importert fra utlandet, blant annet gjelder dette maskiner, medisiner, diesel og råvarer til kraftfôr. Selvforsyningsgraden gir derfor ikke et komplett bilde på mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon, men kan likevel være et nyttig verktøy for å kartlegge hvilke produksjoner virkemidlene skal rettes inn mot for å øke den innenlandske produksjonen.

Selvforsyningsevnen sier noe om et lands evne til å sette i verk tiltak i en krisesituasjon for å sikre befolkningen forsyning av energi og andre næringsstoff for et fullverdig kosthold, dvs. et lands evne til å brødfø egen befolkning med utgangspunkt i egne ressurser og produksjon. Denne definisjonen inkluderer omlegging av forbruk i retning energirike plantevekster, korn, poteter og grønnsaker, og dreining av produksjonen i den retningen. For å vurdere selvforsynings-evne må det bl.a. defineres hva slags krise det er snakk om.

Som følge av utviklingen i matkornproduksjonen, økte selvforsyningsgraden for jordbruksprodukter betydelig fra midten av 1970-tallet. Selvforsyningsgraden inkl. fisk og sjømat har variert rundt 50 pst. i flere tiår, men da tall for grensehandel/privatimport ble innarbeidet i 2022, og tidsserien ble revidert tilbake til 2000, medførte det en reduksjon på om lag to prosentpoeng i selvforsyningsgraden.

NIBIO arbeider med tall for selvforsyningsgraden for de enkelte produktgruppene i 2023. Tallene vil sannsynligvis foreligge sommeren 2024.

Tabell 3.1 viser norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis (selvforsyningsgraden) for varegrupper og totalt. Som det fremgår av tabellen, er den samlede selvforsyningsgraden i 2023 beregnet til 45 pst. Dette er en reduksjon på to prosentpoeng fra 2022, noe som i stor grad skyldes den dårlige kornavlingen i 2023. Fra 2019 har selvforsyningsgraden økt med tre prosentpoeng. For husdyrprodukter, som har et høyt proteininnhold, er selvforsyningsgraden gjennomgående høy, mens den er klart lavere for planteprodukter.

Andelen norsk fôr

Selvforsyningsgraden sier ikke noe om opprinnelsen til innsatsvarene i produksjonen. En betydelig andel av innsatsvarene i jordbruket importeres fra utlandet. Maskiner, diesel og medisiner er eksempler på innsatsvarer med høye importandeler. I

Tabell 3.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis, i prosent.

	1979	1989	1999	2009	2019	2022	2023 ¹	Andel energi 2022 ²
Korn som mel	13	23	35	36	22	45		26,6
Poteter	93	99	81	85	79	83		3,9
Sukker, honning, sukkervarer	2	3	0	1	1	1		9,7
Grønnsaker	72	73	57	48	47	49		1,7
Frukt og bær	29	27	6	5	7	5		3,9
Kjøtt	92	97	97	96	95	92		12,5
Kjøttbiprodukter	86	96	98	90	87	87		0,3
Egg	100	100	97	99	98	99		1,5
Fisk	94	88	80	80	80	80		1,8
Melk	100	100	100	100	100	100		3,5
Yoghurt			99	98	88	89		1,2
Konserverte melkeprodukter	86	100	98	99	99	97		2,0
Fløte og rømme	100	100	100	100	100	100		2,7
Ost	97	97	95	89	83	81		6,3
Smør	92	100	99	97	98	99		2,5
Margarin ⁴	44	40	20	20	0	0		4,9
Annet fett ⁴	60	20	5	5	5	5		3,6
Øvrige matvarer ³	0	0	0	0	0	0		11,4
Selvforsyningsgrad	49	50	44	47	42	47	45	
Produsert i norsk jordbruk	41	44	42	46	40	45	44	
Prod. i norsk jordb. norsk fôr	35	36	39	41	33	40	39	
Selvforsyningsgrad protein			67	65	61			

¹ Budsjettall

² Matvarens andel av det totale engrosforbruket, målt i energi (uavhengig av om varen er norskprodusert eller importert).

³ Omfatter varer som ikke er produsert i Norge, dvs. ris, nøtter, kakao og øvrige matvarer, samt grensehandel.

⁴ Korrigert norskandel etter opplysninger fra margarinprodusenter (endret serie i 1999 og 2019).

Kilde: NIBIO, 2024

2023 var 84 pst. av fôret til norske husdyr produsert i Norge, jf. tabell 3.2. Alt grovfôret som brukes i Norge er innenlandsprodusert, mens andelen norske råvarer i kraftfôret var i 2023 på 60 pst.

Økte krav til energi- og proteininnhold i kraftfôret, blant annet som følge av krav til økt ytelse, har ført til redusert andel av karbohydrater. Norskandelen karbohydrater avhenger først og fremst av tilgangen på norsk fôrkorn, men også av fôrutviklingen generelt, bruk av andre råvarer i

fôret og sammensetningen av husdyrholdet. Andelen norsk karbohydrat kan være høy når proteinkilden som benyttes inneholder lite karbohydrat. Redusert bruk av proteinkilden soya har for eksempel ført til lavere andel norsk korn, fordi produktene som erstatter soya, som blant annet rapspelletts, har et høyere karbohydratinnhold. Det gir dermed mindre rom for bruk av norsk fôrkorn. Den totale norskproduserte andelen av råvarer i kraftfôret var 60 pst. i 2023, en økning fra 58 og 54 pst. i 2021 og 2022. Økningen skyldes at

Tabell 3.2 Norsk andel av råvarer i kraftfôr til husdyr. Prosent

	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023 ¹
Norskandel i fôret	90,0	84,5	80,5	84,2	85,4	84,2	84,0
Total norskprodusert andel råvarer i kraftfôret	76	65	55	60	58	54	60
Herav i kraftfôret:							
Karbohydrater	89	77	73	79	75	68	70
Fett	62	50	49	56	58	50	51
Protein	16	17	5	5	6	7	8
Vitamin	100	100	0	51	40	45	40

¹ Foreløpige tall

Kilde: Budsjettnemnda

kornavlingen i 2022, som kommer til bruk i 2023, var svært god.

Hvete er en viktig råvare i kraftfôr av ernæringsmessige grunner, og økt tilgang til hvete er en nøkkel til økt norskandel i kraftfôret. Norskprodusert andel av karbohydratene i kraftfôret var i 2023 på 70 pst. Den varierer i stor grad med tilgangen på norsk fôrkorn, som igjen også varierer med andelen hvete som klassifiseres til mat.

Norskandelen av fett og protein i kraftfôret har gått vesentlig ned over tid, blant annet som følge av forbudet mot bruk av animalsk protein (kjøttbeinmel og fiskemel) i dyrefôr. I mai 2022 ble det igjen tillatt å benytte bearbeidet animalsk protein (PAP) fra svin i fôr til fjørfe og PAP fra fjørfe i fôr til svin. Reglene for håndtering av denne typen protein er strenge og krever blant annet egne produksjonslinjer for fôret. Det er fortsatt forbud mot bruk av protein fra samme art.

Norskandelen i fôrrasjonen til de ulike dyreslagene varierer. Hos drøvtyggere utgjør grovfôr en større andel av fôrrasjonen, og bidrar med det til høy andel norsk fôr. Norskandelen varierer også innenfor de ulike dyreslagene fra år til år, og avhenger av fôringsopplegget til den enkelte produsent.

3.2.3 Dyr på beite

Andelen av storfe og sau som går på beite har vært stabil over tid. I 2023 gikk 69 pst. av alle melkekyr og øvrige storfe på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker, og 30 pst. på utmarksbeite, ifølge Landbruksdirektoratet. Av voksen sau i 2023 var 94 pst. på beite (innmark og/eller utmark) i minst 12/16 uker, og 84 pst. på utmarksbeite.

3.3 Landbruk over hele landet

3.3.1 Arealutvikling og -fordeling

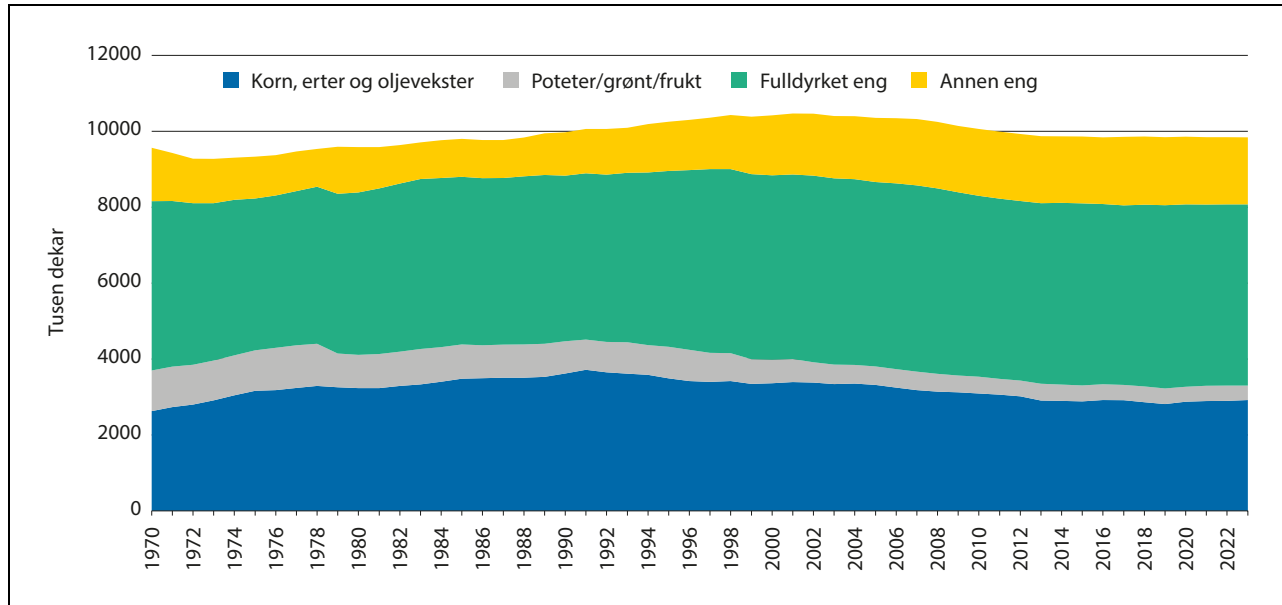
Norge har litt over 3 pst. jordbruksareal, spredt over alle landsdeler og fylker. Utviklingen i jordbruksarealet etter bruk og vekster i perioden fra 1970 og frem til 2023 fremgår av figur 3.2 og tabell 3.3. Etter at innføringen av det digitale kartsystemet var ferdig i 2014, har det registrerte jordbruksarealet vært relativt stabilt.¹

I 2023 ble om lag 9 500 dekar godkjent nydyrket. Målt i antall dekar var nydyrkingen størst i Innlandet og Trøndelag. Årlig godkjent nydyrket areal har blitt redusert hvert år siden en topp i 2019. I overkant av 90 pst. av omsøkt areal for nydyrking har blitt godkjent de senere årene.

Hvert år omdisponeres jordbruksareal til andre formål, til for eksempel boligområder, industri og samferdsel. I 2016 satte Stortinget som mål at omdisponeringen innen 2020 skulle begrenses til maksimalt 4 000 dekar per år. I 2021 ble målet redusert til 3 000 dekar. I 2023 ble det omdisponert 2 751 dekar dyrka jord og 4 598 dekar dyrkbar jord.

Produksjonen av korn i Norge har vært relativt stabil de siste årene, med unntak av 2018 og 2023, jf. figur 3.3. Dyrkingen av matkorn er i stor grad konsentrert til Østlandet, og særlig fylkene rundt Oslofjorden og rundt Mjøsa i Innlandet. Vær og klima gjør at andelen som går til mat varierer mye mellom år.

¹ Innføringen medførte en reduksjon i arealer på 3,4 pst. som følge av mer nøyaktige målinger og at endringer som har skjedd over tid først ble fanget opp i det nye kartverktøyet.

Figur 3.2 Utvikling i jordbruksareal etter bruk, 1970–2023. Tusen dekar.

Kilde: Budsjettnemnda

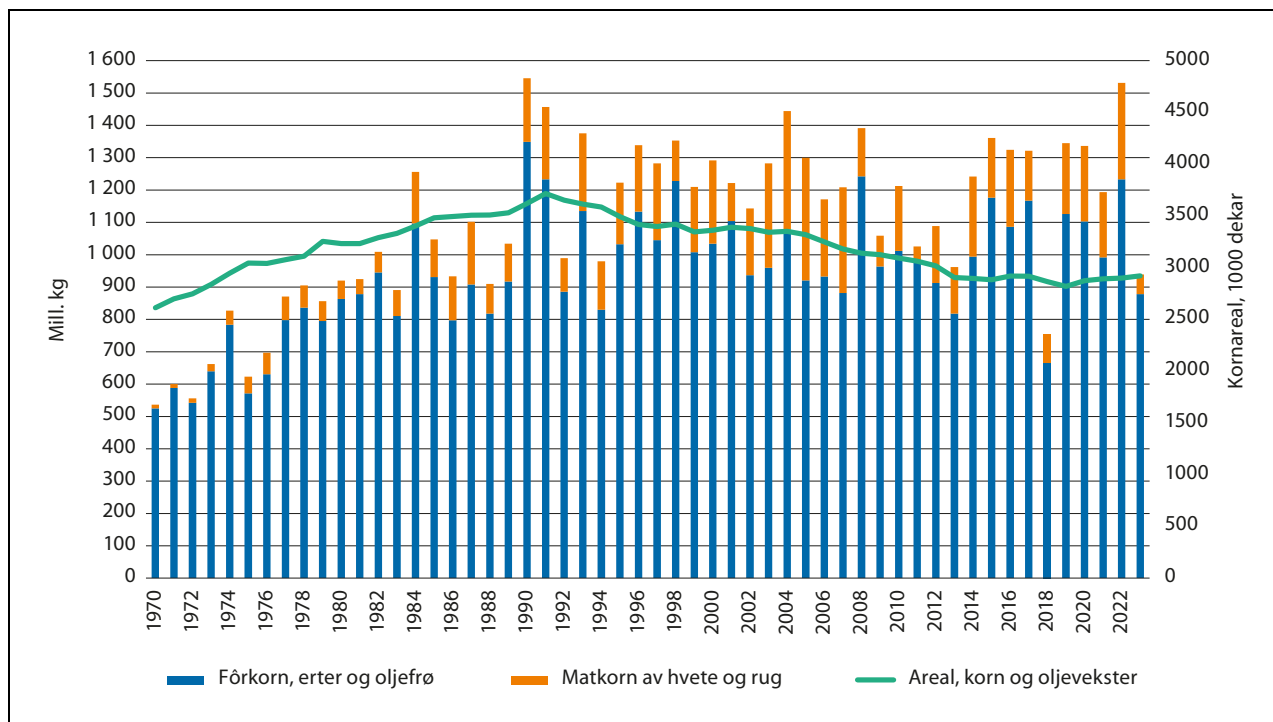
Tabell 3.3 Jordbruksarealet fordelt på vekster. Tusen dekar.

	1999	2020	2021	2022	2023*	2024**	Endring 1999–2023	Endring 2022–2023
Hvete	515,9	676,7	635,9	753,5	644,0	575,0	24,8 %	-14,5 %
Rug og rughvete	26,8	65,3	83,1	106,4	87,7	75,0	227,2 %	-17,6 %
Bygg	1 825,8	1 392,2	1 427,4	1 313,2	1 418,1	1 475,0	-22,3 %	8,0 %
Havre	913,1	665,5	685,2	632,0	683,9	700,0	-25,1 %	8,2 %
Olje-/belgvekster	63,7	74,6	59,8	93,5	86,3	90,0	35,5 %	-7,7 %
Sum korn og oljevekster	3 345,3	2 874,3	2 891,5	2 898,7	2 920,1	2 915,0	-12,7 %	0,7 %
Poteter	148,7	115,1	116,2	119,0	115,0	120,0	-22,7 %	-3,4 %
Andre grovfôrvekster	317,1	95,1	94,3	90,1	82,0	85,0	-74,1 %	-9,0 %
Grønnsaker	45,9	70,6	71,5	70,7	69,7	70,0	51,9 %	-1,4 %
Andre vekster åker og hage (inkl. brakk)	138,1	115,8	121,5	122,7	111,3	115,0	-19,4 %	-9,3 %
Sum åker og hage	3 995,1	3 270,9	3 295,0	3 301,2	3 298,0	3 305,0	-17,4 %	-0,1 %
Eng og beite på dyrket jord	4 876,0	4 805,7	4 776,8	4 774,7	4 774,6	4 775,0	-2,1 %	0,0 %
Natureng og overfl.dyrket jord til slått og beite	1 511,4	1 783,0	1 773,5	1 770,6	1 766,4	1 760,0	16,9 %	-0,2 %
Jordbruksareal i drift i alt	10 382,5	9 859,6	9 845,2	9 846,5	9 839,1	9 840,0	-5,2 %	-0,1 %

* Foreløpige tall.

** Budsjett 2024.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.3 Produksjon av matkorn og førkorn 1970–2023. Mill. kg

Kilde: Budsjettmemnda

3.3.2 Rekruttering, kunnskaps- og næringsutvikling

En rekke virkemidler over jordbruksavtalen skal bidra til næringsutvikling, kunnskapsutvikling, kompetanseheving og rekruttering i landbruket. Virkemidlene er hovedsakelig finansiert innenfor Landbrukets utviklingsfond (LUF).

3.3.2.1 Investering og bedriftsutvikling (IBU-midler)

De fylkesvise IBU-midlene har et todelt formål. De skal bidra både til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommen, og til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Midlene forvaltes av Innovasjon Norge. Fylkesvise rammer for IBU-midlene bestemmes av en fordelingsnøkkel. Ut over nasjonale føringer, legger partnerskapene i fylkene, bestående av statsforvalteren, fylkeskommunen, faglagene i landbruket og Innovasjon Norge, regionale føringer for bruken av midlene.

Rammen for IBU-midlene har økt betydelig de to siste årene. I 2023 var rammen på 1 150,5 mill. kroner. Med overføring av ubenyttet ramme fra tidligere år ble det innvilget investeringstilskudd på til sammen 1 150,9 mill. kroner fordelt på 1 419 prosjekter. Dette er en økning på

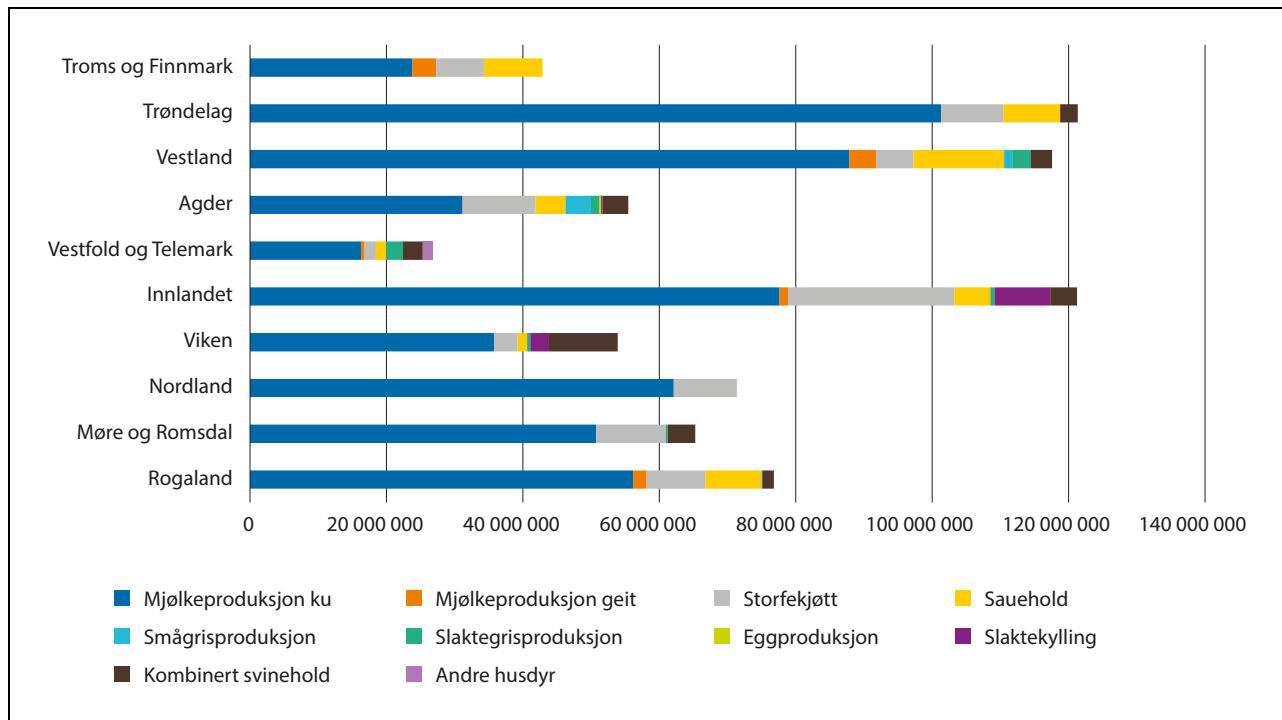
nærmere 334 mill. kroner og 132 flere prosjekter enn for 2022. Fylkesvis fordeling av midlene via fordelingsnøkkel, sammen med ulike etterspørsel etter investeringsstøtte, gir variasjoner regionalt i støtteutmåling og totalt innvilget beløp. Særlig Finnmark og Troms og Trøndelag hadde lavere utnyttning av fylkesramme enn øvrige fylker.

90 pst. av tilskuddene ble gitt til investeringer innen tradisjonelt landbruk inkl. tilskudd til frukt- og grøntsektoren. IBU-midlene bidrar med det til betydelige investeringer i næringen, men også til sysselsetting og verdiskaping i bygg- og anleggsbransjen og tilhørende underleverandører.

Nærmere om investeringer innen tradisjonelt landbruk

Investeringsstøtten til faste investeringer kunne fram til 1. juli i 2023 utgjøre inntil 40 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, avgrenset til 3,5 mill. kroner per prosjekt, med unntak for Troms og Finnmark, der det ikke er et kronetak på tilskuddet. Fra 1. juli 2023 ble støtten til investeringsprosjekt innen storproduksjon økt til inntil 50 pst. av kostnadsrammen for prosjektet, med en avgrensning på inntil 5 mill. kroner per prosjekt. På samme måte som for Troms og Finnmark, ble det også innført et unntak for øvre

Figur 3.4 IBU-tilskudd til tradisjonelt landbruk fordelt på ulike produksjoner i 2023. Kroner.

Kilde: Innovasjon Norge

kronemessig grense for tilskudd til Nordland. I tillegg kan det gis et ekstra tilskudd til bruk av tre. Gjennomsnittlig tilskuddsbeløp innen tradisjonelt landbruk var på 912 000 kroner i 2023, en økning på om lag 157 000 kroner sammenlignet med 2022. Figur 3.4 gir en oversikt over fylkesvis fordeling av IBU-tilskudd til ulike produksjoner innen tradisjonelt landbruk i 2023 (ekskl. tilskudd til generasjonsskifte, gjødsellager og ressurskartlegging).

Prosjekter med miljøeffekt, prioritering av energi- og klimaeffektive løsninger og prosjekter innen økologisk landbruk

Over ordningen er det en føring om å prioritere energi- og klimaeffektive løsninger. 210 mill. kroner/49 pst. av tilsagnene innen tradisjonelt landbruk gikk til energi- og klimaeffektive løsninger i 2023. Det er en reduksjon på 6 prosentpoeng sammenlignet med 2022. Før 2023 ble kategoriseringen av miljøeffekt gjort skjønnsmessig av saksbehandler. Fra 2023 er kriteriene for miljøeffekt endret og koblet mot taksonomien i EU (EUs seks miljømål) for alle virkemidler under Innovasjon Norge, noe som forklarer reduksjonen. Bevilgning til investeringer innen økologisk jordbruk er tredoblet fra 2022 (og doblet fra 2021) og var på 21,1 mill. kroner.

Ekstra tilskudd til bruk av tre som byggemateriale

I perioden 2020–2023 har det blitt gitt et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale. Begrunnelsen for innføring av tilskuddet var vektlegging av gode klima- og miljøvennlige løsninger. Tilskuddet har blitt gitt som et ekstra investeringstilskudd på inntil 20 pst. av ordinært innvilget tilskuddsbeløp. For å stimulere til trebruk også i de største prosjektene har det vært anledning til å overstige det maksimale kronetaket på IBU-ordningen med inntil 400 000 kroner. I 2023 er det gitt ekstra tilskudd til bygg i tre til 171 prosjekter, tilsvarende 49,5 mill. kroner. Det er en nedgang i antall prosjekter, men økning i støttebeløp med 5 mill. kroner. Bruken av ordningen er størst i fylkene med de største rammene, dvs. Innlandet, Vestland og Trøndelag.

Bevilgninger til planteproduksjon

Investeringer innen frukt og grønt og kornproduksjon er et prioritert område i både de nasjonale og regionale prioriteringene rundt bruken av IBU-midler. I 2023 ble det bevilget 184 mill. kroner til 239 prosjekter innen planteproduksjon. Bevilgningene til planteproduksjon er vesentlig høyere i 2023 enn i 2022, men antall prosjekter er relativt likt. En forklaring på dette er økningen i

maksimal støtteutmåling av investeringsstøtte og økt støttesats for replanting av frukttrefelt med frostskafer fra vinteren 2020/2021.

Støtte til utbygging av korntørker utgjorde i underkant av 65 mill. kroner, mot 26 mill. kroner i 2022. Hovedvekten av tilsagnene ble gitt til Viken, Innlandet, Vestfold og Telemark og Trøndelag. Investeringsstilskudd innen frukt- og grøntnæringen gis i all hovedsak til frukt- og grøntlager, samt investering i frukt- og bærplantasjer (investeringer knyttet til selve frukt- og bærproduksjonen).

Bevilgninger til husdyrhold, og særskilt til omlegging til løsdriftsproduksjon

I 2023 er det gitt støtte til 454 prosjekter for til sammen 750,5 mill. kroner til husdyrproduksjon, en økning på 260 mill. kroner fra 2022. Antall prosjekter er relativt likt, og økningen skyldes i all hovedsak økt støtteutmåling per prosjekt innen storfeproduksjon som følge av endrede regler fra 1. juli 2023.

De senere års jordbruksoppkjør har hatt en særskilt prioritet til investeringer i omlegging til løsdriftsproduksjon, og særlig støtte til melkeproduksjonsbruk med under 30 årskyr. For 2023 er gjennomsnittlig buskap før utbygging 30 kyr og etter utbygging 33 kyr (32 kyr i 2022). Antall prosjekter innen melkeproduksjon er økt med 10 tilsagn til 270 tilsagn sammenlignet med 2022. Samlet bevilgning er økt med knapt 210 mill. kroner til 543 mill. kroner. Gjennomsnittlig kostnadsoverslag for investeringene var i 2023 5,74 mill. kroner. Med gjennomsnittlig støtte på 35 pst., har disse tilsagnene utløst investeringer på ca. 1,55 mrd. kroner.

Antall prosjekter innen ammekuproduksjon er redusert med 23 prosjekter til 74 prosjekter, mens bevilgningen har økt med 6 mill. kroner til 90 mill. kroner. For investeringer innen saueproduksjon er antall prosjekter om lag som for 2022, men med en økning i samlet bevilgning på knappe 12 mill. kroner til 51 mill. kroner. Over halvparten av prosjektene ble innvilget i Vestland og Innlandet. Den største relative økningen er innen svineproduksjon, der både antall prosjekter og bevilgning er tredoblet fra 2022 med en samlet innvilgning på nærmere 45 mill. kroner². I de regionale partnerskapene har det vært økende vektlegging av behov for fornying og dyrevelferd innen svineproduksjon.

² Omfatter tilskudd til smågrisproduksjon, slaktegris og kombinert svinehold.

Avklaringstilskudd for mer økonomisk bærekraftige investeringsprosjekter

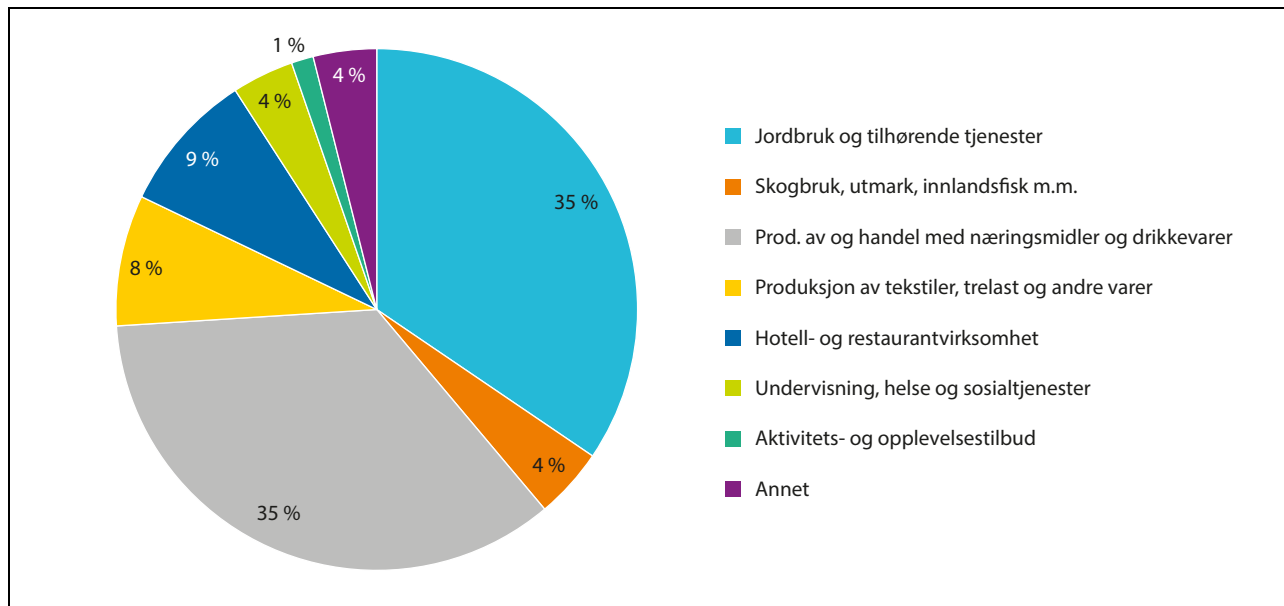
Innovasjon Norge lanserte i 2023 tilskudd til ressursavklaring. Bakgrunnen for tilskuddet er å legge til rette for at investeringsprosjektene skal være tuftet på en grundigere vurdering av økonomiske forutsetninger for den kommende investeringen, som et utgangspunkt for planleggingen. Ordningen omfatter alle produksjoner, men er særlig etablert med tanke på små og mellomstore bruk som må tilpasse seg løsdriftskravet. Totalt sett ble det bevilget 26,6 mill. kroner fordelt på 297 tilsagn til ressursavklaring. Det er gitt flest tilsagn i Trøndelag, Vestland og Innlandet.

Nærmere om investeringstilskudd innen andre landbruksbaserte næringer

Det ble bevilget knappe 110 mill. kroner i IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer i 2023. Dette er om lag på samme nivå som for 2022. Det har vært en gradvis nedgang i tilskuddsandelen til andre landbruksbaserte næringer de siste årene over IBU-ordningen, fra rundt 20 pst. i 2013, til dagens 10 pst. I samme periode har rammen for Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping blitt prioritert. For etablering av bedrifter i landbruket utenom tradisjonelt jord- og skogbruk, er det en klar politisk målsetting at midlene skal bidra til økt sysselsetting og etablering av nye, lønnsomme arbeidsplasser. I Innovasjon Norges rapport om bruk av IBU-midler i 2023 anslås en gjennomsnittlig forventet sysselsettingseffekt på 167 årsverk for tilsagn gitt til prosjekt innen tiltaksgruppene *etablerertilskudd, bedriftsutvikling* og investeringer i *andre landbruksbaserte næringer*. Figur 3.5 gir en oversikt over fordelingen av tilskudd i 2023 til andre næringer i tilknytning til landbruket fordelt på bransjer. Fordelingen tar utgangspunkt i SSBs standard for næringsgruppering. Produksjon av lokalmat og drikke utgjør fremdeles den største delen, etterfulgt av jordbruk og tilknyttede tjenester. At sistnevnte kategori er såpass stor skyldes i all hovedsak at saksbehandler ikke har registrert prosjektet på et spesifikt underområde. Det antas derfor at deler av denne kategorien burde vært registrert på de øvrige næringskategoriene.

Risikolån

Fra og med 2006 ble det åpnet for å sette av midler til et taps- og rentestøttefond innenfor rammen av de fylkesvise IBU-midlene. Selve lånene gis fra

Figur 3.5 Andel IBU-tilskudd til andre landbruksbaserte næringer fordelt på bransjer (2023)¹. Prosent.

¹ Tilskudd til Inn på tunet inngår i grupperingen undervisning, helse og sosialtjenester.

Kilde: Innovasjon Norge

lånerammer som Innovasjon Norge forvalter utenfor jordbruksavtalen. I 2023 ble det innvilget 10 risikolån på landbruksområdet med en samlet bevilgning på 11 mill. kroner. Av disse prosjektene var 5 innenfor tradisjonelt landbruk (melkeproduksjon). Risikolånene har en langt tydeligere distriktsprofil enn ordinære investeringstilskudd til tradisjonelt jordbruk. Gjennomgangen av risikolån-ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 er gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet.

3.3.2.2 Inn på tunet-løftet 2

I løpet av 2023 ble det oppdatert og utarbeidet digitalt veiledningsmateriell. Prosjektet ble avsluttet i 2023 og det ble avholdt sluttkonferanse. Sluttrapport fra prosjektet leveres våren 2024.

3.3.2.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Landbruksnæringen er kjennetegnet av små foretak, som hver for seg har begrenset kapasitet til å drive utviklingsarbeid og kunnskapsutvikling som kommer fellesskapet til gode. Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) skal stimulere til dette. Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilrette-

leggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Generelt vurderes det at prosjektene som er innvilget over ordningen har høy relevans og kvalitet. Prosjekter som tar for seg strukturelle utfordringer i landbruket prioriteres fremfor mindre prosjekter som fokuserer på mer konkrete/praktiske problemstillinger.

Tiltakene varierer innenfor de to tilskuddsområdene for ordningen (næringsutvikling og kompetanseheving), og omfatter prosjekter og utredninger, utvikling av kurs m.m.

Rammen for 2023 var 16 mill. kroner. For dette året ble det gitt tematiske føringer som gjaldt oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035», økologisk landbruk, investeringer i landbruksbygg og løsdriftsfjøs. Det ble innvilget tilskudd til 13 prosjekter til om lag 15,2 mill. kroner. Samlet ble det søkt om 41 mill. kroner.

Når det gjelder føringer om investeringer i landbruksbygg og løsdriftsfjøs ble det foretatt en egen utlysning av utredningsbehov på området. Våren 2024 avleverte NIBIO rapportene «Kunnskapsoverføring om investering og ombygging til løsdrift» og «Utredning av byggekostnader og kapital for investering i driftsbygninger i landbruket».

Avsatt ramme for 2024 over ordningen er allerede innvilget til 13 prosjekter. Prosjekter innen HMS i landbruket, økologisk landbruk, og prosjekter knyttet til frukt- og grøntsektoren er sær-

skilt prioritert. De største støttemottagerne over ordningen i 2024 er Norsk Landbruksrådgiving, NIBIO, Sogn jord- og hagebruksskule, Njøs Frukt- og børsenter AS, St. Olavs hospital HF og NOFIMA.

3.3.2.4 Regionale tilretteleggingsmidler

De regionale tilretteleggingsmidlene (RT-midlene) skal legge til rette for regional næringsutvikling med mål om å styrke verdiskapingen i landbruket. Midlene forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen. Målgruppen er bl.a. kommuner, organisasjoner og FoU-institusjoner. Det kan gis tilskudd til tilretteleggingstiltak som bidrar til utvikling av konvensjonell eller økologisk drift i landbruket eller til utvikling av andre landbruksbaserte næringer.

Det regionale partnerskapet på landbruk prioriterer bruken av midlene ut fra regionale strategier og plandokumenter. Partnerskapet fastsetter også de regionale føringene for investeringsvirkemidler i landbruket (IBU-midler) fra Innovasjon Norge. Dette bidrar til en god sammenheng mellom virkemiddelbruken hos fylkeskommunene og Innovasjon Norge.

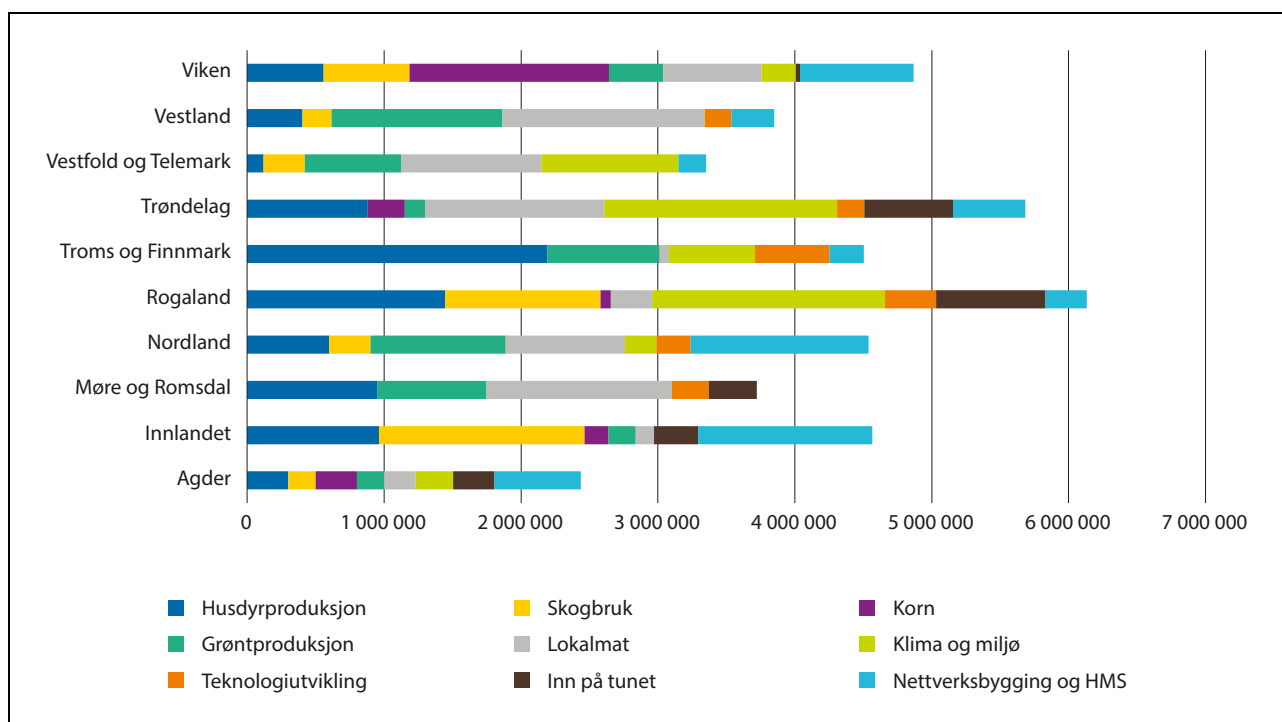
Rammen for 2023 var på 40 mill. kroner. På grunn av inndratte midler som ble fordelt til nye

prosjekter, ble det innvilget totalt 43,1 mill. kroner til 179 prosjekter i 2023. Gjennomsnittlig støtte per prosjekt var 240 810 kroner. Det er stor variasjon i type prosjekter som mottar støtte. Om lag halvparten av midlene går til tiltak som favner om flere ulike produksjoner, samt tiltak innenfor andre landbruksbaserte næringer, herunder nærmere 10 mill. kroner til tiltak innen lokalmat og reiseliv. Figur 3.6 viser fordelingen av tilskuddsmidlene på de ulike tiltaksområdene.

Sammenlignet med 2022 har det vært en nedgang i prosjekter innenfor temaet potet og grønnsaker, fra 15 pst. til 6 pst. Prosjekter innenfor innsatsområdet frukt og bær har gått opp fra 2 pst. til 7 pst.

3.3.2.5 Områderettet innsats – Økt matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket

Områderettet innsats omfattet i 2023 en bevilgning på 20 mill. kroner, herunder 3 mill. kroner til fjellandbruket og 17 mill. kroner til satsingen «Økt matproduksjon og verdiskaping i nord». 5 mill. kroner av satsingen i nord er øremerket midler til NIBIO til forskning og øvrig kunnskapsutvikling. I tillegg har fylkeskommunene i Troms og Finnmark og Nordland i 2023 bidratt med 4 mill. kroner hver for å styrke satsingen ytterligere.

Figur 3.6 Tilsagn over RT-ordningen fordelt på innsatsområder 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Satsingen på *Økt matproduksjon og økt verdiskaping i nord* ble i 2023 forvaltet av Troms og Finnmark fylkeskommune. Troms fylkeskommune har overtatt ansvaret fra 2024 i forbindelse med oppsplittingen av de to fylkeskommunene. Satsingen følges opp i samarbeid med partnerskapet for landbruk i Nord-Norge. Midlene har vært lyst ut i to omganger i 2023 med utgangspunkt i fire arbeidspakker som er vedtatt for ordningen: Omlegging fra båsfløs til løsdrift, økonomi og lønnsomhet, økt bruk av utmarksbeite i nord og å øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon. Fylkeskommunen rapporterer om at NIBIO jobber godt med sitt oppdrag, og har levert i tråd med arbeidspakkene som er lag til grunn for satsingen.

Fjellandbruket omfattet i 2023 77 kommuner i fylkene Trøndelag, Innlandet, Vestfold og Telemark og Viken, med mål om å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping i fjellområdene innenfor tradisjonelt landbruk og bygdenæringer. Midlene har vært forvaltet av statsforvalterne, og er tilpasset regionale behov og nedfelt i regionale næringsprogram i de fire fylkene.

I 2023 har det vært 37 søknader på ordningen, hvorav 36 er innvilget. Statsforvalterne rapporterer om at fjellandbruksmidlene i stor grad har bidratt til å styrke grunnlaget for bærekraftig verdiskaping. Midlene har vært utløsende for næringsutvikling og kunnskapsbygging, og forholdsvis små summer har gitt stor uttelling. Satsingen har bidratt til generelt økt fokus bl.a. på fortrinn og utfordringer i fjellandbruket, økt utvikling og bruk av landbrukets ressurser i fjellområdene, vegetasjonskartlegging av viktige beiteområder, økt samarbeid over kommunegrenser og økt interesse for seterdrift med kobling til opplevelser og reiseliv. Fagmiljøene rundt fjellandbruket er styrket, og det er etablert gode møteplasser for aktørene.

3.3.2.6 Fylkesvise midler til rekruttering og kompetanseheving i landbruket

I 2023 ble fylkeskommunene til sammen tildelt 31 mill. kroner til arbeid med rekruttering og kompetanseheving på landbruks- og matområdet. Av disse ble 14 mill. kroner satt av til ulike rekrutterings- og etterutdanningstiltak (RK-midlene) og 17 mill. kroner satt av til nasjonal modell for voksenagronomopplæring (voksenagronomen).

Fylkeskommunene melder om stor etterspørsel etter kompetansetiltak og etter- og videreutdanningstiltak, både for utøvere som allerede er etablert i næringen, og for utøvere som er på vei inn i næringen.

RK-midlene blir fordelt etter samme fordelingsnøkkel som for IBU-midlene. Målet for ordningen er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvere for å ivareta og øke verdiskapingen i landbruket. Ordningen skal tilpasses regionale utfordringer knyttet til rekruttering og kompetanseheving innen tradisjonelt landbruk og andre landbrukstilknnyttede næringer. De fleste fylkeskommunene rapporterer om god samhandling i det regionale partnerskapet når det gjelder bruk av RK-midlene.

For 2023 har midlene i all hovedsak blitt brukt til ulike produksjonsrettede kompetansetiltak og fagsamlinger for næringsutøvere, samt noe til rekrutteringstiltak og likestilling.

3.3.2.7 Nasjonal modell for voksenagronomen

I 2017 ble partene enige om å etablere en nasjonal modell for *voksenagronomen* gjeldende fra skoleåret 2018/2019. Siden den gang har det vært en økning av antall deltagere, og voksenagronomen er etablert i 13 av landets 15 fylker og tilbys ved 20 videregående skoler, fra Tana i nord til Søgne i sør. For 2023 ble det satt av 17 mill. kroner til voksenagronomen, herunder 0,3 mill. kroner til drift av felles digitale og pedagogiske løsninger basert på kompetanseprosjektet som ble avsluttet sommeren 2022.

Fylkeskommunene rapporterer om stor interesse for tilbudet, og i 2023 var det om lag 500 deltagere på landsbasis, der om lag 50 av disse gikk på «voksengartneren». To skoler i hhv. Trøndelag og Vestland fylkeskommuner har tilbudt gartneropplæring i 2023/2024. Innlandet fylkeskommune har hatt ansvar for å drifte de felles digitale og pedagogiske løsningene, som ble utviklet i det fireårige prosjektet til bruk i voksenagronomopplæringen, der alle skolene har vært involvert.

3.3.2.8 Mentorordningen i landbruket

Norsk landbruksrådgiving (NLR) har ansvaret for mentorordningen i landbruket. Målet med ordningen er å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med kompetanseheving gjennom personlig veiledning i en oppstarts- eller utviklingsfase. NLR samarbeider med faglagene regionalt og Innovasjon Norge. Ordningen hadde en bevilgning på 4 mill. kroner i 2023. Det er gitt bistand til 144 par adepter og mentorer fordelt over hele landet. Gjennomsnittsalderen på adeptene var 34,4 år. Flest mentorpar var det på fagområdet melk, med 24 par. Fagområdene korn, markedshage, sau, ammeku og birøkt hadde også et tosifret antall par

med mentorer og adepter. NLRs regioner med størst aktivitet i mentorordningene i regionene er Innlandet, Trøndelag, Øst, Vest, Nord-Vest og Rogaland. Ingen av de åtte parene i Nord-Norge som inngikk avtale om mentorbistand gjennomførte. Fra 2024 er tilskuddet til mentortjeneste i landbruket innlemmet i tilskuddet til Norsk Landbruksrådgiving og bevilges over post 77.13.

3.3.2.9 *Forskning*

Formålet med FoU-midler over jordbruksavtalen er å utvikle ny kunnskap som støtter opp under de landbruks- og matpolitiske målene. Prioriteringene skal være i tråd med innsatsområder fastsatt i årlige jordbruksoppkjør. Midlene disponeres i første rekke til forsknings- og innovasjonsprosjekter etter utlysning. Det settes også av noe midler til utredninger. Midlene forvaltes av et styre bestående av avtalepartene.

For 2023 ble det satt av 82 mill. kroner over ordningen. Midlene er disponert til forskningsprosjekter (samarbeidsprosjekter og innovasjonsprosjekter i næringslivet), forprosjekter og utredninger.

I løpet av året ble til sammen åtte forprosjekter og utredninger ferdigstilt. Tema var agronomi og presisjonsjordbruk, plantevern, bioøkonomi, teknologi og mattrygghet. Forprosjektene resulterer gjerne i videre forskningsprosjekter og -resultater, og er et egnet virkemiddel for å avklare problemstillinger og sette i gang FoU-aktivitet i tett kontakt med landbruksnæringen.

I løpet av 2023 ble 12 forskningsprosjekter med støtte fra ordningen avsluttet, herunder seks innovasjonsprosjekter eid av næringsaktører og seks prosjekter der næringsaktører er deltakere. Styret vurderer at midlene spiller en viktig rolle i å støtte FoU-aktivitet i hele norsk landbruks- og matnæring, og gir synergieffekter med mat- og landbruksforskning finansiert av Forskningsrådet og andre kilder. Midlene samordnes i stor grad med midler fra Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter gjennom felles prosjektfinansiering. Flere av prosjektene som ble avsluttet i 2023 har holdt et høyt internasjonalt nivå og spilt en viktig rolle i å drive forskningen fremover på sine områder.

I samarbeid med Styret for Fondet for forskningsavgift ble det i 2023 lyst ut midler til forskningsprosjekter med oppstart i 2024. Søknadene hadde jevnt over høy vitenskapelig kvalitet. Styret innvilget støtte til 11 kompetanse- og samarbeidsprosjekter. Disse prosjektene styrker samarbeidet mellom forskningsmiljøer og nærings-

aktørene og innrettes etter tema og problemstillinger med høy relevans for norsk landbruk. Videre ble det innvilget ni innovasjonsprosjekter. Disse eies av næringsaktører, og skal bidra til fornying og økt verdiskaping hos prosjekteierne. Styret innvilget også støtte til åtte nye utredninger og forprosjekter i løpet av 2023. Tema i disse er klima, matsikkerhet og beredskap, og kunnskapsutvikling som bygger opp under Norges langsiktige behov for høyere selvforsyningsgrad. Dette er en oppfølging av føringene i Prop. 121 S (2022–2023) (Jordbruksoppkjøret 2023).

Styret for ordningen tildelte 3 mill. kroner til Forskningsrådets miljøforskning (MILJØFORSK) i 2023. Innenfor programmet er særlig forskning på bruk og forvaltning av utmark, kulturlandskap og jordbrukets påvirkninger relevant for ordningen med forskningsmidler over jordbruksavtalen. Ved å samarbeide med MILJØFORSK oppnås synergier og merverdi ved at landbruk blir en naturlig og integrert del av miljøforskningen.

Videre er det tildelt støtte på 3 mill. kroner til planteforedlingsforskning i Graminor AS. Støtten er særlig viktig for selskapets mulighet til å ta i bruk ny moderne foredlingssteknologi i de ulike foredlingsprogrammene.

I 2009 inngikk styret for forskningsmidler over jordbruksoppkjøret, Norsk Rikstoto, Norges forskningsråd, Norsk Hestesenter og Stiftelsen Svensk Hästforskning en samarbeidsavtale om hesteforskning. For å følge opp denne har styret støttet samarbeidet med 2,5 mill. kroner i 2023.

Utredning: Beregning av næringsstoffavrenning fra skogarealer og skogsdrift til Oslofjorden – med vurdering av kunnskaps- og databehov

I forbindelse med jordbruksoppkjøret 2023 bestilte avtalepartene en utredning for å vurdere skogbrukets rolle i tilførsler av næringsstoffer til vannforekomster, med særlig vekt på avrenning til Oslofjorden. NIBIO og NIVA har gjennomført utredningen. Rapporten presenterer et første estimat på skogbrukets rolle i tilførsler av nitrogen til Oslofjorden. Estimerer for det totale bidraget fra skogsdrift av nitrogen varierer mye, men bidraget er vesentlig lavere enn fra jordbruk og kommunalt avløp.

3.3.2.10 *PRESIS*

I jordbruksoppkjøret 2019 ble det satt av 4 mill. kroner per år i fem år til prosjektet PRESIS (Presisjonsjordbruk ut i praksis) i regi av NIBIO v/Senter for presisjonsjordbruk. Prosjektet gjennom-

føres i samarbeid med Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norsk Landbruksrådgiving. Formålet er å redusere klima- og miljøbelastninger, gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomien på gårdsnivå. Hovedmålet med prosjektet er å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at gårdbrukere får tilgang på brukervennlige teknologiske tjenester som er testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bonden eierskap til og lagringsløsninger for innsamlede data. En viktig del av prosjektet er å skreddersy brukerstøtte og rådgiving for de nye tjenestene som skal tilbys. Prosjektet har vist god framdrift. For å nå målet er prosjektet avhengig av store datamengder og mye av arbeidet har til nå bestått i å skaffe tilstrekkelig med kontrolldata, blant annet ved bildetaking ved hjelp av droner og multispektralt kamera. Den siste delen av prosjektet dreier seg i stor grad om brukerinvolvering, testing og deretter tekniske løsninger for å komme over i en driftsfase, som er en forutsetning for å sikre god måloppnåelse. Det er et tett samarbeid med Norsk Landbruksrådgiving for å sikre rådgivingskompetanse på området. Prosjektperiodens siste ordinære år er 2024.

3.3.2.11 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og synliggjøre konkurransefortrinn og opprinnelse overfor forbrukere. Norsk Mat administrerer og videreutvikler Kvalitetssystem i landbruket (KSL), merkeordningene Nyt Norge, Beskyttede betegnelser og Spesialitet. De har videre ansvaret for faktabasert informasjon om økologisk mat til forbrukere, samt godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet. Stiftelsen Norsk Mat ble tildelt et tilskudd på 66 mill. kroner for 2023.

Kvalitetssystem i landbruket (KSL)

KSL er jordbruksnæringens internkontrollsystem, og er den enkelte bondes verktøy for styring og kvalitetssikring. Gjennom KSL kan jordbruket dokumentere for forbrukerne, varekjedene og myndighetene hvordan produksjonen på norske gårdsbruk foregår.

Det er gjennomført 5 509 KSL-revisjoner, og til sammen 147 bedriftsrevisjoner fordelt på 33 for Nyt Norge, 75 for Lokalmat, 30 for Spesialitet og 9 på frukt- og grøntpakkerier. Det er gjennomført totalt 35 020 egenrevisjoner på gårdsbruk. Totalt ble det registrert 23 903 avvik gjennom eksterne revisjoner, noe som gir et gjennomsnitt på 4,3 avvik per revisjon. Gyldig KSL ble iverksatt i 2023.

For å få gyldig KSL må egenrevisjon være gjennomført, og eventuelle avvik gitt ved ekstern KSL-revisjon må lukkes etter de frister som satt. Der som fristen oversittes, har en ikke lenger gyldig KSL. Produsenten vil da bli pålagt en revisjonsoppfølging av varemottaker. Kostnader ved oppfølgingsrevisjoner må dekkes av produsenten. Det er gjennomført 431 oppfølgingsrevisjoner gjennom Gyldig KSL. Arbeidet med å redusere omfanget av KSL-standardene fortsatte i 2023, og standarden er ytterligere forenklet med færre antall spørsmål.

Inn på tunet (IPT)

Det er etablert en nasjonal godkjenningsordning for Inn på tunet-gårder for å sikre trygghet og kvalitet i tjenesten. Godkjenningsordningen er en del av KSL. Ved utgangen av 2023 var det totalt 386 godkjente Inn på tunet-tilbydere, en nedgang på 18 tilbydere fra året før. I 2023 er det kommet til 35 nye tilbydere.

Nyt Norge

Den årlige forbrukerundersøkelsen viste at Nyt Norge-merket i 2023 hadde en merkekjenning på hele 94 pst., og at tilliten til merket var på 64 pst. Ved utgangen av 2023 var 5 430 produkter merket med Nyt Norge, en økning på 610 produkter. Det er 132 bedrifter med merkebrukeravtale, en netto økning på én bedrift fra 2022. For første gang er det målt omsetningstall for Nyt Norge i dagligvarehandelen. Den utgjorde 43 mrd. kroner. Stiftelsen registrerte i 2023 tre feilmerkinger hvorav to oppfylte Nyt Norge-kravene, men var feilaktig påført et ekstra opprinnelsesland. Det ble innvilget én dispensasjon.

Beskyttede betegnelser

I 2023 var det 32 produkter med Beskyttet betegnelse (BB). Gjennom prosjektet «BB 2030» er det et mål å revitalisere eksisterende produsent-sammenslutninger og motivere for 18 nye søknader innen 2030. Det ligger fem konkrete søknader i prosess. Som en del av et utviklingsprosjekt i Trøndelag har Norsk Mat startet å utvikle en ny helhetlig kommunikasjonsplattform for Beskyttede betegnelser, både regionalt og nasjonalt. Nye nettsider for Beskyttede betegnelser ble lansert i 2023.

Spesialitet

I alt 581 produkter er godkjent som Spesialitet i 2023, en økning på to produkter fra 2022, og det er

kommet inn fem nye merkebrukere. Forbrukerkjennskapen til merket har økt fra 33 pst. til 37 pst. i målgruppen matinteresserte som følge av økt markedsbudsjett. I mars 2023 lanserte Norsk Mat nye nettsider for Spesialitet.

Markedstjenester og lokalmat.no

Det er gjennomført tolv digitale og fysiske kurs rettet mot mindre lokalmatprodusenter. Seks produsenter har fått veiledning innen markeds-tjenester. Lokalmat.no kobler sammen tilbydere av lokalmat og innkjøpere i dagligvare- og restaurantmarkedet. Dagligvarekjedene og avtalepartene i landbruket finansierer lokalmat.no som et spleiselag. På lokalmat.no var det ved utgangen av 2023 registrert 537 kvalitetssikrede bedrifter med til sammen 2 810 produkter, og 578 innkjøpere. Det var 58 nye bedrifter og innkjøpere i 2023.

Omsetning av lokalmat

Den årlige målingen av lokalmatomsetningen i dagligvarehandelen og storhusholdning ble gjennomført i samarbeid med Reiler Consulting. Omsetningen i 2023 var på totalt 11,8 mrd. fordelt på 5,4 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 6,4 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Forrige måling viste en omsetning på 6,5 mrd. kroner i dagligvarehandelen og 5,0 mrd. kroner i storhusholdningsmarkedet. Tallene for 2023 innebærer dermed en nedgang i salget fra dagligvaremarkedet på om lag 2 pst. Salget innenfor storhusholdning har økt med om lag 28 pst. i 2023. Dette skyldes prisøkninger og at måleperioden delvis omfatter en periode med koronarestriksjoner og deretter gjenåpning.

Økologisk landbruk

Økologisk.no gir forbrukerne faktabasert informasjon om økologisk matproduksjon og økologiske produkter. Det ble lansert ny nettside for Økologisk.no i 2023. Redaksjonsrådet for Økologisk.no består av Norsk Mat og deltakere fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Landbruksrådgivning, Debio, Økologisk Norge og Norsk senter for økologisk Landbruk (NORSØK).

3.3.2.12 Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet – landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklingsprogram-

met) samler flere virkemidler som skal bidra til økt vekst og verdiskaping innenfor nye næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Programmet skal bidra til økt lønnsomhet og konkurranseevne, og har tre hovedinnsatsområder: finansieringstiltak, kompetanseutvikling og omdømmearbeid. Programmet har hatt en høy addisjonaltet over flere år. Forundersøkelsen 2023 viser en addisjonaltet på 88 pst. Dette er vesentlig høyere enn gjennomsnittet for Innovasjon Norges tjenester på 69 pst.

En gjennomgang av 95 bedrifter³ som har mottatt vekststøtte viser at gjennomsnittlig omsetningsøkning var 34 pst. fra støtteår til siste år i prosjektperioden. Tallene er relativt stabile over år, da datagrunnlaget i stor grad er det samme fra år til år. Av de 95 bedriftene opplevde 70 bedrifter vekst i omsetningen i løpet av perioden for vekstprosjektet, resten opplevde fall.

Figur 3.7 viser sysselsetting i vekstbedriftene i 2022. Om lag to tredjedeler (66 pst.) av bedriftene som mottar vekststøtte sysselsatte per 2022 over 5 årsverk. Den største andelen (34 pst.) sysselsetter imidlertid mellom 0 og 4 årsverk, og har en omsetning på under 8 mill. kroner. I perioden 2014–2023 har Innlandet, Trøndelag og Vestland hatt flest vekstbedrifter.

Ved inngangen til 2023 hadde Utviklingsprogrammet en total disponibel ramme på 111,9 mill. kroner. Totalt ble det gitt tilsagn for 85,6 mill. kroner i 2023. Halvparten av midlene har gått til finansieringstiltak (vekst 1 og 2⁴, og bedriftsnettverk). Figur 3.8 viser fordelingen av midler på målgrupper i 2023.

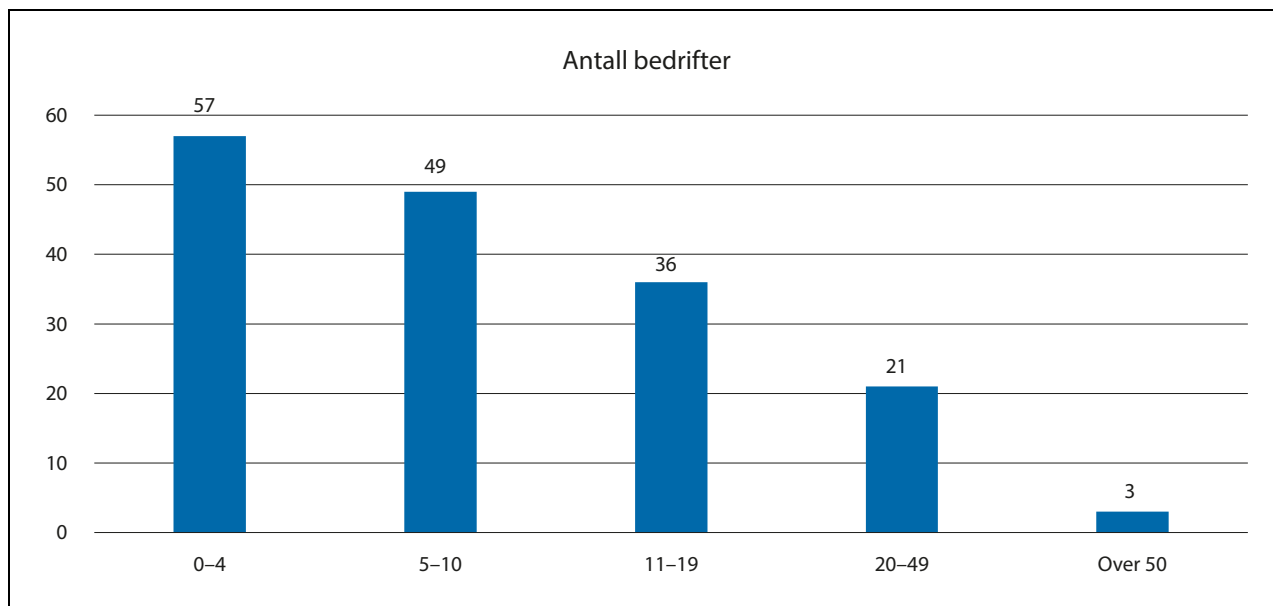
Finansieringstiltak i 2023

Det ble bevilget totalt 42,8 mill. kroner til finansieringstiltak (støtte til vekstbedrifter og forpliktende bedriftssamarbeid) i 2023, fordelt på 40 prosjekter. Sammenlignet med 2022 er det en økning i finansieringen på 6 mill. kroner, men på fem færre prosjekter. Virksomheter i Agder mottok størst beløp, etterfulgt av Vestland og Viken.

³ Bedrifter som er registrert som AS eller SA og har avsluttet vekstprosjektet, dvs. mottatt støtte i perioden 2014–2020 og har bokført omsetning og resultat i støtteåret og to år etter.

⁴ Vekstsatsingen består av to faser og er et tilbud til bedrifter som kan dekke store løpende utgifter i vekstfasen der bedriften har bundet egen kapital i store varelagre eller utstyr. Vekst 1 er innrettet mot bedrifter som skal øke omsetningen med minst 30 pst., sysselsetter minimum 1 årsverk og har minst 1 mill. kroner i omsetning i en gitt periode. Tilsvarende krav for vekst 2 er ambisjon om økt omsetning med minst 50 pst. og økt lønnsomhet, og omsetningen må være min. 5 mill. kroner i en gitt periode.

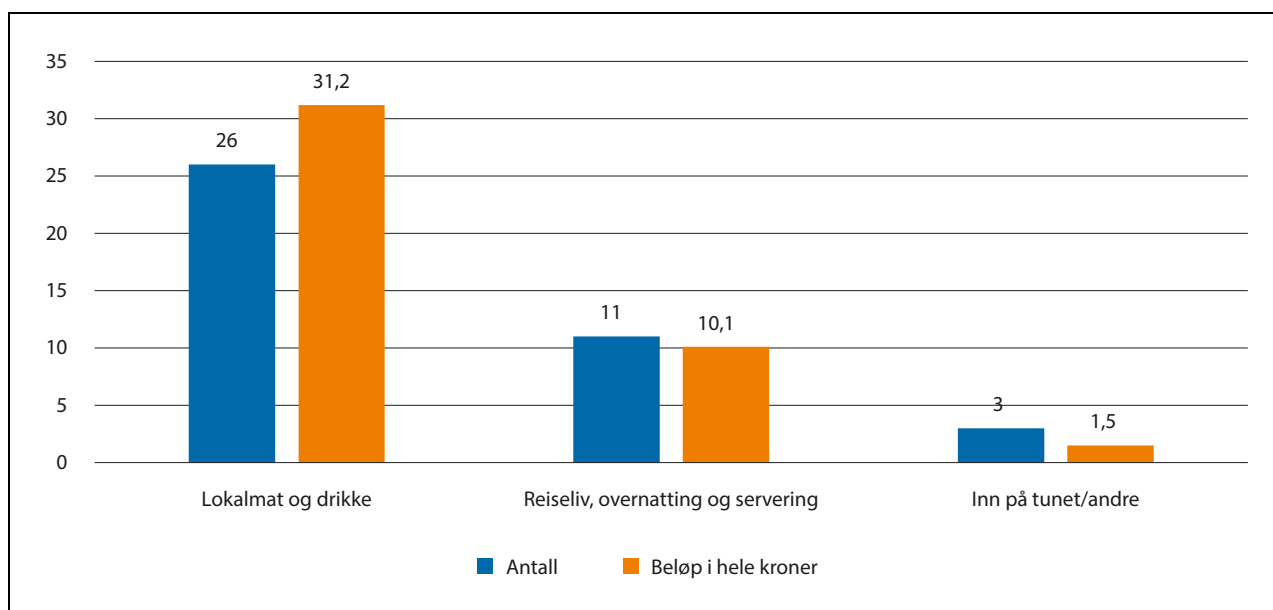
Figur 3.7 Sysselsetting i vekstbedriftene i 2022 (regnskapstall)

Kilde: Innovasjon Norge

Finansieringstiltakene går i hovedsak til prosjekter innenfor lokalmat og -drikke, se figur 3.8.

Det ble bevilget midler til hhv. 24 og 10 prosjekter på vekst 1 og vekst 2 i 2023. Bevilgningen til vekst 1-prosjekter lå på omtrent samme nivå som i 2022. Bevilgningen til vekst 2-prosjekter gikk kraftig ned fra 2021 til 2022, men økte noe i 2023. Troms og Finnmark og Oslo hadde ikke virksomheter med prosjekter innenfor vekst i 2023.

Bedriftsnettverk er et viktig tilbud til programets målgrupper, som bidrar til økt samarbeid både innad i og på tvers av målgruppene. Virkemiddelet har blant annet bidratt til en kobling mellom produsenter/tilbydere og kjøpere, og etablerte nettverk har bidratt til forenkling for begge gruppene. I 2023 ble det bevilget 2,6 mill. kroner til seks bedriftsnettverk. Beløpsmessig er dette en halvering sammenlignet med 2022. En krevende økonomisk situasjon der bedriftene i større grad

Figur 3.8 Innvilget beløp og antall saker fordelt på målgrupper i 2023. Mill. kroner.

Kilde: Innovasjon Norge

legger vekt på utvikling av egen bedrift kan være en forklaring på redusert etterspørsel. Det er også etablert en rekke bedriftsnettverk over flere år, noe som kan bety at behovet for nye nettverk er lavere.

Omdømme og kompetanse

Omdømmemidlene brukes særlig til å synliggjøre og profilere norske råvarer og norsk matkultur nasjonalt og internasjonalt, med sikte på å styrke omdømmet og øke kjennskapen til norsk mat og landbruk. En revidert omdømmeportefølje ble iverksatt i 2023. Revideringen innebærer at regionale tiltak i hovedsak legges til det regionale partnerskapet, samt at bedriftsovergripende tiltak har blitt vektlagt sterkere.

I 2023 ble det innvilget 14,8 mill. kroner til ordinære omdømmetiltak. Blant annet ble det gitt støtte til å arrangere World Cheese Awards, der Nidelven blå fra Gangstad Gardsysteri ble kåret til verdens beste ost, og Bocuse d'Or Europe, der Norge tok 3. plassen. Begge arrangementene ble gjennomført i Trondheim. Internationale Grüne Woche (IGW) ble gjennomført i januar 2024 med to regioner, for første gang med særskilt oppmerksomhet rettet mot samisk reiseliv og reindrift.

Det ble bevilget 9,5 mill. kroner til landbruks- og bygdebaserte reiselivstiltak i 2023 gjennom Visit Norway, enten som del- eller fullfinansiering av kampanjer. Visit Norways egne kanaler i sosiale medier blir en stadig viktigere del av markedsføringen. I 2022 ble innlegg, bilder og

filmer som synliggjør det bygde- og landbruksbaserte reiselivet publisert til Visit Norways 2,3 mill. følgere.

Innovasjon Norge bidrar med forretningsmessig kompetanse til målgruppene under Utviklingsprogrammet. I hovedsak finansieres ordningene FRAM og mentor. I 2023 ble det gitt elleve tilsagn på til sammen 346 500 kroner, noe som er økning både i tilsagn og antallet aktører siden 2022.

3.3.2.13 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

De regionale kompetansenettverkene for lokalmat er en del av det samlede kompetansetilbudet for lokalmataktørene. Nettverkene er spesielt innrettet mot bedrifter i en oppstartsfase med behov for matfaglig kompetanse. Forvaltningsansvaret for ordningen ligger hos fem av fylkeskommunene, og ansvaret for driften av nettverkene er fordelt på ulike regionale aktører, jf. tabell 3.4. Den nasjonale administreringen av ordningen er lagt til Landbruksdirektoratet.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med opptil ti ansatte. Det kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer, eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene, kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markeds tjenester.

Tabell 3.4 Fylkeskommuner med ansvar for regionale kompetansenettverk

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat (driftes av)	Dekker følgende fylker	Bevilgning 2023, mill. kr.
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge (Nofima)	Agder og Rogaland	2,51
Viken fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge (Nofima)	Vestfold og Telemark, Oslo, Viken og Innlandet	3,73
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge (Sogn jord- og hagebruksskule)	Vestland	2,51
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag (Mære landbruksskole)	Trøndelag og Møre og Romsdal	3,05
Troms og Finnmark fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge (Nibio Holt).	Nordland og Troms og Finnmark	2,90

Samlet tilbyr nettverkene et bredt spekter av matfaglige kompetanseaktiviteter, dels i form av kurs og dels i form av en-til-en rådgivning (såkalte besøksordninger). Det er en trend at flere kurs og møter innen besøksordninger blir gjennomført digitalt. Totalt har 158 foretak vært involvert i besøksordningen og det har vært planlagt og gjennomført 64 ulike kurs. Det samarbeides bl.a. med regionale landbrukspartnerskap, Hanen og Stiftelsen Norsk Mat.

3.3.2.14 *Tilskudd til Bondens marked og Norsk Gardsost*

I jordbruksoppkjøret 2022 ble avtalepartene enige om å bevilge 1 mill. kroner til Norsk Gardsost og 2 mill. kroner til Bondens marked. Formålet med støtten var å bidra til å opprettholde aktivitet i organisasjonene og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og matkultur, og med det være et synlig bidrag til utviklingen av Norge som matnasjon.

3.3.2.15 *Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket*

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket ble fra 2023 lagt inn under Bionova. Programmet skal bidra til fornybare energiløsninger både i landbruket og i andre sektorer, og samtidig gi mulighet for økt verdiskaping for skogeiere og jordbrukere. Det er også et mål at ordningen skal bidra til å teste ut ny teknologi som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økt konkurransekraft for landbruket. Innovasjon Norge viser til at programmet har gitt gode resultater når det gjelder målområdene vekst i bedrifter, miljø/klima, samt lokal verdiskaping.

Det har vært stor interesse for å gjennomføre klima- og miljøinvesteringer i landbruket de siste årene. Økte rammer og tilføringen av engangsmidler på 70 mill. kroner gjorde det mulig å ta unna alle saker som lå i kø ved inngangen av året (rundt 400 søknader). Totalt ble det innvilget 214 mill. kroner til 489 prosjekter i 2023, som er det største antallet innvilgede prosjekter siden programmet startet opp. Det ble i tillegg innvilget 226 søknader og 44,4 mill. kroner til fornybare energianlegg fra bioøkonomiordningen som finansieres over kap. 1152 utenfor jordbruksavtalen. Innovasjon Norge viser til at saksbehandling av investeringsprosjekter ble prioritert fremfor mobilisering og proaktive aktiviteter. Med basis i Innovasjon Norges kundeeffektundersøkelse, er det

anslått at omleggingen til fornybar energi i landbruket gjennom dette programmet bidrar til en årlig reduksjon av klimagassutslippene med om lag 134 000 tonn CO₂.

Produksjon av fornybar energi

Det er forventet at prosjektene som er finansiert i 2023 bidrar til en energiproduksjon i størrelsesorden 114 GWh. Den største andelen av prosjekter er energianlegg på gårdsbruk som omfatter gårdsvarmeanlegg, biogassanlegg, varmegjenvinningsanlegg og solcelleanlegg. Støtte til solcelleanlegg ble faset ut fra august 2023. Begrunnelsen for dette er at det er liten risiko og god lønnsomhet i anlegg som er dimensjonert for å dekke behovet på gården. Det ble gitt støtte til 9 gårdsbiogassanlegg. Det er fortsatt stor interesse for små og mellomstore biogassanlegg basert på husdyrgjødsel. Det ble gitt støtte til 27 varmesalg-sanlegg der landbruket benytter eget energiråstoff til produksjon av varme for salg. Det er en dobling fra 2022. Det ble innvilget støtte til 12 energianlegg i veksthusnæringen.

Prosjekter knyttet til introduksjon av ny teknologi

Tre prosjekter ble innvilget med formål om introduksjon av nye teknologier. Dette dreide seg om batterikonsepter knyttet til solceller og gårdsvindmøller og avfuktingsanlegg i lagerbygg for grøntproduksjoner. Pågangen av søknader til programmet har medført at det ikke har vært kapasitet til å gjennomføre større mobiliseringsarbeid på dette området.

3.3.2.16 *Skogbruk*

Skogbruk og trebasert industri er en viktig verdikjede i Norge som sysselsetter om lag 22 000 personer, hvorav ca. 6 100 i skogbruket. Stående kubikkmasse i den norske skogen er på om lag én milliard m³ og den årlige tilveksten er på rundt 24 mill. m³. I 2023 var tømmeravvirkingen i Norge til industriformål på om lag 11,1 mill. m³, som er 0,5 mill. m³ lavere enn rekordåret 2022, en nedgang på 4,6 pst. Det ble eksportert rundt 3,8 mill. m³ tømmer i 2022, som er 0,5 mill. m³ lavere enn året før.

Tilskuddsrammen til skogbruk over Landbrukets utviklingsfond var i 2023 på 260 mill. kroner. Av dette utgjorde ordningen for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) totalt 204 mill. kroner. Fordelingen framgår av tabell 3.5.

Tabell 3.5 Fordeling av tilskuddsrammer skogbruk for 2018–2023, mill. kroner

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Nærings- og miljøtiltak i skogbruket:	194	204	204	170	204	217
– Veibygging, taubane o.a.	110	113	109	85	113	117
– Skogkultur, miljøtiltak og andre tiltak	76	83	87	85	90	95
– Miljøtiltak	8	8	8	0	5	5
Kystskogbruket	5	6	6	6	6	6
Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer	28,5	32	32	30	29	30
Kompetansetiltak (Skogkurs og Velg Skog)	14,5	15	15	15	17	17
Totalt	242	257	257	221	260	270

Nærmere om nærings- og miljøtiltak i skogbruket

Av det totale beløpet til NMSK ble det satt av 113 mill. kroner til nybygging og ombygging av skogsveier samt drift i vanskelig terreng. Det blir også bevilget midler til skogsveier over statsbudsjettet på kapittel 1149, post 71. I 2023 ble det bygd i overkant av 100 km med nye skogsbilveier, noe som er en halvering fra året før. Det ble ombygd nesten 180 km med skogsbilveier, noe som er mer enn en halvering fra året før. Kostnadsutviklingen for bygging og ombygging av skogsveger har ligget godt over den generelle prisutviklingen over flere år.

Det ble i 2022 etablert et tilskudd til hogst av stormfelt virke etter stormen 19.11.2021 på Østlandet. Det ble til sammen bevilget 6,9 mill. kroner over denne ordningen i 2023. Til drift i vanskelig terreng utenom stormtilskuddet ble det bevilget om lag 20 mill. kroner 2023. Det ble for 2023 satt av 90 mill. kroner over LUF til skogkulturtiltak. I tillegg ble 5 mill. kroner øremerket til miljøtiltak i skogbruket. Foryngelsesarealet ved planting var i 2023 på ca. 270 000 dekar, en økning på 6 pst. fra 2022. Tallet på utsatte planter har økt de senere årene, delvis som en konsekvens av økt avvirkning og delvis som en konsekvens av tettere planting. I 2023 ble det til sammen plantet 47,6 mill. planter, som er om lag på samme nivå som året før. I 2023 ble det utført ungsogpleie på nesten 271 000 dekar, om lag på samme nivå som året før. Det er et stort etterslep og behov for økt ungsogpleie.

Etter forskrift om nærings- og miljøtiltak i skogbruket kan det bl.a. gis tilskudd til skjøtseltiltak og dekning av økonomiske tap knyttet til langsiktig bevaring av miljøverdier. Som tidligere

år har det vært begrenset med søknader og utbetalinger til slike tiltak i 2023, og ca. 2,1 mill. kroner er tildelt prosjekter innenfor formålet.

Det ble i 2023 satt av 29 mill. kroner til skogbruksplanlegging med miljøregistreringer. Det ble levert skogbruksplanprosjekter for et areal på 4,5 mill. dekar og utbetalt 28,3 mill. kroner. Utbetalingene skjer etter hvert som prosjektene ferdigstilles.

Kystskogbruket

Skogbruket i kyststrøkene har særskilte utfordringer knyttet til bl.a. lav skogsveidekning, høy andel vanskelig terreng, eiendomsstruktur mv. Det ble satt av 6 mill. kroner til kystskogbruket for 2023. Midlene blir brukt til næringsrettede fylkesoverbyggende prosjekter med mål om å utvikle skogbruksnæringen og utnytte skogressursene langs kysten. Veiledning og tilrettelegging for bl.a. infrastrukturtiltak knyttet til tømmerkaier og skogsveinettet er prioriterte tiltak. Det ble gitt tilskudd til Skognæringa Kyst (4,8 mill. kroner) og Norsk Bygdesagforening (1,2 mill. kroner).

Kompetansetiltak

Skogkurs er en sentral aktør når det gjelder å utvikle og gjennomføre kompetansetiltak på skog- og utmarksområdet, rettet mot veiledningsapparat og skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Skogkurs' lokale skogbrukskurs med instruktør er et eksempel på denne aktiviteten, og det ble gjennomført nesten 650 slike kurs i 2023.

3.3.2.17 Tiltak mot villsvin

Midler over jordbruksavtalen er satt av til tiltak mot villsvin og til oppfølging av Handlingsplan mot villsvin 2020–2024. I 2023 ble det satt av 3 mill. kroner. Den største delen av midlene er brukt til det grunneierinitierte Villsvinprosjektet med hovedformål å arbeide for grunneierorganisering og effektiv jakt. Ved utgangen av 2023 er det i regi av prosjektet formalisert avtaler om villsvinjakt med om lag 5 800 grunneiere på totalt 4,7 mill. dekar. I tillegg er det brukt noe midler til bestandsovervåking av villsvin. Det ble i løpet av jaktåret 2022/2023 skutt 425 villsvin, en økning fra 365 villsvin året før. Rundt 80 pst. av disse ble skutt i Halden og Aremark kommuner. Ifølge bestandsovervåkingen, synes bestanden å være stabilisert i kjerneområdene i sørlige deler av utbredelsesområdet og ellers redusert. Som følge av utbruddet av afrikansk svinepest i Sverige høsten 2023, har regjeringen fastsatt mål om at villsvin skal utryddes i Norge.

3.3.2.18 Konfliktforebyggende tiltak jordbruk – reindrift

Det ble avsatt 1,5 mill. kroner til konfliktforebyggende tiltak mellom jordbruk og reindrift i 2022. I tillegg ble det avsatt 1,5 mill. kroner til samme formål over reindrifftsavtalen. Midlene forvaltes av Fylkesmannen i Trøndelag. Hovedformålet med de konfliktforebyggende tiltakene er å redusere konflikter mellom reindriften og øvrig landbruk. I

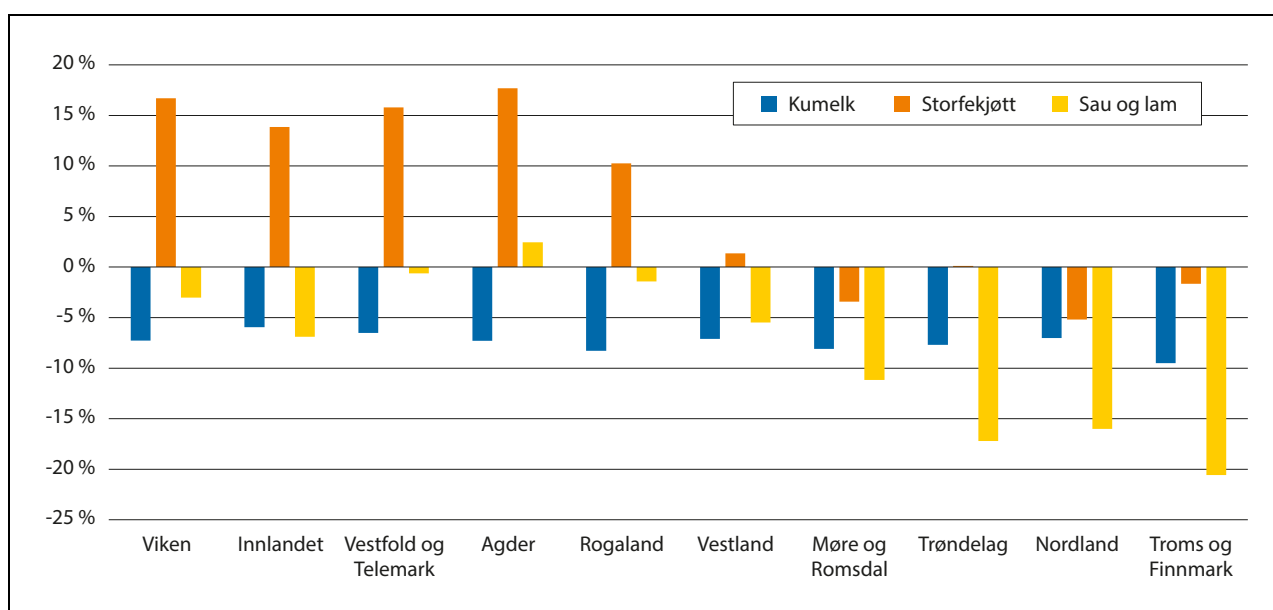
tillegg omfatter ordningen konfliktforebyggende tiltak mellom by og rein. Midlene nyttes hovedsakelig til gjerdebygging, men også til ekstraordinære tiltak for gjeting, føring og beiteundersøkelser. Finansieringen av gjerdetiltakene er forbedret de siste årene med økt tilskuddssats fra og med 2022, og mulighet for å søke om tilskudd til vedlikehold fra og med 2023.

I 2023 ble det behandlet 5 søknader om tilskudd. Tilskuddene er gitt til Nordland, Trøndelag, Troms og Finnmark og omfatter støtte til innkjøp og utprøving av nofence som alternativ til faste inngjerdinger i utmark, utprøving av utvidet tilsyn og etablering av midlertidig gjerder rundt nyetablert eng, og til forskning og utredning for bedre kunnskapsgrunnlag om effekt av reinbeiting på eng.

3.3.3 Geografisk fordeling av produksjon og arbeidsforbruk

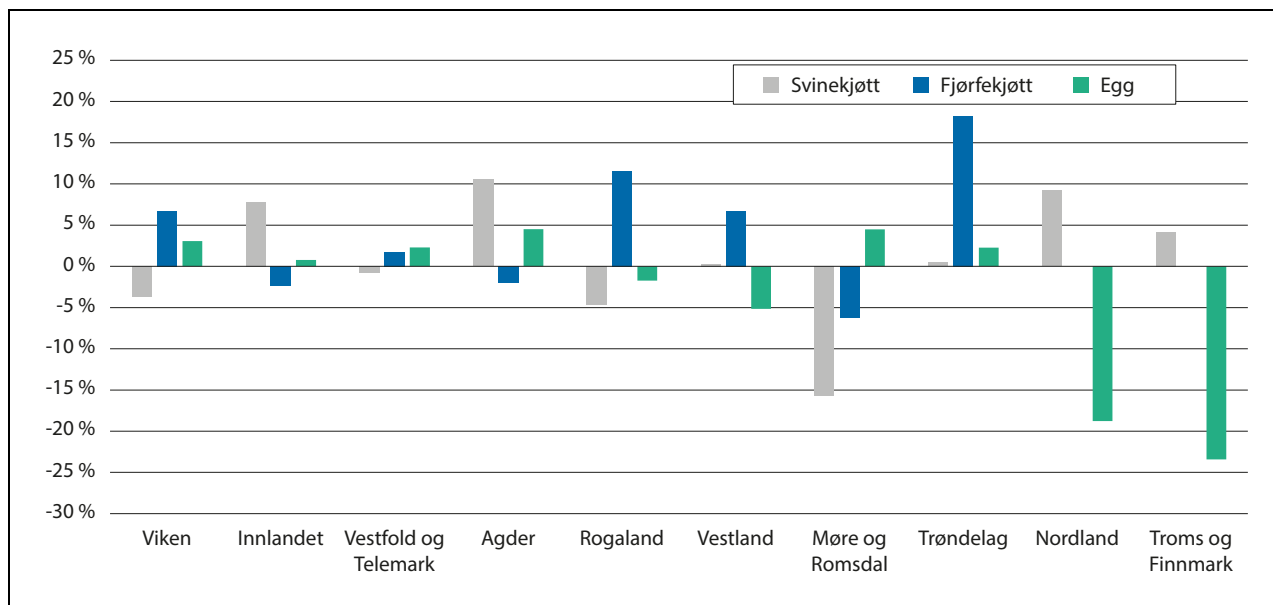
Figur 3.9 og 3.10 viser endringer i produsert mengde for noen husdyrproduksjoner, fordelt på fylker, for perioden fra 2020 til 2023.

Produksjonen av kumelk styres av kvoter, og endringen i produksjonen fra 2020 til 2023 er derfor om lag lik for alle fylkene. Koronapandemien førte til økt etterspørsel etter meieriprodukter, og forholdstallet for kvoter ble økt flere ganger fra april 2020 og opprettholdt på et høyt nivå ut 2021. I 2022 ble forholdstallet nedjustert til 0,99 som følge av redusert etterspørsel, og fra 2023 ble det satt ytterligere ned til 0,95.

Figur 3.9 Endring i produsert mengde i fylkene, 2020–2023, prosent.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.10 Endring i produsert mengde i fylkene, 2020–2023, prosent.

Kilde: Budsjettmemnda

Produksjonen av storfekjøtt økte i perioden 2020 til 2023 i alle fylkene i Sør-Norge inkludert Trøndelag, unntatt Møre og Romsdal. Økningen var størst i fylkene på Østlandet, i Agder og i Rogaland.

Produksjonen av sau og lam har gått noe ned i alle fylker unntatt Agder siden 2020. Reduksjonen har vært størst fra Møre og Romsdal og nordover.

Svinekjøttproduksjonen økte noe i Nord-Norge, Agder og Innlandet fra 2020 til 2023. Produksjonen av fjørfe kjøtt fortsatte å øke, og den økte mest i Trøndelag og Rogaland. Produksjonen av egg ble redusert i Nordland og Troms og Finnmark.

2023 var et dårlig avlingsår for korn og potet i store deler av landet. Om lag 85 pst. av kornet produseres på Østlandet, mens rundt 10 pst. produseres i Trøndelag. Potetproduksjonen er i stor grad konsentrert til Innlandet, og i 2022 ble 50 pst. av poteten i Norge produsert der. I Vestfold og Telemark, der drøyt 6 pst. av jordbruksarealet i Norge ligger, foregår 14 pst. av potetproduksjonen.

3.4 Økt verdiskaping – inntekts- og kostnadsutviklingen

3.4.1 Inntekts- og kostnadsutviklingen

Omleggingen av Totalkalkylen har gitt endringer i beregnet utvikling i inntekter og kostnader fra år til år. Fra i år brukes benevnningen årsresultat for

det økonomiske resultatet i Totalkalkylen etter at kostnadene inkludert gjeldsrenter er trukket fra produksjonsinntekter og tilskudd. Tidligere brukte man begrepet vederlag til arbeid og egenkapital. Andre omlegginger av Totalkalkylen i år er nærmere omtalt i kapittel 3.1, i Meld. St. 11 (2023–2024) og i grunnlagsmaterialet fra Budsjettmemnda.

Tabell 3.6 viser utviklingen i årsresultat fra 2022 til budsjetterte tall for 2024 ifølge Budsjettmemndas normaliserte regnskaper. Tabellen viser også resultat per utført familieårsverk i sektoren, og resultat inkl. verdien av jordbruksfradraget ved ligningen. Avsetning til investeringer og normeringsfaktor for beregning av sammenligningsinntekt er også med.

Årets beregninger viser at fra 2022 til 2024 er bruttoinntektene i jordbruket beregnet å øke med om lag 6,6 mrd. kroner. Kostnadene (eks. gjeldsrenter) er anslått å øke med 2,6 mrd. kroner, mens betalte renter anslås å øke med 2,5 mrd. kroner. Det innebærer at *årsresultatet* for jordbrukssektoren fra 2022 til 2024 er beregnet til å øke med 1,5 mrd. kroner, eller 11,4 pst.

Det er særlig tilskuddene på inntektssida og gjeldsrentene på kostnadssida som endrer seg (øker) mye fra 2022 til 2024. Budsjettmemnda budsjetterer med at driftskostnadene faller noe i 2024, etter å ha økt betydelig i 2022 og 2023. Det er særlig en anslått reduksjon i gjødselkostnadene (handelsgjødsel og kalk) på 35 pst. fra 2023 til 2024 som bidrar til dette.

Jordbruksoppkjøret 2023 bidro til den sterke økningen i bruttoinntekter, gjennom økte direkte tilskudd. Fra 2022 til 2024 øker de direkte tilskuddene til jordbruket med 6,6 mrd. kroner tilsvarende hele 34 pst.

Fra 2022 til 2023 fikk man også inntektsvekst gjennom økte priser. Målprisene ble økt i jordbruksoppkjøret i 2023. Det var også vekst i prisene som ikke avtales i oppkjøret, og dette gjaldt i hovedsak noen kjøttslag og egg.

Årets beregninger viser en reduksjon i årsresultat per familieårsverk fra 2022 til 2023 på 10,1 pst., eller 41 000 kroner per årsverk, ekskl.

verdien av jordbruksfradraget. Inkludert verdien på jordbruksfradraget er reduksjonen i årsresultat 9,1 pst. per familieårsverk. Fra 2023 til 2024 budsjetteres det med en økning i årsresultat per familieårsverk på 24,8 pst., tilsvarende 90 700 kroner per familieårsverk ekskl. verdien av jordbruksfradraget, og 22,7 pst. eller 93 400 kroner inkl. verdien av jordbruksfradraget.

Sammenligningsinntekten, etter avsetning til investeringer og justering med normeringsfaktoren, beregnes til 521 000 kroner per familieårsverk i budsjett for 2024. Det tilsvarer en økning på 26 pst. fra 2023.

Tabell 3.6 Utviklingen i inntekter og kostnader, samt årsresultat og sammenligningsinntekt, iflg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper. Mill. kroner og kroner per familieårsverk

	2022	2023*	2024**	22 til 23 Prosent	23 til 24 Prosent	22 til 24 Prosent
Sum produksjonsinntekter	42 398	43 094	44 038	1,6 %	2,2 %	3,9 %
Direkte tilskudd	14 670	17 146	19 633	16,9 %	14,5 %	33,8 %
Sum inntekter, mill. kr	57 068	60 240	63 672	5,6 %	5,7 %	11,6 %
Ikke-varige produksjonsmidler	29 759	32 135	31 430	8,0 %	-2,2 %	5,6 %
Leiekostnader	5 048	5 173	5 420	2,5 %	4,8 %	7,4 %
Kapitalkostnader	7 031	7 364	7 618	4,7 %	3,4 %	8,3 %
Sum kostnader, mill. kr	41 838	44 672	44 469	6,8 %	-0,5 %	6,3 %
Driftsoverskudd, mill. kr	15 230	15 569	19 203	2,2 %	23,3 %	26,1 %
– Rente på lånt kapital	2 403	4 035	4 920	67,9 %	21,9 %	104,7 %
Årsresultat, mill. kr	12 827	11 534	14 283	-10,1 %	23,8 %	11,4 %
Antall familieårsverk	31 550	31 550	31 300	0,0 %	-0,8 %	-0,8 %
Årsresultat pr familieårsverk, kr	406 600	365 600	456 300	-10,1 %	24,8 %	12,2 %
Inntektseffekt pr fam.årsv. av jordbr.fradraget, kr	47 100	46 600	49 300	-1,1 %	5,8 %	4,7 %
Årsresultat pr fam.årsv. inkl. effekt av jordbr.fradraget, kr	453 700	412 200	505 600	-9,1 %	22,7 %	11,4 %
Avsetning til investeringer pr familieårsv., kr	57 900	67 200	71 200	16,1 %	6,0 %	23,0 %
Årsresultat pr fam.årsv. inkl. j.fr etter avsetning, kr	395 800	344 900	434 000	-12,9 %	25,8 %	9,7 %
Normeringsfaktor 20 pst.	79 200	69 000	86 900	-12,9 %	25,9 %	9,7 %
Sammenligningsinntekt, kr	475 000	413 900	521 000	-12,9 %	25,9 %	9,7 %

* Foreløpige tall

** Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

3.4.1.1 Referansebrukene

Referansebrukene er beregninger på foretaksnivå for ulike produksjoner, størrelser og områder, og er basert på NIBIOs driftsgranskinger. Beregningsprinsippene er forskjellige fra Totalkalkylen på noen områder.

Årets referansebruksberegninger

Årets beregninger er basert på regnskapsmateriale fra driftsgranskningene fra 2022.

Tabell 3.7 viser Budsjettmyndens beregninger av vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk, inkl. virkningen av jordbruksfradraget, for referansebrukene i årene 2022 til 2024.

Referansebruksberegningene har tall for perioden 2022 til 2024 før effekt av jordbruksoppjøret 2024. For korn, poteter og grøntsektoren er prisen på avlingene før nye avtalte målpriser, og de nye prisene vil gjelde for hele volumet i produksjonssesongen. Tilsvarende gjelder for kjøtt og egg, der det ikke er prognosert noen økning i engrosprisene fra 2024.

Utviklingen fra 2022 til 2024 er preget av sterkt forbedrede resultater for de fleste referansebrukene. Økte inntekter gjennom priser og tilskudd over jordbruksavtalen har dermed mer enn kompensert for kostnadsøkningene i perioden.

Det ene unntaket er kornbrukene, hvor det beregnes en reduksjon i resultatet per årsverk fra 2022 til 2024 for referansebruk 2, 22 og 23. Referansebrukene på korn hadde en reduksjon i resultatet fra 2022 til 2023, og det budsjetteres en forbedring fra 2023 til 2024. Utviklingen har i stor grad blitt påvirket av gjødselprisene, som nådde en topp i 2023, og siden har falt. Kornprisene økte med omtrent en krone fra 2021 til 2022, mens i 2023 ble målprisen for mathvete holdt uendret. Øvrig korn ble redusert med ti øre. Kornavlingene i 2022 var svært gode, mens de i 2023 var svært dårlige. Budsjettmynden for jordbruket utjevner avlingsvariasjoner gjennom normalisering av kornavlingene i referansebruksberegningene.

Variasjon i regnskapene i driftsgranskningene

De ulike referansebrukene beregnes som uveide gjennomsnitt av brukene i driftsgranskningene som er tatt inn i kategorien for det aktuelle referansebruket. Dette innebærer at det vil være store variasjoner i inntekt per årsverk innenfor de ulike referansebrukene, noe som illustreres i produksjonene sau, korn og melk i Figur 3.11. Hvert av

punktene i figurene er resultatet for vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk for ett bruk innenfor den aktuelle driftsformen.

Tabell 3.8 viser gjennomsnittlig beregnet årsresultat for de driftsgranskingsbrukene som har lavere årsresultat enn medianen, og for brukene med høyere årsresultat enn medianen, for referansebrukene 1–11, jf. også figur 3.11. Verdi av jordbruksfradraget er ikke inkludert.

Lønnsveksten

Tabell 3.9 viser årslønnsveksten for alle grupper lønsmottakere, ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). SSB prognoserte i mars 2024 en lønnsvekst i 2024 på 5,2 pst. og 2025 på 3,9 pst. Frontfaget har inngått avtale med en ramme på 5,2 pst. for 2024.

3.4.2 Utvikling i investeringer

Tabell 3.10 gir oversikt over bruttoinvesteringene i jordbruket, i løpende og faste priser, fordelt på de ulike kapitalgruppene, samt avdragsdelen av leasingkontrakter. Fra 2023 er SSBs investeringstillinger lagt til grunn for Budsjettmyndens tall.

Målt i løpende priser, har bruttoinvesteringene i jordbruket aldri vært høyere enn i 2022, med om lag 9,2 mrd. kroner. Etter en lang periode med stabilt nivå på årlige investeringer inkl. leasing på rundt 10 mrd. kroner målt i faste priser, ser investeringene ut til å falle i 2023 og 2024. Det kan ha sammenheng med den høye renta, og dermed økte kostnader ved å ha lån.

Statens bidrag til investeringer er betydelig. I 2023 ble det innvilget 1 150,9 mill. kroner i tilskudd til 1 419 investeringsprosjekter i bygninger og andre utviklingsrettede tiltak i landbruket. En stor del av investeringstilskuddene går til melke- og storfeproduksjonen for å imøtekomme kravet om løsdrift som treer i kraft i 2034.

3.4.3 Utvikling i sysselsetting

Jordbruket stod i 2023 for 1,4 pst. av den samlede sysselsettingen i Norge, mot 1,9 pst. i 2010, ifølge Budsjettmynden. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende næringsvirksomhet knyttet til videreføring og omsetning av landbruksvarer.

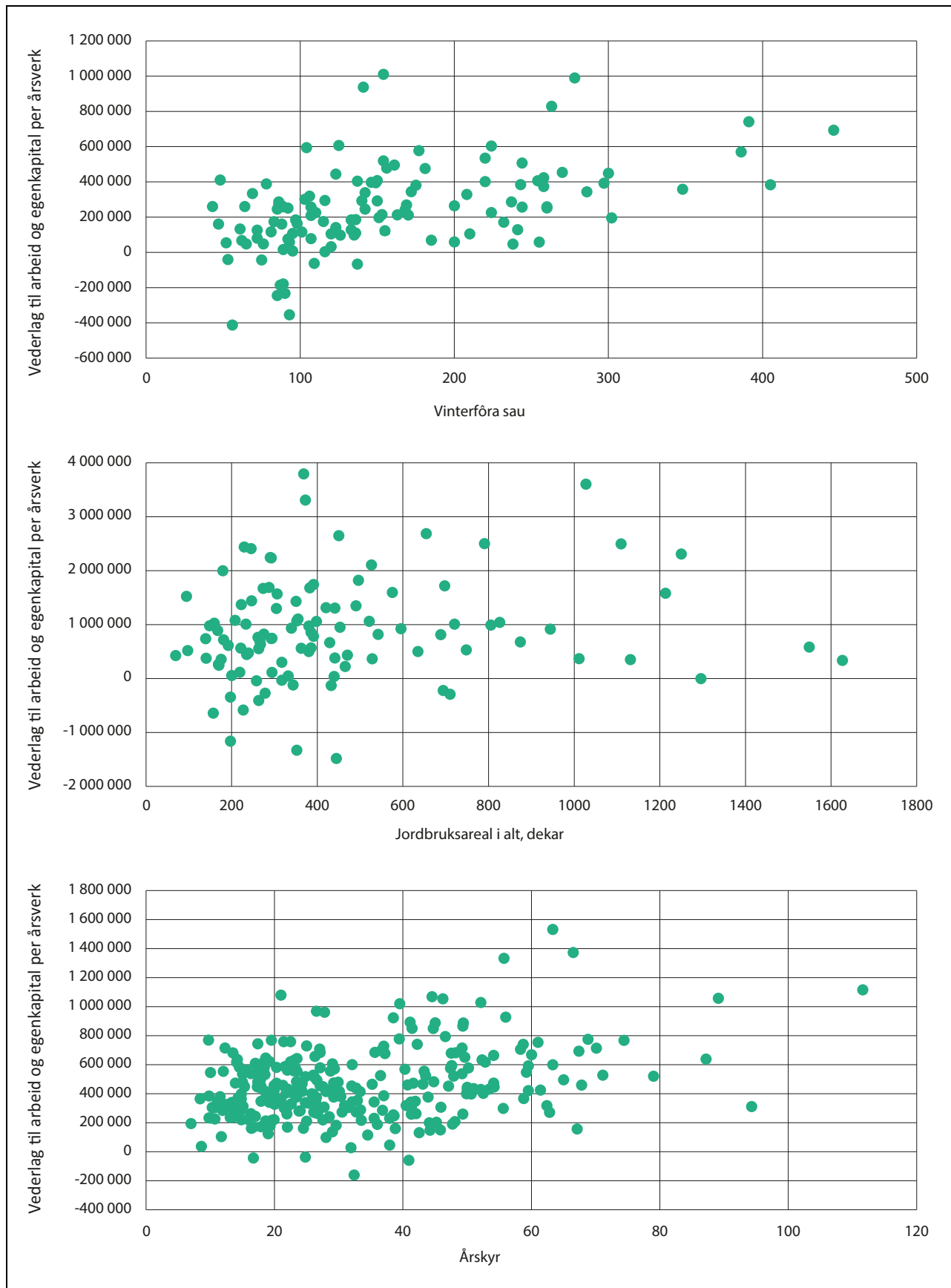
Tabell 3.11 viser utviklingen i antall jordbruksbedrifter i drift, antall årsverk totalt og antall familieårsverk siden 1999. Arbeidsforbruket er basert på SSBs arbeidskraftsundersøkelser.

Tabell 3.7 Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk på referansebrukene, inkl. inntektsverdi av jordbruksfradraget (kroner per årsverk)

	2022	2023	2024	22 til 23	23 til 24	22 til 24
1 Melk. 32 årskyr	492 700	460 200	618 600	-32 500	158 400	125 900
2 Korn. 521 daa	728 100	552 600	695 800	-175 300	143 100	-32 200
3 Sau. 166 vinterfôra	310 000	412 900	499 600	102 900	86 700	189 600
4 Melkegeit. 155 årsgeiter	457 500	460 600	598 500	3 100	137 900	141 000
5 Svin og korn. 50 avlssvin	796 300	928 800	927 400	132 500	-1 400	131 100
6 Egg og planteprodukter. 6295 høner	655 300	679 300	838 000	24 000	158 700	182 700
7 Poteter 129 daa + korn 254 daa	750 400	753 500	868 400	3 100	114 900	118 000
8 30 ammekyr	389 400	458 100	507 000	68 700	48 900	117 600
9 47 dekar frukt og bær	445 100	559 000	624 800	114 000	65 700	179 700
10 150 dekar grønnsaker + korn	509 200	480 600	557 000	-28 600	76 400	47 800
11 Fjorfeslakt og planteprodukter	936 700	1 102 200	1 267 700	165 500	165 500	331 000
12 Økologisk melk. 29 årskyr, landet	574 300	576 700	762 900	2 400	186 200	188 600
13 Melk. 16 årskyr, landet	431 000	453 700	570 300	22 700	116 600	139 300
14 Melk. 53 årskyr, landet	579 200	503 100	689 000	-76 100	185 900	109 800
15 Melk. 70 årskyr, landet	650 500	570 000	776 300	-80 500	206 300	125 800
16 Melk. 42 årskyr, Østlandet (1 og 3)	663 000	603 700	784 900	-59 300	181 200	121 900
17 Melk. 30 årskyr, Østlandet (5a)	470 700	442 000	594 900	-28 700	152 900	124 200
18 Melk. 34 årskyr, Jæren (2)	513 600	464 600	621 900	-49 000	157 300	108 300
19 Melk. 30 årskyr, Vestlandet (5b)	451 400	428 900	581 500	-22 500	152 600	130 100
20 Melk. 44 årskyr, Trøndelag (4)	478 500	402 200	565 200	-76 300	163 000	86 700
21 Melk. 30 årskyr, Nord-Norge (6,7)	503 300	484 400	667 000	-18 900	182 600	163 700
22 Korn. 329 daa, Østlandet	864 100	709 900	860 300	-154 200	150 400	-3 800
23 Korn. 825 daa, Østlandet	884 700	712 800	881 100	-171 900	168 300	-3 600
24 Sau. 158 vinterfôra, Sør-N. (5a,5b)	286 600	389 100	470 200	102 500	81 100	183 600
25 Sau. 171 vinterfôra, Nord-N. (6,7)	314 800	410 300	507 400	95 500	97 100	192 600
26 Sau. 86 vinterfôra, landet	115 500	197 000	248 100	81 500	51 100	132 600
27 Sau. 288 vinterfôra, landet	419 800	503 500	620 100	83 700	116 600	200 300
28 Ammeku 28 kyr (5a, 5b, 6, 7)	406 500	471 900	517 500	65 400	45 600	111 000
29 Ammeku 33 kyr (1, 3, 4)	358 700	401 600	435 500	42 900	33 900	76 800
30 Ammeku 44 kyr, landet	381 600	439 800	496 800	58 200	57 000	115 200

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.11 Illustrasjon av vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) per årsverk og driftsomfang for brukene i driftsgranskingene, for henholdsvis sau, korn og melk. 2022-tall. Ett punkt per bruk i driftsgranskingene.

Kilde: NIBIO

Tabell 3.8 Gjennomsnittlig vederlag til arbeid og egenkapital (årsresultat) for bruk med resultat under og over medianverdi. Regnskapsåret 2022, kroner per årsverk.

	Laveste halvdel	Referansebruket (gjennomsnitt)	Høyeste halvdel
1 Melk. 32 årskyr	280 848	460 459	645 490
2 Korn. 521 daa	261 960	889 591	1 708 507
3 Sau. 166 vinterfôra	100 492	271 161	430 588
4 Melkegeit. 155 årsgeiter	294 504	418 826	577 179
5 Svin og korn. 50 avlssvin	507 309	799 827	1 060 121
6 Egg og planteprodukter. 6295 høner	330 151	688 010	990 582
7 Poteter 129 daa + korn 254 daa	402 582	790 165	1 172 027
8 30 ammekyr	107 490	341 906	632 336
9 47 dekar frukt og bær	268 981	410 439	562 886
10 150 dekar grønnsaker + korn	384 038	504 784	743 669
11 Fjørflakt og planteprodukter	236 854	968 218	1 622 851

Kilde: Budsjettnemnda

Tabell 3.9 Lønnsvekst

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024*	2025*
Lønnsvekst	2,8 %	1,7 %	2,3 %	2,8 %	3,5 %	3,1 %	3,5 %	4,3 %	5,2 %	5,2 %	3,9 %

* Prognoser

Kilde: Konjunkturtendensene, SSB

Tabell 3.10 Bruttoinvesteringer i jordbruket. Løpende og faste priser. Mill. kroner.

	Løpende priser				Faste 2022-priser			
	Bygninger	Maskiner og redsk.	Annet ¹	Sum	Sum	Endring	Leasing avdr.del	Sum inkl. leasing
2012	3 951	2 254	481	6 686	10 379	-11,2 %	538	10 917
2013	4 010	2 158	357	6 526	9 899	-4,6 %	552	10 451
2014	3 814	2 062	431	6 307	9 210	-7,0 %	560	9 770
2015	4 224	2 142	407	6 773	9 498	3,1 %	583	10 081
2016	4 651	2 223	523	7 397	10 032	5,6 %	609	10 641
2017	5 331	2 237	566	8 135	10 709	6,8 %	650	11 359
2018	5 136	2 252	605	7 993	10 133	-5,4 %	687	10 820
2019	5 102	2 266	627	7 995	9 815	-3,1 %	728	10 543
2020	5 459	2 280	627	8 367	9 814	0,0 %	779	10 592
2021	6 031	2 295	578	8 903	9 695	-1,2 %	809	10 503
2022	5 929	2 706	575	9 210	9 210	-5,0 %	999	10 209
2023*	5 304	2 679	576	8 559	8 038	-12,7 %	1 043	9 081
2024**	5 200	2 478	661	8 339	7 075	-12,0 %	1 089	8 164

* Foreløpige tall

** Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda

Tabell 3.11 Antall jordbruksbedrifter og årsverk i 1 000 stk., 1999–2024

År	1999	2005	2011	2015	2020	2021	2022	2023	2024 ¹
Jordbruksbedr.	70,70	53,00	45,61	42,02	38,71	38,08	37,92	37,63	37,37
Årsverk totalt	79,90	61,70	48,60	44,75	42,70	42,60	41,95	41,70	41,50
Familieårsverk			37,50	34,30	31,70	31,80	31,55	31,55	31,30

¹ Foreløpige tall

Kilde: Budsjettmemnda

Familieårsverk inkluderer arbeid utført av bruker og ektefelle/partner, deres barn, foreldre og søsken. Alt familiearbeidet, lønnet eller ubetalt, inngår i de aktive jordbruksbedriftenes familieårsverk. Arbeidsforbruket for perioden 2011–2023 er beregnet på grunnlag av SSBs tellinger fram til og med 2023. For 2023 viser tellingen at 13 pst. av familiearbeidet ble utført av andre familiemedlemmer enn bruker og ektefelle/partner.

3.4.4 Strukturutvikling

Samlet sett over det siste tiåret, inkl. prognose for 2024, har antall jordbruksbedrifter gått ned med i underkant av 12 pst., om lag 5 000 bedrifter. Den årlige reduksjonen har vært 1,5 pst., i underkant av 600 bedrifter. Gjennomsnittlig areal per jordbruksbedrift har økt med 26 dekar i samme periode, fra 235 dekar til 266 dekar, eller i overkant av 13 pst. Gjennomsnittstall for antall dyr eller dekar preges av at mange jordbruksbedrifter har flere produksjoner, hvor noen produksjoner er typiske tilleggproduksjoner. Strukturutviklingen innebærer generelt at bedriftene spesialiseres i større grad enn tidligere.

Arealøkningen per jordbruksbedrift har sammenheng med at antallet jordbruksbedrifter går ned, samtidig som det totale jordbruksarealet holder seg relativt stabilt. Arealet til bedrifter som går ut av næringen overtas i stor grad av eksisterende bedrifter enten via salg eller leie. Både totalt leid areal og leid areal per jordbruksbedrift har økt mye. I 2022 hadde 66 pst. av jordbruksbedriftene jordleie, og 48 pst. av jordbruksarealet i drift var leid areal. Hver jordbruksbedrift leide i snitt 125 dekar i 2022, mens tilsvarende tall for 2010 var 90 dekar. Statistikken viser betydelig regional variasjon. Nordland, Troms og Finnmark hadde størst andel jordbruksbedrifter med jordleie. Rogaland hadde både den laveste andelen jordbruksbedrifter med jordleie og lavest andel leid jordbruksareal.

I 2010 var det 11 130 jordbruksforetak med melkekyr. I 2023 viser foreløpige tall at antallet var

redusert til 6 420. Samtidig har antall melkekyr per foretak økt fra 21,4 melkekyr i 2010 til 31,8 i 2022. Krav om løsdrift i storfehold trer i kraft 1. januar 2024, noe som medfører et omstillingsbehov for de storfeprodusentene som fremdeles har bås fjøs. Tall fra Kukontrollen viser at i 2022 ble over 70 pst. av melka produsert i løsdriftsfjøs. Ved inngangen til 2024 var det fortsatt 2 783 bås fjøs. Utfordringene er særskilt store i Vestland og Innlandet.

Gjennomsnittlig antall liter kvote som ble disponert av et melkeproduksjonsforetak har økt fra 141 500 liter i 2010 til 226 975 liter i 2023. Etter toppnivået i 2021, er gjennomsnittskvoten nå om lag på nivå med i 2020. I januar og februar 2024 var det større etterspørsel enn tilbud av melk som råvare, noe som medførte at aktørene som drev med tørrmelkproduksjon fikk redusert råvare i en periode. Ifølge Norsk melkeråvare er tilførsels-situasjonen i april 2024 bedre, og på kort sikt er den tilstrekkelig til å dekke løpende behov. Økende etterspørsel etter melk og behov for gjenoppbygging av lager gjør at det likevel ventes en liten underdekning totalt i 2024.

Fra og med 2022 skiller ikke systemene til Landbruksdirektoratet på hvem som produserer, eier kvote og hvem som produserer på den. Det innebærer at det ikke er mulig å se hvor stor andel av grunnkvoten som er disponert bort og produseres på av andre enn kvoteeier, hvilket innebærer at det ikke er mulig å se hvor stor andel av grunnkvoten som er utleid eller inngår i samdrift. Tall fra tidligere år viser imidlertid at andelen kvote som inngår i produksjon på flere kvoter har vært stabil rundt 37 pst. siden 2012. Det er i stor grad landbrukseiendommer med kvoter under 100 000 liter som bortdisponerer sin kvote, og de mellomstore og store landbrukseiendommene som produserer på flere kvoter.

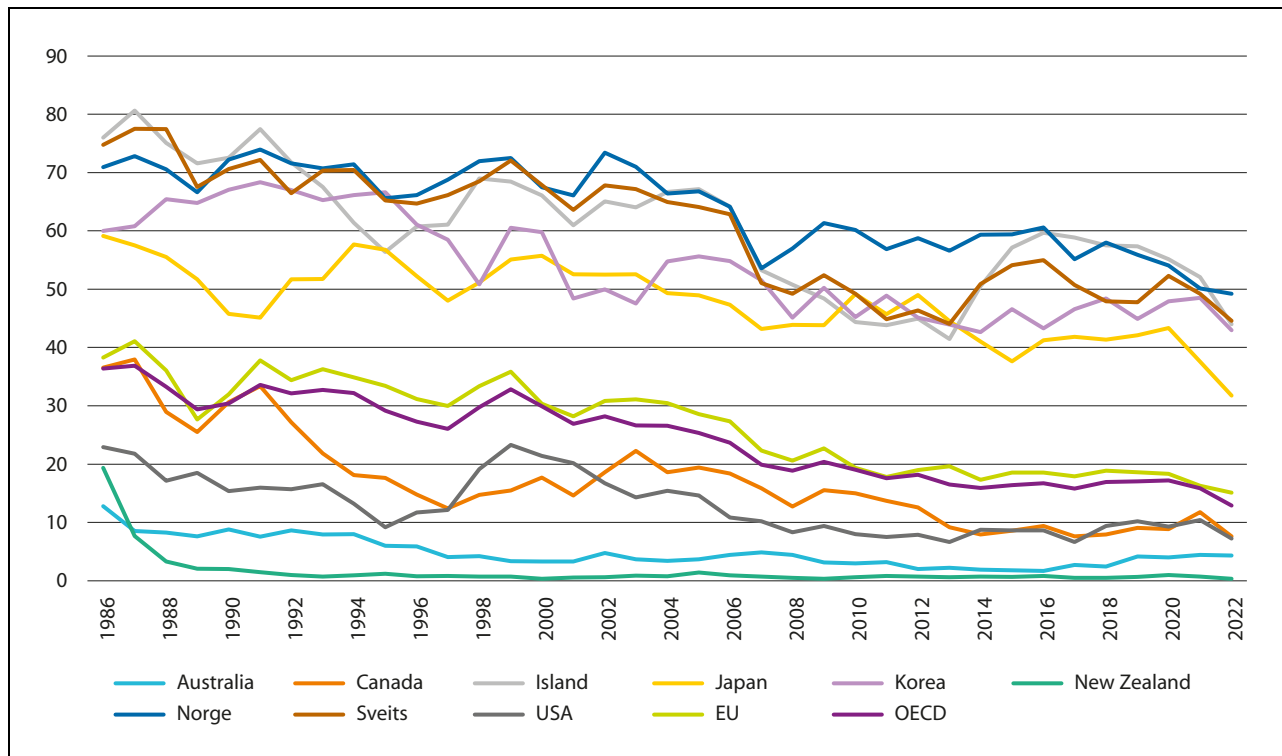
Strukturutviklingen i noen plante- og husdyrproduksjoner i perioden 2000 til 2023 går frem av tabell 3.12.

Tabell 3.12 Strukturutvikling for noen produksjoner, 2000–2023

Type jordbruksbedrift	2000	2005	2010	2015	2020	2023
Korn og oljevekster						
Antall bedrifter	21 379	16 670	13 533	11 268	10 121	9 812
Areal, 1000 dekar	3 306	3 252	3 071	2 862	2 832	2 858
Areal per bedrift	154,6	195,1	226,9	254,0	279,8	291,3
Poteter						
Antall bedrifter	9 547	4 929	2 795	1 954	1 505	1 336
Areal, 1000 dekar	152,3	137,3	132,4	118,4	115,1	115,1
Areal per bedrift, alle	16,0	27,9	47,4	60,6	76,5	86,2
Areal per bedrift > 10daa	55,6 ¹	75,9	100,7	116,3	141,7	157,0
Grønnsaker på friland						
Antall bedrifter	2 026	1 514	1 044	847	907	892
Areal, 1000 dekar	60,6	68,6	71,2	76,8	82,5	81,2
Areal per bedrift	29,9	45,3	68,2	90,7	91,0	91,0
Melkekyr						
Antall bedrifter	20 734	15 890	11 130	8 782	7 145	6 420
Antall melkekyr	297 731	265 970	238 442	224 298	213 511	204 276
Melkekyr per bedrift	14,4	16,7	21,4	25,5	29,9	31,8
Ammekyr						
Antall bedrifter	6 108	5 234	5 203	4 922	5 894	6 002
Antall ammekyr	44 517	55 651	69 874	78 750	105 833	112 919
Ammekyr per bedrift	7,3	10,6	13,4	16,0	18,0	18,8
Sau						
Antall bedrifter	22 239	17 400	14 779	14 455	13 807	13 404
Antall sau	966 278	954 738	922 519	918 341	902 725	910 596
Sau per bedrift	43,4	54,9	62,4	63,5	65,4	67,9
Purker						
Antall bedrifter	2 956	2 109	1 460	1 140	950	818
Antall purker	88 456	98 699	95 012	92 318	74 184	68 020
Purker per bedrift	29,9	46,8	65,1	81,0	78,1	83,2
Verpehøner						
Antall bedrifter	3 865	2 528	1 909	2 066	1 503	1 394
1000 verpehøner	3 291	3 415	3 953	4 331	4 593	4 556
Verpehøner/bedrift>500 stk.	2 615 ¹	4 067	5 975	7 359	7 492	7 455

¹ Tall fra 1999.

Kilde: Budsjettnemnda

Figur 3.12 Utvikling i PSE-prosent for utvalgte land.

Kilde: OECD

3.4.5 Overføringene til jordbruket

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøtten andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importvernet (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. I tillegg kommer verdien av særskilte skatte- og avgiftsordninger. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtten til produsentene. For Norges del er jordbruksfradraget i skatteligningen et eksempel på

en skatteordning som også inkluderes i beregningene. PSE-prosenten gir med andre ord en indikasjon på støttenivået. Den gir ikke grunnlag for en nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det varierer hvor stor andel av jordbruksproduksjonen og hvilke virkemidler som er inkludert.

Norge har, sammen med Sveits, Sør-Korea, Japan og Island, den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene, jf. figur 3.12.

Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har i gjennomsnitt vært mellom 49 og 58 de siste årene. Prosenten har variert en del fra år til år, i

Tabell 3.13 Gjennomsnittlig PSE-prosent for Norge og andre land

	1986–88	2000–02	2020–22	2020	2021	2022
OECD-gjennomsnitt	35	28	15	17	16	13
EU	38	30	16	18	16	15
Norge	71	69	51	54	50	49
Sveits	77	66	49	52	49	45
Island	77	64	50	55	52	44
Japan	57	54	38	43	38	32
Sør-Korea	62	53	46	48	49	43

Kilde: OECD (2023), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023

hovedsak pga. svingninger i verdensmarkedspriser på en rekke landbruksprodukter. Endringer i PSE-prosenten kan også skyldes endringer i det interne støttenivået og valutakurser. Fra 2021 til 2022 er det først og fremst økte budsjettmidler som sørger for at PSE-prosenten er stabil. Tabell 3.13 gir en oversikt over PSE for Norge og sammenlignbare land.

OECDs system for støtte målt i PSE kan ikke sammenlignes direkte med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986–1988 til å beregne «skjermingsstøtten». WTO-beregningene angir derfor ikke et lands oppdaterte skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte, vises det til kapittel 5.3.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2022 på -22 pst. I gjennomsnitt for OECD-land var CSE på -3 pst.

3.5 Natur, miljø og klima – utvikling og rapportering

3.5.1 Utvikling innen natur-, miljø- og klimaområdet

I dette kapitlet rapporteres det på målsettingen om bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser. Det vises for øvrig til nettbasert miljø- og klimastatistikk fra Landbruksdirektoratet, miljøstatus.no, vann-nett.no og SSB og Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken.

3.5.1.1 Utvikling på natur- og miljøområdet

Norsk landbruk har lange tradisjoner for bærekraftig forvaltning som tar hensyn til miljø, kulturlandskap og naturmangfold. Utvikling i kunnskap og virkemidler har bidratt til at aktiviteten på mange områder er mer miljøvennlig i dag enn for 20–30 år siden. Målretting av miljøvirkemidlene har stått sentralt. Det er kontinuerlig behov for innsats. Nasjonalt miljøprogram ble etablert i 2004 for å bidra til bedre samordning og målretting av miljøarbeid i jordbruket. Hvert fjerde år oppdateres og videreutvikles programmet, sist gang i 2022, og nåværende nasjonale miljøprogram har sin virkeperiode fra 2023 til 2026.

Kulturlandskap, kulturarv og naturmangfold

Jordbrukets kulturlandskap er preget av både elementer fra historisk bruk og moderne drift. I innmark og utmark finnes en mosaikk av åker og eng, beitemark, tun, gjerder og andre typer natur- og kulturmiljøelementer. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv er et viktig fellesgode for samfunnet, og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping. Ulike naturgitte forhold har gitt stor variasjon i produksjonsmåter og ressursutnyttelse i ulike deler av landet, med forskjellig særpregede kulturlandskap. Kulturlandskapet er i stadig endring. Effektivisering og opphør av drift gir utfordringer for kulturmiljøet. Norsk rødliste for arter 2021 viser at 29 pst. av truede arter i Norge er knyttet til kulturmark. Gjengroing, fremmede arter, oppdyrking og gjødsling er utfordringer for biologisk mangfold i kulturlandskapet. Plantevernmidler kan også være en trussel, særlig mot insekter. Tiltaksplan for ville pollinerende insekter, tiltaksplan for bekjempelse av fremmede arter og oppfølgingsplan for trua natur beskriver tiltakene som sektorene (herunder jordbruket) følger opp for å bedre utviklingen for natur. Norsk jordbruk bidrar til å holde arealer i hevd gjennom beiting, annen skjøtsel og bærekraftig bruk, blant annet gjennom en rekke ordninger på jordbruksavtalen. Videre er innsatsen som gjøres innen Regionalt miljøprogram, SMIL-ordningen, handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler, Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, Verdensarvordningen og innsatsen innen økologisk jordbruk viktige bidrag for å opprettholde kvaliteten i det norske jordbrukslandskapet. Naturavtalen som Norge sluttet seg til i Montreal i desember 2022 inneholder blant annet mål om at minst 30 pst. av land og hav på jorden skal bevares innen 2030, og mål om at all natur skal forvaltes bærekraftig. Avtalen skal følges opp med en stortingsmelding som skal legges frem høsten 2024. Stortingsmeldingen vil sette retningen for Norges videre innsats for natur, og jordbruket spiller en viktig rolle for Norges oppfølging av naturavtalen.

Utslipp til vann og luft

Jordbruksdrift medfører forurensning av natur og miljø gjennom blant annet tap av jordpartikler og næringsstoffer, utslipp av ammoniakk og plantevernmidler. Jordbrukspraksis, temperatur, nedbør og avrenning er viktige faktorer når det gjelder jordbrukets påvirkning på naturmangfold, luft og vann. Det har over flere år vært en betydelig forsterket innsats for å redusere avrenningen for å

bidra til å oppnå målet om god tilstand i jordbruks-påvirkede vannforekomster. Oppdaterte regionale vannforvaltningsplaner med tiltaksprogram for perioden 2022–2027 ble fastsatt i 2022. I tråd med vannforskriften fastsetter planene miljømål for alt ferskvann og kystvann i Norge. I nasjonale føringer for vannforvaltningsarbeidet slås det fast at det i områder hvor iverksatte tiltak ikke er tilstrekkelige til at miljømålet nås, skal det innføres mer forpliktende krav. Landbruks- og matdepartementet delegerte i januar 2021 myndighet til statsforvalteren til å fastsette regionale krav om miljøforsvarlig drift av jordbruksareal etter jordlovens § 11. Delegeringen gir statsforvalteren mulighet til å iverksette regionale miljøkrav i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har fastsatt forskrift for sårbare områder i sine fylker, og det pågår arbeid med å utforme forskrift og tilhørende kunnskapsgrunnlag blant annet i Innlandet, Vestfold og Telemark og Rogaland. Situasjonen i Oslofjorden er spesielt alvorlig, og berørte sektorer, herunder jordbruket følger opp med tiltak i tråd med Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden.

Samlet gjennomføring av ulike jordarbeidings-tiltak, grasdekte arealer m.m. i kornområdene, har redusert erosjonsrisikoen på de dyrkede arealene. NIBIO viser til at jord- og fosfortap i et nedbørfelt påvirkes av mange faktorer som bidrar til å tilsløre effekten av jordarbeiding. Temperatur, nedbør og avrenning er viktige påvirkningsfaktorer, og særlig i forbindelse med vinterforhold kan været være avgjørende for hvor store jord- og fosfortapene blir det enkelte år. Oppsummeringen etter mer enn 25 år med overvåkingsdata i programmet for jord- og vannovervåking i landbruket (JOVA) er at jord- og fosfortap varierer mye mellom år, noe som dels kan tilskrives variasjon i nedbør og temperatur og dels effekten av jordarbeiding.

Mer dekkende bilde av næringsstoffavrenning fra jordbruket (TEOTIL/AGRITIL)

NIBIO og NIVA har i perioden 2022–2024 hatt i oppgave å videreutvikle modeller for å beregne næringsstofftilførsler til vann (TEOTIL). Oppdraget ble gitt av avtalepartene i jordbruksoppkjøret 2022. Våren 2024 lanserte NIBIO ny modell, kalt AGRITIL, for beregning av jordbruks-tilførsler. Den nye modellen gir mer dekkende tilførselsberegninger på større og mindre geografisk skala, og mer dekkende oversikt over resultater av innsats som blir lagt ned for å bedre situasjonen. Modellen bekrefter tidligere bilde av at fosforavrenningen er høyest i områder med

mye husdyr og mye nedbør i Rogaland og Vestland, og i områder med mye åpen åker rundt Oslofjorden og Trondheimsfjorden. For nitrogen er tilførslene høyest i Vestland noe som har sammenheng med svak nitrogenbalanse og mye nedbør. Samlet viser AGRITIL at tilførslene fra nitrogen og fosfor er større enn vi hittil har trodd, og derfor at tiltak for å redusere utslippene monner tilsvarende mer.

Rapportering om arbeid med Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen

Som oppfølging av jordbruksavtalen 2023 og utredningen «Nitrogen til nytte i jordbruket» har Landbruksdirektoratet, i samarbeid med Miljødirektoratet, i oppgave å utforme helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen. Framover må Norge trappe ned på nitratavrenning, ammoniak-utslipp og lystgassutslipp samtidig som vi skal trappe opp selvforsyningen av mat. Arbeidet med helhetlig plan skal munne ut i aktuelle innsatsområder, tiltak og virkemiddelbruk som kan ivareta kombinasjonen av slike samfunns mål og bidra til bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. Avtalepartene utgjør styringsgruppe for arbeidet som har frist 1. mars 2025.

3.5.1.2 Utvikling på klimaområdet

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren i klimagassregnskapet

Hovedoppgaven til jordbruket er å produsere mat, og selv om utslippene fra jordbruket må reduseres kan de ikke fullt ut fjernes. I lavutslippssamfunnet Norge i 2050 vil utslippene fra jordbruket være blant de siste utslippene som er igjen, noe Klimautvalget 2050 har omtalt i sin utredning. Utvalget leverte *Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050* (NOU 2023: 25) til regjeringen i oktober 2023.

Klimagassutslippene fra jordbrukssektoren blir beregnet med metodikk i tråd med retningslinjene til FNs klimapanel (IPCC). Bokførte tall for utslipp av klimagasser fra jordbrukssektoren i Norge var på 4,6 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2022, og utgjorde 9,4 pst. av de totale norske utslippene i 2022. Utslipp av klimagasser som krediteres jordbrukssektoren i utslippsregnskapet har blitt redusert med 6,8 pst. fra 1990 til 2022, og redusert med 2,3 pst. fra 2021 til 2022. Med grunnlag i intensjonsavtalen med jordbruket, arbeider regjeringen mot en reduksjon bokført i jordbrukssektoren på 4 mill. tonn CO₂-

ekv. i inneværende 10-års periode. Dette innebærer at utslippene fra jordbruket må ned med ca. 9 pst. i denne perioden.

Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak

I 2019 inngikk Solberg-regjeringen og organisasjonene i jordbruket, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, en intensjonsavtale om å redusere klimagassutslipp og øke opptaket av karbon fra jordbruket med 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter samlet for perioden 2021–2030.

Det er etablert en regnskapsgruppe for intensjonsavtalen som skal føre regnskap for oppfølging av klimaavtalen, og som skal gjøre opp status for avtalepartenes arbeid med å oppfylle avtalen i forbindelse med de årlige jordbruksforhandlingene. Rapporteringen skal gi grunnlag for at partene skal kunne vurdere om progresjon og utvikling er som forutsatt i klimaavtalen. Metodikken for regnskapsføring ble presentert i Prop. 121 S (2022–2023).

I 2023 har Regnskapsgruppa gitt NMBU i oppdrag å gjennomgå beregningsmetodikken for enterisk metan fra kviger og okser i det nasjonale klimagassregnskapet. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med SSB, Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet. Formålet er å kvalitetssikre regnskapet, og å identifisere mulige forbedringer. Prosjektet planlegges ferdigstilt i 2024. I prosjektet SkitGass, ledet av NORSØK, gjøres det målinger av temperatur, lystgass og metanutslipp fra ulike typer lager for bløtgjødsel fra storfe og biorest. Prosjektet skal ferdigstilles i 2024. I 2023 ble det også gitt i oppdrag til Carbon Limits å lage en teknisk løsning for å lage referansebanen for klimaavtalen. I 2023 inngikk Regnskapsgruppa bistandsavtaler med NIBIO og SSB. Miljødirektoratet står som formell oppdragsgiver på vegne av Regnskapsgruppa. NIBIO og SSB skal bidra med data og tekstbeskrivelser til Regnskapsgruppas leveranser etter behov, og med vurderinger i mulige utviklingsprosjekt i regi av Regnskapsgruppa. Konkrete oppgaver avtales nærmere på årlig basis. Se for øvrig regnskapsgruppa sine nettside⁵ for mer informasjon om intensjonsavtalen, samt ferdigstilte og igangsatte prosjekter.

Klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak, som utarbeides årlig, gir oversikt over jordbruksrelaterte utslipp i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk slik det føres i det offisielle klimagassregnskapet. Det inkluderer ikke skog og

utmarksbeite i arealbrukssektoren. Utenom utslippene fra energibruk og kalking, stammer utslipp og opptak i jordbruket fra biologiske prosesser. De faktiske utslippene påvirkes av mange forhold som vi ikke har full oversikt over. Noen av disse utslippene mangler vi metode eller data for å kunne registrere i det offisielle klimagassregnskapet. I den følgende teksten presenteres regnskapsgruppens siste rapportering på klimaavtalen.

Det totale utslippet i klimaavtalens regnskap i 2022 var 7,8 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Mellom 2020 og 2022 økte jordbruksrelaterte utslipp i de tre sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk med 1 pst. Siden pandemien, som medførte sterkt redusert grensehandel og dermed økt innenlands konsum, har påvirket utslippene i 2020 og 2021, er det vanskelig å bruke utslippsutviklingen i disse årene for å si noe om langsiktige trender.

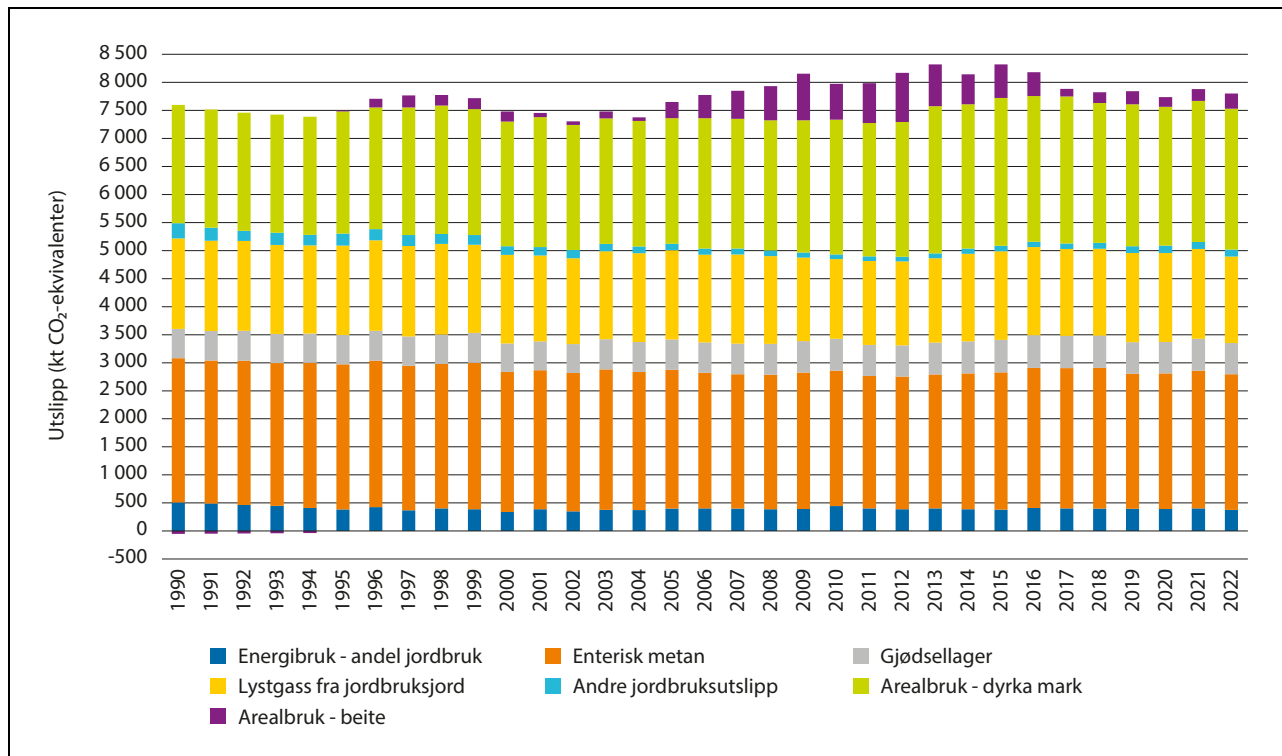
Figur 3.13 viser utviklingen for utslippene for alle kilder i klimaavtalens regnskap for utslipp og opptak på aggregert CRF⁶-nivå for årene 1990–2022

Utslipp av ammoniakk

Norge har gjennom Göteborgprotokollen forpliktet seg til å begrense utslippene av ammoniakk. Ammoniakk (NH₃) bidrar til forsuring og overgjødning i naturen, og er kilde til dannelse av klimagassen lystgass (N₂O) og til dannelse av helseskadelige partikler i atmosfæren. Utslipp av ammoniakk fra jordbruket kommer særlig fra husdyrgjødsel i husdyrrom og gjødsellager, og under og etter spredning av husdyr- og mineralgjødning. Forpliktelsen er også innlemmet i EØS-avtalen (Direktivet om nasjonale utslippstak for forurensninger til luft). Ifølge den reviderte Göteborgprotokollen fra 2012 har Norge en forpliktelse fra 2020 og fremover om at de årlige utslippene av ammoniakk skal være minst 8 pst. lavere enn nivået i 2005. Dette tilsvarer et maksimalt årlig utslipp på 29 060 tonn. For 2022 var utslippene 29 470 tonn, dvs. 400 tonn over forpliktelsen som gjelder fra 2020. Sektorer utenom jordbruk står for størsteparten av nedgangen siden 2005, noe som gjør at jordbruket gjenstår som den stadig mer dominerende utslippskilden, med 95 pst. av utslippene. Jordbruksutslippene har avtatt noe de siste årene. Nedgangen kan tilskrives overgang til miljøvennlige spredemetoder for husdyrgjødsel og forsterket virkemiddelbruk

⁵ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/miljo-og-klimateknikk/klimateknikk-og-klimateknikk-for-jordbruket>

⁶ Common Reporting Format (CRF) tables er kildeinndelingen som brukes i den årlige rapporteringen til FN

Figur 3.13 Jordbruksrelaterede utslipp og opptak i sektorene jordbruk, energibruk og arealbruk i perioden 1990–2022, CO₂-ekv.

Kilde: Miljødirektoratet.

på dette området gjennom tilskudd til spredning med hhv. nedlegging og nedfelling over Regionale Miljøprogram (RMP). De estimerte utslippene er basert på samme forholdsmessige fordeling av håndteringsmåter for gjødsel som i gjødselundersøkelsen 2018 (SSB 2020) og tall fra Landbruks telling 2020 (SSB 2021). Utslippstallene gjenspeiler dermed ikke fullt ut den økende oppslutningen om miljøvennlige spredemetoder som har skjedd etter 2018, noe som kan tilsi at faktisk utslippsnivå er noe nærmere forpliktelsesnivået enn det estimatet viser.

3.5.2 Rapportering på enkeltområder innenfor natur-, miljø- og klimaområdet

3.5.2.1 Genetiske ressurser – Bevaringsverdige husdyrraser

Hovedkriteriene for å definere en bevaringsverdig rase går frem av Norsk genressurssenters *Handlingsplan for bevaringsverdige husdyrraser 2020–2025*. For 2023 viser tallene en økning i antall avlsdyr i de bevaringsverdige husdyrrasene innen storfe, sau, hest og geit. Ingen av de bevaringsverdige kurasene er lenger vurdert som «kritisk

truet». Ingen av rasene er likevel så tallrike at de kan karakteriseres som «ikke truet». Det er utarbeidet *Handlingsplan for bevaring av de nasjonale hesteraser 2021–2030*. Dølahest, fjordhest og nordlandshest/lyngshest betegnes som bevaringsverdige husdyrraser i henhold til kriteriene.

3.5.2.2 Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for blant annet matproduksjon, klimagassutslipp, biologisk mangfold og vannmiljø. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbrukssystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå igangsatt. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord. I Meld. St. 26 (2022–2023) varslet regjeringen styrket oppmerksomhet i arealforvaltningen på natur- og land-

bruksområder som binder jordsmonnet, verner mot erosjon og er viktig for overvannshåndtering og flomdemping.

Utredning Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis

I jordbruksoppgjøret 2023 ga avtalepartene Landbruksdirektoratet i oppgave å utrede hvordan et utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis kan utformes og iverksettes. I oppdraget var det også spesifisert at vekstskifte med korn og olje- og proteinvekster skal utredes som en mulig bestanddel i utviklingstilskuddet. Landbruksdirektoratet har ledet arbeidet med utredningen med faglig støtte fra en referansegruppe bestående av Norges Bondelag, NIBIO, NORSØK, NMBU, NLR og Statsforvalteren i Oslo og Viken. Landbruksdirektoratet anbefaler⁷ at det utvikles virkemidler som har som formål å ta vare på, og der det er behov for det, forbedre tilstanden i jordbruksjord, gjennom å legge til rette for endringer i praksis og samtidig øke kunnskapsutviklingen på feltet. Dette vil også ha betydning for matsikkerhet og beredskap, klimatilpasning, miljøhensyn og naturforvaltning, der matproduksjon kommer i første rekke. Direktoratet anbefaler derfor at det etableres en satsing på utviklingstilskudd for god jordhelse som består av to separate tilskudd: Et tilskudd som er ment å nå bredt ut i form av en flerårig jordhelseavtale, der alle jordbruksforetak som tilfredsstillter forhåndsdefinerte kriterier er tilskuddsberettiget. Vekstskifte med olje- eller proteinvekster i kornproduksjon og jordvelferdsår i henholdsvis åker- og grovfôrproduksjon er foreslåtte tiltak. Det andre tiltaket er et prosjektilskudd for mer helhetlig omlegging eller utprøving av praksis for bønder som har ambisjoner om å endre driftspraksis i større grad eller ønsker å etablere gårdsbaserte forsøksprosjekter.

3.5.2.3 Arbeid med å redusere matsvinn

Mindre matsvinn vil bidra til å redusere klimagassutslipp ved at behovet for produksjon av alle typer matvarer reduseres. Norge har forpliktet seg til å følge opp FNs bærekraftsmål, herunder mål om at matsvinnet globalt skal halveres innen 2030. I 2017 ble det undertegnet en avtale om reduksjon av matsvinn mellom fem ministre, herunder landbruks- og matministeren, og en samlet matbransje. Bransjeavtalen omfatter alle ledd i verdikjeden for mat. I avtalen er det satt mål om å

halvere matsvinn innen 2030. I bransjeavtalen er myndighetene gitt ansvar for å sammenstille nasjonal statistikk om matsvinn i hovedrapporteringer for årene 2020, 2025 og 2030. Første hovedrapport ble lagt frem i desember 2021, og viser at reduksjonen i matsvinnet fra 2015 til 2020⁸ er beregnet til å være om lag 10 pst., 5 prosentpoeng lavere enn delmålet satt for 2020.

Landbruksdirektoratet har ansvar for å kartlegge matsvinnet fra jordbrukssektoren, og la fram sin tredje rapport *Matsvinn i jordbrukssektoren. Kartlegging for 2022*⁹ i november 2023. Rapporten viser at matsvinnet for alle jordbruksproduksjoner i 2022 samlet er lavt og totalt utgjør 93 190 tonn, som er et svinn på 3,6 pst. for alle produksjoner. Det er variasjon mellom de ulike sektorene. Grøntsektoren (frukt, bær, grønnsaker og poteter) har det største matsvinnet innenfor jordbruket målt i mengder, kornsektoren har den nest største mengden matsvinn. Kjøttsektoren har et relativt lavt matsvinn i mengde og andel og i melkesektoren er svinnet lavt i produksjonsleddet.

Landbruksdirektoratet fikk i jordbruksoppgjøret 2022 i oppdrag å utarbeide et mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. I rapporten *Matsvinn i grøntsektoren primærledd. Årsaker og tiltak* har Landbruksdirektoratet identifisert ulike årsaker til matsvinn i grøntsektorens primærledd. De kan grovt sett deles inn i to kategorier: Bondens forutsetninger, som omfatter en rekke agronomiske faktorer, og markedsmessige rammebetingelser, som omfatter ulike trekk ved etterspørselssiden av markedet. Landbruksdirektoratet anbefaler tiltak som er rettet mot disse kategoriene. Ved å etablere eller styrke virkemidler som bidrar til at produsentene oppnår bedre kvalitet og bevaring av kvalitet, vil matsvinnet kunne reduseres både i primærleddet og senere i verdikjeden. Virkemidler som bidrar til dette finnes i stor grad allerede, og er en del av landbrukspolitikken. For å få full effekt av å sortere ut mindre i primærleddet, kreves det også tiltak rettet mot å endre de markedsmessige forutsetningene.

3.5.2.4 Regionale miljøprogram

Regionale miljøprogram (RMP) omfatter en sentral del av de mest målrettede miljøtiltakene

⁷ Utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis Rapport 2024 19.pdf (landbruksdirektoratet.no)

⁸ Bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn: Hovedrapport 2020 (regjeringen.no)

⁹ Rapport 44 2023 Matsvinn i jordbrukssektoren 2022.pdf (landbruksdirektoratet.no)

og miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen. Formålet er bevaring og skjøtsel av naturmangfold, kulturminner og kulturmiljøer i kulturlandskapet og å redusere forurensing til vann og luft. Det er fastsatt en nasjonal meny av tiltak som fylkene kan velge fra, basert på sine miljøutfordringer. Alle fylker har utarbeidet miljøprogram for sin region.

De regionale miljøprogrammene skal rulleres hvert fjerde år. Eksisterende programperiode for regionale miljøprogram gjelder for perioden 2023 til 2026. I programmet skal det være en beskrivelse av miljøutfordringer i fylket og på bakgrunn av disse, prioriteringer for hvordan fylket vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler). Landbruksdirektoratet fastsatte i 2022 revidert nasjonal instruks som danner rammer for de regionale forskriftene.

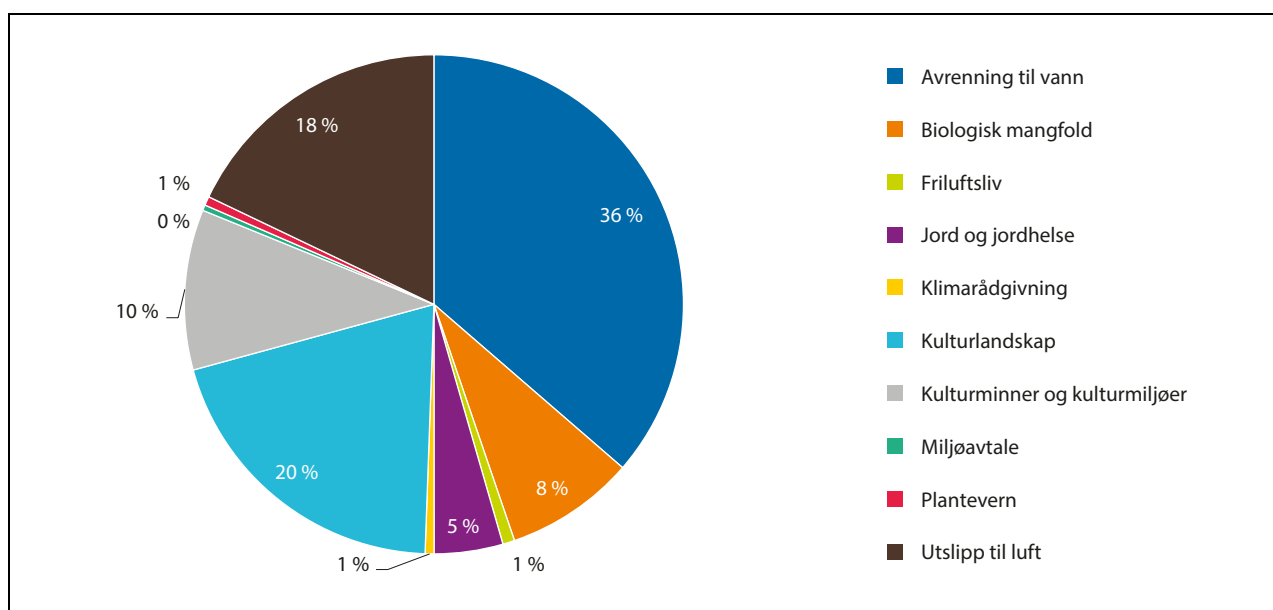
I 2023 ble det, innenfor RMP, gjennomført tiltak på om lag 58 pst. av alle foretak som mottar produksjonstilskudd. I Oslo og tidligere Viken fylke er oppslutningen størst og det ble gjennomført miljøtiltak over RMP på om lag 72 pst. av alle foretak som søkte produksjonstilskudd. Det var litt over 21 600 foretak som gjennomførte tiltak og 757 beitelag som fikk tilskudd. Det ble utbetalt ca. 997 mill. kroner, en økning på ca 215 mill. kroner fra 2022. Søknadsdata viser økende oppslutning om RMP med økende foretaksstørrelse. På foretak over 250 dekar gjennomfører 75 pst. miljøtiltak over RMP, på foretak over 1000 dekar er oppslutningen rett over 92 pst. De største tiltaksområ-

dene var avrenning til vassdrag og kyst (36 pst.), kulturlandskap (20 pst.) og utslipp til luft (18 pst.), jf. figur 3.14.

Det er stor variasjon i prioriteringer av tiltak i RMP mellom de ulike fylkene, jf. figur 3.15. Fylker med stor andel korndyrking bruker en betydelig andel av midlene til tiltak for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoffer til vann og vassdrag, mens de øvrige fylkene særlig vektlegger tiltak som hindrer gjengroing og ivaretar verdifulle kulturlandskap og naturtyper. Den ulike prioriteringen av tiltak mellom fylker er i tråd med intensjonen for ordningen.

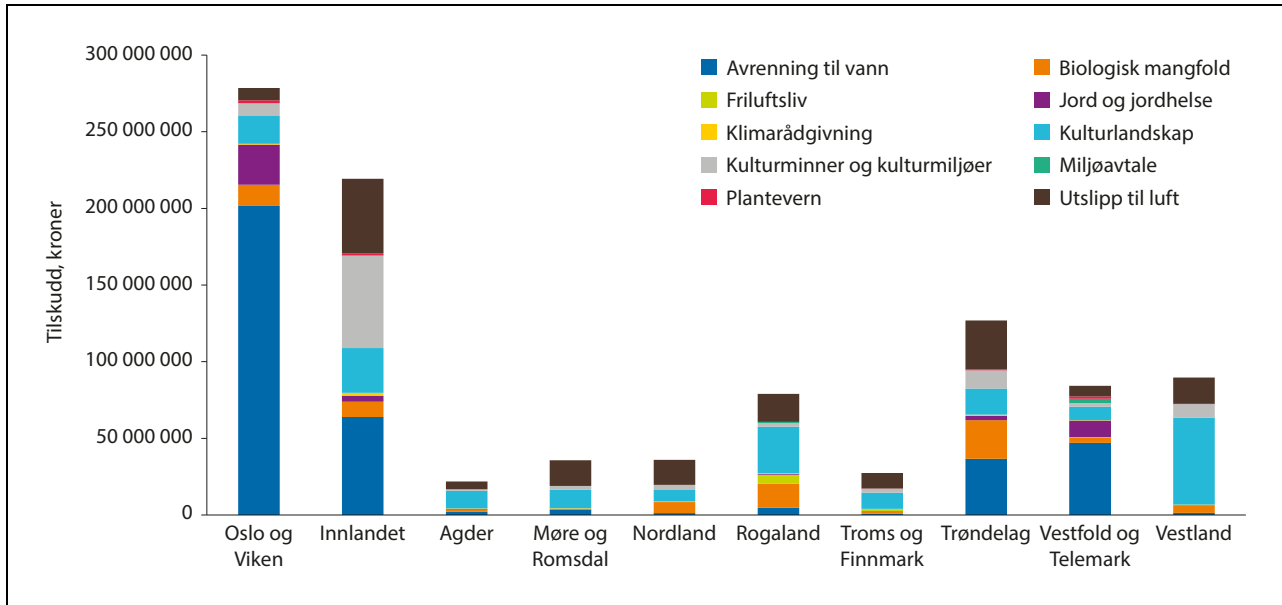
Både jordbruksoppkjøret i 2022 og 2023 innebar en ytterligere kraftfull satsing på vannmiljøtiltak i områder som drenerer til Oslofjorden, «Oslofjordfylkene» (Oslo og Viken, Innlandet og Vestfold og Telemark). I tillegg er det fra 2023 innført forskrift om regionale miljøkrav for jordbruket i store deler av Akershus og Østfold. Dette medfører at store deler av jordbruksarealet får restriksjoner som samtidig gjør arealet tilskuddsberettiget RMP-tilskudd. Tiltaket «Ingen jordarbeiding om høsten» ble gjennomført på ca. 1,8 mill. dekar høsten 2023. Dette var en økning på 426 000 dekar fra 2022. Figur 3.16 viser at en økning på hele 169 pst. i utbetalt tilskudd for tiltaket «Ingen jordarbeiding om høsten» i Oslofjordfylkene fra 2020 til 2023. Den største økningen ser vi for Oslo og Viken, noe som henger sammen med innføringen av regionale miljøkrav

Oppslutningen om tiltakene «Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel» har økt betydelig

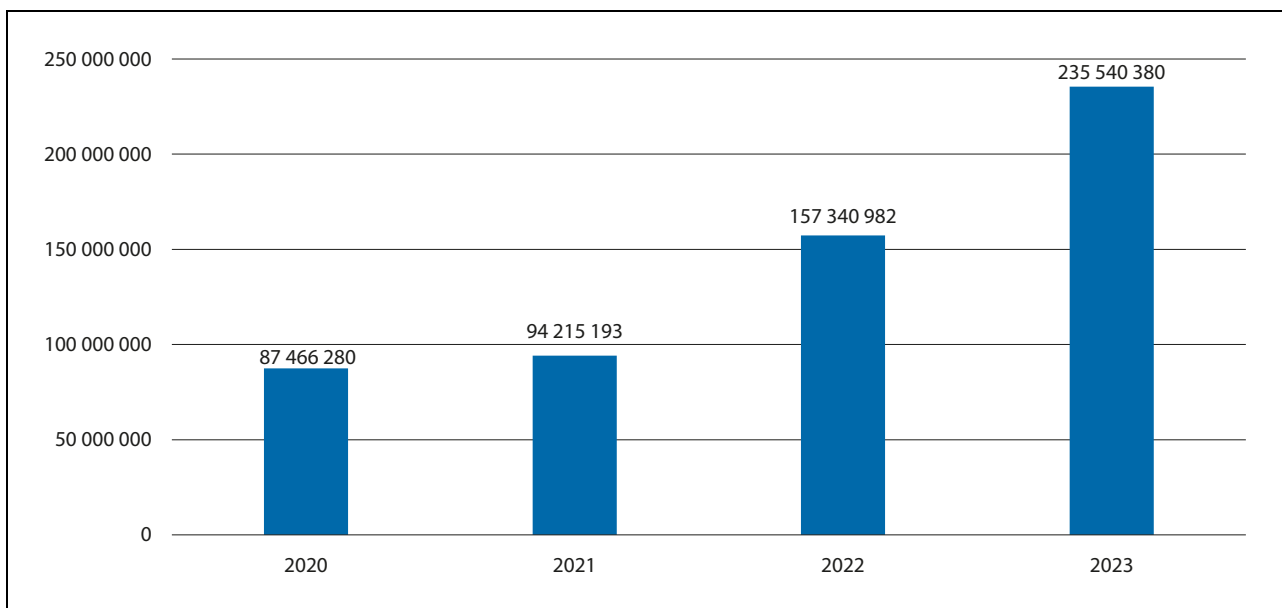
Figur 3.14 RMP-midler fordelt på hovedområder i 2023

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.15 Fylkesvis fordeling av tilskudd per miljøtema i RMP i 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 3.16 Tilskudd utbetalt for tiltaket Ingen jordarbeiding om høsten i Oslofjordfylkene (Oslo og Viken, Innlandet og Vestfold og Telemark) i årene 2020–2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

over flere år, og alle fylker har implementert tiltakene i RMP. Tiltakene bidrar til mindre utslipp av ammoniakk og lystgass, mindre avrenning av næringsstoff til vann og gir bedre utnyttelse av husdyrgjødsel. Om lag 18 pst. av midlene gikk til dette formålet i 2023, og tiltakene ble gjennomført på drøyt 2,6 mill. dekar, en økning på om lag 850 000 dekar fra 2019.

Det ble utbetalt 41,9 mill. kroner i driftstilskudd fra RMP til 757 godkjente beitelag, noe som omfattet om lag 74 pst. av totalt antall sau og 38 pst. av totalt antall storfe som ble sluppet på utmarksbeite. Data fra ordningen er grunnlaget for Beitelagskart på nett (BLN). Kartet viser hovedtrekk i beitedyrenes bruk av områdene. BLN driftes av NIBIO og gir statistikk og grunn-

lag for rådgivning til næring og forvaltning om bruken av utmarksbeite.

I jordbruksoppkjøret 2020 ble det bestemt at klimarådgivning skulle innlemmes som et tiltak i RMP, gjeldende fra søknadsomgangen 2021. Tilskuddsordningen ble etablert for en treårig prøveperiode, og ble tilgjengelig i RMP i juni 2021. Alle som oppfyller kravene, kan få godkjenning som klimarådgiver. Per i dag er det nær 200 klimarådgivere med godkjente rådgivningsopplegg. Alle godkjente rådgivere er per nå fra Norsk landbruksrådgiving og TINE. I 2023 søkte 1 175 bønder om tilskudd til klimarådgiving, en økning fra 388 i 2022.

Evaluering av pilotperioden for klimarådgiving

I jordbruksoppkjøret 2023 ble det bestemt at det skulle gjennomføres en ekstern evaluering av ordningen. Menon Economics fikk oppdraget med å gjennomføre evalueringen¹⁰, og stiller spørsmål ved om klimarådgiving er det mest effektive virkemidlet for å bidra til gjennomføring av klimatilstandstiltak. Menon mener at andre, mer målrettede virkemidler, bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgiving for å oppnå reduserte klimagassutslipp, økt karbonopptak og bedre klimatilpasning av gårdsdriften. Det anbefales bl.a. at det gjøres vurderinger av innretningen av klimarådgiving opp mot effekter av andre RMP-ordninger,

¹⁰ 2024-29-Evaluering-av-pilotperiode-med-klimaradgivning-1.pdf (menon.no)

for å sikre høyest mulig gjennomføring av klimatiltakene nevnt ovenfor. Menon mener også at andre mer målrettede virkemidler bør prioriteres framfor tilskudd til klimarådgiving.

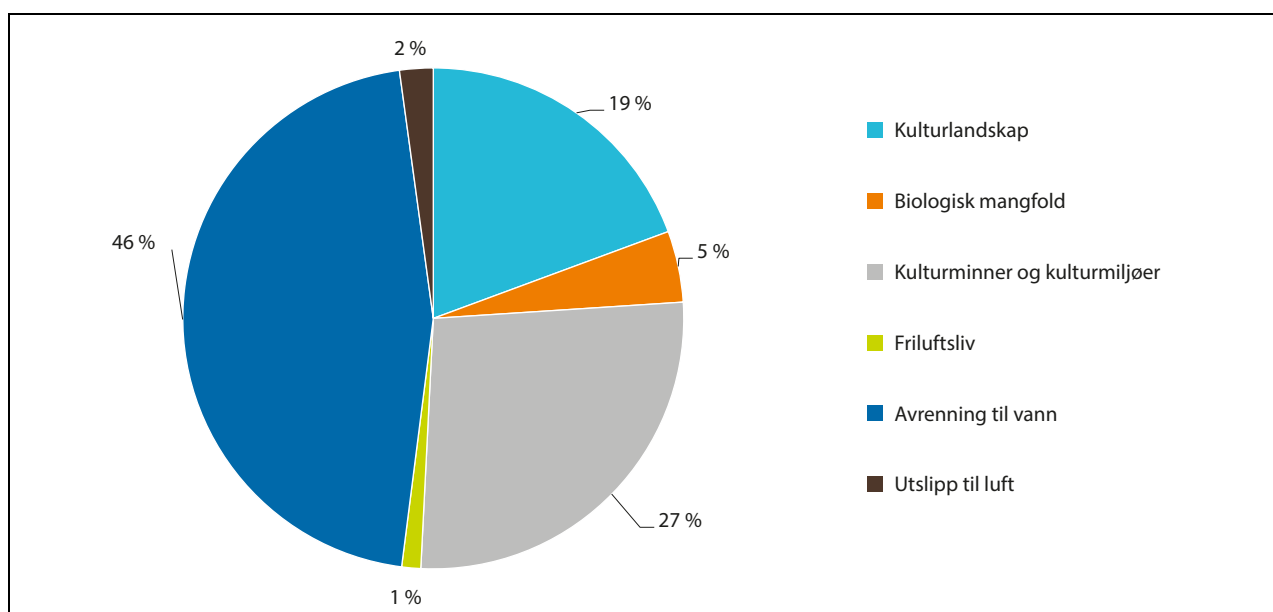
3.5.2.5 Rapportering på miljøvirkemidler i Landbrukets utviklingsfond

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL er å ivareta natur- og kulturmiljøverdiene i kulturlandskapet, samt redusere forurensingen fra jordbruket. Ordningen skal gi mer målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og totalt ble det i 2023 innvilget 213,6 mill. kroner. Dette er en økning på 33 mill. kroner fra 2022. Totalt var det 3 040 prosjekter som fikk innvilget tilskudd. Det ble innvilget tilsagn på mer enn årets innvilgningsramme. Dette skyldes bruk av utdisponerte midler fra året før og inndratte midler i løpet av året.

Fremdeles går den største andelen av SMIL-midlene til kulturlandskapstiltak (52 pst.), herunder biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljø og friluftsliv. En stadig større andel av midlene går til forurensingstiltak (48 pst.), herunder tiltak mot utslipp til luft og vann. Dette kan forklares med behov for blant annet tilpasning til et endret klima og oppfølging av regionale vannforvaltningsplaner. Dette er i tråd med overordnede føringer om å prioritere vannmiljøtiltak,

Figur 3.17 SMIL-midler fordelt på miljøtema/deltema i 2023. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

særlig i fylkene rundt Oslofjorden, se for øvrig figur 3.17 for fordeling av tilskuddsmidler innen hovedområder.

Drenering

Drenering er et viktig ledd i tilpassingen til et endret klima med mer nedbør. God drenering kan redusere faren for erosjon i form av overflateavrenning som fører til tap av jord og fosfor, og på den måten også bidra til bedre vannkvalitet. Godt drenert jord er også å anse som et klimatiltak, fordi veldrenert jord kan gi mindre dannelse av lystgass enn dårlig drenert jord. Dette er avhengig av om dreneringen utføres på organisk eller mineralsk jord, samt god gjødslingsplanlegging. Økte tilskuddssatser fra 1.7.2023 førte til en betydelig økt aktivitet fra midten av 2023. Avtalepartene ble i 2023 enige om å øke satsen for dreneringstiltak til 4 000 kroner per daa for systematisk grøfting og økt sats på 60 kroner per løpemeter grøft med ei øvre grense på 4 000 kroner per daa. For å sikre forutsigbare vilkår ble partene enige om at satsen skal ligge fast på dette nivået. Innvilget beløp i 2023 ble 201 mill. kroner til 2 809 søknader, noe som vil bidra til å drenere nær 56 000 dekar jordbruksareal. De siste årene har det blitt tilsagn for å drenere mellom 35 000 og 48 000 dekar. Tilsagn om tilskudd til drenering av leid jord er på om lag 30 pst. Siden ordningen ble innført i 2013/2014, er det innvilget tilskudd til drenering av drøyt 520 000 dekar jordbruksareal. Det er fortsatt stort behov for å drenere arealer, noe også Riksrevisjonen viste til i sin rapport *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet* (Dokument 3:4 (2023–2024)).

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste årene og i 2023 ble 2 pst. av husdyrgjødsel levert til biogassproduksjon. Tilskuddets formål er å stimulere til levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Ved å bruke husdyrgjødsel og andre organiske substrater, hovedsakelig matavfall til biogassproduksjon, bidrar man til reduserte utslipp av klimagasser fra jordbruket. Samtidig produseres det klimavennlig biogass som kan komme til erstatning for fossile drivstoff.

For søknadsomgangen 2024 (leveranser i 2023) har Landbruksdirektoratet mottatt 85 søknader om tilskudd, med en samlet tilskuddsutbetaling på 15,6 mill. kroner. Dette er mer enn en dobling av søkere siden 2020. Se figur 3.18 for

oversikt over biogassanlegg som mottok husdyrgjødsel i 2023 (søknadsomgang januar 2024).

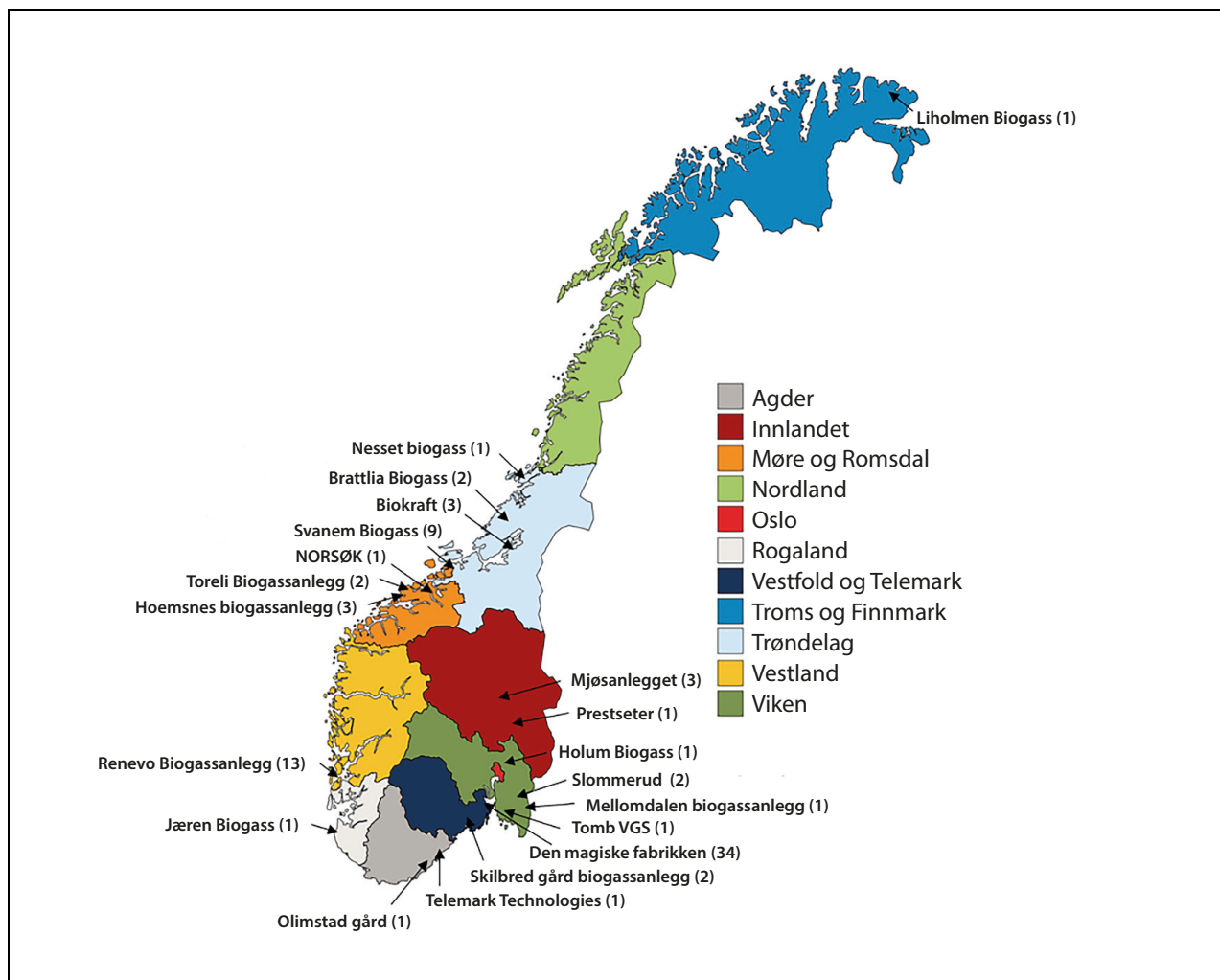
I 2023 har Enova gitt støtte på til sammen 141 mill. kroner til biogassproduksjon (BIR, Vest Biogass, Biovind, Bioenergi Finnøy og Havila Biogass). Enova gir støtte til industrielle anlegg og innovative teknologier med spredningspotensial. Gårdsanlegg kan motta støtte fra Bionova gjennom *Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket*. I 2023 ble det bevilget 222 mill. kroner til ordningen. For industrielle biogassanlegg har 2023 vært et utfordrende år, med flere utsettelse av planlagte oppstarter.

Gjennomgang av ordningen

I jordbruksoppkjøret 2023 ble partene enige om at Landbruksdirektoratet i samarbeid med Miljødirektoratet frem til jordbruksoppkjøret 2024 skulle gjennomgå rammebetingelser, tilskuddsutforming og saksbehandlingsrutiner for ordningen *Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg*. Formålet med gjennomgangen var å forberede forvaltningen for å kunne møte den forventede økningen i oppslutning om ordningen. Direktoratene innhentet innspill fra relevante aktører i arbeidet. Både jordbruket og biogassbransjen la vekt på forutsigbare rammevilkår som en viktig faktor, og at tilskuddsordningen er viktig for at det skal være økonomisk interessant å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg. For å øke leveransene av husdyrgjødsel til biogassanlegg krever det investering i nye og eksisterende biogassanlegg, og den tilknyttede verdikjeden. Biogassnæringen sier at en barriere for investeringer er at rammevilkårene, tilskuddsordningen inkludert, ikke oppfattes som tilstrekkelig forutsigbare som grunnlag for investeringer. Direktoratene anbefaler blant annet at samfunnsmalet for ordningen tydeliggjøres i formålsparagrafen, at ambisjoner formidles og videre at det bør vurderes å gjøre endringer i bevilgningsform, tilskuddssats for søkere med eget biogassanlegg og at statsforvalteren blir tilskuddsforvalter for ordningen.

Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. Selskapet har som formål å bidra til klimaløsninger for å redusere klimaavtrykket og legge til rette for klimatilpas-

Figur 3.18 Biogassanlegg som mottok husdyrgjødsel i 2023 (søknadsomgang 2024). Antall søkere om tilskudd for levering av husdyrgjødsel i parentes.

¹ Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Gjennomgang av tilskuddsordningen på jordbruksavtalen. Rapport nr. 17/2024. Landbruksdirektoratet.

Kilde: Landbruksdirektoratet¹

ninger i landbruksnæringen, samtidig som næringskonkurranseskraft sikres. For å oppnå denne visjonen er det en målsetning å kunne tilby bonden en gratis klimakalkulator for alle produksjoner. Landbrukets Klimaselskap SA er prosjekteier og drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017–2024 stilt om lag 72 mill. kroner på kap. 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap og utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Klimakalkulatoren er p.t. utviklet for de fleste produksjoner, men det gjenstår utvikling av kalkulatoren for kalkun, geit, veksthus, frukt og bærproduksjon. I begynnelsen av mars 2024 var det 8 638 klimaberegninger av norske gårder i kalkulatoren. Det varierer noe fra fylke til fylke, men antall brukere av kalkulatoren har økt betydelig i løpet av 2023. Flere initiativ, slik som

Tines bærekrafttillegg på 2 øre per liter melk har gjort at antall innlogginger har økt. 81 pst. av melkeproduksjonene som har gitt samtykke til klimaberegning. Målet er at alle gårdsbruk i løpet av 2025 skal ha gjennomført en klimaberegning og fått tilbud om klimarådgivning. Under jordbruksforhandlingene i 2022 fastslo staten at det framover er opp til landbrukets Klimaselskap SA å sørge for tilstrekkelige midler for å drifte kalkulatorene. Styret og administrasjonen i Klimaselskapet jobber med å finne bærekraftig løsning.

MetanHUB

Avtalepartene ble i jordbruksforhandlingene 2023 enige om å støtte etablering av MetanHUB med 10 mill. kroner for 2024. Formålet med Metan-

HUB er å bruke tilsetning av metanhemmere i føret til drøvtyggere som bidrag til å oppfylle intensjonsavtalen om klima gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering under norske forhold. Tine er prosjekteier og andre aktører i landbruket er med. Ambisjonen er at før til alle drøvtyggere skal inneholde metanhemmere innen 2027. Innfasing rettes mot melkeku i starten, men det skal etter planen søkes godkjenning for bruk av metanhemmere til ammeku, okser og ungdyr i 2024. Det er en rekke utfordringer som må løses fremover, blant tildeling av slikt før til dyr på beite og kostnader knyttet til finansieringsløsninger.

Tilskudd til tiltak i beiteområder

Tilskuddet skal legge til rette for best mulig utnyttelse av beite i utmark, redusere tap av dyr på utmarksbeite og fremme fellestiltak i beiteområdene. Det kan gis til investeringer i faste infrastrukturtiltak på utmarksbeite, elektronisk/overvåkingsutstyr for beitedyr (radiobjeller mv.), elektronisk gjerdeteknologi og ulike typer planleggings- og til retteleggingsprosjekter. Totalrammen for tilskudd til tiltak i beiteområder i jordbruksavtalen for 2023 var 31 mill. kroner, hvorav 6,5 mill. kroner ble øremerket skrantesjuka/CWD-tiltak. Det ble også øremerket 1 mill. kroner til Norsk Sau og Geit innenfor rammen.

Klima- og miljøprogrammet

Klima- og miljøprogrammet skal bidra til å oppnå landbrukspolitikkens målsettinger på klima- og miljøområdet gjennom utredninger og informasjonstiltak som raskt kan formidles til landbruket. Den avsatte rammen for 2024 er 40 mill. kroner. Av dette øremerket partene i jordbruksoppgjøret 2023 4 mill. kroner til følgende prosjekter: 1) utredninger og arbeid i regnskapsgruppa for klimaavtalen, 2) evaluering av pilotperioden for klimarådgiving, 3) arbeid med Helhetlig plan for bærekraftig bruk av nitrogen i jordbruket. I tillegg ble det bestemt i jordbruksoppgjøret 2022 å avsette 8 mill. kroner over tre år til prosjekter som bidrar til bærekraft som konkurransefortrinn i norsk grøntsektor. I budsjettmøtet mellom partene i juni 2023 ble det besluttet å sette av 11 mill. kroner til regionale prosjekter.

De resterende midlene ble lyst ut til nasjonale prosjekter, i tråd med retningslinjer som ble avklart i budsjettmøtet med avtalepartene i juni 2023. Landbruksdirektoratet har i 2023 innvilget totalt 18 mill. kroner til 14 prosjekter innen fagom-

rådene klimatilpasning, klimagassutslipp, jord, forurensing og naturmangfold og økologisk landbruk.

De regionale midlene lyses ut med utgangspunkt i samme retningslinjer som de nasjonale, men med noen regionale tilpasninger. Fylkenes rapportering viser at midlene i hovedsak går til aktiviteter som retter seg direkte mot bønder.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Røros bergstad og Circumferensen, Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket omfatter 51 områder over hele landet. Ulike skjøtsels- og istandsettingstiltak blir finansiert med midler over jordbruksavtalen og Klima- og miljødepartementet (KLD) sitt budsjett. Til sammen var det satt av 36,0 mill. kroner til ordningen i 2023, der 15,5 mill. kroner ble bevilget over jordbruksavtalen. I 2024 er rammen fra KLDs budsjett redusert med 3,8 mill. kroner. Samlet ramme for 2024 er 31,8 mill. kroner.

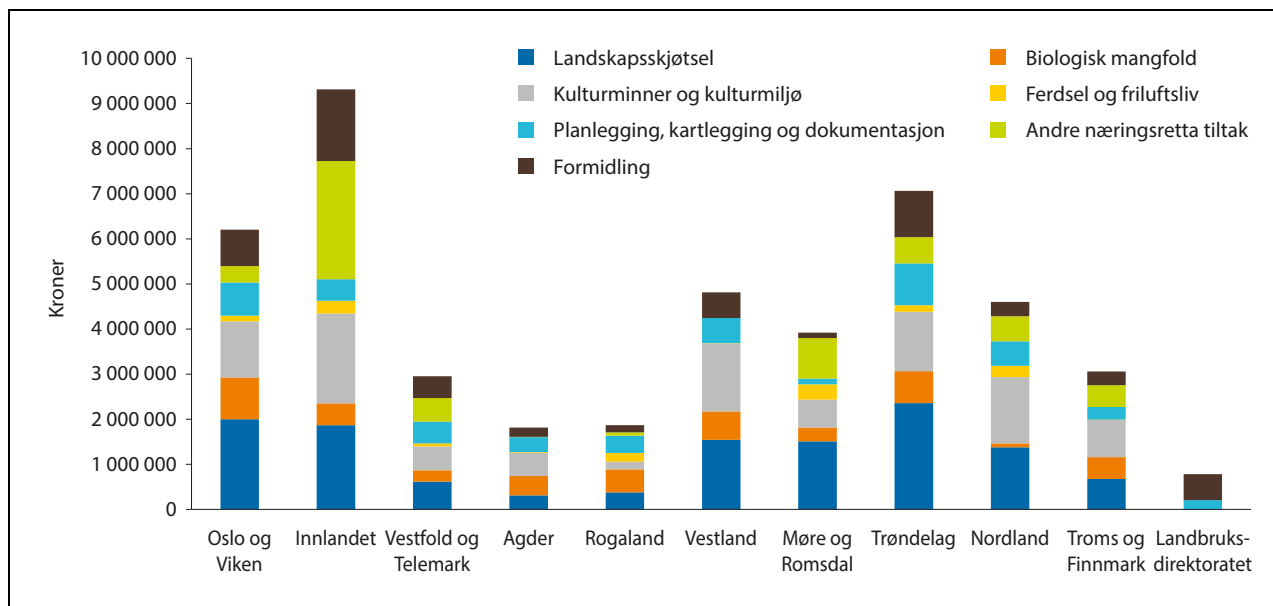
De utpekte områdene representerer variasjoner av kulturlandskap i jordbruket med store verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer over hele landet. Aktiv jordbruksproduksjon er viktig for gjennomføring av satsingen.

Landbruket spiller en vesentlig rolle i verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap. Det gis tilskudd til å styrke landbruket i verdensarvområdene. I 2023 var rammen 9,5 mill. kroner over jordbruksavtalen. KLD overførte 31,8 mill. kroner i 2023 til ulike tiltak til verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros og Circumferensen.

Figur 3.19 viser tilsagn av prosjektmidler til utvalgte kulturlandskap i jordbruket og fordeling på miljøtemaer i 2023, inkl. midlene over KLDs budsjett.

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplanen for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder for perioden 2021- 2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for negative virkninger av bruken av plantevernmidler på helse og miljø. Statusrapporten viser at det er flere utfordringer på plantevernmidleområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i uønskede konsentrasjoner i miljøet.

Figur 3.19 Tilsagn midler til Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, fylkesvis fordeling på miljøtema i 2023. Kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

For 2023 var det avsatt 14 mill. kroner til å følge opp handlingsplanen. Referansegruppen har gitt overordnede føringer for hvilke temaer som skulle prioriteres i 2023. Temaene omfattet blant annet hensyn til pollinatorer, informasjon og holdningsskapende arbeid for riktig bruk av plantevernmidler og utstyr, kunnskap om tiltak som kan redusere avdrift og avrenning til vann, kunnskap om plantevernmidler under norske forhold og kunnskap for utforming av den kommende elektroniske sprøytejournalen. Landbruksdirektoratet vurderte søknadene i samarbeid med Matilsynet, og tildelte midler til 14 prosjekter.

3.5.3 Økologisk jordbruk

Satsingen på økologisk jordbruk følger av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk som gjelder fra 2018 til 2030. Strategien har følgende mål: «Stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i markedet» og har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Det er to overordnede grep i strategien: Å etablere et Økologiprogram og opprette en nasjonal ressursgruppe for økologisk jordbruk. Oppfølgingen av strategien gjøres blant annet i de årlige jordbruksforhandlingene.

I 2018 ble det bestemt at strategien skulle revideres halvveis i perioden, dvs. i 2024, og i jordbruksoppkjøret i 2022 ble partene enige om at det skulle gjennomføres en evaluering av strategien i

løpet av 2023. Midtveiseevalueringen ble gjennomført av Oxford Research og levert i november 2023.

Evalueringen var kritisk til Nasjonal strategi for økologisk jordbruk. Det konkluderes med at strategien har liten grad av måloppnåelse, er utydelig og gir lite grunnlag for handling. En hovedutfordring er ifølge Oxford Research at det ikke eksisterer et tallfestet produksjonsmål som gjør at arbeidet med økologisk produksjon prioriteres av aktørene i verdikjeden.

I evalueringen blir Økologiprogrammet beskrevet som nyttig for å se de ulike virkemidlene i sammenheng, samtidig som det fremheves at programmet er for overordnet og gir få konkrete føringer for praktisk oppfølging. Den nasjonale ressursgruppen for økologisk jordbruk vurderes som nyttig og forbedret etter de siste justeringene som har blitt gjort i organiseringen, men også her er det forbedringspotensial. Oxford Research mener at de tre innsatsområdene i strategien (kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede) er viktige og riktige.

Det pekes på at mangelfull statistikk gjør det vanskelig å vurdere effekten av tiltak og om strategien bidrar til å realisere dagens målsetting for økologisk produksjon.

Oxford Research anbefaler blant annet å innføre et tallfestet produksjonsmål, utforme årlige handlingsplaner, få bedre statistikk over omsetningen av økologisk mat og å bruke offentlige inn-

kjøp som et virkemiddel for å øke den økologiske produksjonen.

Landbruks- og matdepartementet arbeider i 2024 med en revidering av strategien, jf. Innst. 258 S (2023–2024). Den reviderte strategien skal etter planen gjelde fra 2025.

I 2023 ble det utbetalt 145,7 mill. kroner i direktetilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette er tilskudd som kommer i tillegg til ordinære tilskudd, og var en økning på litt over 20 mill. kroner fra 2022.

3.5.3.1 Areal- og produksjonsutvikling

Figur 3.20 viser utviklingen i antall dekar økologisk drevet areal og areal under omlegging (karensareal) i perioden 1995–2023. Figuren viser også sammenlagt utvikling for økologisk areal og karensareal i prosent av totalt jordbruksareal. Andelen foretak med økologisk produksjon har holdt seg relativt stabil på 5 pst. de siste årene. I 2023 var det i overkant av 1900 jordbruksbedrifter med økologisk drift, og 410 922 daa jordbruksareal ble drevet økologisk. Jordbruksareal under omlegging utgjorde 49 706 daa, en liten økning fra året før. Jordbruksarealet til planteproduksjoner av en viss størrelse holdt seg relativt stabilt i 2023. Medregnet karensareal utgjorde areal i økologisk

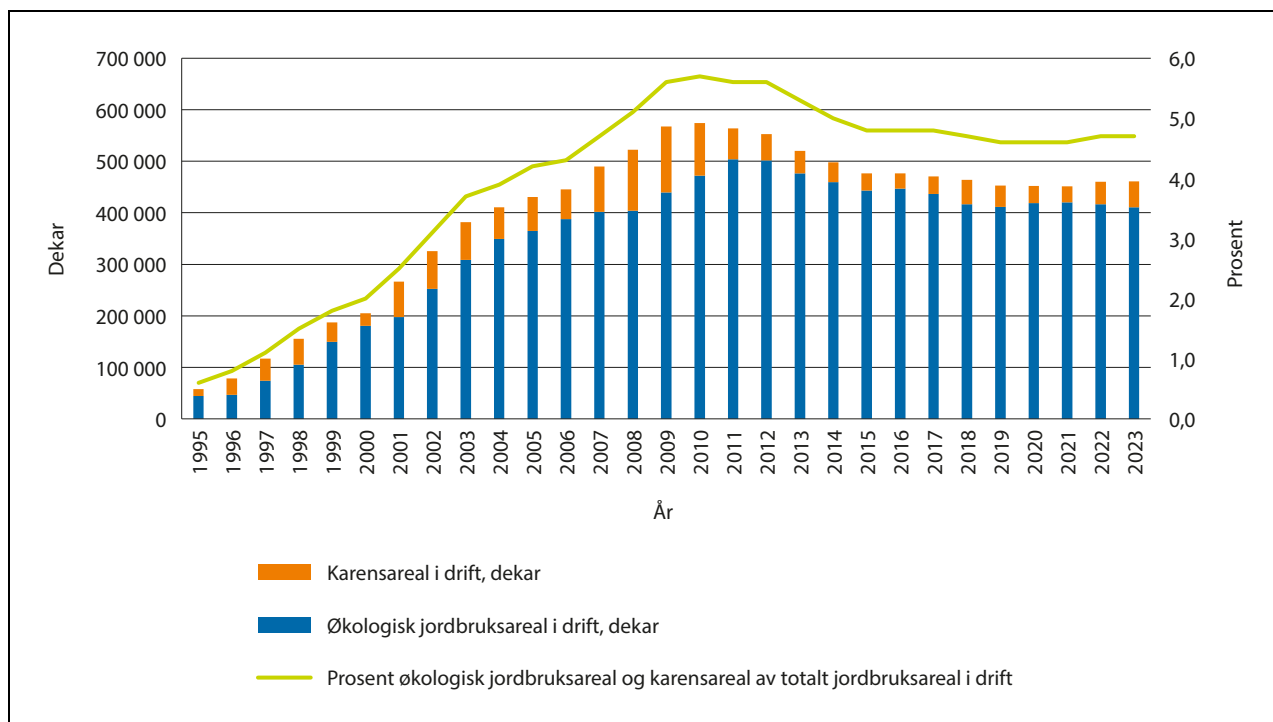
drift 4,7 pst. av det totale jordbruksarealet, en økning på 0,12 pst. sammenliknet med året før.

3.5.3.2 Produksjon og omsetning

Foreløpige data for sesongen 2023–2024 viser en kraftig nedgang i produksjonen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner, sammenliknet med forrige sesong. Hovedårsaken til dette er tørke på forsommeren og store nedbørsmengder, som førte til svært lave avlingsnivåer både i økologisk og konvensjonell kornproduksjon. Den totale økologiske produksjonen er anslått til å være 10 000 tonn, 48 pst. lavere enn produksjonen i 2022–2023.

Produksjonen av økologisk melk var på 41,8 mill. liter i 2023, 6,5 pst. mindre enn året før. Anvendelsesgraden, dvs. andelen solgt videre som økologisk melk, var i 2023 på 67 pst., tilsvarende en økning på 8 prosentpoeng sammenliknet med 2022.

Det ble til sammen produsert 2 480 tonn økologisk kjøtt fra storfe, svin, sau og lam i 2023. Dette var en nedgang på 6 pst. fra året før. Produksjonen gikk ned for alle kjøttslagene, men aller mest for økologisk svinekjøtt, med en reduksjon på 17 pst. fra året før. Det har vært en økning i økologisk fjørfeproduksjon de siste årene, men

Figur 3.20 Utvikling i økologisk areal og karensareal (dekar), samt økologisk jordbruksareal og karensareal som prosent av totalt jordbruksareal i drift, 1995–2023.

Kilde: SSB

produksjonen gikk ned i 2023. Det ble produsert 634 tonn økologisk fjørfekjøtt i 2023, en nedgang på 6 pst. fra året før.

Produksjonen av økologiske egg gikk ned for tredje året på rad. Det ble produsert 4 500 tonn økologiske egg i 2023, en nedgang på 10 pst. fra året før.

Omsetning av økologisk frukt, grønnsaker og poteter

Landbruksdirektoratets statistikk for omsetningen av økologiske poteter, grønnsaker og frukt er basert på data fra et utvalg grossister, og er justert for å ta høyde for omsetning til forbrukermarkedet. Omsetning til industribedrifter og deler av serveringsmarkedet er ikke inkludert. Tallene er omregnet til tonn.

Omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter ble redusert med 26 pst. fra 2022 til 2023. Fra 2021 til 2022 var tilsvarende reduksjon på 11 pst. Økte priser er sannsynligvis en av årsakene til betydelig reduksjon to år på rad. Til sammenlikning gikk omsetningen av konvensjonelt produsert frukt og grønt ned med 2 pst. i 2022. Det var en nedgang i omsetningen av de fleste økologiske frilandsgrovnnsakene fra 2022 til 2023. Også andelen økologisk av totalomsetningen for de fleste grønnsaker gikk ned i 2023. Gulrot er den største økologiske grønnsakskulturen i Norge, målt i omsatte mengder. I 2023 var det en vesentlig nedgang i omsatte mengder med nesten 50 pst. fra året før. Produksjonen av økologisk epler og plommer økte i 2023, men etterspørselen etter disse varene var betydelig mindre enn produksjonen. Kun noen få tonn med plommer og epler ble solgt som økologisk vare.

Omsetning i forbrukermarkeder

Landbruksdirektoratet har de siste to årene innhentet tall for omsetning av økologiske varer i dagligvarehandelen direkte fra de tre største dagligvarekjedene. Omsetningen er målt i verdi og ikke i mengde.

Omsetningen av økologiske landbruksvarer i dagligvarehandelen i 2023 var på 2,5 mrd. kroner. Dette var en økning på 12 mill. kroner, tilsvarende 0,5 pst., fra året før. Samtidig økte årsveksten i prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 10 pst. i gjennomsnitt i 2023. Tallene tyder derfor på at forbruket av økologiske dagligvarer gikk ned, målt i kvantum. Det synkende forbruket skyldes i stor grad den historisk høye prisveksten på matvarer, som har ført til en vridning i dagligvareforbruket mot lavprisprodukter.

De største varekategoriene i dagligvarehandelen er tørrvarer, meieriprodukter, fersk frukt og grønt og drikkevarer. Blant varegruppene med størst omsetning er det kun fersk frukt og grønt som hadde lavere omsetning i 2023 enn i 2022. Frukt og grønnsaker var også de to varegruppene med aller høyest prisvekst blant matvarer totalt, jf. figur 3.21.

Det har vært en flat eller svak omsetningsvekst i andre salgskanaler enn dagligvare fra 2022 til 2023. På grunn av generell prisstigning på matvarer antar Landbruksdirektoratet at det ikke har vært noen vekst målt i volum, men kanskje en svak nedgang.

3.5.3.3 Utviklingsmidler

For prosjektåret 2023 var det avsatt 15 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk. Inkludert overførbare midler ble det samlet innvilget 16,2 mill. kroner for prosjekter med oppstart i 2023, fordelt på 11 prosjekter. To av disse 11, «Produktutvikling av økologiske produkter fra norsk jordbruk» og «Økologiske og bærekraftige menyer i storhusholdning», var oppdrag øremerket for anbudsutlysning. Oppdragene ble tildelt henholdsvis matforskningsinstituttet NOFIMA og Matvalget (Debio Info). Et tredje øremerket oppdrag var til Mattilsynet, til drift og utredninger av Regelverksutvalget for økologisk produksjon.

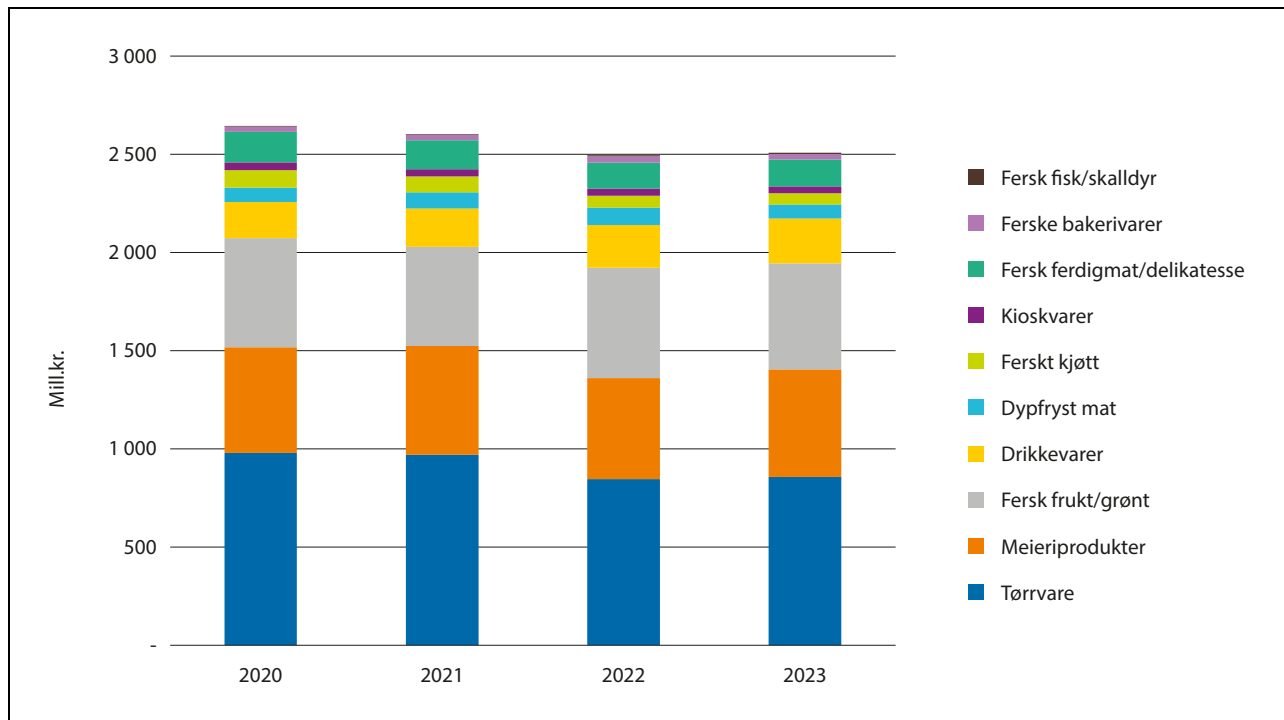
De øvrige åtte prosjektene ble innvilget etter åpen utlysning og var tematisk fordelt i hele verdikjeden. I 2023 var det føring om at prosjekter som ser på muligheten for at gårdbrukere og gartnere kan tilpasse praksis til nytt EØS-regelverk skulle prioriteres.

3.5.4 Andre politikkområder

3.5.4.1 Rådgiving og kunnskapsformidling i hele landet

For å bidra til god agronomi og økt kompetanse i landbruksnæringen, er det viktig at kunnskap og forskningsresultater er lett tilgjengelig for næringsutøverne.

Norsk Landbruksrådgiving (NLR) er en viktig kunnskapsprodusent for jordbruket og driver faglig utvikling og lokalt tilpasset rådgivning i landbruket i hele landet. I 2023 ble NLRs ti regionale enheter og den felles sentralenheten slått sammen til en felles juridisk enhet som fra 1. januar 2024 heter Norsk Landbruksrådgiving SA. NLR SA har i overkant av 23 600 medlemmer og 376 ansatte fordelt på nærmere 100 kontorer.

Figur 3.21 Salg av økologiske varer i dagligvarehandelen i mill. kroner, fordelt på varekategorier, 2020–2023.

Kilde: Landbruksdirektoratet som har hentet tall fra NorgesGruppen, Coop og Rema

NLR har virksomhet innen hovedproduksjonene grovfôr, korn, frukt og bær, grønnsaker, potet, veksthus, og fagområdene HMS, landbruksbygg, økonomi, jordprøvetaking og gjødslingsplan, jord og hydroteknikk, maskinteknikk og presisjonslandbruk, økologisk landbruk, kulturlandskap, klimarådgiving og fornybar energi. I tillegg til rådgiving arrangerer NLR kurs, samlinger og fagdager med ulike tema innen ulike fagområder de har ansvaret for, og samarbeider med relevante fagmiljø og aktører. I 2023 skrev NLR 478 fagartikler der 196 var basert på egne forsøk og 282 på litteraturstudier.

Formålet med støtten som gis til NLR over jordbruksavtalen er å bidra til at alle bønder skal ha et likeverdig rådgivningstilbud i hele landet. Kjerneområdet for støtten er rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en

viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket.

For 2023 ble det satt av 109 mill. kroner til NLR. I NLRs rapportering vises det til at støtten er benyttet til rådgivings- og kunnskapsarbeid innen organisasjonens fagområder, samt kostnader til administrasjon. Grovfôr er det største fagområdet med 111 rådgivere og teknikere. NLR har selv sørget for en geografisk fordeling av tilskuddet for å bidra til et godt rådgivningstilbud i hele landet, der det også er tatt hensyn til særskilte geografiske utfordringer (f.eks. store reisekostnader knyttet til rådgivingstjenesten i Nord-Norge). NLR gir tilbud til både medlemmer og ikke-medlemmer, med differensierte priser. Fagstoff er gjort tilgjengelig på nett for alle. NLR viser til at de i 2023, til tross for stor omorganisering har kunnet opprettholde et bredt tilbud av tjenester.

4 Utvikling i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Innledning

Jordbruks- og handelspolitiske forhold, markedsordninger og prisutvikling på råvarer har stor betydning for omfanget av jordbruksproduksjonen i Norge. Landbrukspolitikken, og utformingen av virkemidlene i jordbruksavtalen, har alle ledd i kjeden fra jord til bord som perspektiv. Næringsmiddelindustrien (uten drikkevarer) er Norges største landbaserte industri, både regnet etter sysselsetting og etter verdiskaping. Verdiskapingen har ligget rundt 40–50 mrd. kroner de siste årene. Samlet sett sysselsetter næringsmiddelindustrien uten drikkevarer nesten 50 000 personer.

Betydelige deler av næringsmiddelindustrien foredler norskproduserte råvarer, samtidig som den er eksponert for internasjonal konkurranse.

4.2 Utviklingen i internasjonale matvaremarkeder

Det har de siste årene vært uro i internasjonale matvaremarkeder med økte kostnader og økte matvarepriser. Allerede før Russlands invasjon av Ukraina steg kostnadene på viktige innsatsfaktorer til landbruket som energi, gjødsel, bygningsmaterialer og andre råvarer. Russlands invasjon ga markedene et sjokk og forsterket denne trenden.

Den sterke økningen i matvareprisene internasjonalt de siste årene har særlig vært drevet av prisøkninger på korn, planteoljer og meieriprodukter. I mars 2022 nådde matvareprisindeksen til FAO, FNs organisasjon for ernæring og landbruk, sitt høyeste nivå siden den ble etablert i 1990, jf. fig. 4.1. Siden har indeksen falt. Indeksverdien for 2023 var omtrent 15 pst. lavere enn for 2022. I desember 2023 var indeksverdien mer enn 25 pst. lavere enn i mars 2022. Prisen på alle varegrupper falt i 2023, med unntak av sukkerprisene. For årlig indeks fra 2022 til 2023 var prisleilet på matoljer mest markant, men også globale meieri- og kornpriser sank betydelig.

Russland og Ukraina er betydelige eksportører av viktige matvarer, innsatsvarer til matproduksjon, mineraler og energi. Korn og oljefrø er de viktigste varene i den globale matvarehandelen, og både Russland og Ukraina er globale nøkkeleksportører av nettopp disse varene. Sommeren 2023 trakk Russland seg fra den FN-forhandlede Svartehavsavtalen, som inntil da hadde gjenopprettet tilførsel av betydelige volum av ukrainske råvarer til globale markeder. Situasjonen var lenge usikker, men den russiske marinen ser i dag til å være tvunget bort fra den vestlige og sentrale delen av Svartehavet. Ukrainas marinekorridor for sivil skipsfart har derfor i stor grad maktet å erstatte de volum som gikk tapt under den FN-forhandlede korridoren i 2022 og 2023.

De siste månedene har bønder tatt til gatene i mange EU-land. Fellesnevneren for protestene er produsentenes inntektsnivå, EUs grønne giv, byråkratisering, samt økt importkonkurranse. EU og Storbritannia m.fl. innvilget Ukraina midlertidig tollfrihet for alle varer, med ett års gyldighet sommeren 2022. Nulltollregimet er flere ganger videreført av EU, og skal foreløpig gjelde til juni 2025. For EUs øststater har nulltollregimet skapt overskudd i markedet, fallende priser og stor misnøye blant bønder, noe som også ligger bak protestene i EUs øststater. Polske bønder har blant annet sperret flere grenseoverganger mellom Polen og Ukraina over lengre tid.

Den russiske svartehavsblokaden og EUs «solidaritetsbaner» endret varestømmen fra Ukraina. Dette førte til at mange aktører solgte ukrainske landbruksvarer i EU-markedet, og ikke videre til verdensmarkedet slik opprinnelig tiltenkt. Kommisjonen har i siste forlengelse av sitt tollfritak for Ukraina vedtatt at det skal kunne iverksettes sikkerhetstiltak for egg, kylling, sukker, havre, mais, raffinert korn og honning. Importen av hvete skal også overvåkes. EU-kommisjonen anslo i 2023 at bønder i Polen, Romania, Ungarn, Bulgaria og Slovakia hadde tapt omtrent 5 mrd. kroner på grunn av tilstrømmingen av billig ukrainsk korn.

Faktorer som påvirker matvarepriser

Fraktkostnader på bulkskip fikk et kraftig hopp etter Russlands angrep på Ukraina. Trenden siden 2022 har gått mot mer normaliserte fraktkostnader. I andre halvdel av 2023 steg imidlertid fraktkostnadene igjen raskt og betydelig. En av hovedårsakene var at Houthi-militsen gjennomførte angrep på frakteskip i Rødehavet fra Jemen. Krigføring på Gaza bidrar også til ytterligere usikkerhet. Den siste tids utvikling kan tyde på at denne usikkerheten vil vedvare med betydelig regional spenning i Midtøsten. En betydelig andel av verdenshandelen går gjennom dette området. Økte forsikringspremier eller behov for alternative ruter fører til økte kostnader.

Energiprisene skjøt fart i 2022 som følge av redusert tilgang på russisk olje og særlig gass. Siden da har prisen på olje normalisert seg og holdt seg relativt stabil rundt 80 dollar fatet gjennom 2023. De europeiske gassprisene fortsatte tidlig i 2023 å synke og har siden normalisert på et nivå lavere enn før Russlands angrep på Ukraina.

Økte priser på naturgass for ammoniakkproduksjon og redusert tilgang fra Russland, Belarus og Kina på nitrogen, fosfor og kalium, ga rekordhøye priser på mineralgjødsel tidlig i 2022. I 2023 fortsatte gjødselprisene sitt betydelige fall fra toppen i 2022, men holdt seg stadig godt over historisk normalnivå.

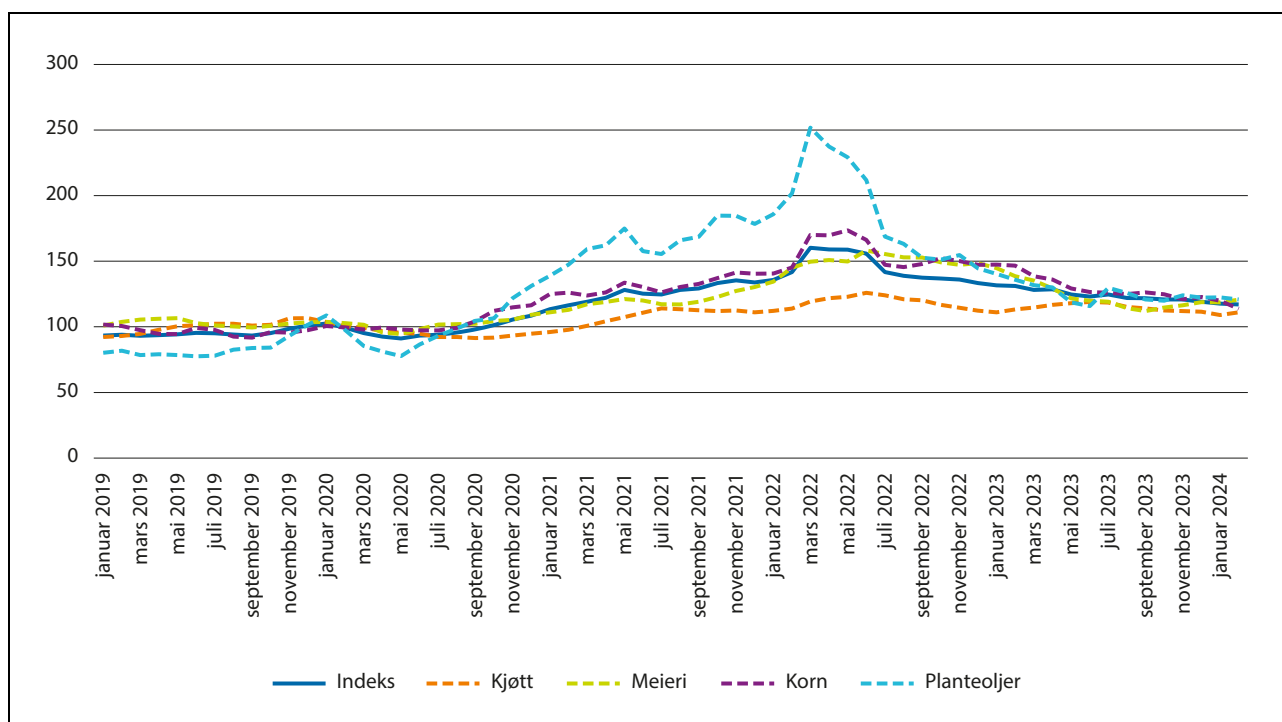
En av årsakene til den senere tids uro i EU-landbruket er svekket inntektsutvikling. Landbruket viser her blant annet til økte kostnader knyttet til myndighetskrav til selve produksjonen. Slike krav har betydning både for næringsinntekten og matprisene.

Makroøkonomisk utvikling

Etter en økonomisk bedring og økt etterspørsel i 2021, fra pandemibunnen i 2020, økte inflasjonen i utviklede økonomier gjennom 2021 og 2022. Den russiske invasjonen av Ukraina ga et tydelig sjokk i markedene og forsterket inflasjonen, spesielt i Europa. Inflasjonen nådde i eurosonen en topp på 10,6 pst. i oktober 2022. Etter det har inflasjonen sunket betydelig både i USA og EU, og ved utgangen av 2023 var den nede på 2,9 pst. i eurosonen.

En historisk svak kronekurs gir fortsatt høye priser på importvarer for norske forbrukere. Samtidig har de internasjonale matvareprisene, fraktkostnadene og priser på viktige innsatsmidler i matproduksjonen sunket jevnt det siste året og normalisert seg noe mot de foregående årene.

Det norske forbrukermarkedet har vært stabilt og fungert som normalt tross uro internasjonalt og prisvekst på mat- og drikkevarer. Norges matvareberedskap er god og robust. Konsekven-

Figur 4.1 FAOs prisindeks for matråvarer 2019–2024. Gjennomsnitt 2014–2016=100.

Kilde: FAO

sene av de internasjonale forholdene for Norge er først og fremst knyttet til kronkurs, prisutvikling på råvarer og innsatsfaktorer, og dermed også på matpriser for forbrukeren, ikke bortfall av produksjon eller varer. Regjeringen følger nøye med på sentrale verdikjeder for viktige innsatsvarer til norsk matproduksjon, for å ha tilstrekkelig oversikt over tilførsler og flyt i leveransene.

En åpen og regelbasert verdenshandel er viktig for et lite land som Norge, og viktig for vår matvareberedskap. Norge samarbeider derfor med likesinnede land i multilaterale fora som WTO og FAO for å sikre et åpent, transparent og vel fungerende matvaremarked, samtidig som man understreker viktigheten av en robust nasjonal produksjon.

Matsikkerhet og ernæring globalt

Koronapandemien, klimakrisen, regionale konflikter og krigen i Ukraina, har bidratt til at over 120 millioner flere mennesker nå står overfor sult globalt, sammenlignet med 2019. Prisøkninger og tilbudssvikt fra sentrale eksportører av matvarer og innsatsmidler har kommet på toppen av andre lokale og globale kriser som har gitt økt matmangel i verden de siste årene. Samtidig har det blitt mer utfordrende for bønder over hele verden å produsere mat, fordi priser på drivstoff, energi og kunstgjødsel har vært høye. Dette komplekset av utfordringer utgjør en økende trussel for importavhengige og politisk ustabile land – både humanitært, sosialt og sikkerhetspolitisk.

Ifølge FAO har omtrent 2,4 mrd. mennesker ikke tilstrekkelig tilgang til mat, her målt ved forekomsten av moderat eller alvorlig matmangel i 2023. Om lag 900 mill. opplever alvorlig matusikkerhet. Afrika forblir den hardest rammede regionen, hvor en av fem personer står overfor sult. Det finnes lyspunkter, og enkelte regioner er på vei mot å nå noen av ernæringsmålene for 2030. Det er behov for økt innsats, økte investeringer, og styrket samarbeid på tvers av sektorer og landegrenser for å sikre en trygg, bærekraftig, og rettferdig matvaresikkerhet for alle.

FN-rapporten ser også på den økende urbaniseringen som en «megatrend», som vil påvirke hvordan og hva folk spiser. I 2050 er det forventet at syv av ti mennesker bor i byer. Matusikkerhet påvirker flere mennesker i rurale områder, enn urbane. Underernæring blant barn viser også at forekomsten av veksthemming er høyere i rurale områder, enn i urbane områder, mens overvekt er mer utbredt i urbane områder.

4.3 Prisutviklingen på matvarer

I 2022 og 2023 var prisveksten høyere enn på flere tiår, og det gjaldt både for mat og alkoholfrie drikkevarer og for konsumprisindeksen (KPI).

Omsetningen i dagligvarehandelen i Norge var på 227 mrd. kroner i 2023, ifølge SSB. Dette er 7,9 pst. høyere enn i 2022, og 4,6 pst. høyere enn i 2021. I 2020 og 2021 var grensehandelen sterkt redusert, det var mindre reising, endret forbruksmønster, og dermed økt omsetning i dagligvarebutikkene. I 2022 og 2023 var det høy prisvekst på matvarer, som bidro til å øke omsetningen målt i kroner. Samtidig ble etterspørselsvolumet redusert til et mer «normalt» nivå etter de spesielle årene 2020 og 2021.

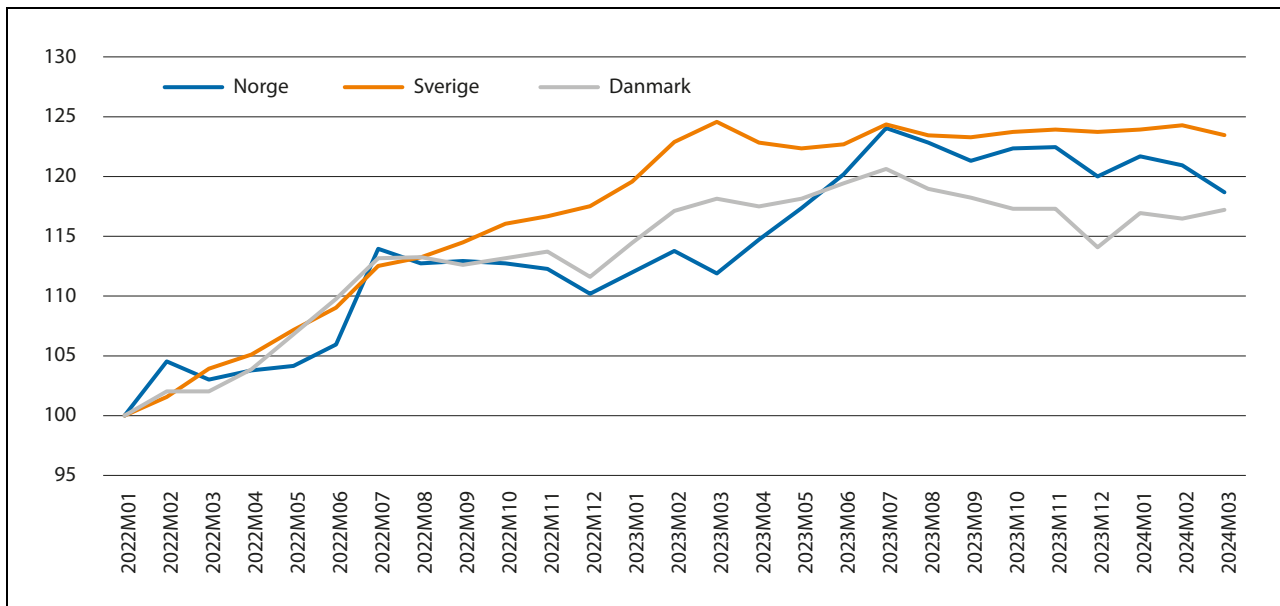
I 2023 var årsveksten i prisene på 9,8 pst. for mat og alkoholfrie drikkevarer, mens konsumprisindeksen hadde en vekst på 5,5 pst. Også i 2022 økte matprisene mer enn konsumprisene. Prisveksten på mat har de siste par årene vært om lag lik i Norge som i landene rundt oss. Månedlig prisutvikling i Norge, Sverige og Danmark fra januar 2022 til mars 2024 vises i figur 4.2. Importvernet medfører at forbrukerprisene på mat i Norge påvirkes mindre av internasjonale prissvingninger enn i mange andre land. I tillegg bidrar tilskudd og kostnadskompensasjon over jordbruksavtalen til at prisutviklingen på norske jordbruksvarer påvirkes mindre av svingninger i produksjonskostnader. Samtidig påvirker svingninger i valutakursene prisene på importerte matvarer og innsatsfaktorer.

Nordmenn bruker i gjennomsnitt en liten andel av inntekten på mat, til tross for at prisnivået er høyt. Det høye prisnivået skyldes blant annet høyt kostnads- og lønnsnivå, kostbar distribusjon og konkurranseforhold. I tillegg er norske råvarepriser høyere enn i nabolandene, blant annet som følge av landbrukspolitikken, herunder tollvernet. Ifølge Eurostat/SSB lå prisnivået på matvarer og alkoholfrie drikkevarer i Norge 46 pst. over nivået for EU27 i 2022. Av matvarene er det fisk som, relativt sett, er billigst sammenlignet med våre naboland. Prisnivået på alle varer og tjenester til konsum i husholdningene var 53 pst. høyere i Norge enn gjennomsnittet i EU27 i 2022.

Grensehandelen

Etter mange år med vekst i grensehandelen, medførte koronatiltakene fra 12. mars 2020 nær full stans i grensehandelen i forbindelse med dagsturer til utlandet. Fra 2019 til 2020 falt grense-

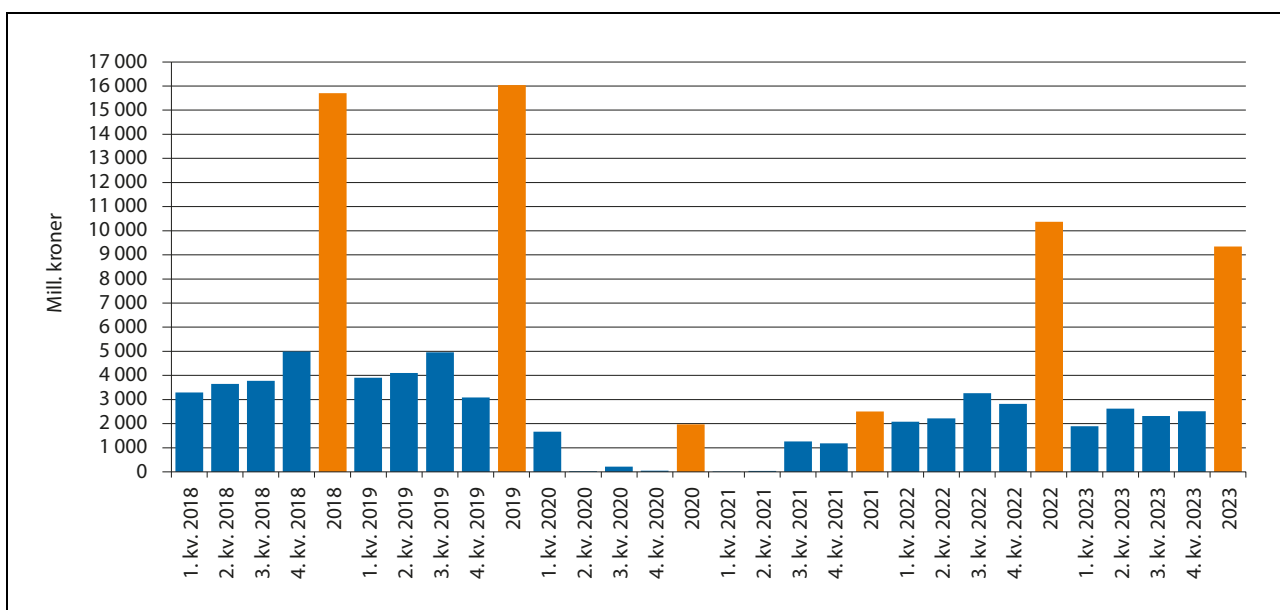
Figur 4.2 Utviklingen i konsumprisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer i Norge, Sverige og Danmark. Januar 2022=100.

Kilde: SSB

handelen med 88 pst. Også i begynnelsen av 2021 førte reiserestriksjonene til at det ikke ble foretatt dagsturer over grensa. I andre halvår 2021 tok grensehandelen seg litt opp etter at restriksjonene ble hevet, og endte totalt på 2,5 mrd. kroner i 2021, iflg. SSB, jf. figur 4.3. I 2022 ble grensehandelen anslått til 10,4 mrd. kroner, det vil si 35 pst. lavere enn i 2019, mens den for 2023 er beregnet til 9,3 mrd. kroner.

Svekkelsen av den norske krona sammenliknet med den svenske har bidratt til at det har vært mindre forskjeller mellom norsk og svensk prisnivå de siste årene sammenliknet med årene før pandemien. Det bidrar isolert sett til at det er mindre penger å spare enn før på å gjøre innkjøp på andre siden av grensa.

Privatimport av matvarer gjennom grensehandel har tidligere ikke inngått i statistikken for

Figur 4.3 Grensehandel per kvartal og år 2018–2023. Mill. kroner.

Kilde: SSB

matforbruk. Fra 2020 har NIBIO innarbeidet et grovt anslag på omfanget av grensehandelen, til beregningen av selvforsyningsgraden, og revidert tidsseriene. Uregistrert import gjennom grensehandelen ble i noen grad erstattet av ordinær import da grensa var stengt under Koronapandemien. Uten anslaget på omfanget på grensehandelen ville endringer i innkjøpsmønsteret framstått som forbruksvekst.

Fra 1. januar 2023 har SSB endret datagrunnlaget for grensehandelundersøkelsen, med mer detaljert statistikk som ikke bare forteller hvor mye nordmenn bruker på grensehandel, men også hva som blir handlet. Kjøp av mat- og dagligvarer utgjorde nær 4 mrd. kroner i 2023, tilsvarende 43 pst. av den totale grensehandelen. Statistikken skiller ikke på grupper av matvarer.

4.4 Industri og konkurranseforhold

Produksjonen i norsk jordbruk og næringsmiddelindustri har vært jevnt økende over tid. Koronapandemien i 2020–2022 medførte endringer i etterspørselen pga. stengte grenser med lite reising, lavere etterspørsel fra serveringsmarkedene og ingen grensehandel. Det siste året har den høye prisveksten påvirket etterspørselen etter matvarer.

Storfeproduksjonen økte betydelig i 2021 og 2022, men gikk noe ned i 2023, til 90 600 tonn. Nedgangen skyldes først og fremst redusert slakt av melkekyr. Melkeprodusentenes tilpasning til reduserte melkekvoter, bidro til en betydelig økning i slakt av melkekyr i 2022. Dermed ble det færre kyr, færre kalver og mindre tilførsler av kjøtt i 2023. Salget av storfekjøtt gikk kraftig ned i 2023, og endte på det laveste nivået siden 2014. Det betydelige overskuddet av storfekjøtt i markedet vedvarer.

Etter flere år med underskudd, ble det et overskudd i det norske svinekjøttmarkedet i 2023. Samlet produksjon ble 131 800 tonn i 2023, dette er 1,1 pst. lavere enn året før. Redusert kjøpekraft har gitt lavere etterspørsel, og tross lavere produksjon og lav import var ikke dette tilstrekkelig til å kompensere reduserte salg.

Produksjonen av saue- og lammekjøtt gikk ned med 5 pst. i 2023. Den totale produksjonen av sau- og lammekjøtt endte på om lag 22 400 tonn. Det er tilnærmet balanse i markedet.

Som i de fleste land er det stor etterspørsel etter hvitt kjøtt i Norge. Det ble produsert ca. 117 000 tonn fjørfekjøtt i Norge i 2023, en økning på 2 pst. fra året før.

Det har i flere år vært overskudd av egg i Norge, og tiltak ble iverksatt for å redusere tilførsel. Dette endret seg i 2023, da det i flere perioder var underskudd. Salget i butikk ble større enn forventet og et høyt internasjonalt prisnivå bidro til at industrien etterspurte mer norske egg enn før. Det høye prisnivået internasjonalt skyldtes blant annet produksjonsavbrudd i flere viktige land som følge av fugleinfluenza, og høye kostnader på innsatsfaktorer. Norsk produksjon av egg har vært stabil de siste årene og var i 2023, som i 2022, på 65 000 tonn.

Det ble i 2023 produsert 1 404 mill. liter melk, en reduksjon på omtrent 4 pst. mot året før. Redusert etterspørsel etter drikkemelk fortsatte i 2023, og leveranse av drikkemelk til dagligvare gikk ned over 1 pst, mot året før. Betydelig mer melk ble brukt til å produsere ost, sammenlignet med 2022, og økningen var på hele 22,5 pst. Meierieksepten ble redusert med hele 83 pst. målt i verdi. Dette som følge av økt omsetning av ost på hjemmemarkedet og at Tines ysteri i Irland har overtatt for eksporten av norskprodusert Jarlsberg. Importen gikk ned med 272 tonn, mens verdien økte med nesten 20 pst.

Import av frukt og grønnsaker utgjorde 12 pst. av samlet importverdi av jordbruksprodukter, mens importen av brus, øl, vin og brennevin utgjorde 10 pst. Konkurransen fra import er stor i markedet for frukt og grønt, og det er ingen markedsregulator med mottakplikt, slik det er for kjøtt, melk og korn. Norge hadde en betydelig import av grøntprodukter som poteter, grønnsaker, frukt, bær og nøtter med en samlet importverdi i 2023 på omtrent 12,5 mrd. kroner. Dette er for en stor del grøntprodukter som ikke produseres i Norge, for eksempel tropiske produkter, eller produkter der det ikke er markedsdekning av norsk vare eller tilgang til norsk vare kun i deler av året.

Sesongen 2023 bød på store værutfordringer. For potet og lagringsgrønnsaker førte det til at de fleste lagerbeholdninger var mindre ved årsskiftet 2024, enn tidligere år. Tørke og flom førte også til kvalitetsproblemer som påvirket omsetningen fra frilandsproduksjon, både poteter, grønnsaker og bær. 2023 var derimot et godt år for veksthusproduksjon. For agurk og tomat ble det satt omsetningsrekord og norskandelen økte. Også omsetningen av norsk frukt var rekordhøy samlet sett.

Importen av landbruksvarer til Norge øker i verdi, men har de siste årene vært relativt stabil i volum. I 2023 ble det importert jordbruksvarer til en verdi av 113,6 mrd. kroner, en økning på 10 pst. fra året før. Varer som ble importert tollfritt

utgjorde nesten 100 mrd. kroner i importverdi. Dette viser at det meste av importen består av varer som ikke produseres i Norge eller som er nødvendige innsatsvarer til næringsmiddelindustri eller havbruket.

Veksten i import av råvarer til fiskefôr utgjør historisk sett en betydelig andel av veksten i importen av landbruksvarer. Av jordbruksvarene ble det i 2023, målt i verdi, importert mest råvarer til fiskefôr. Denne importen utgjorde nesten 30 pst. av jordbruksvareimporten. Av mengden importerte fôrråvarer, utgjør råvarer til fiskefôr om lag 90 pst., mens råvarer til kraftfôr til husdyr utgjør om lag 10 pst.

Om lag 58 pst. av importen av landbruksvarer kommer fra EU. Sverige og Danmark var størst i 2023 med en samlet importverdi til Norge på rett i underkant av 20 mrd. kroner. Omtrent 24 pst. av importen i 2022 kom fra land som omfattes av den norske ordningen for generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland (GSP-ordningen). Brasil er her dominerende med sin eksport av råvarer til fiskefôr.

Eksporsten av jordbruksvarer fra Norge var i 2023 på 19,5 mrd. kroner, en økning på 15 pst. fra 2022. Mange av landbruksvarene som eksporteres avtar ikke direkte råvarer fra norsk jordbruk. Blant de største eksportvarene, målt i verdi, finner vi produkter som fiskefôr, fiskemel, fiskeolje og soyamel og -olje produsert av importerte soya-bønner. Av sentrale norske jordbruksvarer var eksporten av kjøtt den største målt i verdi. Som med importen er det våre nærmeste naboland som utgjør hovedvekten av den norske eksporten av landbruksvarer.

Bearbeidingsindustrien/RÅK-industrien

Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kunde-base, og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige på både pris og kvalitet. Anslagsvis 75 pst. av matkornet, 25 pst. av melkeproduksjonen og 10 pst. av eggproduksjonen i Norge inngår i produksjonen av RÅK-varer. Også en betydelig del av norsk frukt og bæravling går til produksjon av RÅK-varer. For norsk næringsmiddelindustri er det en utfordring å beholde eller øke markedsandelen innenfor det voksende markedet for bearbeidede landbruksvarer. Framtidig utvikling i industrien avhenger av både nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronkurs og rentenivå) som industrien opererer under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til effektivisering og omstilling.

For de råvarene og ferdigvarene som omfattes av RÅK-ordningen, blir råvareprisforskjeller mellom norsk og internasjonal pris kompensert ved utbetaling av tilskudd når tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen. Prisutjevningen skjer nå i form av prisnedskrivning av innenlandske jordbruksråvarer som benyttes til produksjonen av ferdigvarer. Fra utgangen av 2020 falt muligheten for å gi eksportstøtte til bearbeidede landbruksvarer bort.

Bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av RÅK-ordningen, er spesielt utsatt for økt importkonkurranse. Importen har over tid vært økende. I 2023 ble det importert RÅK-varer til en verdi av 22,1 mrd. kroner. Dette er en økning på 17 pst. fra 2022. Samtidig har importmengden i 2023, som i 2022, gått ned. Importmengden er redusert med hele 11 pst. fra året før. Importkonkurranse for RÅK-varer har vært lavere enn tidligere år, grunnet høye priser på enkelte råvarer internasjonalt samt en svak krone. Blant annet registrerte man redusert import av store varegrupper som brødvarer og bakverk, øl, mineralvann, sauser, iskrem, yoghurt mv. Det var også en nedgang i import av kosttilskudd og næringsmidler til framstilling av drikkevarer. Importen av sjokolade, sukkervarer og pizza økte noe. Storparten av importen av RÅK-varer til Norge kommer fra EU, og da særlig våre nærmeste naboland. Utviklingen i råvareprisene i Norge sammenlignet med EU er derfor avgjørende for konkurransevilkårene i industrien, som f.eks. bakeindustrien, og for avsetning av norske jordbruksprodukter.

I samme periode ble det eksportert RÅK-varer til en verdi av 4,7 mrd. kroner. Eksportmengden sank med 3 pst., mens verdien økte med hele 19 pst. Eksportmengden har økt for RÅK-varer som supper, kjeks og småkaker, bakverk og sjokolade. For sukkervarer, knekkebrød, brød/brødvarer, pizza, sauser og mineralvann er eksportmengden redusert.

I 2023 ble det utbetalt i overkant av 161 mill. kroner i PNS (prisnedskrivning) for salg av 104 300 tonn RÅK-varer. Mens avtaket av tilskuddsberettigede råvarer økte med 19 pst. fra 2022, falt utbetalingene med omtrent 25 mill. kroner. Dette skyldes lavere PNS-satser som følge av høye internasjonale priser på råvarene som inngår i RÅK-ordningen. Fra 1. januar 2023 ble vaniljesaus, vaniljekrem og rømmedressing inkludert i RÅK-ordningen. Norske priser er ofte relativt stabile og fastsettes gjerne én eller to ganger i året. Internasjonale råvarepriser varierer i større grad gjennom året, og volatile råvarepriser har vært framtrædende på verdensmarkedet de senere årene.

Tilskuddssatsene fastsettes vanligvis årlig, med virkning fra 1. januar. Grunnet betydelige endringer i utenlandske råvarepriser og synkende kronekurs i første halvår av 2023, ble satsene endret etter oppdatert tallgrunnlag med virkning fra 1. juli 2023.

Utvikling i matvarekjeden

De tre store dagligvarekjedene har markedsandeler i det tradisjonelle dagligvaremarkedet i Norge på til sammen om lag 96,5 pst. I 2022 hadde NorgesGruppen 43,5 pst. av markedet, Coop 29,6 pst. og Rema 1000 hadde 23,5 pst. Bunnpris har 3,5 pst. av markedet og har innkjøps- og distribusjonsavtale med NorgesGruppen. Rundt 90 pst. av omsetningen av dagligvarer skjer i tradisjonell dagligvare, mens 10 pst. skjer i andre virksomheter. Dagligvarer kan kjøpes via internett, i verdibutikker, i nyetablerte kjeder, hos lokale kjøpmenn og spesialforretninger som selger mat- og drikkevarer.

Andelen av dagligvarehandelens egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og utgjør en stadig større del av dagligvarekjedenes omsetning. Fra 2011 til 2022 er verdiandelen økt fra 12,3 pst. til 18,2 pst., ifølge tall fra analysebyrået Nielsen. EMV-andelen har økt mest innen kategorier av ferskvarer som egg, ferske deiger/farser, fjørfe-kjøtt og kjøttpålegg. På varekategorier som ferskt rent kjøtt og ferske deiger/farser ligger andelen EMV på ca. 65–80 pst.

Samfunnsøkonomisk Analyse AS har, på oppdrag fra Nærings- og fiskeridepartementet, kartlagt omfanget av dagligvarekjedenes egne merkevarer og vertikal integrasjon. De har også gjort en analyse av hvordan dette virker inn på konkurranse, pris og utvalg i dagligvarebransjen. Rapporten viser at om lag 20 pst. av dagligvarene hos de tre store dagligvarekjedene var egne merkevarer i 2022. I 2017 var tilsvarende andel 17 pst. Også andelen tilknyttede merkevarer har økt, fra 7,8 pst. i 2017 til 8,4 pst. i 2022. Dette er merkevarer der det finnes en tilknytning til en dagligvarekjede, for eksempel gjennom delvis eierskap eller juridisk bindende avtaler. Totalt sett er det leverandørenes merkevarer som utgjør den største andelen av dagligvaremarkedet, med en andel på 66 pst. i 2022.¹

Dagligvarekjedene har betydelige eierandeler i industrien og har etablert seg innen bl.a. bakeri-

grønt- og kjøttsektoren. Vertikal integrasjon er, sammen med stor markedskonsentrasjon i tre salgskanaler (dagligvare, storhusholdning og bensin, kiosk og servicehandel), med på å gi dagligvarekjedene vesentlig kontroll i verdikjeden. Det er også noe konsentrasjon på grossistleddet og leverandørleddet i verdikjeden for mat.

Virksom konkurranse i alle ledd i verdikjeden for mat og dagligvarer er nødvendig for at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og i ulike priskategorier. Regjeringen prioriterer arbeidet med konkurranseforholdene i verdikjeden for mat og dagligvarer høyt, og har iverksatt flere tiltak for å bedre konkurranseforholdene. Regjeringens tipunksplan for bedre utvalg og lavere priser i matbutikken oppsummerer initiativene regjeringen har iverksatt for å bedre konkurransesituasjonen.²

4.5 Matpolitikken

All mat som blir omsatt i Norge skal være trygg, og uten farlige smitte- og fremmedstoffer. Mattryggheten sikres gjennom tiltak langs hele produksjonskjeden fra jord og fjord til bord. Geografiske forhold, et kjølig klima, samt lite livdyrimport og gode overvåkings- og kontrolltiltak som næringen slutter opp om, er viktig for mattryggheten. Mangeårig og godt samarbeid mellom myndigheter og næring er også av stor betydning. Sammenlignet med andre land, har Norge lite forekomst av matbåren sykdom. Forekomsten av smittestoffer og fremmedstoffer i mat er lavt.

God plante- og dyrehelse er grunnleggende for mattrygghet, og en viktig innsatsfaktor for norsk landbruks verdiskaping, konkurransevne og en langsiktig og bærekraftig matproduksjon. Dyrehelsen i Norge er meget god, men det er ingen selvfølge. Den gode situasjonen skyldes blant annet målrettet arbeid og god samhandling mellom norske myndigheter, husdyrnæringene og forsknings- og forvaltningsstøtteinstitusjonene. Likevel har vi i Norge hatt utbrudd av alvorlige dyresykdommer i 2023. Blant annet ble det påvist ringorm i 16 storfebesetninger i Trøndelag, hvor Mattilsynet, Veterinærinstituttet og næringen jobbet tett for å bekjempe sykdommen gjennom god kunnskap, diagnostikk og forebygging. Det ble også påvist tuberkulose i en storfebesetning.

¹ <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/utredninger-av-egne-merkevarer-og-vertikal-integrasjon-i-dagligvaremarkedet/id2997249/>

² <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-dagligvare-grep-folger-opp-arbeidet-for-bedre-konkurranse-i-dagligvarebransjen/id3018820/>

Et stort sykdomsutbrudd i norsk sammenheng skjedde sommeren 2023 da det var svært høy dødelighet blant krykkjer, og det ble påvist fugleinfluensa. Alvorlig fugleinfluensa ser ut til å opptre med regelmessige mellomrom i villfuglpopulasjonen. Det kan også nevnes at afrikansk svinepest ble påvist i Sverige, og det er nå besluttet å utrydde villsvin fra Norge.

Forekomst av sykdommer hos husdyr som er overførbare til mennesker, direkte eller gjennom mat, er begrenset. Det er en fordel både for folkehelsen og for konkurranseevnen i husdyrnæringene.

Plantehelsetilstanden er fortsatt god i Norge, men det er grunn til å være bekymret over at det introduseres nye planteskadegjørere med importerte varer hvert år. Import av planter fra land utenfor Europa, import av trær og treemballasje, samt netthandel og privat import representerer en særlig risiko.

Få planteskadegjørere og god plantehelsetilstand legger til rette for lav bruk av plantevernmidler. Det arbeides kontinuerlig med å redusere bruken og risiko ved bruk av plantevernmidler ytterligere. Overvåkingsprogrammet for rester av plantevernmidler i næringsmidler viste ingen funn av rester av plantevernmidler over grenseverdien i norske produkter i 2023.

Antibiotikaresistens er i dag en av de alvorligste truslene mot menneskers og dyrs helse i verden, og en viktig problemstilling innenfor «Én verden – én helse»-tankegangen. Et høyt forbruk av antibiotika øker forekomsten av resistente bakterier. Bruken av antibiotika i norsk husdyrhold er svært lav i internasjonal sammenheng. Den gode situasjonen i landbruket skyldes blant annet god helse hos dyrene, noe som fører til redusert behov for antibiotika, samt en svært restriktiv praksis for bruk av antibiotika.

Det er også viktig å hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold.

Dette har man så langt lyktes med. Husdyrnæringen har en egen handlingsplan for forebygging av antibiotikaresistens hos produksjonsdyr. Den nasjonale strategien mot antimikrobiell resistens er under revisjon, og vil bygge videre på målene fra den forrige strategien. Som en naturlig oppfølging av strategien vil det utarbeides en mer konkret handlingsplan for LMDs sektoransvar.

Matpolitikken skal ivareta flere forbrukerhensyn enn helse og mattrygghet. Oppmerksomheten om dyrevelferd er stor i befolkningen, og regjeringen skal legge fram en stortingsmelding om dyrevelferd i 2024. Dyrevelferden i Norge er gjennomgående god, selv om det også er utfordringer. Det har vært jobbet systematisk med bedring av dyrevelferden de senere årene. I de fleste produksjoner er det nå etablert dyrevelferdsprogram som inkluderer obligatoriske veterinærbesøk og kontroll gjennom slakteriene. I gjennomgangene gjør veterinærene funn, som følges opp med utbedringer, endringer av rutiner for føring, stell, sykebehandling eller avlivning.

Godt samarbeid mellom Mattilsynet og næringen bidrar til at dyrehold med risiko for vanskjøtsel kan oppdages. Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere årene, herunder innføring av overtredelsesgebyr. Mattilsynet har inngått en samarbeidsavtale med politiet, og det er etablert dyrekrimfunksjoner i hele landet.

Merking av mat er viktig for at forbrukerne skal få riktig informasjon om matvarene. Et mangfoldig matmarked og lovfestet matinformasjon som er riktig, relevant og lett tilgjengelig, er viktige forutsetninger for at forbrukerne skal kunne ta informerte valg. Det har vært igangsatt flere prosesser i EU knyttet til merking av mat innenfor rammene av Europakommisjonens matstrategi «Farm to Fork» fra 2020, men prosessene er foreløpig stoppet.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 Importvernet for landbruksvarer

Handel er grunnleggende for økonomisk vekst og utvikling. Utviklingen over tid har gått i retning av reduserte handelsbarrierer og økt handel. De senere årene har det imidlertid vært mindre framdrift i liberaliserende prosesser. Handelspolitikken har vært preget av uløste problemer i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og tiltakende handelskonflikter mellom sentrale land i verdenshandelen. De siste årene har vist utviklingstrekk i retning av svekket grunnlag for de økonomiske og institusjonelle rammene for global handel, økende stormaktsrivalisering og mer konsentrert handel innen handelsblokker. FN anslår at varehandelen globalt gikk ned med 5 pst. i 2023, for landbruksvarer isolert var nedgangen på 3 pst. i samme periode.

Etter pandemi, høye priser, redusert økonomisk aktivitet og pressede forsyningslinjer har det globale jordbruksmarkedet det siste året beveget seg mot normalisering. Den globale pandemien, Russlands angrep på Ukraina, krig i Midtøsten med angrep på frakteskip i Rødehavet og en klimakrise som gjør seg stadig mer gjeldende, har likevel understreket at våre forsyningslinjer kan bli forstyrret. De steile geopolitiske motsetningene kan også over tid endre handelen mellom ulike land og regioner. Russlands invasjon av Ukraina ga rekordhøye priser på matvarer og innsatsvarer globalt, og viste at stormakter fortsatt er villige til å bruke mat og innsatsmidler som redskap for å nå politiske og militære mål. På tross av at markedene har normalisert seg i 2023, skaper regionale konflikter og spenninger fortsatt usikkerhet. De internasjonale prisene var i 2023 fortsatt høyere enn før pandemien. Den svake kronekursen har også bidratt til at importpriser på mange jordbruksvarer forble høy i Norge.

Norge har våren 2024 en rekke pågående handelsforhandlinger gjennom EFTA som kan påvirke markedsadgangen for landbruksvarer til Norge. Fra norsk side kan det i slike forhandlinger være krevende avveininger mellom offensive interesser som økt markedsadgang for industrivarer og fisk, og defensive interesser knyttet til

beskyttelse av sensitive norske jordbruksproduksjoner.

Regjeringen vil ivareta norske landbruksinteresser i internasjonale handelsforhandlinger hvor landbruk inngår, i samsvar med regjeringens mål for landbrukspolitikken. For å styrke tollvernet ble tollen for issalat, knollselleri, rødbeter, kålrot og potet/potetprodukter lagt om fra krone-toll til prosenttoll fra 1. januar 2024. For potet og potetprodukter ble det besluttet en overgangsperiode fram til 1. september 2024.

5.2 Import av landbruksvarer

Verdien av jordbruksvarer importert til Norge utgjorde 113,6 mrd. kroner i 2023, en økning på 10 pst. fra året før. Målt i mengde var det imidlertid en nedgang i importen på 2,7 pst. Høye verdensmarkedspriser og svak norsk krone har bidratt til den store økningen i verdi. Importen av jordbruksvarer utgjorde 11 pst. av Norges totale vareimport.

Den største andelen av importen av jordbruksvarer i 2023 kom fra EU med en importverdi på 68 mrd. kroner, dvs. 58 pst. av vår totale landbruksimport målt i verdi. Blant EU-landene er det våre nærmeste naboland som dominerer importen. Brasil er vårt klart største importmarked for jordbruksvarer utenfor EU.

Verdien av importen av jordbruksvarer fra utviklingsland utgjorde 26,8 mrd. kroner i 2023, en økning fra 24,9 mrd. kroner i 2022. Import fra u-land utgjorde, som i 2022, 24 pst. av totalimporten av jordbruksvarer. En betydelig del av denne importen kommer fra Sør-Amerika og Asia, i hovedsak fôrråvarer til havbruksnæringen. Vår største importmarkeder blant utviklingslandene var i 2023 Brasil, Kina, Chile, India, Belarus og Peru.

Toll- og kvotefri markedsadgang for produkter fra de fattigste landene er, og har lenge vært, et sentralt tiltak i norsk utviklings- og handelspolitikk. Alle land kategorisert som de minst utviklede landene (MUL) på OECDs DAC-liste og lavinntektsland med mindre enn 75 mill. inn-

byggere omfattes i dag av nulltoll-ordningen. Andre utviklingsland, fra lavinntekts- til øvre mellominntektsland, får også vesentlige tollreduksjoner ved eksport til Norge gjennom GSP-ordningen. Namibia, Botswana og Eswatini har i tillegg særskilte eksportmuligheter for storfekjøtt og sauekjøtt til Norge, innenfor årlige tak på 3 700 tonn for storfekjøtt og 400 tonn for sauekjøtt.

Importen fra MUL-landene utgjorde 1,7 pst. av den totale importen av jordbruksvarer i 2023, med en samlet verdi på 1,91 mrd. kroner. Import av fett- og oljer av fisk, snittblomster, kaffe og frukt og grønt fra det afrikanske kontinent dominerer under denne landgruppen.

5.3 WTO Landbruksavtalen

Uruguay-runden, med multilaterale forhandlinger om regelverk knyttet til handel, resulterte i opprettelsen av WTO 1. januar 1995. Samtidig ble det etablert egne avtaler om landbruk (Landbruksavtalen) og om sanitære og plantesanitære forhold (SPS-avtalen). Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på de tre områdene; markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier.

Markedsadgang

Norges forpliktelser når det gjelder øvre tillatte tollsatser og importkvoter framgår av Norges bindingsliste til WTO (vedlegg til St.prp. nr. 65 (1993–94)). Norge har notifisert bruken av importkvoter til og med 2022.

Internstøtte

WTOs landbruksavtale skiller mellom støtte som er underlagt forpliktelser om reduksjon (såkalt gul støtte), og støtte som ikke er underlagt slike forpliktelser (såkalt blå og grønn støtte). For den sistnevnte kategorien for støtte eksisterer det ingen øvre beløpsbegrensning, men støtteordningene må oppfylle visse kriterier for å være unntatt fra begrensningen.

Grønn støtte har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel, og er unntatt reduksjonsforpliktelser. For Norges del omfatter denne kategorien støtte til bl.a. kulturlandskap, miljøprogrammer og velferdsordninger. For 2022 var notifisert grønn støtte på 10,75 mrd. kroner.

Blå støtte er ordninger under programmer som skal begrense produksjonen, og som er

basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. Blå støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. For 2022 var notifisert blå støtte på 7,4 mrd. kroner.

Samtlige interne støttetiltak til fordel for jordbruksprodusenter som ikke er omfattet av ett av unntakene, er underlagt begrensninger som er uttrykt ved hjelp av et samlet mål for støtte. Denne støtten blir kalt AMS (Aggregate Measurement of Support), også omtalt som gul støtte. Gul støtte er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser fra perioden 1986–1988 multiplisert med tilhørende volumer, i tillegg til prisstøtte over budsjett, fratrukket særavgifter. Norges maksimalt tillatte gule støtte er på 11,449 mrd. kroner. For 2022 var det notifiserte nivået i gul boks 11,049 mrd. kroner.

Eksportstøtte

På ministerkonferansen i Nairobi i desember 2015 ble det gjort vedtak om å avvikle bruken av eksportstøtte for landbruksvarer. For Norge innebar enigheten at våre ordninger for eksportstøtte senest måtte avvikles innen utgangen av 2020. Dette er formalisert i Norges reviderte bindingsliste til WTO (godkjent 28.2.2018).

Landbruksforhandlingene

Landbruksforhandlingene er en del av den brede forhandlingsrunden som ble vedtatt på WTOs ministerkonferanse i Doha i 2001. Forhandlinger i 2008 om ferdigstilling av tekster stoppet da det viste seg at avstanden mellom enkelte av aktørene, på sentrale punkter, var for stor.

På ministerkonferansen på Bali i desember 2013 oppnådde WTOs medlemsland enighet på flere områder. På landbruksområdet ble det enighet om ministerbeslutninger på tollkvoteadministrasjon og offentlige matvarelager for utviklingsland. I tillegg ble det enighet om en ministererklæring om å utvise tilbakeholdenhet i bruken av alle former for eksportstøtte i påvente av en endelig avtale der eliminering av slike støtteordninger inngår. Ved den påfølgende ministerkonferansen i Nairobi 2015 ble det gjort vedtak om endelig avvikling av eksportstøtte for landbruksvarer.

Ministerkonferansen i Buenos Aires i desember 2017 brakte ingen nye resultater på landbruksområdet. Smitteverntiltak og koronapandemien førte til at det 12. ministermøtet (MC12) først ble holdt i juni 2022. Under MC12 lå det en tekstpakke på bordet bestående av tre deler: et

arbeidsprogram for videre forhandlinger under landbrukskomiteens spesialsesjon, en beslutning om å unnta leveranser til Verdens Matvareprogram (WFP) dersom land innfører eksportrestriksjoner og en politisk erklæring om matsikkerhet. Det var ikke mulig å komme til enighet om arbeidsprogrammet for videre forhandlinger.

Det 13. ministermøtet (MC13) ble avholdt i Abu Dhabi i slutten av februar 2024. I forkant var det intensive forhandlinger om et nytt forsøk på å bli enige om et arbeidsprogram for videre forhandlinger. Disse forhandlingene fortsatte under ministerkonferansen, men endte til slutt uten enighet til tross for at tekstene lå nært opp til forpliktelsene som allerede ligger i WTOs landbruksavtale.

Dette illustrerer at avstanden mellom medlemmene fremdeles er betydelig. Landbruk står imidlertid uansett sentralt i forhandlingene i WTO, og mange land har som hovedprioritet å komme til enighet om et resultat om en videre landbruksreform som inkluderer reduksjoner i støtte og beskyttelse. Dette endres ikke selv om det ikke ble noen enighet om et arbeidsprogram under MC13. Kort tid etter ministerkonferansen fremmet for eksempel Brasil et forslag om et vedtak om et arbeidsprogram i WTOs hovedråd, basert på tekstene som forelå under MC13. Dette forslaget behandles i Hovedrådet frem mot sommeren.

5.4 EUs landbrukspolitikk

Demonstrasjoner og opptøyer har preget EUs landbruk det siste året. Uroen som har berørt en rekke land har hatt flere årsaker. Inntektsutviklingen for mange grupper i jordbruket er svekket. Sammenlignet med 2022 falt prisene for mange varer i 2023. Kostnadene falt også, men relativt sett mindre. Tollfrihet for ukrainske varer på EU-markedet medførte betydelig import av korn og andre varer til EU, som skapte problemer for avsetning av EUs egne varer. Landbruket i EU var også meget skeptisk til inngåelse av en handelsavtale med Mercosur som ville innebære økt import av kjøtt fra Mercosur. Økte kostnader knyttet til nye klima- og miljøkrav i jordbruket og mer byråkrati skapte også reaksjoner i næringen.

EU iverksatte 1. januar 2023 en ny landbrukspolitikk som skal gjelde ut 2027. Den nye landbrukspolitikken har ni målsettinger. Disse er å sikre en rimelig inntekt for bøndene, øke konkurransekraften, styrke bondens posisjon i verdikjeden, iverksette tiltak knyttet til klima, miljø, landskap og biologisk mangfold, sikre rekruttering, utvikle nye arbeidsplasser i distriktene, sikre

trygg og sunn mat og fremme kunnskap og innovasjon.

EU legger stor vekt på klima og miljø i sin landbrukspolitikk. 40 pst. av EUs landbruksbudsjett skal bidra til å oppnå EUs målsettinger knyttet til klimagassutslipp og klimaendringer. Videre skal 25 pst. av den direkte støtten under budsjettet brukes på et eget miljøprogram.

Politikken innebærer også utjevning av arealstøtten mellom EU-landene, dvs. at støtten økes i de land som har hatt støtte under gjennomsnittlig støttenivå. Dette betyr overføring av økonomiske midler fra vest til øst i EU.

En vesentlig endring er også at ansvaret for gjennomføringen av landbrukspolitikken i større grad overføres til medlemslandene. Hvert enkelt medlemsland har utarbeidet en strategi som beskriver nasjonale utfordringer og virkemidler de vil benytte for å nå EUs felles mål for landbruket. Strategiplanene ble vedtatt av Kommissjonen høsten 2022. Kommissjonen legger opp til en midtveis-evaluering av strategiplanene med medlemslandene i 2024.

Det legges også opp til økt fleksibilitet for medlemslandene i bruk av virkemidlene for bygdeutvikling, bl.a. støtte til innovasjon, modernisering og styrket konkurransekraft. Den gjennomsnittlige alderen på bøndene i EU er høy og økende. EU har derfor en ordning hvor bønder under 40 år kan få ekstra støtte i fem år etter overtakelsen.

Som en del av EUs grønne giv («Green Deal») la Kommissjonen i mai 2020 frem en strategiplan for utvikling av landbrukssektoren fra jord til bord («Farm to Fork»). Planen skal bidra til forbedret kosthold, helse og miljø. Strategien omfatter hele verdikjeden, dvs. innsatsvarer, produksjon, videreforedling, transport, distribusjon og forbruk.

I strategien er målsettingen at EU innen 2030 skal redusere bruken av plantevernmidler med 50 pst., bruken av gjødsel med 20 pst. og bruken av antibiotika med 50 pst. Kommissjonen legger videre opp til at 25 pst. av EUs jordbruksareal innen 2030 skal være økologisk. Dagens nivå er vel 9 pst.

Arbeidet med «Farm to Fork» går senere enn planlagt, og det er ennå ikke lagt fram en overordnet plan for et bærekraftig matsystem. Forslaget om redusert bruk av plantevernmidler er trukket inntil videre. Endringer i regelverket for dyrevelferd og merkebestemmelser om opprinnelse, ernæring, bærekraft og dyrevelferd er heller ikke fremmet. Næringsorganisasjonene i EU mener at konkurransekraft og økte kostnader ikke er tilstrekkelig hensyntatt i Kommissjonens forslag.

EU har en målsetting om å redusere utslippene av klimagasser med 90 pst. innen 2040, og være klimanøytrale i 2050. Utslippene av klimagasser fra matvarekjeden utgjør 20–30 pst. av samlede utslipp. Dette betyr at sektoren må redusere utslippene betydelig for at EU skal nå sine fremtidige målsettinger. EU har videre vedtatt en jordlov der det legges vekt på at jorda må få en bedre helsetilstand framover.

EU har nå iverksatt en strategisk dialog med landbruket om fremtidig landbrukspolitikk. I alt 27 organisasjoner og virksomheter fra jordbruket, miljøsektoren, forbrukerne, dyrevelferdsorganisasjoner og academia skal innen september 2024 gi innspill til Kommissjonens arbeid med ny landbrukspolitikk. Politikken skal gjelde fra 1. januar 2028 og ut 2034. Kommissjonen skal etter planen legge fram forslaget til ny landbrukspolitikk høsten 2025. Sentrale temaer vil være mer målrettede virkemidler og hvordan landbrukspolitikken skal innpasse mulige nye medlemsland de neste 10 årene, herunder Ukraina. Ukraina har et jordbruksareal som tilsvarer over 20 pst. av EUs areal, og er meget konkurransedyktige sammenlignet med EU-jordbruket.

Landbrukspolitikken er ikke en del av EØS-avtalen, men utviklingen av EUs felles landbrukspolitikk har likevel betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri. Prisutviklingen og politikktutformingene i EU på jordbruksprodukter påvirker omfanget av import, grensehandel og konkurransekraft til næringsmiddelindustrien. En betydelig del av EUs regelverk på klima- og matområdet er helt eller delvis EØS-relevant og kan omfatte flere sektorer. Regelverksutviklingen i EU er et prioritert område for Landbruks- og matdepartementet.

5.5 Forhandlinger om handelsavtaler

Utover EØS-avtalen og Norges bilaterale avtale med Storbritannia, har Norge gjennom EFTA inn-

gått 31 bilaterale frihandelsavtaler med til sammen 42 land. I tillegg har Norge som en del av EFTA ferdigforhandlet avtaler med Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay) og India. Avtalen med Mercosur er ikke formelt undertegnet, da det blant annet gjenstår noen avklaringer knyttet til miljøkapittelet i avtalen. Avtalen med Moldova ble undertegnet ved EFTAs ministermøte i Liechtenstein sommeren 2023. Forhandlinger om en modernisering av avtalen med Chile ble ferdigstilt i januar 2024, og forventes signert i juni. Det er i meget liten grad gitt konsesjoner på landbruksvarer som går på bekostning av norsk produksjon.

EFTA forhandler nå nye handelsavtaler med Malaysia, Thailand, Kosovo og Vietnam. Fremdriften varierer, men gjennomgående er de ulike prosessene konstruktive. Forhandlingene med Thailand ble gjenopptatt etter et langt opphold. Mens man har ambisjoner om å ferdigstille avtalen med Malaysia i løpet av 2024, er det ikke utsikter til snarlig ferdigstilling av en avtale med Vietnam. Forhandlingene om en frihandelsavtale med Kosovo startet sommeren 2022, men har siden hatt beskjeden framgang mye grunnet Kosovos ønske om å innlemme handel med tjenester i avtalen.

EFTA er videre i reforhandlinger av eksisterende avtaler med Ukraina, Det Palestinske Området, Egypt og SACU (Sør-Afrika, Namibia, Botswana, Eswatini og Lesotho). Det er ulik framgang i disse prosessene. I etterkant av den russiske invasjonen i Ukraina har EFTA og Ukraina blitt enige om at eksisterende frihandelsavtale skal oppdateres. Første forhandlingsmøte ble avholdt i april 2024. For Ukraina er liberalisering av handelen med landbruksvarer et uttalt mål. I EFTA-landenes mandat fastslås det at en modernisering av frihandelsavtalen med Ukraina skal skje innenfor rammene av landenes respektive landbrukspolitikk.

Handelsavtalene forelegges Stortinget før iverksettelse.

6 Hovedtrekk i avtalen

6.1 Mål og rammer for oppgjøret

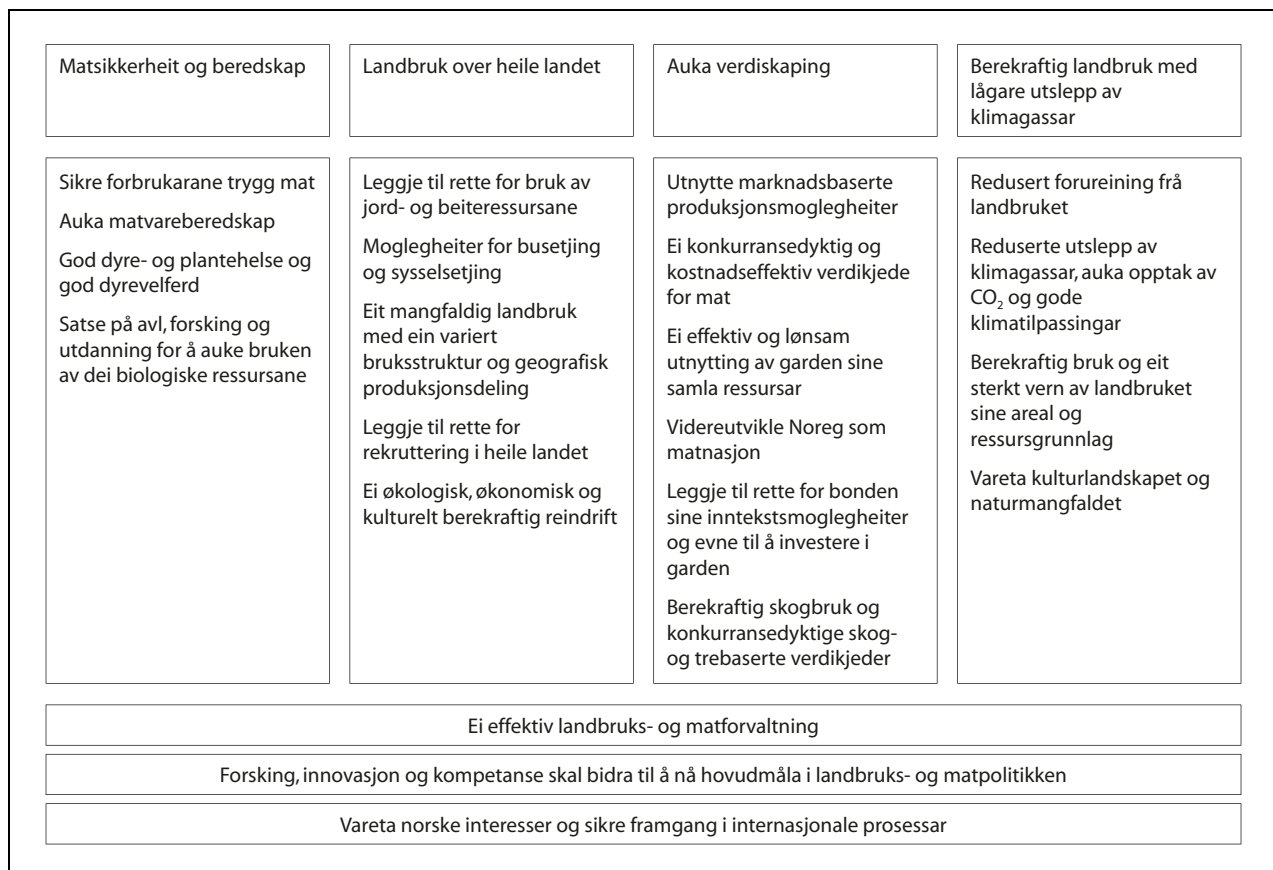
Kapittel 1–5 gjennomgår premissgrunnlaget for forhandlinger om ny jordbruksavtale. I kapittel 2 omtales jordbrukskapitlet i Hurdalsplattformen kort, og noen sentrale deler av Næringskomiteens beskrivelse av mål og rammer for jordbrukspolitikken ved behandlingen av jordbruksoppgjøret i 2023. Stortinget behandlet den 18. april 2024 Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*. Med behandlingen av denne meldingen er det satt nye mål, og lagt viktige premisser for forhandlingene.

Hovedavtalen for jordbruket sier at jordbruksavtalens formål er å regulere tiltak som er

egnet til å fremme fastlagte mål for jordbruket, og som ikke er uttømmende regulert ved lov, stortingsvedtak eller forskrift. Hovedavtalen sier også at jordbruksavtaler står tilbake for lover og stortingsvedtak, og kan heller ikke kreves gjennomført i strid med traktater som er bindende for staten.

6.1.1 Hovedmålene i jordbrukspolitikken

Gjeldende mål for landbrukspolitikken er gjengitt i Landbruks- og matdepartementets budsjettproposisjon for 2024, jf. figur 6.1. Jordbruksoppgjørets oppgave er å utvikle virkemidlene med sikte på en best mulig samlet måloppnåelse.

Figur 6.1 Målene for landbrukspolitikken

6.1.2 Jordbrukets og jordbruksavtalens bidrag til et mer bærekraftig matsystem

FNs bærekraftsmål vedtatt i 2015 er verdens felles handlingsplan for bærekraftig utvikling frem mot 2030, og utgjør en overbygning for alle land og samfunnsområder. Samtidig med global vekst i matproduksjonen har også forekomsten av sult og feilernæring økt globalt, og kostnader knyttet til miljødeleggelse og ressursbruk er blitt mer tydelig. En viktig erkjennelse er derfor at mål for matproduksjon ikke kan ses isolert, men henger sammen med mål for verdiskaping og sosial likhet, helse, forbrukeradferd, miljø og bekjempelse av klimaendringer. Begrepet «bærekraftige matsystem» er ment å fange opp disse sammenhengene.

Landbruks- og matpolitikken skal i hovedsak bidra til å nå bærekraftsmål 2 som vektlegger matsikkerhet og bærekraftig landbruk. De fire hovedmålene for landbruks- og matpolitikken er i likhet med bærekraftsagendaen tuftet på en gjensidig avhengighet mellom sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft, og utgjør samlet sett målsettingene for bærekraft i det norske landbaserte matsystemet. Bærekraften i det landbaserte matsystemet avhenger av en rekke nasjonale forhold. Geografi, topografi og klima påvirker mulighetene for jordbruksdrift. Målbildet er videre tett koblet til distriktpolitiske mål, særlig gjennom delmålet om landbruk i hele landet. Bosetting, sysselsetting, bruk av jord og beiteressurser, ivaretagelse av kulturlandskap og redusert utslipp til luft og vann er viktige deler av norsk landbrukspolitikk. I tillegg til matsikkerhet og beredskap bidrar landbruket med en rekke fellesgoder til samfunnet. Videre kommer ringvirkningene av landbruksproduksjonen, i form av arbeidsplasser i næringsmiddelindustri og leverandørindustri i hele landet.

FNs bærekraftsmål 17 «Samarbeid for å nå målene» handler blant annet om gode samarbeidsmekanismer og institusjoner. I Norge bidrar de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket til at de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon utformes i fellesskap. Avtaleinstituttet som samarbeidsmodell har bred politisk oppslutning i Stortinget.

Jordbruksavtalen er i praksis et verktøy for å oppnå økt bærekraft i den landbaserte delen av matsystemet, med vekt på primærproduksjonen. Virkemidlene omfatter en rekke ulike ordninger som skal bidra til oppnåelse av målene i land-

brukspolitikken og økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft.

Økonomisk bærekraft

Fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er økonomisk bærekraft knyttet til effektiv ressursbruk og måloppnåelse. Fra et bedriftsøkonomisk perspektiv dreier økonomisk bærekraft seg om lønnsomhet, dvs. balanse mellom inntekter, kostnader og produktivitetsutvikling. Forutsigbare rammevilkår og gode inntektsmuligheter er grunnleggende forutsetninger for at jordbruksproduksjonen skal oppnå tilstrekkelig økonomisk bærekraft og sikre god rekruttering til næringen.

Opptappingen av inntektsmulighetene i jordbruket har vært prioritert siden denne regjeringen tiltrådte høsten 2021, blant annet gjennom jordbruksoppgjørene i 2022 og 2023. Årets oppgjør blir første år med oppfølging av inntektsopptappingsplanen, og viser regjeringens vektlegging av økonomisk bærekraft i næringen. Investeringsvirke-midlene er videre prioritert høyt for å kunne bidra til økonomisk bærekraftig utvikling og omstilling av små og mellomstore bruk i hele landet, og for å imøtekomme dyrevelferdshensyn.

Miljømessig bærekraft

Den inngåtte avtalen har en tydelig klima-, natur- og miljøprofil, med styrking av de målrettede klima- og miljøordningene, samt virkemidler knyttet til utviklings- og omstillingstiltak. Avtalen har en tydelig prioritering av grøntnæringen, der det også legges til rette for å styrke samarbeidet i hele verdikjeden. Økt omsetning og forbruk av norsk frukt og grønt bidrar til økt verdiskaping basert på norske ressurser, økt selvforsyning, mer mangfold for forbrukeren og god helse.

Sosial bærekraft

For den enkelte næringsutøver i jordbruket er sosial bærekraft sterkt knyttet til forutsigbare rammevilkår, gode velferdsordninger og inntektsmuligheter. For samfunnet for øvrig handler sosial bærekraft i jordbruket bl.a. om hvilke samfunns-goder jordbruksnæringen bidrar til totalt sett. Et sentralt mål for norsk landbrukspolitikk er målet om landbruk i hele landet. Det innebærer en tydelig kobling til distriktpolitikk og landbrukets bidrag til matproduksjon, sysselsetting, verdiskaping og lokalsamfunnsutvikling i hele Norge. I avtalen videreføres den særskilte satsingen på å styrke landbruket i Nord-Norge.

Offentlig utredning om fremtidens matsystemer

I forbindelse med Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) jf. Innst. 258 S ble regjeringen bedt om å starte arbeidet med en offentlig utredning som kan legge grunnlag for en stortingsmelding om fremtidens matsystemer, der folkehelse, klima, natur og landbruks- og matpolitikken blir satt i sammenheng. Regjeringen vil snarlig komme i gang med dette.

6.1.3 Selvforsyning

Regjeringen lanserte i Meld. St. 11 (2023–2024) sin strategi for å nå det ambisiøse målet om at selvforsyningsgraden, korrigerert for import av fôr, skal økes til 50 pst. på energibasis. Strategien fikk bred oppslutning ved Stortingets behandling. Regjeringens hovedstrategi er å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både til mat og fôr, på en måte som styrker jordbrukets konkurransekraft mot import, slik at etterspørselen etter norske jordbruksvarer øker.

Oppfølging av planen må skje på mange områder og med en rekke ulike virkemidler, rettet mot ulike deler av verdikjeden. Også virkemidler over jordbruksavtalen vil være helt sentrale, og oppfølgingen av denne målsettingen var et viktig premiss for forhandlingene.

Årets avtale har som mål å bidra til å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter, både til mat og til fôr, samt opprettholde den høye norskandelen av kjøtt, egg og melk. Å forbedre kvaliteten er på flere områder en forutsetning for å kunne øke produksjonen. Det gjelder både for korn og grovfôr som bruker det aller meste av det norske jordbruksarealet.

Arbeidet må skje i et helhetlig samarbeid mellom alle leddene i verdikjeden for mat. Aktørene må gå sammen om forskning, agronomi og produktutvikling. Eksempler på gode tiltak er rådgivning for bedre dyrking, blant annet Matkorninitiativet, prosjektet Økt Norsk og utvikling av nye norskproduserte planteprodukter til mat.

Å styrke konkurransekraften mot import er avgjørende for å øke hjemmemarkedets andelen. Stor forbedring i inntektsmulighetene vil ikke bidra til å øke selvforsyningsgraden hvis ikke konkurransekraften forbedres. Da vil heller selvforsyningsgraden falle, og produksjonsapparatet i Norge vil bli dårligere utnyttet.

Alle tiltak i jordbrukspolitikken skal vurderes opp mot hvordan disse påvirker målet som er satt om økt selvforsyning. Avtalepartene har gjort

slike vurderinger, og konkrete tiltak i den inngåtte avtalen er gjengitt i kapittel 6.5.

6.1.4 Normalisering, men fortsatt usikkerhet i matvaremarkedene

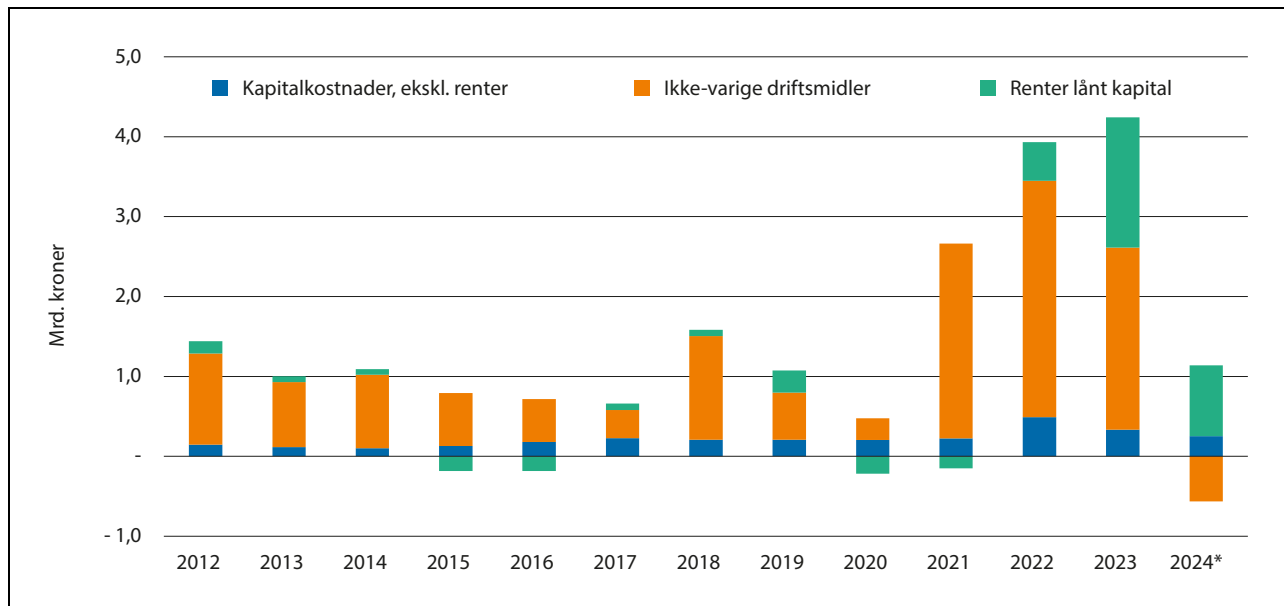
Norges og verdens matproduksjon har stått i en ekstraordinær situasjon de siste årene. Siden FAOs matprisindeks nådde toppen i mars 2022, har den falt med 26 pst., og mest på korn som har falt med 35 pst. Produsentprisene på melk økte sterkt i Europa til utgangen av 2022, men har deretter falt og økt svakt til mars 2024. Prisene på naturgass, som er avgjørende i produksjon av gjødsel, har falt betydelig. Strømstøtten gjør også at jordbruket har en maksimalpris på strøm på 73 øre/kWh. Samtidig er den norske krona svekket. Kronesvekkningen bidrar, isolert sett, til økte priser på importerte driftsmidler, men også styrket konkurransekraft mot import av matvarer.

Jordbruket har i perioden 2021–2023 opplevd en ekstraordinær kostnadsvekst for gjødsel, fôr, strøm, drivstoff, frakt, emballasje, bygningsmaterialer m.m., jf. figur 6.2. Dette bidro, sammen med regjeringens ambisjon om å løfte inntektsmulighetene i jordbruket, til at de to foregående års jordbruksavtaler har hatt svært høye økonomiske rammer. Årets grunnlagsmateriale viser en kostnadsreduksjon for ikke-varige driftsmidler, fra et høyt nivå, særlig drevet av reduserte priser på gjødsel og fôr. Samtidig har rentekostnadene økt vesentlig de siste 2 årene.

Kostnadsutviklingen er nå mer normalisert. Det innebærer at oppfølgingen av regjeringens opptrappingsplan for inntektsmulighetene kan gjennomføres med lavere rammer enn de to foregående årene, uten at dette reduserer innsatsen for å løfte inntektene i jordbruket. Fallende priser internasjonalt gjør også at avtalepartene er enige om at den midlertidige ordningen med prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer til fôr avvikles fra 1. juli 2024, jf. kapittel 7.5.

6.1.5 Matpriser, svekket kjøpekraft og budsjettstøtte

De to siste års jordbruksavtaler, og ambisjonene i Meld. St. 11 (2023–2024), viser at regjeringen prioriterer jordbruket og norsk matproduksjon høyt. Regjeringen vil bidra til trygghet for norsk matproduksjon, selvforsyning og matberedskap i en usikker verdenssituasjon og med klimændringer som truer stabiliteten i matproduksjonen. Økte levekostnader og svekket kjøpekraft i befolkningen legges vekt på også i jordbruks-

Figur 6.2 Årlig endring i kostnader ekskl. renter i jordbruket, iflg. Totalkalkylen, registrert regnskap. Milliarder løpende kroner.

politikken. Regjeringen har stor oppmerksomhet på utviklingen i forbrukerprisene på mat. Lenge var prisøkningene på mat i Norge klart lavere enn i nabolandene, men de siste 12 månedene har matprisene økt med 6 pst. i Norge, mens de har falt med nesten 1 pst. i Sverige og Danmark. Regjeringen har også oppmerksomhet på at utviklingen i råvareprisene påvirker konkurransekraft mot import og substitutter, og dermed også selvforsyningen.

I opptrappingsplanen for inntektsmulighetene sier regjeringen at andelen markedsinntekter av jordbrukets bruttoinntekter bør holdes oppe. Arbeidet med å øke inntektsmulighetene i jordbruket må avveie hensynene til prisutviklingen på mat mot hensynet til statsbudsjettet. Fra regjeringen Solbergs forslag til budsjett for 2022 til avtalen for 2025, vil budsjettstøtten over jordbruksavtalen øke med 67 pst. I tillegg kommer strømstøtten til primærprodusenter i jordbruket, veksthusnæringen og vanningslag. Bevilgningen til jordbruksavtalen har økt mer enn bevilgningene på noe annet politikkområde så langt i regjeringsperioden, målt i prosent. Også i absolute beløp har jordbruksavtalen blitt høyt prioritert. Fra regnskapet i 2021 til 2024 reduseres andelen markedsinntekt av bruttoinntekt i Totalkalkylen fra 71,3 pst. til 64,2 pst., og årets avtale vil redusere denne andelen ytterligere. Både fordelingen mellom budsjettstøtte og markedsinntekter og endringen i fordelingen i opptrappingsperioden fra 2021 varierer mellom produksjoner.

Målpriser og budsjettstøtte må utformes slik at Norge overholder sine forpliktelser til WTO. Budsjettstøtten bør tildeles slik at den i minst mulig grad bidrar til overproduksjon, men samtidig opprettholder insentiver til effektiv drift og utnyttning av markedsmulighetene. Tollvernet har betydning for utviklingen i markedsinntektene og skjeringsstøtten varierer mellom produksjoner. Begrensninger i mulighetene for prisøkninger av hensyn til konkurransekraften tilsier også at arbeidet med kostnadsreduksjoner og økt produktivitet, er viktig for at andelen markedsinntekt skal kunne opprettholdes.

6.1.6 Prioritere klima, natur og miljø

Den menneskeskapte klima- og naturkrisen er vår tids største utfordring. Jordbruksavtalen har over flere år blitt dreid i en mer klima- og miljøvennlig retning. I tråd med regjeringens prioriteringer skal denne dreiningen fortsette, og en videre satsing på klima, natur og miljø er en viktig del av årets jordbruksforhandlinger. Satsing på klima, natur og miljø må inngå i de nødvendige avveiningene mellom de landbrukspolitiske målene.

Oppfølging av Norges klimaforpliktelser gjennom klimaavtalen mellom staten og jordbruket må prioriteres. Som del av regjeringens oppfølging av naturavtalen, prioriterer avtalen tiltak som bidrar til å styrke naturmangfold, kulturlandskap og bruk av beite samt redusere forens-

ning. Videre følges Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden opp, med en styrking av midler til vannmiljøtiltak.

I avtalen økes bevilgningene til de målrettede klima- og miljøordningene. Avtalen prioriterer også tiltak som skal styrke oppslutningen om klimatiltak, samt kunnskapsgrunnlaget som skal bidra til oppfølging av klimaavtalen mellom staten og jordbruket. Økt bærekraft i sektoren kan bidra til oppfyllelse av de andre landbrukspolitiske målene, eksempelvis gjennom bedre ressursutnyttelse, klimatilpasning og omdømme. Avtalen innebærer at det avsettes 10,5 mrd. kroner til ordninger med klima-, natur- og/eller miljøeffekt i 2025, dette er 1 163 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2024.

6.1.7 Internasjonale forhold

Internasjonale forhold påvirker i økende grad rammebetingelsene for jordbruket og matindustrien. Tilstrekkelig konkurransekraft er fundamentet for et omfattende norsk jordbruk, en høy selvforsyningsgrad og for måloppnåelsen for de jordbrukspolitiske målene. Importen av jordbruksprodukter har økt over tid, men har delvis stagnert og falt litt med internasjonal prisvekst og svekket krone. Nytt prisfall internasjonalt og gjenåpning for grensehandel etter pandemien, normaliserer igjen konkurransesituasjonen.

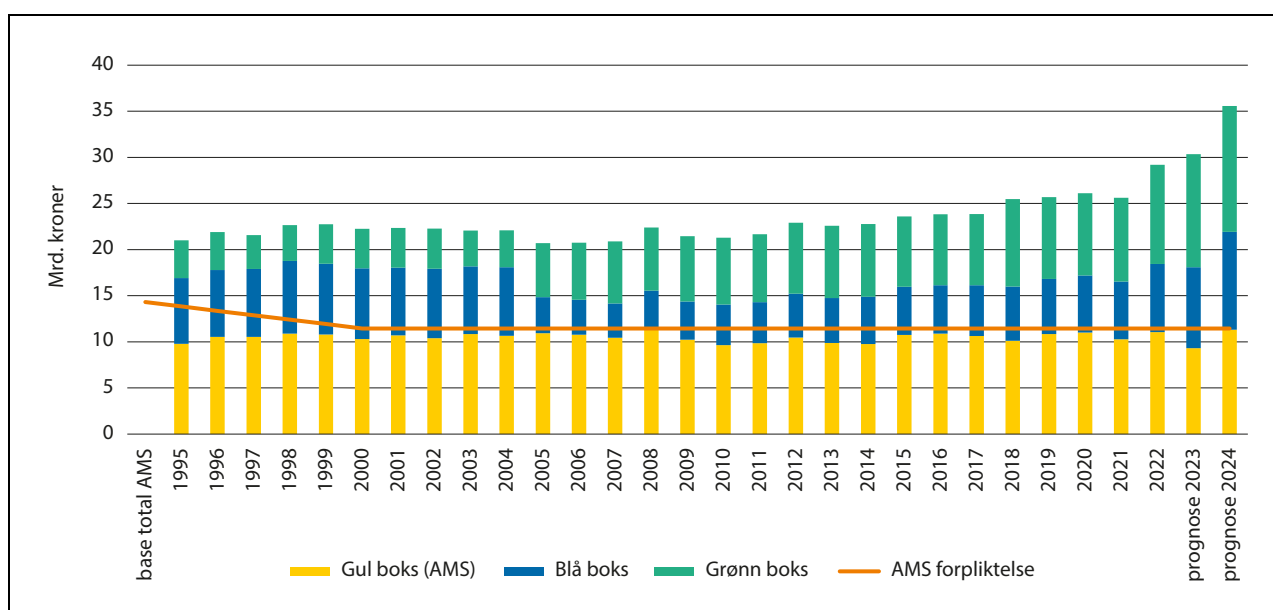
Over tid er det gjennomført flere tilpasninger i markedsordningene i jordbruket for å holde virke-

midlene i tråd med WTO-regelverket. Adgangen til reguleringseksport er avvirket, administrerte priser for kjøtt og egg er avvirket og sektorene har en volumbegrenset adgang til fellesfinansiert reguleringslagring. Avtalepartene satte i fjor ned en arbeidsgruppe for videre avvikling av administrerte priser for å overholde Norges WTO-forpliktelser. Arbeidsgruppen har, med støtte i faggrupper for hhv. korn og melk, kommet med vurderinger av ulike alternativer.

Jordbruksavtaler må være innenfor Norges internasjonale forpliktelser, jf. Hovedavtalen. Avtalepartene er enige om at endringene bør skje i melkesektoren. Regjeringen legger stor vekt på at endringen gjennomføres på en grundig måte, med nødvendige høringer, for å sikre tillit til et nytt pris- og markedsreguleringssystem i melkesektoren, jf. omtale i kapittel 7.7. Partene tar sikte på å gjennomføre endringen fra 1. november 2024.

Regjeringen viser videre til at Norge har forpliktelser også for støtteordninger som notifiseres i den blå og den grønne boksen. Disse boksene har ikke beløpsbegrensninger, men kriterier for at ordningene kan notifiseres uten slik begrensning.

Når målprisen for melk er avvirket, vil jordbruksavtalen bare ha administrerte priser for planteprodukter til mat og fôr, i hovedsak lagringssterke produkter. For korn vil det største kvantumet være til internomsetning til fôr. Det innebærer at jordbruksavtalen i enda større grad blir en budsjettavtale, og at avtalepartenes handlingsrom reduseres.

Figur 6.3 Notifisert støtte i gul, blå og grønn boks 1995–2022 og prognoser for 2023 og 2024, samt Norges AMS-forpliktelse.

6.1.8 Opptopping av inntektsmulighetene

Gode inntektsmuligheter er et viktig virkemiddel for å nå målet om økt selvforsyning og de øvrige målene i jordbrukspolitikken. I Meld. St. 11 (2023–2024) la regjeringen fram en opptappingsplan for inntektsmulighetene. I planen sier regjeringen at den, med utgangspunkt i tallene for 2021 i en modifisert totalalkyle, legger opp til å øke inntektsmulighetene med sikte på å lukke den gjennomsnittlige inntektsforskjellen til et justert gjennomsnitt av lønn for arbeidstakere fram til 2027. Det ble foreslått en beregningsmodell med valg av sammenligningsgruppe, kapitalkostnader, normeringsfaktor og forslag om uendret antall timer i et årsverk i jordbruket. Ved stortingsbehandlingen ble det foreslått endringer i alle enkeltelementer i beregningsmodellen, men det var bare regjeringspartienes forslag om å redusere timetallet per årsverk i jordbruket i like deler til 1750 timer frem til 2027, som fikk flertall.

I årets avtale har partene startet oppfølgingen av opptappingsplanen i meldingen, med den endringen som følger av Stortingets vedtak om time-tall per årsverk. Avtalen tar første steg i nedtrappingen av antall timer i et årsverk i jordbruket til 1750 timer i 2027, ved å redusere timetallet fra 1 845 timer i 2024 til 1 810 timer i 2025. Videre er vilkårene for opptappingsplanen som framgår av meldingen vurdert, og lagt til grunn.

Vilkår for opptappingsplanen

I kapittel 7.6 i Meld. St. 11 (2023–2024) stilles det opp flere vilkår for opptappingsplanen for inntektsmulighetene. Avtalepartene har forholdt seg til dem i forhandlingene. Hensynet til konkurransekraft, internasjonale forpliktelser, klima og miljø og andel markedsinntekter er omtalt over. Regjeringen viser videre til vilkårene om god produktivitetsutvikling, at budsjettstøtten skal prioriteres innenfor det økonomiske handlingsrommet og at jordbruket fortsatt skal ha det økonomiske ansvaret for overproduksjon. Inntektssvikt som skyldes overproduksjon, kan ikke kreves kompensert. Dette har partene tatt hensyn til i fordelingen av den økonomiske rammen.

En bærekraftig landbrukspolitikk forutsetter at det over tid er balanse mellom utviklingen i markedsinntekter, kostnader og produktivitet. Produktivitetsutviklingen har vært klart svakere i jordbruket de siste årene enn foregående tiår. Produktiviteten har stor betydning for hva samfunnet og jordbruket får ut av ressursene.

Inntektsnivået i 2024 trekkes ned av stort markedsoverskudd, og store reguleringslagre for storfe- og svinekjøtt. Markedsinntektene fra kjøttproduksjon budsjetteres å falle med 870 mill. kroner fra 2023 til 2024. Bare den økte omsetningsavgiften produsentene betaler for å finansiere reguleringen, trekker inntektsnivået for hele jordbruket i 2024 ned med om lag 10 000 kroner per årsverk. Bedre markedsbalanse vil kunne gi høyere inntekter fra kjøttproduksjon. Utviklingen i kjøttforbruket er en usikkerhetsfaktor.

6.2 Grunnlagsmaterialet

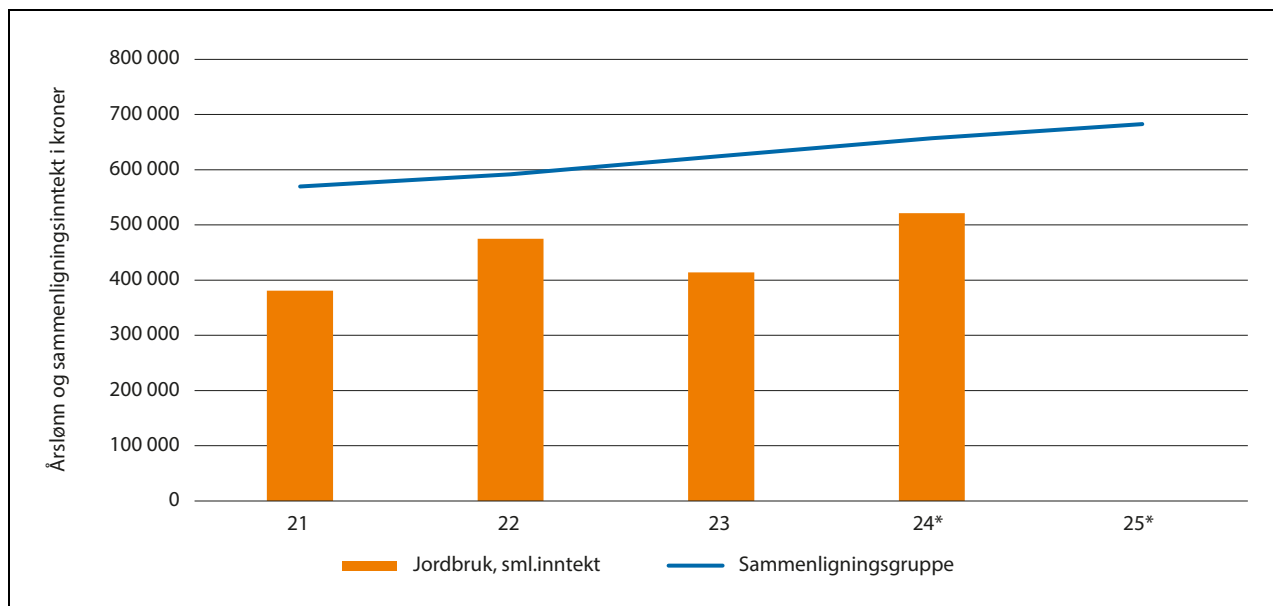
Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har levert et nytt tallgrunnlag som beskrevet i Hurdalsplattformen. Det består først og fremst i at Totalalkylen for jordbruket er omarbeidet fra et sektorregnskap til et totalregnskap for de aktive jordbruksbedriftene, og med noen regnskaps-tekniske endringer, herunder føringen av kapital-kostnader. Dette tallgrunnlaget skal brukes til å måle sammenligningsinntekt jordbruk. Denne skal sammenlignes på nivå med lønn for andre grupper, som definert i Meld. St. 11 (2023–2024).

Grunnlagsmaterialet viser betydelig inntektsvariasjon både mellom bruk og bruksgrupper i jordbruket, og fra år til år, blant annet som følge av ekstremvær, pandemi, markedsutvikling og variasjon i renter, energi-, fôr- og gjødselpriser.

Det totale jordbruksarealet har vært nokså stabilt siden 2014. Ifølge normalisert regnskap har produksjonen av planteprodukter de siste ti årene økt med om lag 5 pst., mens husdyrproduksjonene bare har økt svakt, etter en midlertidig økning under pandemien. Svak krone og sterk prisvekst internasjonalt styrket midlertidig norsk produksjons konkurransekraft, men prisene i utlandet har falt igjen. Målt i faste priser prognoserer Budsjettnemnda med en reduksjon i investeringene i 2024, men etterspørselen etter tilskudd til drenering har økt betydelig.

6.3 Inntektsutviklingen

Budsjettnemnda for jordbruket har budsjettert med en normert gjennomsnittlig sammenligningsinntekt på 521 300 kroner per familieårsverk i 2024. Det er 107 400 kroner, tilsvarende 26 pst., høyere enn foreløpig regnskap for 2023. Beregnet sammenligningsinntekt for jordbruket fra 2021 til 2024 fremgår av figur 6.4, sammen med utviklingen for sammenligningsgruppen. Resultatet

Figur 6.4 Nivåforskjell i inntekt mellom jordbruket og sammenligningsgruppen, iflg. Budsjettnemnda for jordbruket april 2024 (2024* og 2025* er prognoser)

inkluderer verdien av jordbruksfradraget, avsetning til investeringer og normeringsfaktor, og beregnes per familieårsverk, som lagt til grunn i Meld. St. 11 (2023–2024).

Etter omleggingen av tallgrunnlaget denne våren er ikke årets beregninger sammenlignbare med tidligere års beregninger. Den beregnede inntektsnedgangen fra 2022 til 2023 skyldes særlig dårlige avlinger pga. tørke og flom og sterk økning i jordbrukets nominelle rentekostnader, som med det nye tallgrunnlaget blir kostnadsført i sin helhet. Også gjødselprisene økte mye fra 2022 til 2023.

Regjeringen vil, med utgangspunkt tallene for 2021 i en modifisert totalkalkyle, legge opp til å øke inntektsmulighetene med sikte på å lukke den gjennomsnittlige forskjellen til andre grupper fram til 2027. Budsjettnemnda har beregnet det normerte inntektsgapet for 2021 til 188 400 kroner. For 2024 er det beregnet til 135 900 kroner, før oppgjøret. Variasjon i inntekter og kostnader, og periodisering i Totalkalkylen, har betydning for utviklingen fra år til år, og inntektene bør vurderes over noe tid. Fjorårets jordbruksoppgjør skulle legge til rette for å tette det gjennomsnittlige inntektsgapet til lønsmottakerne med om lag 60 000 kroner i 2024, sammenlignet med en inntekt i jordbruket i 2023, hvor avviket ift. forutsetningene året før var kompensert. Tallgrunnlaget og systemet for inntektsmåling er et helt annet i år enn det som lå til grunn for jordbruksoppgjøret i fjor. Med systemet vi nå har for nivåmåling, ligger

det an til at «inntektsgapet» reduseres i 2024 med om lag 60 000 kroner per familieårsverk.

6.4 Økte inntektsmuligheter

Den inngåtte avtalen tar utgangspunkt i regjeringens målsetting om at gapet mellom jordbrukets sammenligningsinntekt og andre grupper skal tettes innen 2027. Samtidig skal vilkårene for målsettingen vurderes. Regjeringen viser også til at den 16. mai mottok partene et brev fra Finansdepartementet, som ble en del av beslutningsgrunnlaget ved avtaleinngåelsen. Brevet hadde følgende innhold:

«I arbeidet med statsbudsjettet for 2025 vil jeg utrede om det er grunnlag for en ordning med jordbrukskonto etter modell fra tømmerkontoordningen i skogbruket. Som følge av at forhandlingene om jordbruksoppgjøret pågår, bør forslaget gjøres kjent, slik at det kan være en del av rammebetingelsene i forbindelse med forhandlingene.»

Økonomisk ramme

Avtalen har en ramme på 3 015 mill. kroner, jf. tekniske forutsetninger i tabell 6.1. Det legges til rette for at det normerte inntektsgapet reduseres med om lag 60 000 kroner per familieårsverk, det vil si godt over en tredel av det beregnede nor-

Tabell 6.1 Økonomisk ramme for avtalen.
Mill. kroner.

	Mill. kroner
Endring i målpriser	627
Endret bevilgning på kap. 1150	2 217
Overførte midler	69
Endret verdi av jordbruksfradraget	102
Sum, mill. kroner	3 015

merte inntektsgapet i 2024. Avtalen legger til rette for en økning i inntektsmulighetene på om lag 16 ½ pst. fra 2024, før oppgjør til 2025.

Økningen i målpriser utgjør 627 mill. kroner i fullt årsutslag. Fordelingen av målprisøkningen på produkter framgår av tabell 6.2. Regjeringen legger stor vekt på hensynet til utviklingen i forbrukerprisene og til jordbrukets konkurransekraft både mot import og substitutter. Målprisene økes med et veid gjennomsnitt på 4,3 pst. Samtidig økes prisnedskrivningen til norsk korn og tilskudd til matkorn som bidrar til at matkornets konkurransekraft styrkes. Målprisøkningene fra 1. juli vil gi inntektseffekt allerede i 2024, og den resterende økningen kommer i 2025.

Bevilgningen til jordbruksavtalen økes med 2 217 mill. kroner. I tillegg finansieres avtalen med 69 mill. kroner i ledige midler som ikke ligger inne i grunnlagsmaterialet og et anslag på økt verdi av jordbruksfradraget på 102 mill. kroner. Anslaget på verdi av jordbruksfradraget er usikkert, fordi det ikke finnes tallgrunnlag for å vurdere hvordan enkeltbruk vil plassere seg i forhold til regelverket for fradragsrett. Det gjelder spesielt ved en så stor økning i driftsresultatet som i denne avtalen. Det må antas at en større

andel vil gå i taket for fradrag og dermed ikke få noen økt verdi av fradraget.

Regjeringen vil peke på at nettoinntekten i jordbruksforetakene ikke kan vedtas, fordi den avhenger av en rekke andre forhold, herunder bøndernes egne valg. En høy ramme vil kunne gi større kostnadsvekst, og dermed i seg selv bidra til at forutsetningene om inntektsutvikling ikke oppfylles. Det er dessuten risiko for at en høy ramme gir insentiver til overproduksjon både på kort og lang sikt.

Tabell 6.2 viser avtalens endringer i målpriser fra 1. juli 2024. Økningen i målpriser og anslaget for prisøkning for varer uten målpris øker totalt sett med 2,8 pst., som er om lag som anslaget for generell prisvekst. Det anslås, isolert sett, å gi en økt utgift til mat på om lag 400 kroner for en gjennomsnittshusholdning i året. Det isolerte utslaget av økningen i råvarepriser på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer anslås til 0,5 pst.

Tekniske forutsetninger

Den inngåtte jordbruksavtalen har lagt til grunn de tekniske forutsetningene som vist i tabell 6.3. Kostnadsveksten er på vei ned og prognosene for bl.a. olje- og energipriser, valuta, og renter tilsier en klart lavere kostnadsvekst enn de siste årene.

Når det gjelder utviklingen i produksjonsvolum og volum av ikke-varige driftsmidler, er det lagt til grunn en produktivetsframgang på 0,4 prosentpoeng, tilsvarende gjennomsnittet de siste 10 årene. Det vises også til at i regjeringens opptrappingsplan er det en forutsetning at produktivetsutviklingen må fortsette.

For varer uten målpris er det lagt til grunn en prisvekst tilsvarende prognosen for generell prisvekst i 2025, med unntak for storfe og svin, pga. overproduksjon og store reguleringslagre. Det prognoseres derfor ikke økte priser i 2025. Regje-

Tabell 6.2 Målprisendringer fra 1. juli 2024.

Produkt	Mill. 1/kg/kr	Målpris, kr/1/kg	Endring, kr/1/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,30	438,4
Poteter	80,1	6,85	0,25	20,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		3,0%	132,3
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,18	36,3
Sum målprisendringer				627,0

ringen viser til at jordbruket i mange tiår har hatt det økonomiske ansvaret for overproduksjon. I vilkårene for opptrappingsplanen står det også at tap som følge av overproduksjon ikke kan kreves kompensert. Dette vilkåret ligger fast. Regjeringen viser derfor til at det ligger økte inntektsmuligheter – i tillegg til rammen – på minimum 300 mill. kroner ved bedre markedsbalanse for storfe og svin.

Regjeringen viser videre til prognoser om reduksjon i etterspørselen etter rødt kjøtt de nærmeste årene og mener jordbruksavtalepartene må ha oppmerksomhet om den problemstillingen de kommende årene.

I tabell 6.3 er det lagt til grunn at antall familieårsverk vil øke fra 31 300 i 2024 til 31 600 i 2025 som prognosert av Budsjettneemnda i tillegget til Utredning 1B. Det er da lagt til grunn at timetallet per årsverk reduseres fra 1 845 i 2024 til 1 810 i 2025, som det første av 3 trinn i en nedtrapping til 1 750 timer i 2027, slik Stortinget vedtok ved

behandling av opptrappingsplanen. Budsjettneemnda prognoserer en reduksjon i antall utførte timeverk, men antall årsverk vil øke, per definisjon. Endringen fra 1 845 til 1 810 timer i 2025 øker isolert sett rammebehovet med om lag 300 mill. kroner.

Med de forutsetningene partene har lagt til grunn, viser tabell 6.3 at rammen legger til rette for at det normerte inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper kan reduseres med 60 000 kroner per familieårsverk i 2025. Reduksjonen kan bli større hvis markedsbalansen i kjøttsektoren bedres. Med det vil det gjenstå et normert inntektsgap på om lag 76 000 kroner, med prognosene gitt i tabell 6.3. Budsjettneemnda vil beregne et nytt inntektsgap i 2025, som blant annet vil avhenge av utviklingen i markedsbalansen og kostnader, samt næringens tilpasning til endringene i de økonomiske rammevilkårene. Variasjon i tilpasningene i jordbrukshusholdningene som følge av en slik vekst i inntektsmulig-

Tabell 6.3 Tekniske forutsetninger for avtalen.

	2024	Volum	Pris	Endring	2025
	Mill. kr			Mill. kr	Mill. kr
1. Markedsinntekter	44 038	0,2 %		88	
Varer uten målpris	20 889		1,3 %	272	
2. Sum markedsinntekter	44 038			360	44 398
3. Direkte tilskudd	19 633				19 633
4. Sum inntekter	63 671			360	64 031
Gjødsel	2 169	5,0 %	0,0 %	108	
Andre driftskostnader	29 261	-0,2 %	3,3 %	905	
5. Sum ikke-varige produksjonsmidler	31 430			1 014	32 444
6. Leie av jord og kvoter	1 030	0,0 %	2,6 %	27	
7. Innleid arbeid	4 390	0,0 %	3,9 %	171	
8. Kapitalslit og leasing	7 618			206	
9. Rentekostnad	4 920			-395	
10. Sum kostnader	49 388			1 023	50 411
11. Årsresultat (4–10)	14 283			-663	13 620
12. Avsetning til investeringer	2 229			-33	2 196
13. Jordbruksfradrag	1 543			-85	1 458
14. Justert årsresultat (11-12+13)	13 597			-715	12 882
Familieårsverk ¹	31 300				31 600

¹ Familieårsverk à 1845 timer i 2024 og 1810 timer i 2025

Normerte tall, normeringsfaktor 20%	2024, kr/fam.årsv.	Endring i pst.	2025, kr/fam.årsv.	2025, mill. kr ³
A. Sml.inntekt per familieårsverk, før avtale ¹	521 291		489 190	
B. Årslønn andre grupper	657 200	3,9 %	682 831	
C. Inntektsgap før oppgjør	-135 909		-193 641	
D. Kostnadskomp. og redusert inntektsgap			117 732	
Endring av årsresultat før avtale			32 101	845
Korr. jordbruksfradrag i framregning ²				-85
Kronelik vekst som andre grupper			25 631	675
Nivåheving – «Tetting av gap»			60 000	1 580
E. Sammenligningsinntekt etter oppgjør			606 922	
F. Sum ramme, mill. kroner				3 015
Endring fra 2024		16,4 %	85 631	
Endring fra 2021		59,3 %	225 822	

¹ Linje 14 dividert på antall familieårsverk multiplisert med normeringsfaktor 20 pst.

² Når det tilføres midler for å bringe årsresultatet opp på 2024-nivå, øker effekten av jordbruksfradraget tilsvarende linje 13.

³ Endring i kr/familieårsverk multiplisert med familieårsverk dividert på normeringsfaktor på 20 pst.

hetene vil påvirke resultatopptakene. Avtalepartene bare kan gi inntektsmuligheter og kan ikke bestemme hva jordbruksbedriftene skal sitte igjen med som resultat.

Omdisponering innenfor budsjettet for 2024

Innenfor bevilgningen for 2024 (summen av utdisponerte overførte midler fra 2023 og innsparinger innenfor budsjettet for 2024) er 95,7 mill. kroner disponibelt. I avtalen frigjøres i tillegg 119,9 mill. kroner fra pristilskudd korn (post 73.19). Det følger av at prisnedskrivningen for importert karbohydratråvarer til kraftfôr avvikes fra 1. juli 2024, økt prisnedskrivning norsk korn og økt tilskudd til matkorn.

Partene er enige om følgende omdisponeringer innenfor budsjettet for 2024:

- Markedsordningen for korn reduseres med 119,9 mill. kroner, som følge av avvikling av prisnedskrivning til importert karbohydratråvarer og økt prisnedskrivning
- Post 21 Spesielle driftsutgifter reduseres med 1,5 mill. kroner
- LUF: 54 mill. kroner til drenering
- LUF: 4 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler, til prosjekter som kan bidra til økt selvforsyning, gjennom bedre grovfôrproduksjon og effektiv fôring

- Tilskudd til veterinære reiser tilføres 5,8 mill. kroner
- Vaksinerings mot ringorm innføres fra 1. juli med 1 mill. kroner
- Pristilskudd melk innføres fra 1. juli med 32 øre per liter og finansieres delvis med 152,8 mill. kroner fra ledige midler.

I tillegg gis en ekstrabevilgning på 70 mill. kroner til pristilskudd på melk fra 1. juli.

6.4.1 Utslag på referansebrukene

Budsjettnemndas sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og tilskuddsendringer i avtalen for 2025, inkludert forutsetninger om pris- og kostnadsendringer som vist i tabell 6.3 og økt utnyttning av jordbruksfradraget. Det er videre vist utslag både for alt utført arbeid, og per familieårsverk i høyre kolonne.

Det er også regnet kvantumsfast på arbeidsforbruket, ved at det er regnet inntektsutslag per årsverk à 1 810 timer både i 2024 og 2025. Regjeringen understreker at for bruk med storfe og svin ligger det økte inntektsmuligheter ved bedre markedsbalanse.

Tabell 6.4 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2025, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk á 1810 timer¹.

	Antall årsverk 1810 timer	2024 før oppgjør A	2025 B	2025–2024 B-A	Fam.årsv. 1810 timer	2025–2024 per fam-årsv.
1 Melk, 32 årskyr	2,16	606 900	700 300	93 400	1,71	113 000
2 Korn, 521 dekar	0,50	682 600	760 400	77 800	0,45	83 900
3 Sau, 166 vinterfôra	1,31	490 100	568 700	78 600	1,13	88 000
4 Melkegeit, 155 årsgeiter	1,80	587 100	666 700	79 600	1,26	107 000
5 Svin og korn, 50 avlssvin + 379 daa	1,67	909 800	889 200	-20 600	1,25	-33 400
6 Egg og planteprod., 6295 høner	1,48	822 100	862 100	40 000	1,08	47 900
7 Poteter 129 daa + korn 254 daa	1,49	851 900	901 400	49 500	1,05	63 100
8 30 ammekyr	1,28	497 400	553 000	55 600	1,06	63 200
9 Frukt og bær, 47 daa	1,78	612 900	644 400	31 500	1,03	43 800
10 Grønnsaker, 150 daa + korn 268 daa	3,27	546 400	582 400	36 000	1,22	71 000
11 Fjorfekjøtt og planteprodukter	1,03	1 243 700	1 286 500	42 800	0,76	50 800
12 Økologisk melk, 29 årskyr	1,93	748 400	846 700	98 300	1,36	131 700
13 Melk, 16 årskyr. Landet	1,78	559 500	625 600	66 100	1,45	77 300
14 Melk, 53 årskyr. Landet	2,60	675 900	791 800	115 900	1,98	146 500
15 Melk, 70 årskyr. Landet	2,99	761 600	889 900	128 300	2,18	168 600
16 Melk, 42 årskyr. Sone 1 og 3	2,08	770 000	870 300	100 300	1,39	139 400
17 Melk, 30 årskyr. Sone 5A	2,07	583 600	673 300	89 700	1,69	105 900
18 Melk, 34 årskyr. Sone 2	1,88	610 100	706 500	96 400	1,51	115 400
19 Melk, 30 årskyr. Sone 5B	2,14	570 500	660 300	89 800	1,73	106 900
20 Melk, 44 årskyr. Sone 4	2,42	554 500	651 400	96 900	1,98	114 200
21 Melk, 30 årskyr. Sone 6 og 7	2,32	654 300	756 100	101 800	1,81	125 600
22 Korn, 329 dekar korn. Østlandet	0,33	844 000	979 000	135 000	0,31	140 500
23 Korn, 825 dekar korn. Østlandet	0,74	864 300	963 800	99 500	0,64	113 400
24 Sau, 158 vinterfôra. (5A, 5B)	1,30	461 300	541 700	80 400	1,11	90 900
25 Sau, 171 vinterfôra. (6, 7)	1,43	497 800	570 100	72 300	1,27	79 300
26 Sau, 86 vinterfôra. Landet	1,07	243 400	300 700	57 300	0,96	62 300
27 Sau, 288 vinterfôra. Landet	1,77	608 300	702 500	94 200	1,49	108 500
28 Ammeku, 28 ammekyr. (5A, 5B, 6, 7)	1,35	507 700	556 500	48 800	1,14	54 300
29 Ammeku, 33 ammekyr. (1, 3, 4)	1,15	427 200	481 200	54 000	0,92	63 100
30 Ammeku, 44 ammekyr. Landet	1,49	487 400	550 800	63 400	1,21	74 000

¹ Parentesene angir hvilken arealtilskuddssone de ulike referansebrukene er plassert i. For bruk som produserer storfe- og svinekjøtt ligger det økte inntektsmuligheter i bedre markedsbalanse. For referansebruk 12 er det tatt hensyn til at deler av økningen av pristilskudd økologisk melk tilfaller verdikjeden.

6.5 Hovedprioriteringer

Sterk prioritering av melkeproduksjon

Den inngåtte avtalen har prioritert å styrke økonomien i melkeproduksjon høyt. Det er derfor avtalt at distriktstilskudd melk gjøres om til et generelt pristilskudd, med distriktsdifferensierte satser med en minstesats på 32 øre per liter i sone A. Endringen gjennomføres fra 1.7.2024. Sammen med foreslått økning i målprisen på melk økes inntekten per liter melk med minimum 62 øre per liter, siden den geografiske differensieringen i distriktstilskuddet også økes. De foreslåtte økningene på de spesifikke melkeordningene pristilskudd, tilskudd til små og mellomstore melkebruk og driftstilskudd, utgjør i alt over 700 mill. kroner. I tillegg kommer økning på andre tilskuddsordninger som også kommer melkeproduksjonen til gode. Investeringsmidler er også viktig for utviklingen i norsk melkeproduksjon og overgangen til løsdrift. Tilskuddsrammen til IBU-midlene økes med 52 mill. kroner.

Oppfølging av Meld. St. 11 (2023–2024)

Økt selvforsyning av jordbruksvarer

Arbeidet med å øke selvforsyningsgraden må foregå på mange områder og vil strekke seg over tid. I dette oppkjøret er det avtalt flere endringer med sikte på å bidra til økt selvforsyning:

- Generelt økt bøndenes inntektsmuligheter og samtidig prioritert norsk matproduksjons konkurransekraft mot import.
- Bedre kornøkonomi generelt og økte målpriser på hvete.
- Særskilte satser i arealtilskuddet for hvete, oljefrø og proteinvekster.
- Dreid balansen i arealtilskudd grovfôr vs. korn i favør av korn i sone 1–4.
- Økt distriktsdifferensieringen i tilskudd til grasbasert husdyrhold som styrker kanaliseringen.
- Betydelig økning i avsetningen til drenering.
- Støtter opp om prosjekter som kan bidra til økt norsk selvforsyning gjennom bedre grøvførproduksjon og effektiv fôring.
- Støtte opp om likeverdig og faglig kompetent rådgivingsapparat over hele landet gjennom å øke bevilgningen til NLR.
- Økt bidraget til finansiering av avlsarbeid og sortsutvikling.
- Gi Stiftelsen Norsk Mat i oppdrag å utrede en nasjonal merkeordning til bruk i serveringsbransjen.

- Større økning på tilskudd til frukt og grønt enn jordbrukets krav, samt bevilgning til «Det store norske Grøntløftet».

Et betydelig løft for klima-, natur- og miljøarbeidet

I regjeringens politiske plattform heter det at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing, og investering i jord. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Årets avtale vektlegger følgende på miljø- og klimaområdet:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, tiltak som bidrar til reduserte utslipp, økte opptak og bedre klimatilpassing, herunder økt støtte til drenering, biogass og andre gjødseltiltak og hydrotekniske anlegg.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til gjennomføring av avrenningsreducerende tiltak.
- Oppfølging av regjeringens satsing på natur gjennom beiteordningene, setertilskudd og andre ordninger som bidrar til å opprettholde og bedre verdiene i jordbrukets kulturlandskap.
- En betydelig satsing på frukt og grønt.

Økt konkurransekraft for grøntnæringen og økt forbruk av norsk frukt og grønt

Avtalen legger til rette for en styrking av grøntsektoren med mål om økt konkurransekraft, økt forbruk av norsk frukt og grønt. Dette gir mer mangfold for forbrukeren og god helse. I avtalen er følgende ordninger og satsinger rettet mot grøntsektoren:

- Økte målpriser for frukt, bær og grønnsaker innenfor en ramme på 3,0 pst. og økt målpris på potet med 25 øre per kilo. Pristilskudd grønt økes med 31,0 mill. kroner. AK-tilskuddene til grønnsaksproduksjon økes med 19,3 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt økes med 4 mill. kroner.
- Støtte til investeringer innen grøntsektoren, inkl. småskala grøntproduksjon er prioritert.
- Avsetting av 8 mill. kroner til prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren over klima- og miljøprogrammet.
- Innføring av tilskudd til ny teknologi (for eksempel innen presisjonsjordbruk) i landbruket over Verdskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling.

- Prioritere prosjekter som følger opp mål og tiltak i Meld. St. 11 (2023–2024) om økt selvforsyning av jordbruksvarer
- Avsetting av 5 mill. kroner til prosjektet «Det store norske Grøntløftet».
- Ytterligere styrking av Opplysningskontoret for frukt og grønt for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Tverrsektorielt arbeid skal vektlegges.
- Støtte til energirådgiving i veksthus i regi av Norsk Gartnerforbund videreføres.

Velferdsordninger

Hurdalsplattformen slår fast at regjeringen vil videreutvikle velferdsordningene for jordbruket og legge fram en egen plan om dette. Avtalen legger opp til en ytterligere videreutvikling av velferdsordningene, med vesentlig økning i satser og tak for tredje år på rad. Det er viktig for rekruttering, ferie og fritid, sikkerhet ved sykdom og bidrar til å opprettholde god dyrevelferd. Satsene i tilskuddene til avløsning (ferie, fritid) og avløsning ved sykdom og fødsel mv. med henholdsvis 22 pst. og 56 pst. fra 2022 til 2025. Taket per foretak på tilskudd til avløsning øker med 53 pst. til 134 175 kroner i samme periode. En partsammensatt arbeidsgruppe har nylig gått gjennom noen av ordningene. Avtalen innebærer videre følgende endringer:

- For tilskudd for avløsning ved ferie og fritid økes satsene med 6 pst., mens maksimalbeløpet per foretak økes med 6 pst. fra 126 580 kroner til 134 175 kroner.
- Avløsertilskuddet ved sykdom og fødsel mv. styrkes ved at dagsatsene økes med 6,1 pst. Den høyeste maksimale dagsatsen økes fra 2 450 kroner til 2 600 kroner. Tidsbegrensningen økes fra 1 år til 1 år og 2 måneder.
- For landbruksvikarordningen heves tilskuddet per årsverk med 20 000 kroner. Bevilgningen økes med 5,8 mill. kroner, hvorav 1 mill. kroner til gjennomføring av avløserkurs.

Styrking av landbruket i Nord-Norge

Landbruk og landbruksbasert virksomhet har stor betydning for verdiskaping og sysselsetting i mange kommuner i Nord-Norge. Regjeringens nordområdepolitikk har bl.a. som mål å snu den negative befolkningsutviklingen, utnytte de lokale verdiene til å skape vekst og bidra til grønn

omstilling. I jordbruksoppgjøret i 2022 ble man enige om å etablere en særskilt satsing for å mobilisere næring, kompetansemiljøer og virkemiddelapparat til å bremse den negative utviklingen i landbruket i nord og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. Årets avtale gir en betydelig økning ut over de siste to års satsing:

- Styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomi i landsdelen. I tilskuddordninger hvor Nord-Norge har egne soner økes satsene tilsvarende 78 mill. kroner, hvorav 27 mill. kroner er ekstra satsøkning i Nord-Norge.
- Styrking av investeringsvirkemidlene. I Finnmark, Troms og Nordland er det ikke et øvre kronemessig tak for tilskudd, slik det er i øvrige deler av landet.
- Styrke satsingen på bærekraftig matproduksjon i nord med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner for å utvikle potensiale for landbruk i nord med tilhørende verdikjeder.

Landbrukets utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond omfatter virkemidler innen næringsutvikling, kunnskapsutvikling og klima- og miljøtiltak. Avtalen prioriterer bl.a. investeringsvirkemidler for å imøtekomme løsdriftskravet for små og mellomstore melkebruk. I avtalen styrkes ordningen med 52 mill. kroner til 1 272,5 mill. kroner. Partene viser videre til stor økning i dreneringsaktiviteten etter fjorårets økning i tilskuddssatsen. Partene er enige om at satsen skal ligge fast på eksisterende nivå, og at det for 2025 settes av 148 mill. kroner til ordningen.

I tillegg prioriteres ordninger med klima- og miljøinnretning og en særskilt satsing på Nord-Norge. For 2025 foreslås det at bevilgningen til fondet økes med 217 mill. kroner. Utbetalingene fra fondet økes med 187 mill. kroner og fondet styrkes dermed med 30 mill. kroner.

Arbeidsgrupper og utredninger

Jordbruksavtalepartene arbeider kontinuerlig med å utvikle kunnskapsgrunnlaget for jordbruksavtalen. I årets avtale er partene enige om å særskilt gå dypere inn i problemstillingene som er omtalt i punkt 10.8 i vedlagte sluttprotokoll.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Landbrukets utviklingsfond (LUF)

Ordningene under LUF omfatter virkemidler innenfor næringsutviklings- og miljøtiltak, herunder bl.a. tilskuddsordninger, utviklingsprogrammer og prosjekter.

7.1.1 Økonomisk oversikt over fondet

Regnskap og prognoser for utviklingen av fondet er basert på Landbruksdirektoratets årsrapport for fondet som ble avgitt 15. mars 2024. Per 31. desember 2023 var fondets egenkapital 1 004 mill. kroner. Tabell 7.1 viser kapitalstusjonen i LUF.

Tabell 7.1 Framføring av kapitalstusjonen for LUF for 2023–2028. Mill. kroner.

	Regnskap 2023	Prognose 2024	Prognose 2025	Prognose 2026	Prognose 2027	Prognose 2028
Bevilgning	2 058,5	2 331,6	2 548,6	2 548,6	2 548,6	2 548,6
Engangsmidler	168,8	58,0				
Renteinntekter	40,6	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Andre inntekter ¹	23,9	19,5	19,5	19,5	19,5	19,5
Bevilgning kap. 1149	29,7	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
SUM INNTEKTER	2 321,5	2 474,1	2 633,1	2 633,1	2 633,1	2 633,1
Utbetalinger av tilskudd fra fondet jf. årsrapport 2022	1 890,2	2 247,2	2 315,8	2 353,6	2 342,7	2 398,0
Utbetalinger kap. 1149	29,7	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Endring i tilskuddsramme ²		58,0	187,0			
SUM UTBETALINGER	1 919,9	2 330,2	2 527,8	2 378,6	2 367,7	2 423,0
RESULTAT	401,6	143,9	105,3	254,5	265,4	210,1
Utvikling i egenkapital	1 004,3	1 148,1	1 253,4	1 507,9	1 773,3	1 983,4
Innestående i Norges Bank, inkl. a konto IN	1 046,2	1 143,9	1 250,0	1 505,0	1 770,5	1 980,5
Utestående investeringslån	3,7	4,2	3,4	3,0	2,8	2,9
Tapsfond risikolån BU	-45,4					
Kortsiktig gjeld	-0,2					

¹ Omfatter overføringer fra to statsforvaltere til ordningen Verdensarv, samt overføring fra Reindriftens utviklingsfond til ordningen konfliktforebyggende arbeid og overføring fra Miljødirektoratet til ordningen Utvalgte kulturlandskap.

² Endring i tilskuddsrammen for 2024 og 2025 kommer trolig ikke til utbetaling i sin helhet i 2024/2025.

Fondet har ansvar for innvilgede, men ikke utbetalte tilskudd. Ansvar per 31. desember 2023 er beregnet til 3 007 mill. kroner. I tillegg kommer ansvar for rentestøtteordningen som per 31. desember 2023 er beregnet til 105 mill. kroner.

Fondsregnskapet for 2023 viser et positivt resultat på 401,6 mill. kroner. De siste årene har resultatet vært negativt, som følge av at tilskuddsrammen¹ fra fondet i flere år har vært vesentlig høyere enn bevilgningen inn til fondet. I de siste års jordbruksoppgjør har det blitt gjort flere tiltak for å styrke fondets egenkapital. I fjorårets jordbruksoppgjør ble bevilgningen til fondet for 2024 økt med 273 mill. kroner, 75 mill. kroner mer enn det som ble satt som tilskuddsramme ut fra fondet. Fondet ble også styrket med engangsmidler i 2023 på nærmere 94 mill. kroner. Avtalepartene ble videre enige om et prinsipp for inndragning av ubenyttede rammer ved årsskifte, der avtalepartene møtes hvert år innen 15. februar for å vurdere inndragning av midler. Som følge av dette er det i 2024 inndratt nærmere 74 mill. kroner som ved årsskifte 2023/2024 var ubenyttede rammer². Inndragning av ubenyttede rammer vil gi lavere tilskuddsrammer i påfølgende år, noe som igjen vil gjøre at mindre blir tildelt og på sikt lavere utbetalinger.

Det er utfordrende å fastsette gode utbetalingsprognoser for et fond som har nærmere 30 ulike tilskuddsordninger under seg. Prognosene for 2024–2028 er usikre, men tilsier at fondet, gitt uendret bevilgning inn og tilskuddsramme ut av fondet, vil få økte utbetalinger. Landbruksdirektoratet anbefaler i sin årsrapport om fondet at man fortsatt følger nøye med på kapital situasjonen i fondet og at fondskapitalen og likviditeten holdes under oppsyn.

For 2025 er avtalepartene enige om at bevilgningen til fondet økes med 217 mill. kroner og settes til 2 548,6 mill. kroner. Tilskuddsrammen fra fondet settes til 2 726 mill. kroner. Bevilgningen til fondet øker da med 30 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen ut av fondet. På grunn av stor usikkerhet i utbetalingsprognoser fra fondet, må kapital situasjonen til fondet fortsatt følges nøye. Prinsippene for inndragning av ubenyttede rammer som ble innført i fjorårets jordbruksoppgjør videreføres.

¹ Tilskuddsrammen er rammen som settes til bevilgning av tilskudd til fondets ordninger.

² I forbindelse med inndragningen av midler ble samtidig tilskuddsrammen for drenering økt med 20 mill. kroner som følge av stor pågang etter dreneringstilskudd.

7.1.2 Tilskuddsramme for LUF

Tabell 7.2 viser tilskuddsramme for LUF i 2025, samt endring i tilskuddsramme fra 2024 til 2025. Avtalepartene er enige om at tilskuddsrammen for fondet for 2025 økes med 187 mill. kroner og settes til totalt 2 726 mill. kroner. Avtalepartene er også enige om en ekstra økning av tilskuddsrammen for 2024 med 58 mill. kroner for å styrke ordningene Nasjonale tilretteleggingsmidler og tilskudd til drenering. Utbetalingsforpliktelser for rentestøtteordningen på 35 mill. kroner og utbetalinger til Landbruksdirektoratets administrasjon av fondet på 4,2 mill. kroner fremgår ikke av tilskuddsrammen.

En vesentlig del av tilskuddsrammen for LUF er i 2025 avsatt til ordninger som skal stimulere til næringsutvikling, investering og bedriftsutvikling i landbruket, rekruttering og kompetanseheving. Skogbruk, og ordninger knyttet til klima- og miljøtiltak, utgjør en annen sentral del av tilskuddsrammen til fondet. Avtalepartene prioriterer investeringstilskudd for å imøtekomme dyrevelferdskrav, ordninger med klima- og miljøinnretning, og en distriktsrettet satsing mot nordområdene.

7.2 Rekruttering, næringsutvikling og verdiskaping i landbruket

Flere av virkemidlene som ligger under Landbrukets utviklingsfond er viktige for å følge opp ambisjonene i Hurdalsplattformen knyttet til utvikling og investering innen landbruksnæringen, økt produksjon og omsetning av lokal mat og -drikke og økologisk mat, samt utdanning, kompetanseheving og landbruksforskning. Virkemidlene bygger også opp under målene og tiltakene som er satt i Meld. St. 11 (2023–2024) om økt selvforsyning og opptrapping av inntektsmuligheter i jordbruket.

Sentrale mål for virkemidlene er å legge til rette for flere gründere, flere vekstkraftige bedrifter og innovative næringsmiljøer i landbruket. Risikoavlastende virkemidler er et viktig bidrag til en mer konkurransedyktig og framtidsrettet landbruksproduksjon over hele landet. Flere av virkemidlene har videre som mål å lette oppstartsutfordringer og bidra til kompetanseutvikling i næringen. Ordningene har derfor betydning for rekrutteringen til landbruket.

Tabell 7.2 Tilskuddsramme for LUF. Mill. kroner.

	2024	Ekstra 2024	2025	Endring 2024–2025
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1 220,5		1 272,5	52,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler	16,0	4,0	16,0	0,0
Det store Norske Grøntløftet ¹	0,0		5,0	5,0
Regionale tilretteleggingsmidler ²	41,0		61,0	20,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		25,0	8,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		0,0	-14,0
Pilotprosjekt videreutvikling av landbruksutdanning	0,0		2,0	2,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,0	0,0
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		15,0	0,3
Forskning og utvikling	83,5		91,5	8,0
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk Mat	71,0		78,0	7,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping ³	84,3		77,0	-7,3
Bondens marked og Norsk Gardsost	3,0		3,0	0,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi-utvikling i landbruket	222,0		237,0	15,0
Skogbruk	270,0		275,0	5,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	1,5		2,5	1,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200,0		220,0	20,0
Drenering	88,0	54,0	148,0	60,0
MetanHUB	10,0		10,0	0,0
Klimasmart landbruk	10,0		12,0	2,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		32,0	1,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		15,0	1,0
Klima- og miljøprogram	40,0		40,0	0,0
Biogass	22,0		23,0	1,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		25,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme⁴	2 539,0	58,0	2 726,0	187,0

¹ For nærmere omtale av Det store Norske Grøntløftet vises det til kapittel 7.6.1

² Økningen på Regionale tilretteleggingsmidler skyldes delvis at tilskuddsrammen for regionale kompetansemidler på 14 mill. kroner innlemmes i ordningen. I tillegg foreslås en økning på 6 mill. kroner som skal bidra til å styrke fylkeskommunens arbeid med Matnasjonen Norge, herunder støtte opp under utvikling av lokale og regionale matfestivaler og omsetningskanaler for lokalmat.

³ 5 mill. kroner er flyttet til Regionale tilretteleggingsmidler, jf. fotnote 2.

⁴ Samlet tilskuddsramme for 2024 er 20 mill. kroner høyere enn det som framgikk av fjorårets jordbruksproposisjon. Dette skyldes at tilskuddsramme til drenering ble økt med ytterligere 20 mill. kroner i 2024 som følge av stor pågang etter tilskudd.

7.2.1 Midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket

Midlene til investering og bedriftsutvikling i landbruket (IBU-midlene) har et todelt formål; å bidra til utvikling av ny næringsvirksomhet på landbrukseiendommene, med mål om økt sysselsetting, og å bidra til utvikling og modernisering av det tradisjonelle landbruket. Gjennom investeringer i og moderniseringer av driftsapparatet og bruk av ny teknologi, oppnås effektivisering og økt konkurransekraft i landbruket.

En annen viktig begrunnelse for modernisering av driftsapparatet, er hensynet til dyrevelferd. Investeringsbehov med bakgrunn i dyrevelferdshensyn skal derfor prioriteres høyt. Det understrekes at støtte til slike investeringer omfatter alle typer produksjoner, herunder også de kraftfôrkrevende produksjonene. Det legges til grunn at dette også følges opp i de regionale partnerskapene i deres prioriteringer av virkemiddelbruken.

Modernisering av driftsapparatet gir også mulighet for en mer miljøvennlig produksjon og mindre utslipp av klimagasser, eksempelvis energieffektivisering og bedre utnytting av avfall, restråstoff og biologiske ressurser.

Omlegging til løsdrift og mer økonomisk bærekraftige prosjekter

Det er et særskilt behov for å støtte investeringer på små og mellomstore melkebruk for å imøtekomme kravet om løsdrift for storfe, som trer i kraft i 2034. Tall fra Tine og Kukontrollen viser at 72,1 pst. av melken i 2023 ble produsert i løsdriftsfjøs. 46,0 pst. av besetningene var imidlertid fortsatt i båsfjøs (2 783 båsfjøs).

Det er behov for å gjøre kraftfulle tiltak for å sikre opprettholdelse av melkeproduksjon og produksjonsmiljø i hele landet. En betydelig andel av de gjenværende båsfjøsene er på små og mellomstore bruk på Vestlandet og i deler av Innlandet, der ressursgrunnlaget tilsier at det er krevende å øke produksjonen vesentlig for å oppnå tilfredsstillende økonomi i driften. IBU-midlene har en tydelig distriktsprofil siden den fylkesvise fordelingen av midlene tar hensyn til sentralitet i tillegg til omfanget av jordbruksproduksjonen i fylket. Midlene har også en tydelig strukturprofil ved at små og mellomstore melkebruk skal prioriteres. I Hurdalsplattformen ble det signalisert tydelige ambisjoner om å styrke investeringsvirkemidlene i landbruket. Regjeringen har i sin regjeringsperiode økt

bevilgningene til IBU-ordningen med nærmere 80 pst.

På bakgrunn av de særskilte utfordringene med å oppfylle løsdriftskravet for storfe, hevet man i fjorårets jordbruksoppgjør maksimal tilskuddssats for investeringer innen storfeproduksjon til 50 pst. og øvre grense for tilskudd til 5 mill. kroner per prosjekt. I tillegg til de fylkesvise rammene ble det også avsatt en egen pott til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner. Sistnevnte tiltak skal evalueres etter to år. For investeringer innen melkeproduksjon prioriteres bruk med inntil 30 kyr.

Det har også blitt innført et tilskudd til ressurskartlegging i forkant av selve investeringsprosjektene. Dette er særlig aktuelt for små og mellomstore bruk, der det er utfordringer med å få til økonomisk bærekraftige prosjekter. Tine og NLR er de viktigste tilbyderne av tjenester til ordningen. Dette skal bidra til at planleggingen av investeringene blir bedre og at bonden skal ha større kontroll over investeringsbeslutningen og konsekvensene av denne for den framtidige økonomien og drifta på gården. Innovasjon Norge har også etablert et digitalt kurstilbud særlig rettet mot små og mellomstore bruk som skal i gang med investering. Virkemiddelapparat og rådgivingstjenester må fremdeles jobbe for å få ned investeringskostnadene i prosjektene gjennom god planlegging. Fremover bør Innovasjon Norge ta en tydeligere koordinerende rolle for å bidra til at investeringsomfanget tilpasses ressursgrunnlaget på den enkelte gård. Tett kontakt med rådgiverapparatet rundt bonden blir viktig for å sørge for økonomisk bærekraftige prosjekter, selv på de mindre brukene.

Prioritering av grøntproduksjon inkl. småskala-produksjon og innfasing av ny teknologi

Det er en ambisjon å øke produksjon og forbruk av norsk frukt og grønt. Støtte til frukt-, grønt- og veksthusnæringen skal fremdeles være et tydelig prioritert område, herunder også støtte til investeringer innen småskala grøntproduksjon. Særskilt innen grøntsektoren har det blitt etterspurt muligheten til investeringstilskudd til innfasing av ny teknologi i produksjonen i form av mobile enheter. Som en oppfølging av fjorårets jordbruksoppgjør har Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet gjennomført en utredning på området. Det vises til omtale av dette under kap. 7.2.12 der et slikt tilskudd foreslås innført over Verdskapsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket.

Opprettholdelse av produsentmiljø i Nord-Norge

Deler av Nord-Norge har særskilte utfordringer med å opprettholde en kritisk masse av produsenter og produsentmiljø. Satsingen på bærekraftig matproduksjon i nord, jf. kap. 7.2.4, som skal legge til rette for økt innsats med utgangspunkt i både utfordringer og muligheter er viktig i denne sammenhengen. I rapport fra NIBIO fra 2024³ vises det til at Nord-Norge har høyere byggekostnader ved investeringer i landbruksbygg enn andre deler av landet. Som en følge av bl.a. høyere byggekostnader i landsdelen, er det ikke et øvre maksimalt kronetak for tilskudd til investeringer i Nordland, Troms og Finnmark. I Troms er det videre særskilte utfordringer knyttet til svineproduksjon og opprettholdelse av en kritisk masse av produsenter for å kunne opprettholde slakteristrukturen i regionen. Innovasjon Norge har tidligere hatt en restriktiv linje når det gjelder støtte til nyetableringer i svineproduksjon. Som følge av bl.a. utfordringer med slakteristrukturen i Troms, er det åpnet for at det kan gis støtte til nyetablering av svineproduksjon i områder det er viktig for opprettholdelse av produsentmiljø og annen infrastruktur som f.eks. slakteri. Det regionale partnerskapet for landbruk har mulighet til å gi strategiske føringer for virkemiddelbruken, herunder prioritere mellom produksjoner. Det bør vurderes om svineproduksjon kan prioriteres tydeligere enn i dagens regionale føringer.

Tiltak for økt rekruttering og generasjonsskifter

IBU-ordningen er også et virkemiddel for å fremme rekruttering til næringen, både fordi yngre gårdbrukere investerer i større grad enn eldre, og delvis fordi mange eldre som investerer gjør dette for å legge til rette for neste generasjon. Næringsutøvere under 35 år er prioritert i deler av regelverket. I 2023 gikk 26 pst. av investeringstilskuddene til personer under 35 år. Det har også vært en kraftig økning i generasjonsskiftetilskudd over ordningen. Generasjonsskiftetilskuddet er ment som et investeringstilskudd til bønder under 35 år til mindre investeringer på gården i forbindelse med et generasjonsskifte. Tilskuddet kan også innvilges til første del av en etappevis utbygging, for eksempel knyttet til løsdriftsfjøs, men der det ikke er avklart om man vil eller kan foreta hele investeringen. Innovasjon Norge gir i dag

inntil 2 mill. kroner i generasjonsskiftetilskudd med en maksimal støtteutmåling på inntil 50 pst. for menn og inntil 70 pst. for kvinner. Fra 2025 er avtalepartene enige om lik maksimal støttesats for menn og kvinner, på inntil 70 pst. Tilskuddet til ressurskartlegging, innført fra 2023, er også et tilskudd som er godt tilpasset unge bønder som har overtatt gård og har behov for å kartlegge muligheter og alternativer før en ev. større investering.

Risikolån – toppfinansiering i områder med lavt pantegrunnlag

Ordningen med risikolån landbruk over IBU-ordningen er et supplerende verktøy som kan benyttes til å redusere risikoen i investeringsprosjekt, særskilt i områder med lavt pantegrunnlag. Innlån skjer gjennom Innovasjon Norges generelle innlånsvirksomhet, mens tapsavsetningen skjer fra IBU-ordningen og er balanseført i regnskapet til Landbrukets utviklingsfond. Gjennomgangen av ordningen fra 2017 viste at 79 pst. av alle risikolån gitt i perioden 2006–2016 ble gitt innenfor sone 3 i det distriktpolitiske virkeområdet. I disse områdene med lavt pantegrunnlag, vil en slik toppfinansiering i begrenset grad være mulig i det private markedet. I tillegg til muligheter for risikolån over IBU-ordningen, har landbruket gjennom Innovasjon Norge også tilgang på lavrisikolån bevilget over Nærings- og fiskeridepartementets budsjetter. Historisk sett har det blitt gitt mye lavrisikolån i områder der lokalbankene har lite tilbud (f.eks. Nord-Norge og nord i Trøndelag). Ordningen med risikolån videreføres i sin nåværende form. Innovasjon Norge oppfordres til å gjøre virkemiddelet mer kjent.

Forenklinger i regelverket

I fjorårets jordbruksoppkjøp ble det enighet om å sette ned en arbeidsgruppe som skulle å gå gjennom de samlede nasjonale føringene for IBU-ordningen med sikte på målretting og forenkling. I arbeidsgruppenotat fra arbeidsgruppen av 22. mars 2024 er det gjort en vurdering av dette. De fleste forslagene til forenkling er av forvaltningsmessig karakter, og omfatter f.eks. forenklinger i enkelte ordlyder, harmonisering av regelverket med øvrige ordninger i Innovasjon Norge, herunder fjerne prosentsatser gjeldende for mindre tiltaksområder i forskriften og kommunens rolle i saksbehandlingen av midlene. Samlet sett vil dette legge til rette for forenklinger for både forvaltningen og for bonden som søker om midler. Forslag til endring i forskriften for IBU-ordningen vil

³ Bogstad m.fl. 2023: Utredning av byggekostnader og kapital for investering i driftsbygninger i landbruket. NIBIO rapport Vol. 9, nr 142.

bli sendt på høring i etterkant av årets jordbruksoppgjør.

Investeringsvirkemidlene benyttes blant annet til investeringer i gjødsellager. I forskriften er det et krav om fast toppdekke på lager for biorest. For gjødsellager er det krav om enten fast toppdekke, eller minimum 10 måneders lagringskapasitet. Innovasjon Norge peker på at det mangler gode begrunnelser for å sette ulike krav til gjødsellager og biorestlager. Videre peker Innovasjon Norge på at det er lite hensiktsmessig at forskriften peker på én bestemt teknisk løsning. Dette gjelder også presiseringen av at det kan gis tilskudd til anlegg med gjødselseparator. Det er stort potensiale for å forenkle bestemmelsen ved mindre detaljering og å fjerne føringer om bestemte teknologiske løsninger. Utviklingen av ny teknologi skjer raskt, og det bør derfor være opp til Innovasjon Norge å vurdere hvilke løsninger det kan gis støtte til. Dette tilsier i så fall at Innovasjon Norge bør kunne fastsette støtteutmålingen selv, uten forhåndsdefinerte maksimalrammer fra avtalepartenes side. Samlet sett vil dette gi enklere føringer for tilskudd til gjødsellager og mer fleksibilitet i tilskuddsutmålingen i det enkelte investeringsprosjektet. Dette forslaget må også sees i lys av at forslag til ny gjødselbruksforskrift ble sendt på høring vinteren 2024 med sikte på ikrafttredelse 1. januar 2025. Nye krav i denne forskriften innebærer blant annet at en del husdyrprodusenter må bygge ut sin lagerkapasitet, og forslaget til endringer i føringer for investeringer i gjødsellager og fjerning av maksimaltak for slike investeringer vil være positive for disse. Forslag til forenkling i føringer fremgår under samlede føringer for 2025.

Siden 2020 har det blitt innvilget et ekstra tilskudd ved bruk av tre som byggemateriale, på toppen av det ordinære IBU-tilskuddet. Bakgrunnen for innføring av tilskuddet var bl.a. begrunnet i klima- og miljøhensyn. Da tilleggstilskuddet ble innført var det meningen at dette skulle være en treårig satsing. Ordningen har siden blitt videreført, samtidig som det ordinære investeringstilskuddet og maksimale tilskuddsatser har økt år for år.

Samlede føringer for 2025

Avtalepartene er enige om at rammen for IBU-ordningen økes med 52 mill. kroner til 1 272,5 mill. kroner. Økningen må særskilt ses i lys av behovet for omstilling på grunn av krav til dyrevelferd. Det er behov for oppgradering av

driftsapparatet innenfor alle produksjoner for å imøtekomme krav til dyrevelferd. Behovet er størst når det gjelder omstilling til løsdriftsfjøs for storfe, særskilt for små- og mellomstore melkebruk.

Den nasjonale potten til løsdriftsinvesteringer for storfe på 100 mill. kroner som alle fylker kan trekke på når egne fylkesrammer er brukt opp videreføres. Det må rapporteres særskilt på bruken av disse midlene. Tiltaket skal evalueres til jordbruksoppgjøret 2026.

Avtalepartene vil understreke at avklarings-tilskuddet som ble innført i jordbruksoppgjøret 2022 er et viktig verktøy for at bonden i større grad skal kunne benytte rådgivingstjenester som kan bidra til større forståelse for økonomien i prosjektet og bedre kostnadsstyring av prosjektene. Innovasjon Norge bes vurdere hvordan nåverdi-beregning av investeringen bedre kan synliggjøres i arbeidet med søknader om investeringsvirkemidler.

I tråd med den partssammensatte gjennomgangen av de nasjonale føringene for IBU-ordningen, jf. arbeidsgruppenotat av 22. mars 2024, sendes forslag til endringer i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket på høring med sikte på å legge til rette for ytterligere forenklinger i regelverket. Avtalepartene er enige om at dagens maksimalrammer for støtte beholdes i forskriften, herunder unntaket for øvre grense i Nordland, Troms og Finnmark. Avtalepartene er videre enige om at maksimalrammene som følger av forskriftens § 3 første ledd bokstav a «Tilskudd til etablering av ny virksomhet» og bokstav b «Tilskudd til bedriftsutvikling» fjernes fra forskriften. Begge tilskuddsområdene gjelder mindre utviklingsprosjekter. Støtteutmålingen for disse tiltakene harmoniseres med satsene i Innovasjon Norges ordninger innen markedsavklaring og kommersialisering. Innenfor virkemiddelet «oppstartstilskudd 1» kan det gis inntil 100 pst. tilskudd av eksterne kostnader på inntil 100 000 kroner, mens det innenfor virkemiddelet «oppstartstilskudd 2» kan gis inntil 50 pst. /inntil 1 mill. kroner fordelt på to tildelinger. Avtalepartene er enige om at ekstratilskuddet til bruk av tre som byggemateriale avvikles.

Ut over gjeldende forskrift for forvaltning av midlene er avtalepartene enige om følgende nasjonale føringer for forvaltningen av IBU-midler i 2025:

- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.

- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.
- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelvek prioriteres.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.
- Maksimalt tilskudd til investeringer i forbindelse med generasjonsskifte for personer under 35 år settes til inntil 70 pst. uavhengig av kjønn.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med tekniske løsninger som reduserer utslipp til luft, samt tilsvarende lager til biorest og øvrig organisk gjødsel. Felleslager for gjødsel og biorest kan støttes.
- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget og økonomien på bruket.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.
- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.
- Nasjonal pott til løsdriftsinvesteringer for storfe videreføres.

Det legges videre til grunn at ubenyttede midler ved årsskiftet skal inndras og fordeles ut igjen til samtlige fylker.

7.2.2 Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler)

Formålet med midlene er å bidra til å styrke verdiskapingen i landbruket gjennom tilretteleggende tiltak som bidrar til fellesskapsløsninger innen næringsutvikling og kompetanseheving av nasjonal nytteverdi. Målgruppe for ordningen er bl.a. organisasjoner, forsknings- og utviklingsinstitusjoner, samt fylkeskommuner og kommuner. Ordningen forvaltes av Landbruksdirektoratet, og forskrift om tilskudd til nasjonale tilretteleggingstiltak til næringsutvikling og kompetanseheving i landbruket ligger til grunn for forvaltningen av midlene.

Midlene må ses i sammenheng med bedriftsrettede virkemidler innen næringsutvikling for-

valtet av Innovasjon Norge, samt regionale tilretteleggingsmidler innen næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving forvaltet av fylkeskommunen. Følgende prosjekter prioriteres for 2025:

- Prosjekter som følger opp mål og tiltak knyttet til Meld. St. 11 (2023–2024) om strategi for økt selvforsyning av jordbruksvarer.
- Prosjekter som fremmer rekruttering til landbruksutdanning, herunder en nasjonal informasjons- og rekrutteringskampanje for nye lærebedrifter.
- Prosjekter som kan bidra til en positiv utvikling innen produksjon og omsetning av økologiske varer. Det er ønskelig med et prosjekt som kan bidra til å kartlegge økonomien i økologisk primærproduksjon.
- Prosjekter som har til formål å realisere nullvisjonen for dødsulykker i landbruket.

Avtalepartene er enige om å videreføre rammen for ordningen med 16 mill. kroner for 2025. For å kunne gi støtte til prosjekter som kan bidra til økt norsk selvforsyning gjennom bedre grovfôrproduksjon og effektiv fôring allerede i 2024, er avtalepartene enige om å avsette 4 mill. kroner til dette formålet i inneværende år. Landbruksdirektoratet bes lyse ut disse midlene så raskt som mulig.

7.2.3 Regionale tilretteleggingsmidler i landbruket

De regionale tilretteleggingsmidlene skal bidra til utvikling og fornying av det tradisjonelle landbruket og understøtte utvikling av andre landbruksbaserte næringer gjennom utviklings- og mobiliseringstiltak. Midlene skal støtte opp om innledende utviklingsfaser og arbeid knyttet til landbruksbasert næringsutvikling regionalt, og kan gis til bl.a. kommuner, organisasjoner og forsknings- og utviklingsinstitusjoner. Ordningen forvaltes av fylkeskommunene. Forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving ligger til grunn for forvaltningen av ordningen. Det er til en viss grad overlapp mellom denne ordningen og ordningen for rekruttering og kompetanseheving, der målet er styrking av innsatsen innenfor rekruttering og kompetanseheving i landbruket.

Begge ordningene er forvaltet av fylkeskommunen og er regulert i samme forskrift, men med enkelte mindre ulikheter i bestemmelsene for ordningene. Det foreslås at den økonomiske rammen for ordningene slås sammen for å legge til rette for forenkling og bedre forvaltning av midlene totalt

sett. Som følge av dette må forskriften endres, og det legges opp til å sende forslag til endringer i forskrift om regionale tilskudd til næringsutvikling, rekruttering og kompetanseheving på høring i etterkant av årets jordbruksoppgjør. Formålene med ordningene videreføres i ny ordning.

For å forsterke regionalt nivås arbeid med Matnasjonen Norge, herunder bygge opp under regjeringens ambisjon om økt omsetning av lokalmat og drikke på 25 mrd. kroner innen 2035, er avtalepartene enige om å styrke ordningen med 6 mill. kroner. Styrkingen innebærer også at ev. støtte til etablering og utvikling av lokale og regionale matfestivaler og omsetningskanaler legges til fylkeskommunen.

Avtalepartene er enige om at samlet avsetning til regionale tilretteleggingsmidler i landbruket settes til 61 mill. kroner i 2025. Avsetningen inkluderer også det som tidligere var rammen til regionale tilskudd til rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Det forutsettes ellers at den strategiske innretningen på bruken av tilretteleggingsmidlene er godt samordnet med den strategiske innretningen for de bedriftsrettede virkemidlene regionalt, og at arbeidet er godt forankret i de regionale partnerskapene.

7.2.4 Områderettet innsats – bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord og fjellandbruket

For å legge til rette for målrettet innsats i områder som har særskilte utfordringer, har det vært avsatt midler til områderettede tiltak. I jordbruksoppgjøret for 2024 ble satsingen på 17 mill. kroner til bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord videreført, i tillegg til at det ble satt av 3 mill. kroner til fjellandbruket. Disse to områderettede satsingene er sentrale politiske virkemidler for å legge til rette for økt regional innsats med utgangspunkt i potensial og utfordringer for disse områdene.

Avtalepartene er enige om at satsingen på *bærekraftig matproduksjon og verdiskaping i nord* økes med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner i 2025. 5 mill. kroner av økningen skal gå til et prosjekt for utprøving av et teigbasert tilskudd. Dette prosjektet forvaltes utenfor den særskilte områderettede satsingen jf. kap. 7.12.2. Minimum 5 mill. kroner av avsetningen øremerkes forskning og øvrig kunnskapsutvikling i regi av NIBIO. Satsingen skal bidra til å styrke sårbare produsentmiljøer i Finnmark, Troms og Nordland, motvirke bruksnedgang, øke arealbruken, heve kompetansen til landbruksnæringen og verdikjeden for mat, samt å utnytte regionale fortrinn og mulig-

heter innen arktisk landbruk. Troms fylkeskommune forvalter ordningen, og koordinerer satsingen i samarbeid med bl.a. fylkeskommunene i Finnmark og Nordland, organisasjonene i landbruket, statsforvaltere, Sametinget, NIBIO og øvrige forsknings- og kunnskapsmiljøer. Regionalt partnerskap landbruk i Nord-Norge jobber videre med utgangspunkt i de fire arbeidspakkene «Fra båsfsjø til løsdrift», «Økonomi og lønnsomhet», «Økt bruk av utmarksbeite i nord» og «Øke totalberedskapen gjennom økt matproduksjon». Fylkeskommunene oppfordres fortsatt til å supplere med egne midler for å styrke satsingen ytterligere. Satsingen evalueres som forutsatt etter tre år. Faglagene vil bli involvert i opplegget for evalueringen av ordningen.

Avtalepartene er enige om en forlengelse av *satsingen på fjellandbruket* med tre år til 2027. I 2025 videreføres satsingen med 3 mill. kroner. Ansvar for å følge opp satsingen flyttes samtidig fra statsforvalteren til Trøndelag fylkeskommune. Med dette vil arbeidet med fjellandbruket få en tydeligere regional forankring i partnerskapet for landbruk tilsvarende satsingen i nord, og samtidig knyttes tettere opp mot virkemidlene som fylkeskommunene allerede forvalter på LMDs område. I tillegg vil satsingen i større grad kunne ses i sammenheng med det strategiske arbeidet til fylkeskommunene ellers innen nærings- og samfunnsutvikling. Formålet med satsingen er å bidra til bærekraftig landbruk og til utnyttelse av gårdens ressurser med utgangspunkt i fjellandbrukets muligheter og utfordringer.

Trøndelag fylkeskommune skal koordinere satsingen i samarbeid med partnerskapet i berørte fylker (Innlandet, Telemark og Buskerud), og øvrige aktuelle regionale aktører. Dette vil legge til rette for en mer helhetlig satsing på fjellområdene på tvers av fylkesgrensene. Fylkeskommunene oppfordres til å supplere med egne midler for å styrke satsingen ytterligere.

7.2.5 Rekruttering og kompetanseheving i landbruket

Agronomisk kompetanse og kunnskapsbasert driftsledelse er viktig for et bærekraftig landbruk, og for å nå målet om økt matproduksjon. Et godt opplærings- og utdanningssystem bidrar til å tilby utøverne i landbruket rett kompetanse. I tillegg til det formelle utdanningssystemet, er ulike rådgivningstjenester, nettverk, kurs og mentorordninger m.m. viktige kilder til kompetanseheving for næringsutøverne i landbruket. Kompetansebehovet i næringen er variert og avhenger

bl.a. av type produksjon. En rekke av ordningene over jordbruksavtalen bidrar til å styrke kompetansen i næringen, spesielt ordninger innenfor Landbrukets utviklingsfond.

Rekruttering til utdanningsprogrammet naturbruk i videregående skole, har vist en jevn økning i antall søkere over flere år. Målrettede rekrutteringstiltak og større oppmerksomhet om betydningen av grønne næringer, kan ha bidratt til denne utviklingen. Imidlertid er det få søkere til disse fagene sammenlignet med andre fag i videregående skole, og antall søkere til landbruksfagene på vg2 og vg3 har variert de siste årene. Den relativt svake rekrutteringen til landbruks- og gartnerutdanningen i videregående skole kan få konsekvenser for kompetansen i landbruket.

7.2.5.1 *Pilotprosjekt for styrket landbruksutdanning og samarbeid om gode læreløp*

Med relativt få elever som søker seg til naturbruk og landbruksfagene i videregående skole, opplever mange fylkeskommuner at det er krevende å sette i gang et opplæringsløp med få elever på hver skole, som ønsker å gå for eksempel vg2 landbruk og gartner, vg2 skogfag og vg3 landbruk. For å kunne opprettholde et godt tilbud i hele landet, som er mindre sårbart for svingninger i elevtall, kan det være nødvendig å styrke samarbeidet innad i fylkeskommunene og mellom fylkeskommunene. Et slikt samarbeid kan for eksempel omfatte mer felles undervisning via digitale løsninger og felles fysiske samlinger for elever regionalt eller nasjonalt.

I Meld. St. 11 viser regjeringen at landbruksutdanningene skal styrkes og videreutvikles. Avtalepartene er enige om at det settes av 2 mill. kroner per år til et 3-årig pilotprosjekt der en eller to fylkeskommuner påtar seg en utviklings- og koordineringsrolle på regionalt eller nasjonalt nivå for landbruks- og skogfagene i videregående skole. Pilotprosjektet skal også ta opp felles løsninger for hvordan det kan legges til rette for gode læreløp i vg3 landbruk gjennom samarbeid mellom skoler og mellom fylkeskommuner. Prosjektet bør gjennomføres i nært samarbeid med landbruksnæringen og andre relevante aktører. Avtalepartene samarbeider om utarbeidelsen av mandat for prosjektet.

7.2.5.2 *Nasjonal modell for voksenagronomen*

Landbruket er en kompetansekrevede næring som fordrer at man har oppdatert kunnskap i

ulike produksjoner, i tillegg til praktisk erfaring og kunnskap. Mange av de som etablerer seg i næringen i dag har en annen yrkesbakgrunn og utdanning enn fra landbruket. I tillegg til de ordinære utdanningsløpene er det derfor nødvendig med fleksible løsninger for kompetanseheving. En fleksibel landbruksutdanning er også et viktig tiltak for de som ikke har noen tilknytning til landbruket fra før, men som ønsker seg inn i næringen. Det er stor interesse for voksenagronomordningen og flere fylkeskommuner rapporterer om ventelister.

Finansiering av voksenagronomen etter innføring av ny opplæringslov

Den nasjonale modellen for voksenagronomen, som ble etablert i 2018, legger opplæringsloven til grunn. Det er et toårig samlingsbasert opplæringsløp for deltagere over 25 år som har brukt opp retten sin til videregående opplæring. Det betyr at man etter to år avlegger eksamen og får den samme sluttkompetansen med yrkestittel agronom som det ordinære elever i videregående skole får etter 3 år på naturbruk (vg1 naturbruk, vg2 landbruk og gartner og vg3 landbruk). Ny opplæringslov trer i kraft fra 1.august 2024, noe som blant annet gir en ny rett til yrkesfaglig rekvalifisering. Rekvalifiseringsretten gir rett til én ny yrkesfaglig sluttkompetanse. Det vil ikke være mulig å vite om alle aktuelle søkere til voksenagronomen vil omfattes av denne rekvalifiseringsretten. Videre er det slik at det vil være vanskelig å pålegge alle fylkeskommunene å prioritere tilbud om ett bestemt opplæringsløp i sine årlige dimensjonerings av tilbud for voksne.

For å sikre forutsigbarhet og fortsatt fleksibilitet for den nasjonale modellen for agronomopplæring for voksne, vurderer avtalepartene at finansiering over jordbruksavtalen er den beste løsningen, også på sikt. Noen år etter innføring av den nye loven, vil man imidlertid ha høstet erfaringer som ev kan være relevante å se på for voksenagronomordningen.

Avklaring om opplæringsstruktur i videregående skole og evaluering av voksenagronomen

Det har rådet usikkerhet om mulige endringer i opplæringsstrukturen for agronomutdanningen i videregående skole, og hva en endring kunne bety for voksenagronomen. Utdanningsdirektoratet sendte i fjor på offentlig høring ny struktur for landbruksutdanningen i videregående skole. I mars i år fastsatte Kunnskapsdepartementet at det

skal være to opplæringsløp på vg3 landbruk for å oppnå samme sluttkompetanse. Fra og med 2026 vil det være mulig å enten gå to år i skole og to år i lære eller gå tre år i skole som i dag. Det skal utarbeides en felles læreplan for opplæringen. Dermed er det avklart at dagens modell for voksenagronomen fortsatt vil gi formell sluttkompetanse.

Våren 2024 uteksamineres det femte kullet voksenagronomdeltagere. I fjorårets jordbruksavtale ble det derfor satt av 0,5 mill. kroner til en evaluering av voksenagronomen, med hensyn til målgruppe, faglig innhold, modell og formell vs. uformell sluttkompetanse.

Evalueringen (Sintef rapport 2024-003) viser at den nasjonale modellen for voksenagronomen treffer målgruppen, og at ordningen har fungert etter hensikten. Det er et stort behov for kompetanse ute i sektoren, som opplæringen i stor grad dekker hos deltagerne. Evalueringen viser også at nettverket som etableres blant deltagerne er viktig. Naturbruksskolene rapporterer at det er gode synergier i å tilby opplæring for voksne, motiverte deltagere. Imidlertid rapporterer flere av skolene om knappe ressurser, og et gjennomgående tema er utfordringen med at det er store sprik i praktisk kompetanse hos deltagerne, der man ikke får gitt tilstrekkelig tilpasset opplæring.

For 2025 er avtalepartene enige om å sette av 17 mill. kroner til den nasjonale modellen for voksenagronomopplæring. Av dette skal 0,3 mill. kroner gå til drift av felles pedagogiske og digitale løsninger for hele landet, basert på prosjektet som ble igangsatt i forbindelse med etableringen av voksenagronomordningen.

7.2.5.3 Regionale kompetansenettverk for lokalmat

Kompetansenettverksordningen for lokalmat finansieres over LUF og forvaltes av noen utvalgte fylkeskommuner, som fordeler midler til fem regionale aktører som er ansvarlige for aktivitetene i kompetansenettverkene jf. tabell 7.3. De fem ansvarlige fylkeskommunene skal bidra til god koordinering mellom kompetansenettverkene, mellom fylkene som hører til i det enkelte nettverkets virkeområde, og opp mot andre kompetansetilbud i regionen. Det legges videre til grunn at kompetansenettverkene samarbeider med Norsk Mat om synliggjøring av det samlede tilbudet via lokalmat.no.

Målgruppen for ordningen er små matbedrifter med inntil 10 ansatte. Dette kan være primærprodusenter eller næringsmiddelbedrifter med mål om å utvikle, foredle og selge kvalitetsprodukter basert på lokale råvarer eller reiselivsbedrifter som har utviklingsprosjekter i samarbeid med lokalmatprodusenter. I tillegg til det matfaglige tilbudet hos kompetansenettverkene kan man få hjelp til å løse markedsutfordringer gjennom Norsk Mat sitt tilbud innen markedstjenester. Kompetansenettverkene vil være sentrale bidragsytere til å oppnå regjeringens mål om at omsetningen av lokalmat skal øke til 25 mrd. kroner innen 2035. Som oppfølging av jordbruksoppkjøret i 2023 har Innovasjon Norge satt i gang en kartlegging av kompetansetilbudet for lokalmatprodusenter.

Avtalepartene er enige om at avsetningen til drift av de fem kompetansenettverkene for lokal-

Tabell 7.3 Regionale kompetansenettverk og ansvarlige fylkeskommuner

Ansvarlig fylkeskommune	Kompetansenettverk for lokalmat	Dekker følgende fylker	Forslag 2025 mill. kr ¹ .
Rogaland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Sør-Norge	Agder og Rogaland	2,45
Akershus fylkeskommune	Kompetansenettverket i Øst-Norge	Vestfold, Telemark, Oslo, Akershus, Østfold og Innlandet	3,60
Vestland fylkeskommune	Kompetansenettverket i Vest-Norge	Vestland	2,50
Trøndelag fylkeskommune	Kompetansenettverket i Trøndelag.	Trøndelag og Møre og Romsdal	2,95
Troms fylkeskommune	Kompetansenettverket i Nord-Norge.	Nordland og Troms og Finnmark	2,80

¹ I tillegg kommer 0,7 mill. kroner i administrasjons- og gjennomføringskostnader.

mat økes med 0,3 mill. kroner til en samlet bevilgning på 15 mill. kroner i 2024. Bevilgningen inkluderer 0,7 mill. kroner til administrasjons- og gjennomføringskostnader. Fordeling av tilskudd mellom nettverkene framgår av tabell 7.3.

7.2.6 Forskning og utvikling

Midler til forskning og utvikling over jordbruksavtalen har som formål å støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Forskning av høy kvalitet og med relevans for sektorens næringsliv skal bidra til økt matproduksjon, trygg mat, god dyrevelferd og til økt bærekraft og konkurransevne i sektoren. I Meld. St. 11 (2023–2024) omtales tiltak for å styrke konkurransekraften i jordbruket. Blant annet skal det legges til rette for økt FoU-aktivitet og innovasjon i sektoren gjennom prioritering av FoU-midler over Landbrukets utviklingsfond.

Flere tema foreslås for prioritering av midlene til forskning og utvikling. Det er stort behov for kunnskapsutvikling for å få raskere fremdrift i reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen, særskilt knyttet til avlsarbeid. Avtalepartene er enige om at det lyses ut midler til dette i 2025. Forskning på bærekraftige matsystemer og bærekraftig fôr basert på norske ressurser, herunder insekter til fôr og gjødsel, prioriteres. Forskning og kunnskapsutvikling som bidrar til økt selvforsyningsgrad og bedre ressursutnyttelse, er særlig relevant. Dette følger opp prioriteringer i Meld. St. 11 (2023–2024) og det målrettede samfunnsoppdraget om bærekraftig fôr.

Avtalepartene er enige om at støtten til det norsk-svenske samarbeidet innen hesteforskning videreføres på samme nivå som tidligere.

Forskningsprosjekter finansiert over ordningen skal resultere i anvendte løsninger med stor nytte for næringen. Avtalepartene er enige om at avsetningen økes med 8 mill. kroner til 91,5 mill. kroner til forskning og utvikling for 2025. Minst 5 mill. kroner settes av til gjennomføring av utredninger.

7.2.7 PRESIS

Landbruket har over tid fått et omfattende tilbud av teknologiske løsninger. Det er nødvendig å tilpasse løsningene til norske produksjonsforhold og til bondens behov. Videre er det viktig med nøytrale råd om nye teknologiske løsninger. I den forbindelse har NIBIO sammen med Norsk Landbruksrådgivning og en rekke samarbeidspartnere etablert og gjennomført prosjektet «Presisjons-

jordbruk ut i praksis», forkortet PRESIS. Formålet har vært å utvikle et helhetlig system som skal sørge for at alle norske gårdbrukere som ønsker får tilgang på brukervennlige, teknologiske tjenester som er godt testet og tilpasset norske forhold, og som sikrer bondens eierskap til lagringsløsninger for innsamlede data. Dette er informasjonstjenester som har potensial til å redusere klima- og miljøbelastninger fra jordbruket, og/eller gi økt effektivitet og bedre driftsøkonomi på gårdsnivå. Skreddersydd brukerstøtte og rådgivning i skjæringspunktet mellom ny teknologi og agronomi er en integrert del av systemet. Derfor har deltakelse fra pilotbønder vært sentralt for utprøving av ny teknologi.

Prosjektet skulle etter planen finansieres ut 2024, og i avslutningsfasen er det lagt opp testing og etablering av driftsfasen. Det har imidlertid oppstått forsinkelser knyttet til produktleveranse og tekniske utfordringer i overgangen fra testfase til oppskalert løsning for brukerne. NIBIO har derfor søkt om ett års forlengelse for prosjektet, til ut 2025.

Avtalepartene er enige om at det settes av 4 mill. kroner for 2025. Det forutsettes at prosjektet ferdigstilles i 2025 og at det ikke kreves finansiering over jordbruksavtalen når tjenesten er ferdig utviklet. Det forutsettes videre at det utarbeides en plan for hvordan tjenestene som er utviklet gjennom prosjektet skal tilgjengeliggjøres for aktører innen rådgiving som ønsker å ta i bruk løsningene. Målet må være at norske bønder kan ha tilgang til et godt system for teknologiske tjenester for presisjonsjordbruk.

7.2.8 Stiftelsen Norsk Mat

Stiftelsen Norsk Mat har som formål å styrke konkurransevnen til norsk matproduksjon og å skape preferanse for norsk produsert mat. Det skjer gjennom arbeid med kvalitetssikring, kompetanse og synliggjøring av norske konkurransefortrinn og opprinnelse overfor matprodusenter, handel og forbrukere. Stiftelsen har i oppgave å administrere og videreutvikle Kvalitetssystem i landbruket (KSL), godkjennings- og merkeordningen for Inn på tunet, merkeordningene Nytt Norge, Beskyttede Betegnelser og Spesialitet, generisk informasjon om økologisk mat, samt drift og utvikling av databasen lokal-mat.no.

Avtalepartene er enige om å øke bevilgningen til Stiftelsen Norsk Mat med 7 mill. kroner til 78 mill. kroner for 2025, for å forsterke arbeidet på følgende områder:

Videre utvikling av KSL

Stiftelsen har de siste årene systematisk arbeidet med å forenkle KSL-verktøyet, og stiftelsen selv viser til at det er fortsatt rom for ytterligere reduksjoner i antall spørsmål i standarden. Stiftelsen vil i 2025 prioritere bedre samhandling mellom de ulike dataløsningene landbruket har. Avtalepartene understreker at drift og utvikling av KSL er stiftelsens hovedoppgave, og legger til grunn at stiftelsen prioriterer videre utvikling av KSL. Stiftelsen skal legge vekt på å øke antall KSL-revisjoner.

Utredning av muligheten for en nasjonal merkeordning til bruk i serveringsbransjen

I Meld. St. 11 (2023–2024) vises det til at mange forbrukere opplyser at de ønsker å støtte norsk matvareproduksjon. Kunnskap om hvor matvarene kommer fra vil derfor styrke konkurransekraften til norsk mat. Stiftelsen Norsk Mat forvalter flere merkeordninger som blant annet synliggjør norsk matproduksjon mot forbruker og dermed bidrar til målet om økt selvforsyning, til å bygge Matnasjonen Norge og til omsetningsmålet for lokalmat.

Avtalepartene er enige om å gi stiftelsen i oppdrag å gjennomføre en utredning av muligheten for å utvikle en nasjonal merkeordning for norsk mat til bruk i serveringsbransjen.

Utvikling av ordningen Beskyttede betegnelser (BB)

BB er en offentlig merkeordning som bidrar til å utvikle og løfte fram det ypperste Norge har innen mat og drikke både med tanke på kvalitet, mat håndverk, og historie om mat- og drikkekultur. Avtalepartene ber stiftelsen om å prioritere det langsiktige prosjektet som er startet for å mobilisere flere produsenter til ordningen, og gjøre denne mer kjent.

Avtalepartene er videre enige om at stiftelsen skal fortsette å markedsføre merkeordningene Spesialitet og Beskyttede Betegnelser. Det legges til grunn at merkeordningen Nyt Norge samfinansieres mellom Omsetningsrådet, merkebrukerne og dagligvarehandelen, i tråd med planen styret i Norsk Mat har lagt opp til.

7.2.9 Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping

Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping (Utviklings-

programmet) skal bidra til vekst og verdiskaping innen lokal mat og drikke, reiseliv, herunder jakt- og fisketurisme, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og andre næringer basert på landbrukets og reindriftens ressurser. Innovasjon Norge forvalter programmet, som er et sentralt virkemiddel for å oppnå målsettingene i landbrukspolitikken, og da spesielt for å bidra til vekst, verdiskaping og sysselsetting i distriktene.

Programmet tilbyr finansiering til bedrifter som ønsker å vokse, støtte til etablering av forpliktende bedriftsnettverk, samt støtte til tilpassede kompetansetiltak til bedriftene. Utviklingsprogrammet kan også støtte kompetanse- og produktutvikling for aktører som ønsker å selge jaktoplevelser, og for de som ønsker å videreforedle og selge viltkjøtt. I tillegg skal nasjonale og regionale omdømmetiltak i programmet bidra til å øke kunnskap om de næringene programmet dekker, både hos forbrukere, i markedet og i samfunnet generelt, og til å øke kompetanse og bygge stolthet i næringen.

Under Internationale Grüne Woche (IGW) 2024 lanserte landbruks- og matministeren et nytt mål om at omsetningen av lokal mat og drikke skal øke til 25 mrd. kroner innen 2035. Utviklingsprogrammet er et viktig virkemiddel for at dette målet skal kunne nås.

Finansieringsvirkemidler

I 2023 har det vært en økt etterspørsel etter vekstfinansiering, mens etterspørselen etter støtte til bedriftsnettverk gikk noe ned. Vekstfasen er krevende, og i 2024 gjennomfører Innovasjon Norge en pilot på skaleringsprogram for lokalmatbedrifter med store vekstambisjoner hvor bedriftene tilføres kompetanse sammen med finansiering for å ha bedre forutsetninger for å vokse. I pilotperioden er det lagt størst vekt på tilføring av kompetanse. Videre utvikling av skaleringsprogrammet vurderes med basis i erfaringene fra pilotperioden. Vurderingen må videre ta utgangspunkt i utfordringene næringen møter med tanke på krevende markeder og økte kostnader. Målet er å møte ambisjonene om flere og større vekstbedrifter innenfor programmets målgrupper.

Avtalepartene er enige om at det bør gjøres en nærmere vurdering av hva som er årsakene til hvorfor interessen er lavere for bedriftsnettverksordningen og behovet for eventuelle endringer.

I Hurdalsplattformen er det et mål å øke det offentlige innkjøpet av norsk mat. I Meld. St. 11 (2023–2024) er det satt et mål om å øke selvforsyningsgraden til 50 pst. I meldingen pekes det på at

det offentlige, gjennom sine innkjøp, skal bidra til at dette målet nås. I tråd med innspill fra Innovasjon Norge, skal det gjennomføres en pilot som kan bidra til å styrke mindre lokale mat- og drikkeprodusenters evne til å levere til det offentlige. Prosjektet må sees i sammenheng med resultatene fra blant annet Inn på tunet-løftet 2 og arbeidet som er gjort i Matgledekorpsset og erfaringer fra Matvalget.

Det skal arbeides videre med å øke antall reiselivs- og Inn på Tunet-prosjekter innenfor programmet. Arbeidet med Inn på tunet vil ta utgangspunkt i erfaringene fra Inn på tunet-løftet 2. Det skal også arbeides videre med å følge opp handlingsplanen for næringsutvikling basert på høstbare viltressurser. Arbeid for å se innsatsen rettet mot landbruk og reindrift i sammenheng må vektlegges.

Omdømmeporteføljen

Omdømmeporteføljen består av fire elementer: (1) Sentrale omdømmetiltak som er støtte til nasjonale og internasjonale arrangement som bidrar til bygging av omdømme og kunnskap om råvarer, produkter og tjenester fra norsk landbruk, (2) Støtte til å styrke mat- og reiselivsregionene, (3) Regionale omdømmetiltak der det gis støtte til regionale arrangement som for eksempel matfestivaler, (4) Markedsføring av landbruks- og reindriftsbasert reiseliv.

Fra 2024 skal porteføljen i større grad bidra til regional utvikling, og innsatsen skal kobles tettere mot regionenes næringsutviklingsplaner. Dette innebærer blant annet at fylkeskommunene kan søke om støtte til fylkesvise utviklingsprosjekter som kobler arbeidet med andre landbruksbaserte næringer sammen med øvrig næringsstrategi- og planarbeid i fylket.

Etablering og utvikling av regionale og lokale matfestivaler har fram til nå blitt støttet med midler fra omdømmeporteføljen. De siste årene har det blitt bevilget 4–5 mill. kroner årlig til slike arrangement. Innovasjon Norge viser til at utviklingen de siste årene kan tilsi at festivalene er inne i en ny fase der det er naturlig at regionene selv i større grad tar ansvaret for utviklingen. Avtalepartene er derfor enige om at støtte til slike matfestivaler tas ut av Utviklingsprogrammets omdømmeportefølge fra 2025, at eventuell støtte til etablering og utvikling av regionale matfestivaler framover kan gis over ordningen for regionale tilretteleggingsmidler som fylkeskommunene forvalter, og at 5 mill. kroner overføres fra Utviklingsprogrammet til ordningen for Regionale til-

retteleggingstilskudd. Se også omtale i kap 7.2.3. Dette innebærer at støtte til denne typen prosjekter over Utviklingsprogrammets omdømmeportefølge framover skal bidra til utvikling og omdømmebygging nasjonalt og internasjonalt.

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er et viktig tiltak som blant annet skal bidra til regional og nasjonal utvikling innenfor lokalmat og reiseliv. I 2024 ble det for første gang gjennomført en regiondag for IGW i Norge. Samlingen ble gjennomført som et arbeidsseminar med deltakelse fra prosjektledelse og de regionale partnerskapene for alle IGW-regionene, der hovedmålet var å legge til rette for erfaringsutveksling. Tilbakemeldingene fra deltakerne tilsier at det er nyttig å gjennomføre denne typen samlinger med jevne mellomrom.

Evaluering av IGW

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er organisert som et prosjekt finansiert over jordbruksavtalen, som en del av Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping.

Deltakelsen på IGW har blitt evaluert to ganger tidligere, i 2012 og i 2017. Både utviklingen på lokalmat- og reiselivsområdet i stort, innspill fra de ulike mat- og reiselivsregionene, og utviklingen av Messe Berlin, tilsier at det er behov for en ny gjennomgang av IGW-satsingen for å vurdere framtidig innretning av IGW-prosjektet. Det nye omsetningsmålet for lokalmat- og drikke, samt oppfølgingen av det, må også være viktig for prosjektets fremtid.

Partene er derfor enige om at det gjennomføres en ekstern evaluering av IGW-prosjektet, bestilt av Innovasjon Norge. Evalueringen skal baseres på både kvantitative og kvalitative data. Det legges til grunn at evaluator innhenter informasjon fra et bredt utvalg aktører. Evalueringen må inneholde vurderinger og anbefalinger på følgende punkter:

- I hvilken grad IGW-prosjektet har bidratt til å nå målene som er satt for messedeltakelsen, herunder:
  - I hvilken grad har IGW-prosjektet bidratt til langsiktig nettverksbygging og samarbeid på tvers av regioner, fylker og næringer, og mellom nasjonale aktører?
  - Er Messe Berlin og IGW fortsatt en egnet arena for å styrke omdømmet til og videreutvikle Norge som matnasjon?
- Er ressursbruken i prosjektet i samsvar med nytteverdien?

- Finnes det arenaer i Norge, nasjonalt eller regionalt, som kan ivareta hele eller deler av dagens satsing?
- Basert på punktene over, hvilke eventuelle endringer av IGW-prosjektet bør gjøres for å bedre måloppnåelsen for messedeltakelsen, innretningen av prosjektet, og framtidig ressursbruk?

Kompetansetilbud til lokalmatprodusenter

I dag tilbys kompetanse til lokalmatprodusentene fra flere aktører, herunder Innovasjon Norge, Norsk Mat og kompetansenettverkene for lokalmat. Innovasjon Norge har gjennomført et anbud på kartlegging av lokalmatprodusentenes kompetansebehov og om dagens tilbud er dekkende. Oxford Research har fått oppdraget. Utredningen skal blant annet være et grunnlag for å vurdere om dagens kompetansetilbud treffer det behovet lokalmatnæringen har. Kartleggingen ferdigstilles i løpet av våren 2024. Det vil være naturlig å se samlet på behovet for nye kompetansetiltak/-tilbud når resultatene fra kartleggingen foreligger.

Strategisk råd for utviklingsprogrammet

Et nytt strategisk råd for programmet er under etablering. Det strategiske rådet består av ledere i faglagene i jordbruket og reindriften, en representant for politisk nivå i fylkeskommunen og administrerende direktør i Innovasjon Norge. Rådet ledes av politisk nivå i Landbruks- og matdepartementet. Rådet skal behandle spørsmål av overordnet og strategisk karakter som har betydning for innretningen av programmet, slik at programmet på en effektiv og målrettet måte kan bidra til videre utvikling av andre landbruks- og reindriftsbaserte næringer. Det er for eksempel naturlig at forslagene over om eventuelle endringer i kompetansetilbudet, fremtidig innretning på IGW-deltakelsen og eventuell oppfølging av pilotprosjekter, er tema som rådet kan diskutere.

Avtalepartene er enige om at 5 mill. kroner fra Utviklingsprogrammet overføres til ordningen Regionale tilretteleggingsmidler, og at bevilgningen til Utviklingsprogrammet for 2025 settes til 77,0 mill. kroner.

7.2.10 Støtte til Bondens marked og Norsk Gardsost

Avtalepartene er enige om at bevilgningen til Norsk Gardsost og Bondens Marked Norge i 2025 settes til hhv. 1 mill. kroner og 2 mill. kroner. Til-

skuddet skal benyttes til aktivitet innenfor organisasjonens virke. Støtten skal bidra til å opprettholde aktivitet og fremme kunnskap om og forståelse for norsk landbruksproduksjon og bygge opp under Norge som matnasjon, og til å nå regjeringens mål om å øke omsetningen av lokalmat til 25 mrd. kroner innen 2035.

7.2.11 Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket

Verdiskapningsprogrammet er fra 2023 lagt til Bionova. Programmet har som mål å bidra til produksjon og bruk av fornybar energi internt i landbruket og salg av biovarme til andre samfunnssektorer. Programmet skal også støtte uttesting av ny produksjonsteknologi, som kan redusere klimagassutslippene og øke konkurransekraften for landbruket. Dette vil gi økt verdiskaping basert på landbrukets egne ressurser og bidra til å nå regjeringens mål i klima- og energipolitikken.

Gårdsvarmeanlegg og varmesalg-sanlegg utgjør den største andelen av sakene. Programets målområde omfatter også anlegg som kombinerer biovarmeproduksjon med strømproduksjon fra solceller. Støtten til rene solcelleanlegg er avvirket fordi det er blitt så god lønnsomhet i slike anlegg. Det er imidlertid åpning for å søke støtte til nye konsepter hvor solceller, batterier, styringsystemer og evt. andre fornybare energikilder benyttes i kombinasjon. Det stilles de samme kravene til lønnsomhet som for rene bioenergianlegg. Slike løsninger gir gårdsbruk muligheter for å bli selvforsynt med energi. Et annet utviklingsområde er produksjon av biokull som sideprodukt til bioenergi. Dette er særlig interessant som et klimatiltak, gjennom binding og lagring av karbon i jord.

Utviklingen av gårdsbaserte biogassanlegg er også et prioritert område innenfor programmet. Utviklingen har nådd et punkt hvor det er mulig å oppnå tilstrekkelig lønnsomhet for biogassanlegg, men det er relativt store gjødselvolum som skal til for å forsvare investeringer i biogass. Investeringer i infrastruktur/utstyr gir økt klimanytte, men dette er kostbart og øker behovet for tilskudd hvis anleggene skal realiseres. Innblanding av andre råstoffkomponenter som f.eks. fiske-slam, gir økt energiutbytte. Framover forventes økt investeringsbehov i biorestlager og gårdsanlegg, gitt at det legges opp til økt utnyttelse av husdyrgjødsel til produksjon av biogass.

Nye teknologiske løsninger for å effektivisere produksjonen og bidra til en mer bærekraftig

miljøvennlig produksjon utvikles stadig. Verdiskapingsprogrammet bidrar også til å introdusere ny klima- og miljøvennlig teknologi i landbruket. Dette gjelder utviklings- og utprøvningsprosjekter for uttesting av ny produksjonsteknologi og nye løsninger på gårdsnivå. Det er en naturlig kobling mot Bioøkonomiordningen under Bionova og innsatsen er rettet mot agritech-bedrifter, også for utvikling av hjemmemarkedet.

I jordbruksoppkjøret 2023 ble avtalepartene enige om at Innovasjon Norge og Landbruksdirektoratet samarbeidet om en vurdering av innføring av et offentlig tilskudd til mobile enheter og robotisering i landbruket. I rapport av 9. januar 2024 anbefales det at det etableres et tilskudd til innfasing av ny teknologi som skal understøtte omlegging til en mer klima- og miljøvennlig produksjon gjennom Bionova og verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket. Det anbefales en bredere tilnærming til teknologi enn bare «mobile enheter», der støtten bør omfatte ny teknologi for raskere å kunne ta i bruk løsninger for særlig å redusere miljø- og klimabelastninger. Med ny teknologi menes både ny teknologi spesifikt for jord- og hagebruk, f.eks. knyttet til presisjonsjordbruk, samt teknologi som er kjent fra andre områder, men som ikke, eller i beskjeden grad, er tatt i bruk i jord- og hagebruk. Det legges til grunn at det må være markedssvikt som gjør at ønsket teknologi ikke tas i bruk hurtig nok. Støtten bør videre være knyttet til en tidsavgrenset introduksjonsfase. Tilskudd bør supplere og ikke overlape med andre ordninger (f.eks. tilskudd gitt over IBU-ordningen). Med bakgrunn i dette er avtalepartene enige om at det innføres et tilskudd til innfasing av ny teknologi. Innovasjon Norge bes utarbeide retningslinjer for ordningen med bakgrunn i overnevnte rammer.

Avtalepartene legger til grunn at Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi, som en del av Bionova, med dette kan ta et mer helhetlig ansvar for gode løsninger når det gjelder klima, miljø og energi for landbruket og bidra til at målene i klimaavtalen med jordbruket nås.

Bevilgningen til programmet økes med 15 mill. kroner slik at den totale rammen blir på 237 mill. kroner for 2025.

7.2.12 Skogbruk

Skogressursene er viktige for sysselsetting og verdiskaping i Norge. En ansvarlig og langsiktig forvaltning av skogressursene er en forutsetning for å produsere skog med kvalitetstømmer og slik

bidra til framtidig verdiskaping og karbonbinding. Skogen er også viktig for friluftsliv, naturmangfold og kulturminner, samt for å redusere risiko for flom, skred og ras. Gode avveininger mellom aktivitet og miljøhensyn i skogbruket står sentralt i regjeringens skogpolitikk.

Skog i vekst tar opp CO₂, og aktiv skogskjøtsel med planting, gjødsling og ungskogpleie gir økt CO₂-opptak. Skogens positive klimabidrag går frem av Regjeringens klimastatus og -plan (særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2022–2023)). Regjeringen vil bruke skogen aktivt som en del av klimapolitikken.

Med bakgrunn i at hogsten har økt de siste årene, øker også behovet for planting og ungskogpleie. Skogkultur er viktig for fremtidig virkestilgang, verdiskaping og CO₂ opptak i norske skoger. Klimaplan 2021–2030 peker på at økt skogkulturinnsats kan gi betydelige klimabidrag framover. Regjeringen vil øke tilskuddene til skogplanting, ungskogpleie og andre skogkulturtiltak for å øke CO₂-opptaket og sikre ressursgrunnlaget for industrien.

Et velfungerende skogsvegnett er avgjørende for en lønnsom verdikjede og for tilgang til fornybart råstoff til det grønne skiftet. Nybygging av skogsveger og standardheving av gamle veger legger til rette for rasjonell og kostnadseffektiv transport. Disse investeringene bidrar til å gjøre skogsvegnettet mer robust mot klimaendringer og klimarelaterte skader. Ved bygging av skogsveger skal det tas nødvendige hensyn til naturmangfold, kulturminner og andre miljøverdier, i tråd med forskrift om planlegging og godkjenning av landbruksveger. Satsingen for et bedre skogsvegnett videreføres.

Skogbruksplanlegging med miljøregistre-ringer er det grunnleggende virkemiddelet for å sikre god oversikt over skogressursene og dermed et godt beslutningsgrunnlag for skogtiltak og verdiskaping. Samtidig er dette viktig for å sikre god nok kunnskap om hvor de viktige miljøverdiene er slik at de kan tas hensyn til, og for å kunne dokumentere skogbrukets miljøinnsats. Skogbruksplanleggingen er modernisert de siste årene, blant annet når det gjelder miljøregistre-ringsmetodikk i samsvar med inndelings- og beskrivelsessystemet fra Natur i Norge – Artsdatabanken og når det gjelder bedre overvåking av nøkkelbiotoper.

Tilskudd til miljøtiltak i skogbruket skal bidra til at miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivaretatt og videreutviklet. For eksempel kan midlene gå til langsiktig bevaring og skjøtsel av

nøkkelbiotoper, kompensasjon for økte driftsutgifter og fjerning av utenlandske treslag av hensyn til miljøverdier, samt skjøtselstiltak for å ivareta landskap, friluftsliv og kulturminner. Tiltakene skal gjennomføres i tråd med forskrift om næringsutvikling og miljøtiltak i skogbruket. Til tross for at det er informert bredt om ordningen, har det vært lavere etterspørsel enn den avsatte rammen de siste årene.

Kompetansehevende tiltak er sentralt for gjennomføringen av skogpolitikken. Skogkurs er en viktig aktør i denne sammenheng, og retter seg mot både offentlig og privat veiledningsapparat, skogeiere, skogsarbeidere og entreprenører over hele landet. Løpende kompetanseheving er en forutsetning for skogeiernes muligheter til selv å kunne legge til rette for økt verdiskaping med basis i eiendommens ressurser. Som en del av dette har Skogkurs også kurs om jakt, vilt, viltkjøtt og utmarksnæring.

Avtalepartene er enige om å øke avsetningen til skogbrukstiltak med 5 mill. kroner, til 275 mill. kroner for 2025, hvorav 3 mill. kroner øremerkes til tilskudd til miljøtiltak i skogbruket. Fordelingen mellom de ulike virkemidlene vil gjøres etter drøftinger mellom avtalepartene. Skogbrukets næringsorganisasjoner inviteres til å delta.

7.2.13 Bekjempelse av villsvin

Med bakgrunn i utbruddet av afrikansk svinepest i Sverige høsten 2023, har regjeringen fastsatt nytt mål om at villsvin skal utryddes i Norge. Mattilsynet og Miljødirektoratet har på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet supplert Handlingsplan mot villsvin 2020–2024 med forslag til forsterking av eksisterende og eventuelt nye tiltak og virkemidler som kan bygge opp under det nye målet. Tiltakene følges opp av direktoratene på sine respektive ansvarsområder.

Avtalepartene er enige om at det settes av 2,5 mill. kroner til økt bekjempelse av villsvin i 2025. Videreføring av Villsvinprosjektet for effektiv jakt og overvåking av utviklingen i bestandsstørrelse, spredning og arealbruk hos villsvin foreslås som prioriterte tiltak.

7.2.14 Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift

Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift forvaltes av Statsforvalteren i Trøndelag. Formålet med tilskudd til konfliktforebyggende

tiltak er å redusere konflikter mellom reindrift og jordbruk, i tillegg til konflikter mellom reindrift og andre berørte parter. Konfliktforebyggende tiltak er regulert i forskrift til reindriftsavtalen. I Reindriftsavtalen 2023/2024 ble det enighet om å åpne for søknader om tilskudd til vedlikehold av gjerder.

Avtalepartene er enige om at det settes av 1,5 mill. kroner til ordningen over jordbruksavtalen, en avsetning på samme nivå som over reindriftsavtalen. 0,1 mill. kroner av totalrammen settes av til administrasjon, fordelt likt på reindriftsavtalen og jordbruksavtalen.

7.3 Klima, natur og miljø

I Hurdalsplattformen er klima- og miljøsatsingen i landbruket formulert slik:

«Klimagassutsleppa frå landbruket skal redusert og opptaket av karbon aukast, samstundes som vi aukar sjølvforsyninga og tilpassar produksjonen til eit endra og vanskelegare klima. Ein variert bruksstruktur som er tilpassa Noreg sine naturressursar og geografi, gir dei beste moglegheitene til å produsere mat på ein berekraftig og klimavennleg måte. Det er òg viktig for å sikre god dyrevelferd, auka mattryggleik og betre beredskap.»

I regjeringens politiske plattform heter det også at regjeringen vil sørge for bedre bærekraft i landbruket gjennom økt bruk av utmarksbeite, setring, klimatilpassing og investering i jord.

Det er viktig for regjeringen å prioritere arbeidet med grønn omstilling og ivareta et bærekraftig landbruk. Dette gjelder både arbeid med miljørettede tiltak og reduksjon av klimagasser, herunder oppfølging av intensjonsavtalen om klima med jordbruket og biobasert sirkulærøkonomi. Jordbruksavtalen skal vris i en mer klima- og miljøvennlig retning. Klima-, natur- og miljøsatsingen over jordbruksavtalen skal bidra til å opprettholde kulturlandskapet og til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, herunder utslipp til luft og vann. Flere av miljøordningene bidrar også til bedre agronomi. Avtalepartene vektlegger følgende på klima-, natur- og miljøområdet i årets jordbruksavtale:

- Oppfølging av klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket med styrking av kunnskapsgrunnlaget om klimatiltak, tiltak som bidrar til reduserte utslipp, økte opptak og bedre klimatilpassing, herunder økt støtte til

- drenering, biogass og andre gjødseltiltak og hydrotekniske anlegg.
- Oppfølging av Helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden med styrking av tilskuddsmidler som skal stimulere til gjennomføring av avrenningsreducerende tiltak.
  - Oppfølging av regjeringens satsing på natur gjennom beiteordningene, setertilskudd og andre ordninger som bidrar til å opprettholde og bedre verdiene i jordbrukets kulturlandskap.
  - En betydelig satsing på frukt og grønt.

Regjeringen har også etablert og styrket Bionova og er et viktig verktøy både for oppfølging av

intensjonsavtalen om klima og for å utvikle den biobaserte sirkulærøkonomien. Konkretisering av årets prioriteringer blir omtalt under de ulike ordningene.

7.3.1 Samlet oversikt over klima-, natur- og miljøsatsing i jordbruksavtalen for 2025

Avtalepartene er enige å avsette 10 546,7 mill. kroner til ordninger med klima- natur- og/eller miljøeffekt i 2025, dette er 1 164,4 mill. kroner mer enn det som ble avsatt for 2024. Tabell 7.4 gir en oversikt over den samlede satsingen på klima-, natur- og miljøområdet i årets jordbruksavtale.

Tabell 7.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med klima-, natur- og/eller miljøeffekt, mill. kroner i 2025

Kap. 1150		2024	2025	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200	220	20
Post 50	Drenering av jordbruksjord ¹	88	148	60
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	32	1
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	40	40	0
Post 50	Klimasmart Landbruk	10	12	2
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	25	0
Post 50	Biogass	22	23	1
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	222	237	15
Post 50	MetanHUB	10	10	0
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14	15	1
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	18,0	22,2	4,2
Post 73.19	Prisnedskrivning økologisk korn mm.	57,0	58,3	1,3
Post 74.16	Beitetilskudd	1 886,9	2334,9	448,0
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 567,3	6072,1	504,8
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	1006,1	1106,1	100,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	163,0	169,2	6,2
Post 77.11	Støtte til avlsorg., klimakammer	2	2	0
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
	Sum virkemidler natur, miljø og klima	9 382,3	10 546,7	1 164,4

¹ 2024: I tillegg 54 mill. kroner fra ledige midler.

7.3.2 Overordnede rammebetingelser og prioriteringer på klima-, natur og miljøområdet

7.3.2.1 Rammebetingelser på klimaområdet

Norge har meldt inn et forsterket klimamål under Parisavtalen om å redusere klimagassutslippene med minst 55 pst. innen 2030, sammenlignet med nivået i 1990. Nytt klimamål er tatt inn i klima-loven for å få samsvar mellom det lovfestede klimamålet og målet som er innmeldt under Parisavtalen. Lovendringen ble vedtatt og trådte i kraft i desember 2023. Av Parisavtalen går det frem at vi må bedre evnen til å møte negative klimaendringer og kutte klimagassutslipp på en måte som ikke truer matproduksjonen. Mens både Norge og EU fortsatt hadde klimamål for 2030 om 40 pst. utslippsreduksjon, inngikk Norge en forpliktende klimaavtale med EU om å samarbeide om å oppfylle våre respektive klimamål for 2030, herunder innenfor ikke-kvotepiktig sektor, der jordbruket er plassert. Også EU forsterket sitt klimamål i 2021 og har vedtatt nytt klimaregelverk. Norge er i dialog med EU for å avklare vilkårene for norsk deltakelse i det oppdaterte EU-regelverket. For at regelverket skal gjelde for Norge, må Stortinget gi sitt samtykke.

Av regjeringens politiske plattform fremgår det at regjeringen ikke vil innføre avgift på klimagassutslipp som følger av biologiske prosesser. Videre vil regjeringen oppfylle staten og landbrukets avtale om kutt av klimagassutslipp i landbruket ved hjelp av nye verktøy. Det viktigste nye verktøyet er Bionova, en finansieringsmekanisme som blant annet skal støtte klimatiltak i landbruket.

Klimaplan for 2021–2030 (Meld. St. 13 (2020–2021)) er en plan for å oppfylle Norges forpliktelse for 2030 under Parisavtalen, i samarbeid med EU. Denne klimaplanen ble lagt fram av regjeringen Solberg og behandlet i Stortinget 8. april 2021, i samsvar med Innst. 325 S (2020–2021) til Meld. St. 13 (2020–2021). I klimaplanen slås det fast at intensjonsavtalen om klima mellom regjeringen og jordbruket fra 2019 ligger til grunn for det videre klimaarbeidet i landbruket, og at et bærekraftig og levende landbruk i hele landet er en viktig del av det grønne skiftet, og det grønne næringslivet som Norge skal ha i tiårene fremover. Videre fremgår det av Klimaplan 2021–2030 at norsk jordbruk skal produsere det forbrukerne etterspør på en klimasmart og bærekraftig måte. Jordbruket har selv levert en klimaplan. Landbrukets klimaplan, senest oppdatert i mars 2024,

synliggjør hvordan jordbruket følger opp intensjonsavtalen om klima. Utviklingen av virkemidler skal følges opp i de årlige jordbruksoppkjørene. I Stortingets behandling av Klimaplan 2021–2030 var det bred enighet om at intensjonsavtalen først og fremst skal innfris gjennom tiltak som forbedrer norsk matproduksjon, og at den viktigste oppgaven i klimasammenheng er å redusere utslippene uten at klimaomstillingen fører til karbonlekkasje. Det må derfor legges vekt på å redusere utslippene per produserte enhet. Å bedre kunnskapen og praksisen for opptaket av karbon i jord, jordhelse og bærekraftig bruk av jordbruksarealene, blir et viktig arbeid framover. Regjeringen skal legge frem en ny klimamelding for Stortinget våren 2025, som skal gjelde perioden fram mot 2035 på veien mot lavutslippssamfunnet i 2050. I 2020 sluttet Norge seg til «Fire promille-initiativet» om karbonlagring i jord, som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Klimaloven forplikter regjeringen til årlig å rapportere til Stortinget på klimamåloppnåelse. Regjeringens klimastatus og -plan, er regjeringens svar på denne forpliktelsen. Klimastatus og -plan viser hvordan regjeringen ligger an til å nå klimaforpliktelser og -mål, samt oppsummerer regjeringens klimapolitikk for måloppnåelse.

Klimaendringer kan gi nye muligheter for produksjon som bøndene vil utnytte, men endringene vil også medføre stor usikkerhet. Utvikling av tilpasset teknologi, forskningsbasert og praktisk agronomisk kunnskap, er en forutsetning for å lykkes under mer krevende værforhold. Det fremgår av regjeringsplattformen at regjeringen vil styrke klimaberedskapen. Varmere klima fører med seg et uforutsigbart værmønster der flom og skred, skogbranner, jorderosjon, steinsprang og tørke vil forekomme oftere. Samfunnssikkerheten utfordres og tilgangen på livsviktige naturressurser trues. Behovet for klimatilpassing er stort og økende. Regjeringen la frem Meld. St. 26 (2022–2023) *Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn* i juni 2023. Meldingen inneholder regjeringens plan for det nasjonale arbeidet med klimatilpassing for perioden 2024–2028. Som en oppfølging av meldingen skal det settes ned en bredt sammensatt arbeidsgruppe som skal gjennomgå klimatilpassing i landbruket. I jordbruket er det viktig med innsats som bidrar til å binde jordsmonnet, lagrer karbon, beskytter mot erosjon og som er viktig for overvannshåndtering og flomdemping. Regjeringen arbeider nå med en stortingsmelding om flom og skred.

7.3.2.2 *Rammebetingelser for arbeidet med å redusere avrenningen til vann*

I tråd med vannforskriften, som implementerer EUs vanddirektiv i norsk rett, fastsetter de regionale vannforvaltningsplanene miljømål for alt vann, både elver, innsjøer, kystvann og grunnvann. Oppdaterte vannforvaltningsplaner, med tilhørende tiltaksprogrammer, er vedtatt for årene 2022–2027. Planarbeidet viser at jordbruk fremdeles er en av hovedpåvirkerne på vannet i Norge, og en av hovedårsakene til at miljømålene ikke er nådd for mange av vannforekomstene. Det er behov for en forsterket innsats mot forurensning fra jordbruk i planperioden 2022–2027 for å oppnå målet om god tilstand i alle landbrukspåvirkede vannforekomster.

7.3.2.3 *Rammebetingelser for arbeidet med å ivareta verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø i jordbrukslandskapet*

Det er et viktig landbrukspolitisk mål å sikre bærekraftig ressursforvaltning med et sterkt vern av jordsmonnet, og bedre ivaretagelse av kulturlandskapet og naturmangfoldet. Stortinget vedtok ny jordvernstrategi 16. juni 2023, i forbindelse med behandlingen av jordbruksoppkjøret. I den nye jordvernstrategien er målet for omdisponering av dyrket mark skjerpet fra maksimalt 3 000 dekar (målet fra 2021) til maksimalt 2 000 dekar per år. Målet skal nås innen 2030. Landbruket har et ansvar for å følge opp disse målene gjennom god forvaltning og drift av sine arealer.

I desember 2022 ble partslandene til Konvensjonen om biologisk mangfold enige om et nytt globalt rammeverk for naturmangfold. Avtalen inneholder fire hovedmål som skal nås innen 2050 og 23 mål som skal nås innen 2030. Mange av målene har direkte relevans for landbruk, herunder mål om restaurering av forringet natur, opprettholdelse av genetisk mangfold, reduksjon av forurensning og matsvinn, og reduksjon i insentiver og subsidier som kan skade naturmangfold. I tillegg er det et spesifikt mål om bærekraftige primærnæringer. Alle målene er globale, og skal nås gjennom globale initiativ og nasjonale bidrag. Landene skal redegjøre for sine nasjonale bidrag gjennom oppdaterte nasjonale handlingsplaner og strategier. For å følge opp det globale rammeverket, vil regjeringen legge frem en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for naturmangfold. Denne skal være klar til det neste partsmøtet under Konvensjonen om biologisk mangfold høsten 2024.

I jordbrukslandskapet er det store verdier knyttet til naturmangfold og kulturmiljø. Jordbruket har et eget ansvar for å ta vare på dem, jf. nytt nasjonalt mål på kulturmiljøfeltet; «Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk». Landbruksarealene er viktige områder for utøvelse av friluftsliv, og det er derfor viktig å gi allmennheten mulighet for ferdsel i landskapet.

Regjeringen følger opp tiltaksplanen for bekjempelse av fremmede skadelige arter (2020–2025) og tiltaksplanen for pollinerende insekter (2021–2028). Det er også et tverrsektorielt samarbeid om tiltak for truet natur. Sektorvise tiltak for naturmangfold skal bidra til å nå det nasjonale målet om at ingen arter og naturtyper skal utrykkes, og at utviklingen til truet natur, nær truet natur og naturtyper skal bedres.

7.3.3 Intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket

I juni 2019 inngikk staten og organisasjonene i jordbruket en intensjonsavtale med mål om å redusere klimagassutslippene og øke opptak av karbon tilsvarende 5 mill. tonn CO₂-ekv. samlet for årene 2021–2030. Avtalen omfatter klimatiltak som kan tilskrives all jordbruksaktivitet innen sektorene jordbruk, transport, oppvarming og arealbrukssektoren (unntatt skog) i det offisielle utslippsregnskapet. Det er etablert en regnskapsgruppe, bestående av avtalepartene, som skal gjøre opp status for progresjon og utvikling i arbeidet med å følge opp avtalen. Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet utgjør sekretariatet for regnskapsgruppa. I mars 2024 leverte Regnskapsgruppen første hovedrapport for oppfølging av avtalen. I forbindelse med publiseringen ble det også lansert nettsider for regnskapsgruppa. Det vises til kap. 3.5.1. for rapportering fra regnskapsgruppa.

Regnskapsgruppen skal også bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget om klimagassutslipp og opptak fra jordbruket og effekt av tiltak, ved å initiere utviklingsprosjekter og følge med på relevant forskning som kan ligge til grunn for videreutvikling av nasjonal utslippsmetodikk.

Regnskapsgruppen la frem følgende problemstilling til avtalepartene:

«I løpet av arbeidet i Regnskapsgruppa har det kommet frem noen konsekvenser og uklarheter ved valg av referansenivå i skog- og arealbrukssektoren som ikke var kjent ved avtaleinngåelse. Kort sagt påvirker aktivitet fra før

avtaleperioden utslippene i avtaleperioden. Spesielt gjelder dette for overgang fra myr til dyrket mark. Til tross for nydyrkingsforbudet som kom i 2020, forventes utslippene fra dyrket mark å stige i løpet av avtaleperioden, blant annet fordi karbon fra tidligere tiders nydyrking fortsetter å frigjøres og gi utslipp i mange år. Målet i avtalen om å kutte utslippene med minst 5 mill. tonn over perioden ble satt ut fra det som den gang var kunnskap om reduksjonspotensialet. Fra statens side har det vært lagt til grunn at et kutt på 1 mill. tonn kan oppnås innen energibruks- og arealbrukssektorene, hvorav reduserte utslipp fra dyrket myr var forventet å stå for en stor del. Dersom utslipp som følge av tidligere aktivitet i skog- og arealbrukssektoren skulle vært lagt til, ville hverken reduksjon eller total stopp i nydyrkingsaktiviteten resulterte i reduserte utslipp. Samlet reduksjonspotensiale ville da vært tilsvarende lavere, og kutt mål på 5 mill. tonn langt mer krevende. Etter Regnskapsgruppens forståelse, var ikke dette intensjonen med avtalen.»

Avtalepartene er enige om at problemstillingen med referansenivå for avtalen skal avklares i et eget møte mellom partene i klimaavtalen i etterkant av jordbruksforhandlingene.

Avtalepartene slutter seg til innspillet fra regnskapsgruppen om at prioriterte utviklingsprosjekter i 2024 er å følge opp pågående prosjekt om enterisk metan fra ungdyr, og sette ut et større oppdrag for å vurdere kunnskapsbehov for å forbedre metodikken som brukes for å beregne utslipp av lystgass fra jordbruksjord.

Partene viser videre til regnskapsgruppens innspill om andre aktuelle utviklingsprosjekter som er aktuelle å følge opp:

- Undersøke hva som gjøres i andre land for å kunne dokumentere og rapportere effekt av metanhemmere. Dette må i tilfelle sees i sammenheng med arbeidet i arbeidsgruppa som vurderer reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen.
- Oppsummere ny forskning på utslipp fra sau.
- Vurdere bruk av data og metoder fra Landbrukets klimakalkulator i rapportering etter avtalen, og evt. i nasjonale beregninger.

Avtalepartene er enige om at det settes av 2,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2025 til prosjekter prioritert av regnskapsgruppen, også jf. problemstillinger og punkter omtalt over. Inntil 0,5 mill. kroner kan brukes til bistand fra SSB og

NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.

7.3.4 Innsats for reduserte metanutslipp og lystgassutslipp fra jordbruket

De dominerende utslippskildene fra jordbruket er utslipp av metan fra drøvtyggere og husdyrgjødsel, og utslipp av lystgass fra gjødsel og gjødslet mark. Det er viktig at det settes stort trykk på tiltak som kan bidra til å redusere utslippene fra jordbruket, samtidig som målene for landbrukspolitikken ligger til grunn. I tråd med målet i intensjonsavtalen for klima må det derfor tilstrebes en utvikling som bidrar til reduserte utslipp per produserte enhet og som ivaretar behovet for å redusere de samlede utslippene fra sektoren.

I jordbruksoppkjøret 2023 ble avtalepartene enige om en kraftfull satsing for å få fortgang i arbeidet med å redusere metanutslippene fra norsk jordbruk. Det ble bestemt å nedsette en partssammensatt arbeidsgruppe med formål å vurdere hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddene til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd til å også være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Arbeidsgruppa skal levere sin rapport innen 31. oktober 2024, men har levert en delrapport til årets forhandlinger. Følgende kan trekkes frem fra denne rapporten:

«Arbeidsgruppa har drøftet hva som kan være mulige tiltak for å redusere klimabelastningen fra det grovførbaserte husdyrholdet, og hva som kan være mulige insentiver knyttet til husdyrtilskuddet for å fremme tiltaket. Gruppa har sett på ulike former for insentivutforming, og diskutert bruken av aktivitetsbasert og resultatbasert innretning på klima- og miljøvirkemidler i jordbruket. Så langt i arbeidet har arbeidsgruppa begynt på vurderinger av tiltakene klimarådgivning, bedre grovførkvalitet og bruk av metanhemmere i fôret. Enkelte konsekvenser av mandatets avgrensning har blitt tydeligere i arbeidet som arbeidsgruppa har gjort så langt. For eksempel framgår det av mandatet at arbeidet gjelder insentiver knyttet til husdyrtilskuddet. Arbeidsgruppa forstår mandatet slik at dette avgrenser mot tiltak som gjelder gjødselhåndtering og tiltak på arealer, siden utredningen gjelder tilskudd for dyr (husdyrtilskuddet), ikke tilskudd for arealer. Samtidig er det slik at klimagassutslipp fra de grovførbaserte husdyrproduksjonene påvirkes

av en rekke faktorer og sammenhenger, og for å utnytte potensialet i å redusere klimabelastningen er det derfor nødvendig med tiltak i hele kjeden fra dyrking til føring og utnyttelse av gjødsla. At det ikke skal vurderes tiltak på arealer og gjødselhåndtering er derfor begrensende med tanke på å gjøre en helhetlig vurdering. Dersom det er ønskelig å utvide, må avtalepartene komme med en bestilling på det i årets jordbruksoppkjøret.»

Avtalepartene ble i forhandlingene enige om at det ikke skal gjøres endringer i mandatet for arbeidsgruppen.

Det pågår viktig utviklingsarbeid for å redusere metanutslippene fra husdyrproduksjonen. Bedre kvalitet på grovføret er ett tiltak som gir mindre metanproduksjon fra vomma på kua. Bedre grovfør kan også redusere behovet for kraftfôr. Prosjektet Grovfør 2020 viste at det er store variasjoner i grovførkvaliteten på relativt like gårder, hvilket tilsier at mange bønder har potensial for å bedre grovførkvaliteten. Dette arbeidet er videreført med prosjektet *Økt Norsk*.

Videre foregår det arbeid med avl på mer klimavennlige NRF-kuer i regi av GENO. GENO har ambisjoner om at første generasjons NRF kyr i produksjon som er valgt ut på grunnlag av metanutslipp kan skje i 2026–2027. Det vises til omtale i kap 7.2.6 om forskningsmidlene der det foreslås at avlsvikling for reduserte klimagassutslipp i husdyrproduksjonen skal prioriteres.

I jordbruksforhandlingene 2023 ble det også bestemt å sette av midler til prosjektet MetanHUB, som skal arbeide for å implementere bruk av metanhemmere i føret til norske drøvtyggere. Det vises til nærmere omtale av MetanHUB i kap. 7.3.10.4

7.3.5 Oppfølging av Helhetlig plan for Oslofjorden

«Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» ble lagt fram i mars 2021. Jordbruket og kommunale avløp tilfører en vesentlig andel nitrogen til Oslofjorden. Tilførselene fra jordbruket kommer fra arealer i nedbørsfeltene som drenerer til fjorden, og omfatter nesten hele Østlandet. Med bakgrunn i den alvorlige situasjonen for vannmiljøet i Oslofjorden, ble avtalepartene i 2022 og 2023 enige om at hhv. 70 og 80 mill. kroner av den økte bevilgningen til RMP skulle gå særskilt til vannmiljøtiltak i de tidligere Viken-fylkene, Innlandet og Vestfold-delen av Vestfold og Telemark. Avsetningen skal stimu-

lere til større oppslutning om vannmiljøtiltak i jordbruket og for å følge opp helhetlig tiltaksplan for Oslofjorden. Se kap. 3.5.2 der det tydelig fremgår at jordbrukets oppslutning om vannmiljøtiltak i Oslofjordområdet har økt betydelig de siste årene. For å redusere påvirkninger fra jordbruket brukes både lokale, regionale og nasjonale miljøkrav, tilskudd til frivillige tiltak og rådgivning. Regelverket omfatter blant annet hjemler for at kommunen og statsforvalterne kan stille strengere krav til miljøtiltak i særlig utsatte områder. Statsforvalteren i Oslo og Viken har fastsatt *Forskrift om regionale miljøkrav i jordbruket, Oslo og Viken*. Forskriften pålegger bl.a. alle foretak som drenerer til sårbare vassdrag i dette området å ha minst 60 pst. av jordbruksarealet i stubb eller gras om høsten, uavhengig av om det er flatt eller hellende terreng. Dette har medført at store deler av kornarealet omfattes av tiltak, som igjen utløser et stort behov for tilskuddsmidler fra Regionalt miljøprogram i dette området. Flere statsforvaltere, blant annet Statsforvalteren i Innlandet og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark er nå i gang med å vurdere og utforme regionale miljøforskrifter.

Jf. omtale i kapittel 3.5.1 om Teofil/Agritil, viser nye tilførselsberegninger høyere næringsstoffavrenning fra jordbruksareal enn tallmaterialet som tidligere er lagt til grunn. Tiltak som allerede er innført for å redusere avrenningen, og videre tiltak bl.a. i regionale miljøprogram, forskrifter om regionale miljøkrav og revidert gjødselregelverk, er derfor av desto større betydning. Den nye beregningsmetodikken fanger opp utslag av bl.a. erosjonsrisiko, vekstvalg og jordarbeiding. Foreslåtte registreringsplikter i forslag til ny gjødselbrukforskrift vil gi mulighet til å fange bedre opp forbedringer også innen gjødsling, jf. 7.3.6. Det vises også til arbeidet med Handlingsplan for bærekraftig bruk av nitrogen som vil være ferdigstilt til jordbruksforhandlingene 2025.

7.3.6 Oppfølging av revidert gjødselbrukforskrift

Forslaget til ny gjødselbrukforskrift som er sendt på høring, gir behov for relativt store omstillinger i jordbruket. For forslagene med størst betydning er det foreslått at strammere krav først treer i kraft etter en viss tid, slik at jordbruket får tid nok til å omstille seg. Likevel vil regelverket innebære en større innstramning allerede fra ikrafttredelse. Avtalepartene vil fremheve følgende tiltak som de mest sentrale for å avlaste foretakene for konsekvensene av strammere krav:

- Økt ramme over IBU-ordningen, og fjerning av prosentgrense og tak for investeringsstøtte til gjødsellager, for å dekke investeringsbehov knyttet til utvidet lagerkapasitet for husdyrgjødsel som en konsekvens av strammere spredefrister, og til montering av tak eller annet dekke på gjødsellager.
- Økt ramme over RMP for å dekke satsing på miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Miljøvennlige spredemetoder vil være et viktig bidrag i møte med strammere krav om når det er tillatt å spre, og i hvilke mengder.
- Videreføring og styrking av tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg, med en tydeliggjøring av formålsparagrafen i forskriften
- Systemutvikling som kan bidra til at gårdbrukere kan praktisere registreringsplikter og til at kommuner kan følge opp regelverket på en god måte, jf. omtale i kap. 7.17.6.

7.3.7 Arbeid med å redusere matsvinn

I desember 2023 la Landbruksdirektoratet frem statistikk over matsvinn i jordbrukssektoren for 2022, jf. omtale i kap. 3.5.2. Det er gjennomgående lavt matsvinn i jordbrukssektoren, særlig for produksjonene kjøtt, melk og egg, noe som blant annet skyldes en moderne jordbrukssektor med høy kvalitet i produksjonen og systematisk kvalitetsarbeid. Grøntsektoren har et samlet matsvinn på 10,6 pst. av total produsert mengde, og med store variasjoner mellom ulike produksjoner. For å redusere klimagassutslipp og følge opp FNs bærekraftsmål og bransjeavtalen om reduksjon av matsvinn og deres mål om å halvere matsvinnet innen 2030, er det nødvendig å jobbe med å redusere matsvinnet i jordbrukssektoren ytterligere. Avtalepartene var enige i jordbruksoppgjøret 2022 om å gi Landbruksdirektoratet et oppdrag om å utarbeide mer utfyllende kunnskapsgrunnlag om årsaker til matsvinn og foreslå tiltak for å redusere matsvinnet innen grøntsektorens primærledd. Landbruksdirektoratet identifiserte i rapporten *Matsvinn i grøntsektoren primærledd. Årsaker og tiltak* ulike årsaker til og tiltak for å redusere matsvinn i grøntsektorens primærledd, jf. omtale i kap. 3.5.2. Ved å etablere eller styrke virkemidler som bidrar til at produsentene oppnår bedre kvalitet og bevaring av kvalitet, vil matsvinnet kunne reduseres både i primærleddet og senere i verdikjeden. For å få full effekt av å sortere ut mindre i primærleddet, kreves det også tiltak rettet mot å endre de markedsmessige forutsetningene. Eksempler på tiltak som bidrar til god kvalitet og

dermed redusert matsvinn i primærleddet er god og jevn tilgang på vann gjennom vanning og grøfting, overgang til alternative metoder til bruk av plantevernmidler, mer presis tilførsel av næringsstoffer i avlingene for å redusere variasjon i størrelse og modningsgrad og modernisering av lager.

7.3.8 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram (NMP) skal bidra til å nå nasjonale mål, herunder mål om et bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser og ivareta internasjonale forpliktelser gjennom å målrette miljøarbeidet i jordbruket. NMP for perioden 2023–2026 gir enn samlet fremstilling av hvordan myndighetene legger til rette for jordbrukets oppnåelse av mål for miljø og klima. Dette inkluderer tilrettelegging på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Tiltakene i programmet bidrar til et åpent og variert jordbrukslandskap, til at et bredt utvalg av landskapstyper og særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes, samt til at jordbruksproduksjonen fører til minst mulig forurensing og tap av næringsstoffer til luft og vann. Ordningene som ligger i NMP forvaltes på ulike nivåer. Ordningene som forvaltes nasjonalt har generelle krav knyttet til seg, og skal bidra til å gi generelle miljøgoder som eksempelvis åpent kulturlandskap. Miljøkravene er innlemmet i Kvalitetssystemer i landbruket (KSL). Ordningene som forvaltes regionalt og lokalt skal ivareta utfordringer som krever større grad av målretting enn det som er mulig i de nasjonale tilskuddene.

Nasjonalt miljøprogram er inndelt i ni miljøfaglige tema der jordbruket har et sektoransvar. Disse er en videreføring fra tidligere nasjonale miljøprogram. For hvert tema er det utformet mål som viser til en ønsket tilstand eller utvikling.

7.3.8.1 Nasjonal tilskuddsordning for bevaringsverdige husdyrraser

Norge har gjennom Konvensjonen for biologisk mangfold forpliktet seg til en bærekraftig forvaltning, som inkluderer husdyrgenetiske ressurser. Å sikre de bevaringsverdige husdyrrasene bidrar til å økt beredskap ved å beholde valgmuligheter og livsgrunnlag for framtidens landbruk, og samtidig gjøre det mulig å benytte rasenes spesielle egenskaper i kommersiell sammenheng.

I Norge er 18 av de nasjonale småfe-, storfe- og hesterasene i landbruket regnet som bevaringsverdige, og definert som truet eller kritisk truet

Tabell 7.5 Tilskudd til bevaringsverdige raser, kroner per dyr. Post 74.14.

Dyreslag	Sats, kr. per dyr
Storfe (minst 7/8 av en av rasene dølafe, sidet trønder- og nordlandsfe, telemarkfe, vestlandsk fjordfe, vestlandsk raudkoll og østlandsk rødkoll)	4010
Sau (blåset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar)	310
Geit (kystgeit)	610
Hest (unghest under 3 år av nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest)	1 200

etter standarder fra FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO). Det genetiske materialet hos disse husdyrrasene vil kunne gå tapt dersom de ikke lenger benyttes i landbruksproduksjonen og inngår i videre avl.

Tilskuddsordningen er rettet mot besetninger som holder de husdyrrasene som regnes som truet eller kritisk truet. I år er det ikke lenger noen raser som vurderes som kritisk truet og det er en generell økning i antall av de aller fleste rasene. Tilskuddet til bevaringsverdige husdyrraser vurderes derfor å ha en god effekt.

Norsk genressurs-senter er faglig kompetansesenter for forvaltning av bevaringsverdige genetiske ressurser for mat og landbruk og yter faglig bistand til alle aktører i det nasjonale bevaringsarbeidet. Norsk genressurs-senter, rase- og avslag for den enkelte rasen og interesseorganisasjoner samarbeider om å gi avlsråd. Norsk genressurs-senter vedlikeholder også et kuregister over de bevaringsverdige rasene som kontrolleres maskinelt med kukontrollen og storfekjøttkontrollen og produserer årlige oppdaterte offentlig oversikt (Nøkkeltallrapporter) over alle de bevaringsverdige husdyrrasene i Norge.

Avtalepartene er enige om å øke satsen for bevaringsverdige storfe med 100 kroner og at satsene videreføres uendret for øvrige dyreslag. Se tabell 7.5 for satser per dyr. Det vises også til tilskuddet til hestesentrene, tilskudd til genressurstiltak og midler til NIBIOs forvaltningsstøtte over statsbudsjettet.

7.3.8.2 Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler

Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler gjelder i perioden 2021–2025. Handlingsplanen redegjør for status på området og fastsetter mål og tiltak for å redusere avhengighet av plantevernmidler, og for å redusere risiko for helse og miljø ved bruk av slike midler. Det er

flere utfordringer på plantevernmiddelområdet, blant annet gjenfinnes plantevernmidler i miljøet i uønskede konsentrasjoner.

Internasjonalt er det økt oppmerksomhet om behovet for å redusere bruk av kjemiske plantevernmidler og for å redusere risikoen for negative helse- og miljøeffekter ved bruk av plantevernmidler. Det er også en trend at kjemiske plantevernmidler enten ikke blir godkjent eller godkjent på nytt på grunn av helse- og /eller miljørisiko. Det er et mål om økt produksjon og selvforsyningsgrad av jordbruksvarer i Norge. Samtidig er det en utvikling i en retning av varmere og våtere klima, som kan gi utfordringer knyttet til plantevern. Referansegruppen for handlingsplanen viser til at det er behov for flere gode alternative strategier til kjemiske plantevernmidler. Dette vil også bidra til bedre forutsigbarhet for produsentene.

Referansegruppen viser til at det fortsatt er udekte behov på flere viktige områder i handlingsplanen som det bør arbeides videre med i 2025. Dette gjelder blant annet integrert plantevern og metoder for alternativer til kjemiske plantevernmidler, kartlegging av helseeffekter for brukere og andre som eksponeres under spredning av plantevernmidler og informasjons- og holdnings-skapende arbeid blant de som bruker plantevernmidler. Referansegruppen foreslår prioriteringer for utlysningen det enkelte år, for å sikre at mål og tiltak som er fastsatt for fem års perioden følges opp på en systematisk måte. Referansegruppen viser til økende nasjonal og internasjonal oppmerksomhet om bærekraftig bruk av plantevernmidler og tilråder i sitt innspill til avtalepartene at det settes av 16 mill. kroner til oppfølging av Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler for 2025. Midlene skal i hovedsak prioriteres til jordbruksformål.

Det vises til Meld. St. 11 (2023–2024) der regjeringen vil styrke innsatsen for å redusere avhengigheten av kjemiske plantevernmidler og redusere risiko for negative helse- og miljøeffek-

ter ved bruk av plantevernmidler. Avtalepartene er derfor enige om å øke avsetningen med 1 mill. kroner til 15 mill. kroner for 2025 til oppfølging av handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler.

7.3.8.3 Nasjonalt program for jordhelse

Jordas fysiske, kjemiske og biologiske egenskaper er forutsetningen for produksjon av mat og biomasse. God jordhelse og økt innhold av karbon i jord har positive effekter for blant annet matproduksjon, klimagassutslipp, biologisk mangfold og vannmiljø. Jord i god tilstand bidrar til 13 av 17 bærekraftsmål og er av stor betydning for jordbrukssystemets evne til å håndtere klimaendringene. Flere av punktene i Landbruksdirektoratets implementeringsplan for jordhelseprogrammet er nå igangsatt. Fra 2023 er jord og jordhelse innarbeidet som eget miljøtema i Nasjonalt miljøprogram og regionale miljøprogram med tilhørende nye jordhelsefremmende tiltak, og NIBIO har startet arbeidet med å etablere et overvåkingsprogram for jordbruksjord. I Meld. St. 26 (2022–2023) varslet regjeringen styrket oppmerksomhet i arealforvaltningen på natur- og landbruksområder som binder jordsmonnet, verner mot erosjon og er viktig for overvannshåndtering og flomdemping.

7.3.9 Regionale miljøprogram (RMP)

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket. Innværende programperiode er årene 2023 til 2026. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder: Redusere forurensning til vann og luft, ivareta kulturlandskap og kulturminner, legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet, ivareta biologisk mangfold, redusere utslipp til luft, bedre jordhelsen og redusere bruk av plantevernmidler. I de regionale miljøprogrammene skal miljøutfordringer i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse, skal det gjøres prioriteringer av tiltak for oppfølging av tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler.

Setertilskuddet har blitt en stadig viktigere ordning i RMP og for første gang siden 2005 er

det ikke registrert nedgang i antall setre i drift. Avtalepartene er enige om å justere fordelingsnøkkelen slik at den i større grad hensyntar antall setre i fylkene. Dette ligger til grunn for fordelingen i tabell 7.6. Med den totale økningen i bevilgning legges det opp til at statsforvalterne i større grad enn i dag kan prioritere både klima-, natur- og miljørettede ordninger.

Fuglen vipe er en kritisk truet art. Ved valg av hekkebiotop har vipa en forkjærlighet for åkrer og er særlig utsatt under jordarbeiding om våren. I Rogaland er bestandsnedgangen for vipe tydelig. Partene er enige om at det er behov for at det gjennom RMP i enda større grad legges til rette for en innsats for å bevare vipa. I dag gis det støtte til «vipestriper» gjennom RMP i Rogaland, der jordbruksforetak kan få regionalt miljøtilskudd for å jordarbeide en sone på dyrket mark rett ved eller inntil et innmarksbeite, som så ligger urørt gjennom hekketiden. Partene er enige om at det i tillegg kan tilrettelegges for tilskudd til såkalte «hotspot-arealer» i RMP, altså jordbruksarealer der det er flere vipereir. Dette tiltaket er først og fremst aktuelt i Rogaland, men også andre fylker kan tilrettelegge for et slikt tilskudd. På denne måten kan man skape et attraktivt sted for vipa å slå seg ned, samtidig som den får fred i et godt oppvekstområde. Tiltaket må legges inn som et nytt tiltak i instruksen for regionale miljøtilskudd, og statsforvalteren må selv sette nødvendige vilkår for tilskudd og sats. Dersom statsforvalteren mener det er mulig, kan tiltaket innføres fra vekstsesongen 2024. Økte utbetalinger til dette tiltaket dekkes innenfor den økte rammen til RMP.

Evaluering av regionalt miljøprogram

Regionalt miljøprogram (RMP) ble etablert i 2005. Formålet med tilskudd etter RMP er å bidra til å ivareta jordbruket sitt kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljøer og -minner, jord og jordhelse, tilgjengelighet i jordbrukslandskapet, samt å redusere bruk av plantevernmidler og utslipp til luft og avrenning til vann fra jordbruket. Hvert fylke har egne miljøprogram som skal gi en prioritering av innsatsen mot miljøutfordringene i fylket. RMP skal stimulere til en økt og mer målrettet miljøinnsats i jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger.

Tiltakene blir forvaltet av statsforvalterembetene gjennom regionale miljøtilskudd. Programmene skal bidra til gjennomføring av miljøtiltak i jordbruket som er tilpasset regionale ulikheter i driftsforhold og miljøutfordringer. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende

tilskudd rettet mot foretak. Regionalt miljøprogram ble sist evaluert i 2012 og da med hovedfokus på tiltakene innenfor tema vannmiljø. En evaluering av kulturlandskapstiltakene, med vekt på RMPs organisering, ble gjort etter første programperiode i 2008. Samme år gjennomførte Norsk senter for bygdeforskning (nå Ruralis) og Telemarksforskning en overordnet undersøkelse av RMP-forvaltningen. I 2022 ble det fastsatt ny fordelingsnøkkel for fordeling av den fylkesvise rammen til de regionale miljøtilskuddene basert på rapport fra en partssammensatt arbeidsgruppe.

Behovet for målrettet miljøinnsats i jordbruket har økt over flere år, og den økonomiske rammen har økt i takt med dette, til over 1 mrd. kroner i 2024. RMP er nå et av de viktigste virkemidlene i jordbrukets miljøarbeid. I takt med at klimautfordringene har fått økt betydning, ble utslipp til luft i 2018 innfaset som et miljøfaglig i område i RMP, og i 2021 ble jord og jordhelse innfaset som eget område. I 2019 ble intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket undertegnet, og virkemidler gjennom RMP er sentralt for oppfølging av avtalen.

Det er, siden ordningen ble etablert i 2005, gjort flere større og mindre endringer i RMP, men ordningen har aldri blitt evaluert i sin helhet.

Tidligere sto fylkene friere til å velge tiltak og sette vilkår. Den nasjonale instruksen setter rammen for de regionale miljøprogrammene og gjelder for perioden 2023–2026. Instruksen definerer 44 tiltak det kan gis tilskudd for og handlingsrommet for å gjøre regionale tilpasninger i enkelttiltak. Tiltakene er fordelt på ni miljøfaglige områder. Enkelttiltakene i RMP er innført med bakgrunn i forskningsbasert kunnskap om at tiltakene gir en positiv miljøeffekt, både ved å redusere forurensning og fremme miljøverdier, og bidrar til at landbrukssektoren når sine miljø- og klimamål. Målretting står sentralt for innrettingen av tiltakene.

En forutsetning for RMP er å få mest mulig miljøeffekt igjen for de midlene som settes av på ordningen. I mars 2024 la regjeringen frem Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*. Det fremgår av stortingsmeldingen at tiltak for å øke matproduksjonen må inkludere tiltak for klimatilpassing av produksjonen og ivaretagelse av miljøet. Videre fremgår det av meldingen at klima- og miljøhensyn er et sentralt premiss for utformingen av inntektspolitikken. Miljøvirkemidlene i jordbruket, og i særstilling RMP, spiller derfor en viktig rolle når hensyn til økt selvforsyning, matpro-

duksjon, inntekt og miljø skal veies mot hverandre. Det har videre vist seg over tid at det er krevende for fylker med store utfordringer og behov for innsats for å redusere avrenning til vann, og samtidig prioritere midler til å ivareta natur- og miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap.

Partene er derfor enige om at det er behov for en evaluering av RMP. Evalueringen må vurdere og komme med anbefalinger om følgende:

- Ordningens formåls effektivitet, både samlet for RMP og gjennom vurdering av hvert miljøtema og tiltakene innenfor miljøtemaene «avrenning til vann» og «utslipp til luft»
- Ordningens virkeområde
- Ordningens forvaltningsmodell (bruk av nasjonal instruks, regional tilskuddsutforming og involvering av det regionale partnerskapet mm.)
- Oppfølging av Meld. St. 11 om økt selvforsyning og inntektsopptrapping i jordbruket
- Fylkenes prioriteringer, herunder vurdering av fordeling av tilskudd for utslippsreduksjon og tilskudd for å ta vare på og ivareta natur- og miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap
- Drøfting av hvordan SMIL-ordningen vil påvirkes av anbefalte endringer i RMP

Pilotperioden for tilskudd til klimarådgeving over RMP ble evaluert til årets jordbruksforhandlinger. For å legge til rette for økt tiltaksgjennomføring er partene enige om at tilskudd til Klimarådgeving tas ut av RMP for rådgeving som gis fra 2025, tiltaket skal derfor ikke inngå i den helhetlige evalueringen.

Partene er enige om at det settes i gang en ekstern evaluering som lysnes ut som anbuds konkurransen for en prosjektperiode fra høsten 2024 til 2025/2026 og at 2 mill. kroner settes av til evalueringen over Post 21 i 2025. Evalueringen må baseres på et oppdatert kunnskapsgrunnlag, og se hen til aktuell politikk- og virkemiddelutvikling på jordbruks- og miljø- og klimaområdet, herunder arbeidet med en helhetlig handlingsplan for bærekraftig nitrogenforvaltning og ny gjødselbruksforskrift. Avtalepartene legger til grunn at den som får evalueringsoppdraget har god kjennskap til norsk landbruk, herunder miljøtiltak og moderne agronomiske løsninger. Det settes ned en referansegruppe, bestående av avtalepartene, som følger arbeidet. Landbruksdirektoratet lyser ut og følger opp evalueringen, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren.

På bakgrunn av evalueringen skal Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet og

Riksantikvaren, legge fram forslag til eventuelle endringer i organisering og faglige rammer for regionalt miljøprogram for avtalepartene til jordbruksforhandlingene 2026. Det skal også gis en midtveisrapportering til jordbruksoppkjøret 2025.

Til jordbruksoppkjøret 2025 skal Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren, legge fram en vurdering av prinsipper og utfordringer ved å gi RMP-tilskudd til dekning av kostnader, som følger av lovpålagte tiltak (som f.eks. regionale miljøkrav) til drøfting av avtalepartene.

Videre er partene enige om at Landbruksdirektoratet forvalter tilskudd til klimarådgiving fra 2025. Partene er videre enige om at det er behov for kvalitetsutvikling på rådgivingen, jf. evalueringsrapporten. Landbruksdirektoratet må utarbeide forskrift og legge til rette for denne oppgaven.

Inneværende programperiode for RMP varer fra 2023 til 2026. Partene er derfor enige om å forlenge eksisterende RMP-periode med ett år, til og med 2027, som følge av evalueringen.

Bevilgning til regionale miljøprogram

Rammen for RMP økes med 100 mill. kroner for 2025, jf. tabell 7.6. Partene er enige om at det er viktig å følge opp satsingen knyttet til regionale

miljøprogram og særskilt Helhetlig plan for Oslofjorden og miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel som følge av revidert gjødselbruksforskrift som nå er på høring. I tillegg er fordelingsnøkkelen justert for å i større grad ta hensyn til setring. Av den totale økningen på 100 mill. kroner er 20 mill. kroner øremerket vannmiljøtiltak i fylker med jordbruksareal som drenerer til Oslofjorden. Midlene er fordelt på en måte som bidrar til å utjevne forskjeller mellom fylkene.

Den totale økningen skal legge til rette for at fylkene i enda større grad kan målrette sin miljøinnsats innenfor det som er utfordringer i sitt område. Det er statsforvalterne sitt ansvar å gjøre en forsvarlig og best mulig prognosering som tar høyde for økt oppslutning som følge av økt ramme eller innføring av krav.

Den totale avsetningen til regionale miljøprogram blir 1 106,1 mill. kroner for 2025.

7.3.10 Miljøvirkemidler over Landbrukets utviklingsfond (LUF)

7.3.10.1 Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Formålet med SMIL-ordningen er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tiltak

Tabell 7.6 Fordeling av midler til regionale miljøprogram for søknadsomgangen 2024 med utbetaling 2025¹. Mill. kroner.

Fylker	Mill. kroner 2024	Mill. kroner 2025 ²
Oslo og Viken	279,8	313,9
Innlandet	221,4	250,3
Vestfold og Telemark	85,6	93,4
Agder	21,9	23,0
Rogaland	79,4	83,8
Vestland	90,8	97,3
Møre og Romsdal	36,3	38,8
Trøndelag	127,1	139,4
Nordland	36,2	37,4
Troms og Finnmark	27,6	28,8
Sum	1 006,1	1 106,1

¹ Bevilgningen tildeles statsforvalterembetene som fordeler midler i tråd med sitt regionale miljøprogram.

² I fordelingen øremerket Oslofjorden er det tatt hensyn til at kun Vestfolddelen av Vestfold og Telemark har avrenning til Oslofjorden

i RMP og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, Kulturminnefondet, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensing under SMIL-ordningen kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. SMIL-ordningen forvaltes av kommunene og tilskudd gis som engangsstøtte til investeringer og utbedringer.

Ordningen støtter også viktige klimatilpassingstiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

Det er svært stor etterspørsel etter midler og kommunene må gjøre strenge prioriteringer mellom gode tiltak. Ordningen har god måloppnåelse når det gjelder å ta vare på miljø- og naturverdier. Avtalepartene er derfor enige om å øke avsetningen til SMIL-ordningen med 20 mill. kroner, slik at den totale avsetningen blir 220 mill. kroner i 2025. Det er enighet om at kommunene med arealer som drenerer til vassdrag som renner ut i Oslofjorden får en større del av økningen, slik at kommunen kan prioritere tilskudd til vannmiljøtiltak, bl.a. utbedring av hydrotekniske tiltak, etablering av vegetasjonssoner og fangdammer. Det er samtidig viktig at fordelingen til kommunene i tilstrekkelig grad hensyntar de ulike formålene med SMIL. Det vises også til at det er muligheter til å gi investeringsstøtte til seterdrift over ordningen og at kommunene i sine retningslinjer kan øke prosentsatsen for investeringsstøtte til seterdrift.

7.3.10.2 Tilskudd til drenering av jordbruksjord

Drenering er viktig for økt planteproduksjon gjennom bedre utnyttelse av de dyrkede arealene. Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir i all hovedsak lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå. Godt drenert jord kan også ha en positiv effekt både for målet om økt selvforsyning og for å redusere matsvinnet. I rapporten *Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet* (Dokument 3:4 (2023–2024)) konkluderer Riksrevisjonen med at det er kritikkverdigg at dreneringsaktiviteten er lavere enn behovet. Om lag 520 000 dekar jordbruksareal er drenert siden ordningen ble innført i 2013. Det er

kun arealer som er tidligere drenert som er berettiget tilskudd over ordningen.

Økte tilskuddssatser fra 1. juli 2023 førte til en betydelig økt aktivitet fra midten av 2023, det ble derfor besluttet av avtalepartene i februar 2024 å tilføre 35 mill. kroner fra overførte midler i LUF. Partene har i løpet av jordbruksforhandlingene mottatt justerte prognoser om tilsagnsbehov som følge av betydelig økt dreneringsaktivitet, og er derfor enige om at 54 mill. kroner settes av til drenering i 2024, utover det som tidligere er avsatt. For 2025 settes det av 148 mill. kroner til tilskudd til drenering av jordbruksjord.

Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Partene er derfor enige om at satsen skal ligge fast på eksisterende nivå. Det vises til at kommunene kan og bør omfordele ubrukte midler til drenering i løpet av året, slik at nye søknader kan innvilges. Partene legger til grunn at statsforvalterne holder god oversikt over dreneringsaktiviteten i kommunene.

Av hensyn til blant annet vannmiljøutfordringer, skal arealer med korn, grønnsaker og poteter fortsatt prioriteres ved fordeling av midler. Avtalepartene understreker at tilskuddet er ment å være et insitament for å igangsette drenering, men at hoveddelen av kostnadene må dekkes av tiltakshaver.

Partene er videre enige om at det settes av inntil 0,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2025 til å få bedre kunnskap om variasjon i dreneringskostnader og kartlegging av øvrige barrierer for økt drenering. Utredningen skal ferdigstilles til jordbruksforhandlingene 2025.

7.3.10.3 Klimasmart Landbruk

Landbrukets Klimaselskap ble etablert av næringen i 2016. I 2017 ble selskapet etablert som et samvirke bestående av faglagene i jordbruket, og 14 varemottakere og avlsorganisasjoner. I 2022 meldte Norsk Bonde- og Småbrukarlag seg ut av Landbrukets Klimaselskap. I dag er det Landbrukets Klimaselskap SA som er prosjekteier og som drifter klimakalkulatoren. Det er i perioden 2017 til 2024 stilt 68 mill. kroner på kapittel 1150 til disposisjon for Landbrukets Klimaselskap til utvikling av klimakalkulator for ulike jordbruksproduksjoner. Fra og med 2021 er det etablert tilskudd til klimarådgiving på gårdsnivå over Regionale miljøprogram.

Det ble satt en rekke vilkår for tildelingen av midler til Klimasmart Landbruk i jordbruksoppkjøret 2022, blant annet fikk Landbruks- og matdepartementet en observatørrolle i styret.

For 2024 er målet å utvikle operative kalkulatorer på geitemelk, kalkun og flere produksjoner innen grønt, frukt, bær og drivhus. Det er også et mål å få synliggjort flere tiltak i kalkulatoren, som biogass og biorest, fornybar energiproduksjon, biokull, fangvekster, gjødselhåndtering og en kobling mot Regionalt miljøprogram. Videre skal kalkulatoren for svin videreutvikles, det skal gjøres oppdatering av værdata og jordsmonnskartlegging. I desember 2022 begynte Tine å mobilisere sine kumelkprodusenter til å ta i bruk klimakalkulatoren, slik at de kunne få bærekraftstillegget for klimadokumentasjon og dyrevelferdsdokumentasjon. Per mars 2024 har mer enn 81 pst. av Tines melkeprodusenter gjort en klimaberegning.

Klimakalkulatoren har to viktige funksjoner: 1) Bonden selv får kunnskap om hva som bør gjøres for å redusere utslippene på egen gård, og 2) Kalkulatoren skal gi datafangst som kan bidra til et bedre nasjonalt klimagassregnskap.

Landbrukets Klimaselskap har en viktig oppgave i å utvikle faglig oppdaterte modeller som skal ligge til grunn for klimakalkulatorene, sørge for kontinuerlig oppdatering når det er nødvendig, samt å bidra til at selskapet har en tilfredsstillende økonomisk situasjon. Det er videre viktig at oppslutningen om kalkulatorene blir høy, så man får en tilstrekkelig datafangst.

Avtalepartene er enige om å øke avsetningen til Klimasmart Landbruk med 2 mill. kroner, slik at avsetningen blir 12 mill. kroner i 2025. Midlene skal gå til utvikling og nødvendig oppdatering av kalkulatorene, herunder også brukertesting og mobilisering. Midlene tildeles etter søknad til Landbruksdirektoratet. Det er avgjørende at de involverte aktørene bidrar til finansieringen av driften av selskapet.

7.3.10.4 MetanHUB

Avtalepartene ble i jordbruksforhandlingene 2023 enige om å støtte prosjektet MetanHUB med 10 mill. kroner for 2024. Det tas sikte på å støtte prosjektet i henhold til prosjektbeskrivelsen til og med 2027, men bevilgninger er avhengig av prioriteringer i de enkelte jordbruksoppgjør i perioden. Formålet med prosjektet er å bruke metanhemmere i fôr til drøvtyggere som bidrag til å oppfylle intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Det skal gjøres gjennom kunnskapsbygging, uttesting og en trinnvis implementering av metanhemmere for drøvtyggere under norske forhold.

Tine er prosjekteier for prosjektet. Det har også blitt etablert en forsknings-HUB med en prosjektgruppe bestående av NMBU, NIBIO, Nortura, Tyr, NSG, Geno og en referansegruppe som er bredt sammensatt av næringsaktører i landbruket. Det er etablert en styringsgruppe for prosjektet bestående av Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, LMD, KLD og Tine SA.

Ambisjonen for prosjektet er at alle drøvtyggere skal ha metanhemmere i fôret innen 2027. I det første prosjektåret, 2024, er melkekyr prioritert.

Avtalepartene forutsetter at prosjektet har en bred tilnærming for å finne bruksmåter som bygger opp under det norske husdyrholdet og ressursgrunnlaget basert på grovfôr og beite. Bruken må være forenlig med god dyrevelferd, mattrygghet og forbrukeraksept.

Avtalepartene er enige om at avsetningen for 2025 blir på samme nivå som i 2024, 10 mill. kroner. Det vises også til enigheten i jordbruksoppgjøret 2023 om at prosjektet inkluderer ulike dyregrupper som melkeku, ammeku, okser, kviger, melkegeit og sau. Prosjektet skal ha tett kontakt med Mattilsynet når det gjelder forsøk og sikker råstoffkvalitet, og være i tråd med regelverk, trygg mat og dyrevelferd. Prosjektet skal årlig rapportere på fremdrift, resultater og økonomistatus til avtalepartene. Avtalepartene er enige om at prosjektet skal ta høyde for at det kan utvikles andre nye lovende produkter i prosjektperioden.

7.3.10.5 Tilskudd til tiltak i beiteområder (organisert beitebruk)

Ordningen med tilskudd til tiltak i beiteområder stimulerer til effektivt samarbeid mellom dyreeiere og til realisering av nødvendig infrastruktur for næringsutvikling i husdyrproduksjoner basert på utmarksbeiteressursene. Utviklingen med færre sauebruk og utfordringer knyttet til rovvilt er viktige hensyn som denne ordningen skal ivareta. Det kan gis tilskudd til investeringer i fysiske anlegg i beiteområder, teknologi/elektronisk overvåkingsutstyr og til planleggings- og tilretteleggingsprosjekter.

Til bekjempelse av skrantesjuka (CWD) ble det øremerket 6,5 mill. kroner for 2024. Statsforvalteren i Oslo og Viken forvalter midlene i samarbeid med statsforvalterne i Vestfold og Telemark og i Vestland.

Avtalepartene er enige om at avsetningen til ordningen økes med 1 mill. kroner til 32 mill. kroner i 2025. Av disse øremerkes 6,5 mill. kroner til

CWD-tiltak i Nordfjella og på Hardangervidda. Det er videre enighet om at øremerking av 1 mill. kroner av avsetningen videreføres til Norsk Sau og Geit sitt arbeid med rådgivning av beitelag.

7.3.10.6 Klima- og miljøprogrammet – bærekraftig jordbruk gjennom god agronomi

Klima- og miljøprogrammet skal gjennom utredninger og informasjonstiltak bidra til å oppnå landbrukspolitikkenes målsettinger på klima- og miljøområdet. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk jordbruk og oppdatert rådgivning overfor næringsutøverne innen temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, jord, vannmiljø, naturmangfold og kulturlandskap, er sentrale elementer. Ny kunnskap som kommer fram gjennom prosjektene, skal raskt implementeres i praktisk jordbruk.

Avtalepartene er enige om at det fortsatt skal prioriteres prosjekter som bidrar til å styrke kunnskapsgrunnlaget knyttet til jordbrukets klimautfordringer. Det er også viktig med bedre kunnskapsgrunnlag knyttet til oppfølging av vannforskningen, bl.a. for bedre målretting av tiltaks gjennomføringen. Prosjekter som bidrar til bærekraft i grøntsektoren skal også prioriteres i henhold til jordbruksoppgjøret 2022, der det ble bestemt å avsette 8 mill. kroner over 3 år på Klima- og miljøprogrammet til dette, der 2025 er siste år. Økologiske prosjekter skal prioriteres jf. enighet om dette i jordbruksforhandlingene 2023. For 2025 er det enighet om at prosjekter som skal undersøke og tydeliggjøre økologisk jordbruk sin spydspissfunksjon prioriteres.

Videre er avtalepartene enig om følgende avsetninger i 2025:

- Avsetning på 2,5 mill. kroner til arbeid i regnskapsgruppen som skal følge opp klimaavtalen mellom staten og organisasjonene i jordbruket. Herunder 2 mill. kroner til utredningsarbeid og 0,5 mill. kroner til bistand fra SSB og NIBIO i arbeidet med rapportering og utviklingsprosjekter.
- Avsetning på inntil 0,5 mill. kroner til å få bedre kunnskap om variasjon i dreneringskostnader og kartlegging av øvrige barrierer for økt drenering. Utredningen skal ferdigstilles til jordbruksforhandlingene 2025.

Avtalepartene er enige om å holde bevilgningen til Klima- og miljøprogrammet uendret på 40 mill. kroner i 2024.

7.3.10.7 Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og Røros bergstad og Circumferensen, Verdensarvsatsingen Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen

Tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL) og verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros bergstad og Circumferensen er sektorovergripende satsinger som skal ivareta verdifulle jordbrukslandskap i Norge, hvor aktiv landbruksdrift er nødvendig for å ivareta kulturlandskapsverdiene i disse områdene. Siden 2020 har tilskuddet blitt forvaltet av kommunene.

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket består av 51 områder som er et representativt utvalg av verdifulle jordbrukslandskap over hele landet. Tilskuddet går til tiltak for å ta vare på variasjonen i jordbrukets kulturlandskap, med verdier knyttet til landskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer. UKL-ordningen bidrar til å ivareta flere viktige seterområder. I 2024 vil det bli arrangert en nasjonal 15-årsmarkering.

Avtalepartene er enige om å opprettholde bevilgningen til tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Vegaøyen, Vestnorsk fjordlandskap og Røros bergstad og Circumferensen i 2025 med 25,0 mill. kroner.

7.3.10.8 Biogass

Husdyrgjødsel er en ressurs som også kan brukes til produksjon av biogass. Når husdyrgjødsel blir brukt i produksjon av biogass reduseres lagringstiden til gjødselen, og dermed reduseres utslipp av metan og lystgass fra gjødsellager. Bruk av husdyrgjødsel til biogassproduksjon kan også bidra til bedre foredling og utnyttelse av fosfor og nitrogen og redusert behov for bruk av mineralgjødsel. Gjødselen kan leveres til kommersielle biogassanlegg eller behandles i småskala biogassanlegg på egen gård. Enova gir støtte til utvikling av industrielle anlegg og innovative teknologier med spredningspotensial. Gårdsanlegg kan motta støtte fra Bionova gjennom *Verdiskapningsprogrammet for fornybar energi og teknologi i landbruket*. Det pågår nå et arbeid med ny styringsavtale for Enova. Biogassproduksjonen i Norge har økt betydelig de siste årene, men kun 2 pst. av husdyrgjødsel ble levert til biogassanlegg i 2023. Dersom man oppnår at andelen øker til 25 pst. vil det utløse om lag 0,3 mill. tonn CO₂-ekv. i reduserte utslipp fra jordbruket. Biogassproduksjon på gårdsanlegg utgjør foreløpig en svært liten

Tabell 7.7 Satser for levering av husdyrgjødsel til produksjon av biogass, kroner per dyr.

	Dagens sats, kroner per dyr	Ny sats, kroner per dyr
Melkeku	2 770	3 040
Øvrig Storfe	950	1 000
Slaktegris	56	63

andel av den totale biogassproduksjonen. Biogass fra gårdsanlegg blir i dag hovedsakelig brukt til å produsere strøm/varme til eget forbruk og bio-resten blir utnyttet som gjødsel.

Avtalepartene er kjent med at det er en rekke biogassanlegg som skal ta imot husdyrgjødsel, som er under etablering. Forbedret teknologi og økte energipriser har ført til at markedssituasjonen for biogass er styrket. Dette innebærer også økt etterspørsel etter husdyrgjødsel som substrat til biogassproduksjonen. Forbedret markedssituasjon og økende prognosert søknadsomfang var årsaken til at avtalepartene i 2023 var enige om at ordningen skulle gjennomgås av Landbruksdirektoratet og Miljødirektoratet, jf. kap. 3.5.2. Av rapporten fremgår det at det er mange ulike rammebetingelser som påvirker lønnsomheten av å bruke husdyrgjødsel til biogassproduksjon. Rammebetingelser som priser på kraft, biogass og gjødsel virker sammen med virkemidler som tilskudd, avgifter og påbud. Utvikling i rammebetingelser påvirker forventet omfang av husdyrgjødsel til biogassanlegg, og dermed oppslutning om tilskuddsordningen.

I tråd med forskriften kan tilskudd utmåles på to måter, med utgangspunkt i mengde gjødsel vektet for tørrstoffinnhold («hovedregelen»), eller med fast sats per dyr («unntaksregelen»). Det har blitt påpekt at søknad om tilskudd etter hovedregelen i noen tilfeller resulterer i høyere tilskudd for samme mengde gjødsel enn med søknad etter unntaksregelen. For å likestille tilskuddsutmålingen er det behov for noen mindre justeringer i satser per dyr, avgrenset til storfe og svin som utgjør hoveddelen av leverte gjødselmengder.

Avtalepartene er enige om at det er viktig at tilskuddsordningen rigges bedre for fremtiden og at den oppfattes som forutsigbar for både biogassbransjen og husdyrprodusenter som ønsker å levere husdyrgjødsel til biogassanlegg. Partene er derfor enige om at det gjøres endringer i tilskuddsordningen:

- Systemet for prognosering videreutvikles for å sikre best mulig anslag for framtidige leveran-

ser og kostnadsoverslag for tilskuddsutbetaling

- Formålsparagrafen til ordningen endres til følgende formulering: *Formålet med ordningen er å redusere utslipp av klimagasser fra husdyrgjødsel, gjennom å støtte jordbruksforetak som leverer husdyrgjødsel til biogassanlegg.*
- Statsforvalteren blir førsteinstans for saksbehandling knyttet til ordningen fra søknadsomgangen februar 2026.
- Landbruksdirektoratet utvikler bedre veiledning for tilskuddsmåling
- For storfe og slaktegris justeres sats per dyr som følger av tabell 7.7

Avtalepartene er enige om at avsetningen til ordningen økes med 1 mill. kroner til 23 mill. kroner for 2025. Dette er i tråd med prognosert behov. Partene vil understreke at ordningen er å betrakte som en permanent ordning.

7.4 Økologisk jordbruk

Arbeidet med utvikling av økologisk jordbruksproduksjon bygger på Nasjonal strategi for økologisk jordbruk fra 2018. Strategien har tre innsatsområder: Kunnskap og kompetanse, legge til rette for økologisk produksjon og utvikling av en effektiv verdikjede. Nasjonal strategi for økologisk jordbruk ble evaluert av Oxford Research i 2023. Landbruks- og matdepartementet skal revidere strategien i løpet av 2024, også jf. Innst. 258 S (2023–2024). Revidert strategi skal etter planen gjelde fra 2025.

Økologisk matproduksjon utgjør en del av matmangfoldet, og en spydspiss for utvikling av bærekraftige produksjonsløsninger. I Meld. St. 11 (2023–2024) understrekes det at et viktig element i strategien for økt selvforsyning er å arbeide med markedsretting mot forbrukere som etterspør mat i ulike kategorier og pris-klasser, herunder økologisk mat. Store deler av forbruket av økologisk mat er per i dag dekket av

import, også varer det er mulig å produsere i Norge.

Viktige virkemidler for å bidrag til utvikling av økologisk jordbruk ligger innenfor jordbruksavtalen. Det er fortsatt en utfordring å etablere effektive verdikjeder for sentrale økologiske produksjoner, herunder økologisk korn og melk. Avtalepartene vektlegger i avtalen å bidra til å løse utfordringer i disse verdikjedene.

Tilskudd til økologisk jordbruksproduksjon

I 2024 ble det innført pristilskudd til økologisk melk. Erfaringene så langt er at dette i begrenset grad har bidratt til å redusere råvarekostnaden for industrien. Det er likevel behov for en ytterligere styrking av pristilskuddet for å bidra til utviklingen av en mer effektiv verdikjede for økologisk melk. Avtalepartene er enige om å øke pristilskudd for økologisk melk med 10 øre til 0,50 kr/liter, tilsvarende en økning på 4,2 mill. kroner for 2025. Det legges til grunn at en vesentlig del av økningen bidrar til å redusere merkostnadene i verdikjeden etter bonde.

Norsk produksjon av økologisk korn

Det er behov for å øke den norske produksjonen av økologisk korn både til mat og fôr. På førsiden er dette viktig både for å øke norskandelen i økologisk kraftfôr (norskandelen er per i dag på om lag 30 pst.), og fordi innskjerpingen i EØS-regelverket for økologisk produksjon, som også gjelder i Norge, innebærer at man i økologisk husdyrproduksjon må bruke en bestemt andel egenprodusert fôr.⁴ Det er krevende å utvikle en effektiv verdikjede for økologisk korn, blant annet på grunn av mange mindre produsenter og store transportavstander. Det skal settes ned en partsammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere elementer i virkemidlene i korn og kraftforpolitikken, jf. kap. 7.5. Partene er enige om at også problemstillinger innenfor verdikjeden for økologisk korn tas med inn i dette arbeidet.

Avtalepartene er enige om å prioritere økologisk planteproduksjon gjennom å øke arealtilskuddet til økologisk frukt, bær og grønnsaker med 100 kroner per dekar, økologisk potet med 60 kroner per dekar, økologisk korn med 60 kroner

per dekar, og grovfôr med 5 kroner per dekar. Total økning i tilskudd til økologisk jordbruk inkludert prisnedskrivningstilskuddet på korn og pristilskudd melk er 11,7 mill. kroner.

Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Det er mulig å søke om støtte til utviklingsprosjekter innenfor økologisk jordbruk over tre ordninger: Utviklingstiltak innen økologisk landbruk, Nasjonale tilretteleggingsmidler (NT-midler) og Klima- og miljøprogrammet. Føringer for NT-midlene er omtalt i kap. 7.2.2. Innenfor Klima- og miljøprogrammet er partene enige om at man innenfor temaet økologisk jordbruk særlig prioriterer prosjekter som skal undersøke og tydeliggjøre økologisk jordbruk sin spyspissfunksjon jf. omtale i kap 7.3.10.6.

Ordningen Tilskudd til utviklingstiltak innen økologisk jordbruk skal gå til prosjekter rettet mot å løse utfordringer i verdikjeden for økologisk produksjon og forbruk.

Over ordningen Utviklingstiltak til økologisk jordbruk har Landbruksdirektoratet gjennomført to anbudsrunder på til sammen 7 mill. kroner. Tema for tilbudene var «Veiledningstilbud for økologisk mat og bærekraftige måltider i storholdning» og «Produktutvikling av økologisk mat og drikke fra norsk jordbruk», der Matvalget (Debio Info) vant det første og NOFIMA vant det andre. Anbudet ble lagt ut med en treårig horisont, noe som innebærer at 7 mill. kroner er bundet over posten i perioden 2023–2025.

Avtalepartene er enige om å videreføre bevilgningen på 15 mill. kroner for 2025. Prosjekt som kan bidra til økt etterspørsel av norsk økologisk frukt og grønt, eller til å løse flaskehalsen i verdikjeden for korn og kraftfôr, prioriteres.

Informasjon om økologisk mat

Stiftelsen Norsk Mat har ansvaret for å arbeide med forbrukerrettet informasjon om økologisk mat, og de er gitt et koordinerende ansvar for å systematisere og tilgjengeliggjøre fakta og dokumentasjon om økologisk mat. Norsk Mat har etablert et redaksjonsråd for informasjonsarbeidet, og det legges til grunn at dette bidrar til god dialog mellom relevante aktører på området. Omsetningsrådet oppfordres til fortsatt å delta i spleiselaget med avtalepartene om den forbrukerrettede informasjonsvirksomheten og bidra med støtte til dette arbeidet.

⁴ Svin og fjørfe skal ha minst 30 pst. egenprodusert fôr, mens drøvtyggere skal ha minst 70 pst. egenprodusert korn. Egenprodusert fôr defineres i denne sammenheng som fôr fra egen gård eller fra regionen, dvs. Norge eller våre nærmeste naboland).

7.5 Korn, kraftfôr og mel

Økt produksjon og forbruk av norsk korn er avgjørende for å lykkes med målet om økt norsk selvforsyning. Lønnsomhet i kornproduksjonen er avgjørende for å opprettholde arbeidsdelingen i jordbruket og gjennom det utnytte det totale produksjonspotensialet best mulig. Ambisjonen om å styrke lønnsomheten og stimulere til etterspurt kvalitet i kornproduksjonen gjenspeiles i denne jordbruksavtalen. Tiltakene i årets avtale må sees opp imot at målprisene for korn ble økt betydelig i jordbruksoppkjøret 2022 som en direkte konsekvens av den svært store kostnadsveksten, særlig knyttet til økte gjødselpriser. Gjødselprisene har nå falt betydelig tilbake og har gitt rom for bedre lønnsomhet i produksjonen.

Internasjonale priser på korn og kraftfôr-råvarer økte betydelig etter koronapandemien og etter Russlands angrep på Ukraina i februar 2022. Prisene nådde sitt toppunkt våren 2022, men var på et høyt nivå ved inngangen til 2023. Prisene hadde en fallende tendens gjennom 2023, og med betydelig mindre variasjon enn i 2022. Ifølge de siste prognosene forventes det at prisene vil stabilisere seg på et noe høyere nivå enn der de lå før prisøkningen startet i 2021.

Valutakursene påvirker hvordan internasjonale prisendringer slår inn på importprisene til Norge. Ved inngangen til 2023 var verdensmarkedsprisene så høye at det var null toll på alle relevante korn- og kraftfôrråvarer. I september 2023 fikk flere av karbohydratråvarene tollavgiftsats igjen. Alle protein- og fettråvarer ligger fortsatt på et så høyt prisnivå at de ikke har tollavgiftsats i april 2024.

Både avlingsmengde og kvalitet varierer betydelig mellom år, avhengig av vær og vekstforhold gjennom vekstsesongen. Etter 2018-sesongen med svært lave avlinger på grunn av tørke, fulgte 2019 og 2020 med relativt gode avlinger, mens avlingene i 2021 var moderate. I 2022 oppnådde man svært høye avlinger, med en salgsavling for korn, erter og oljefrø på 1 405 000 tonn. Norsk kornproduksjon ble i 2023 sterkt rammet av tørke og deretter mye regn. Dette medføre lave avlinger med til dels svært dårlig kvalitet. Mars-prognosen fra Felleskjøpet Agri viser en estimert salgsavling for korn, erter og oljefrø på 861 000 tonn, en nedgang på 31 pst. fra 2022.

Markedsregulator (Felleskjøpet Agri) har pekt på at det er markert for mer hvete til fôr og mat. Dersom hveten ikke holder matkvalitet og må klassifiseres som fôrhvete, er det gode anvendel-

sesmuligheter for fôrhvete som råvare i kraftfôret. Tilsvarende er det svært gode avsetningsmuligheter for proteinvekster som oljefrø, erter og åkerbønner. Det er uttrykt bekymring for at det over tid kan bli overskudd av bygg. Partene er enige om å innføre særskilt arealtilskudd som skal stimulere til økt produksjon av hvete og proteinvekster. Dette vil gi rom for å øke produksjonen av bygg og havre i mer marginale kornområder. Dette stimuleres også gjennom økte arealtilskudd.

Melindustriens forbruk av matkorn har gått ned over tid, og er nå om lag 15 pst. lavere enn for 20 år siden. Dette må sees i sammenheng med at norske bakevarer møter sterk konkurranse fra import av bearbejdede produkter som halvfabrikata, kjeks, ferdige deiger med videre. Om lag 30 pst. av alt forbruk av matkorn skjer gjennom RÅK-produkter. Andelen har økt fra 25 pst. i 2011. Ivaretagelse av konkurransekraften overfor import for norsk matkorn er avgjørende for å kunne øke selvforsyningsgraden.

Behov for en større gjennomgang av virkemidlene i kornsektoren

Korn har stor direkte effekt på selvforsyningsgraden som matkorn og en indirekte effekt på selvforsyningsgrad som dominerende råvare i kraftfôr. Korn er viktig i en beredskapssammenheng fordi kornet er lagringsstabil og energirikt, samt at fôrkorn potensielt kan benyttes til mat.

Kanaliseringspolitikken bidrar til at de områdene som har naturgitte forutsetninger for kornproduksjon, benyttes til korn og plantevekster til mat. Samtidig gir den mulighet for husdyrproduksjon i grasområdene. Det er viktig for total produksjon, verdiskaping, selvforsyning og landbruk i hele landet.

Partene er enige om at det er nødvendig at det gjennomføres en større gjennomgang av virkemidlene innenfor kornsektoren som en oppfølging av de store ambisjonene som ligger i Meld. St. 11 (2023–2024), jf. også flertallsmerknaden fra behandlingen av meldingen:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne, viser til at forholdet mellom kornpris, kraftfôrpris og grovfôr er et omdiskutert tema og mener det frem til neste års jordbruksoppkjøp bør vurderes om dagens innretning og nivå på prisnedskrivning av korn på en best mulig måte bidrar til matproduksjon

i hele landet og høyest mulig selvforsyning. Flertallet mener det bør stimuleres til økt bruk av grovfôr og beitebruk»

Partene er enige om at det etableres en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken. Arbeidsgruppen skal vurdere elementer i virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken med sikte på økt selvforsyning, beredskap og landbruk i hele landet gjennom økt produksjon og konkurransekraft. Økt norsk kornproduksjon er sentralt for å nå målene. Videre er det viktig å opprettholde konkurransekraft og selvforsyning for husdyrproduktene. Arbeidsgruppen skal særlig vurdere hvordan korn- og kraftfôrpolitikken skal og kan bidra til lønnsomhet og produksjonsinsentiver i kornproduksjonen, og samtidig opprettholde og øke markedet for norsk mat- og fôrkorn. Det er et mål at gjennomgangen kan bidra til en mer markedsrettet kornproduksjon og at kornproduksjonen i randsonene økes.

Som en del av gjennomgangen skal arbeidsgruppen vurdere virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken hver for seg og samlet, og foreslå eventuelle tilpasninger med sikte på å nå målene for landbrukspolitikken. Arbeidsgruppen skal spesielt vurdere:

- Prisnedskrivningstilskudd og matkornstilskudd på norsk korn opp mot alternativer som pristilskudd på korn og lavere kornpris
- Virkemidler for jevn tilgang av norsk mathvete over år
- Virkemidler for effektiv og rasjonell kornstrøm, herunder;
  - lager- og tørkekapasitet
  - markedssignaler og prising av korn mot produsent
- Virkemidler for økt produksjon i randsonene, herunder frakttilskudd og arealtilskudd
- Ordningen med beredskapslager såkorn
- Særlige utfordringer og løsninger for økologisk kornproduksjon

Det forutsettes at arbeidsgruppen etablerer god kontakt og involvering med relevante aktører i verdikjeden, herunder også Matkornpartnerskapet, samt at gruppen bruker relevant foreliggende kunnskapsgrunnlag for arbeidet. Arbeidsgruppen kan ved behov bestille utredninger på enkelte problemstillinger fra relevante fagmiljøer. Arbeidsgruppen skal avgi rapport til avtalepartene innen 3. mars 2025.

Det settes av inntil en million kroner over post 21 for å dekke kostnader ved utredninger.

7.5.1 Avvikling av midlertidig ordning for importert karbohydratråvare

Ordningene og virkemidlene som til sammen utgjør korn- og kraftfôrpolitikken er basert på at norske priser er betydelig høyere enn verdensmarkedspris. Ved jordbruksoppgjøret i 2022 var internasjonale kornpriser på nivå over norsk målpris og nedskrevet engrospris. Det var derfor behov for å gjøre tilpasninger i markedsordningen for korn.

Partene ble da enige om en løsning der prisnedskrivningstilskuddet for korn ble videreført og økt tilsvarende økning i prisen for fôrkorn, samt at prisnedskrivning også kunne benyttes for importert karbohydratråvare. Endringen skulle sikre at råvarekostnadene for karbohydratråvare til kraftfôr ikke skulle påvirkes for sterkt som følge av endrede målpriser på korn, eller ustabile priser på karbohydratråvarer internasjonalt. Endringene skulle heller ikke medføre at importert karbohydratråvare ble mer attraktiv som energiråvare i kraftfôr. I jordbruksoppgjøret 2023 ble det enighet om at den midlertidige ordningen ble videreført.

Løsningen har bidratt til en betydelig avlastning av kostnadene i norsk husdyrproduksjon de siste to årene. Ordningen har dermed også indirekte avlastet forbrukerne for at matprisene ikke økte mer enn de gjorde i perioden. Verdensmarkedsprisene for korn og andre kraftfôrråvarer har falt betydelig det siste året, og behovet for prisnedskrivning av importerte karbohydratråvarer er nå mindre enn for et år siden. Ordningen kan ha bidratt til noe endret råvaresammensetning i kraftfôret. Selv om det fortsatt er usikkerhet omkring råvareprisutviklingen internasjonalt og prisnedskrivningen av importerte karbohydrater fortsatt bidrar til lavere råvarekostnader for kraftfôr, er partene enige om at ordningen med prisnedskrivning av importert karbohydratråvare for kraftfôr avvikles.

7.5.2 Målpriser og prisnedskrivings- og matkornstilskudd

Det er markedsmessig rom for å dyrke mer matkorn, først og fremst hvete, i Norge. Økt matkornproduksjon er et av de mest effektive tiltakene for å øke norsk selvforsyning og beredskap. Det er videre viktig å legge til rette for å bli mest mulig selvforsynt med kraftfôrråvare gjennom økt produksjon av fôrkorn og proteinvekster. Partene er enige om at det er riktig å gi en stimulans til økt produksjon gjennom økte priser og er enige om å øke målprisen for mathvete med 20 øre per kg.

Tabell 7.8 Effekt på råvarepris kraftfôr

	1000 tonn	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Økt råvarekostnad norsk kraftfôr pga. økt kornpris	1 046,1	0,07	73,2
Økt prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr	1 046,1	-0,07	-73,2
Fjerning av prisnedskrivning importert råvare	370,0	1,08	399,6
Økt bevilgning frakt korn/kraftfôr			-12,5
Sum endret råvarekostnad kraftfôr	1 997,1	0,19	387,1

For øvrige kornslag er partene enige om at målprisene økes med 7 øre per kg, med unntak for rug som ikke endres. I vedlagte fordelingsskjema er målprisendringene regnet ut fra styringspris for bygg, havre og rug for inneværende sesong. Ny målpris tas inn i endelig jordbrukavtale.

Tabell 7.8 viser effekt på råvarepris for kraftfôr ved økt fôrkornpris og tilsvarende økt prisnedskrivningstilskudd på 7 øre. Sammen med fjerning av ordningen for prisnedskrivning av importert karbohydratråvare og økte frakttilskudd for korn/kraftfôr gir det forventet økning i råvarekostnaden for kraftfôr.

I Norge ligger prisene for mathvete relativt sett betydelig høyere enn prisene på fôrkorn, sammenlignet med hva som er tilfelle på det internasjonale markedet. Dette er nødvendig for at produsentene skal ta nødvendige kostnader og risiko for å satse på å oppnå mathvetekvalitet i et land med kortere og mer uforutsigbar vekstsesong enn lenger sør. Med en pris på europeisk hvete som er betydelig lavere enn for ett år siden og forslag om økt norsk hvetepriis, er partene enige om at det er riktig å øke matkornstilskuddet. Dette vil være et viktig bidrag for å styrke konkurransekraften og sikre avsetningen av norsk matkorn. Det bidrar dermed til styrket norsk selvforsyning. Tabell 7.9 viser effekten av at matkornprisen i snitt økes med 18 øre per kg, prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn økes med 7 øre per kg og

Tabell 7.9 Effekt på råvarekostnad matkorn

	Kroner per kg
Prisøkning matkorn	0,177
Økt prisnedskrivning	-0,070
Økt matkornstilskudd	-0,240
Redusert råvarekostnad matkorn	-0,133

at matkornstilskuddet økes med 24 øre til 47 øre per kg. I sum gir dette en prisreduksjon for norsk matkorn til videreføring på 13 øre per kg.

På grunn av at prisene på oljefrø internasjonalt våren 2022 lå langt over norsk nivå, ble det avtalt at målprisen på oljefrø ble midlertidig suspendert. Dette ble videreført i 2023. Sterk etterspørsel etter oljefrø som råvare til kraftfôr har, sammen med prisnedskrivningstilskuddet, bidratt til stabil og forutsigbar prising av oljefrø de siste to årene. Målprisen for oljefrø er fortsatt suspendert.

7.5.3 Arealtilskudd korn

Arealtilskuddene er viktig for lønnsomheten i kornproduksjon og bidrar til å jevne ut lønnsomhet mellom ulike deler av området der kornproduksjon er mulig. Partene er enige om at arealtilskuddene også kan benyttes til å stimulere til mer produksjon av hvete og proteinvekster. Ved å innføre ekstra arealtilskudd for hvete på 100 kroner per daa og 200 kroner for proteinvekster vil produksjon av disse vekstene bli relativt sett mer lønnsomme enn bygg som det er risiko for overskudd av. Ekstra arealtilskudd for proteinvekster vil også stimulere til vekstskifte. I tillegg økes arealtilskuddene i de sonene der det er mindre aktuelt å dyrke hvete og proteinvekster. Totaliteten blir en stimulans for høyere og mer markedsrettet kornproduksjon.

Partene er enige om å innføre en maksimalgrense for arealtilskudd korn ved 3 000 dekar per foretak.

7.5.4 Frakttilskudd til korn og kraftfôr

Frakttilskudd til korn og kraftfôr er viktige virkemidler for å bidra til å utjevne regionale prisforskjeller på kraftfôr. Tilskuddene bidrar dermed til målsettingen om landbruk i hele landet.

Partene er enige om at frakttilskuddsordningene må styrkes, og øker frakttilskuddene for

korn med 10,8 mill. kroner og fraktordningen for kraftfôr med 1,7 mill. kroner, til sammen 12,5 mill. kroner. Fraktordningene for korn og kraftfôr, herunder også eventuelle særskilte fraktordninger for økologisk korn, skal drøftes i den partsammensatte arbeidsgruppen som skal se på korn- og kraftfôrpolitikken.

7.5.5 Tilskudd til beredskapslager såkorn

Styrking av den nasjonale beredskapen, inkludert matberedskapen, er en hovedprioritet for regjeringen. Tilskudd til lagring av såkorn bevilges over tilskudd til frøavl. Partene er enige om å styrke ordningen med 2,5 mill. kroner. Ordningen vurderes av den partssammensatte arbeidsgruppen som skal se på korn- og kraftfôrpolitikken.

7.6 Frukt, bær, grønnsaker og poteter

I 2023 hadde sektoren en samlet produksjonsverdi på over 7,7 mrd. kroner. Markedet er i vekst og alle forbrukeranalyser tilsier vekst innenfor grøntområdet i mange år fremover. Grøntsektoren har imidlertid betydelig konkurranse fra import og norskandelen innenfor sektoren er i dag under 40 pst.

Produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og poteter er svært væravhengig, og kan variere mye mellom år. 2023 var et svært krevende år, med varmt og tørt vær tidlig på sommeren etterfulgt av ekstrem nedbør på sensommeren og høsten. Dette ga lavere høstet avling og dårligere lagringsevne for flere vekstkulturer, og har medført at butikker har gått tom for norsk vare tidligere enn normalt.

Innføringen av strømstøtte for jordbruksforetak, veksthus og vanningslag gjorde at næringen fikk stabile prisbetingelser på en viktig innsatsfaktor i produksjonen. Tall fra Landbruksdirektoratet viser at 271 veksthusforetak og 58 vanningslag fikk strømstøtte i 2023. Det finnes ikke tall for hvilken produksjon jordbruksforetakene som fikk strømstøtte hadde, men totalt 15 530 jordbruksforetak fikk utbetalt strømstøtte. Det er rimelig å anta at flere av disse var grøntprodusenter. Fra 1. januar 2024 endret regjeringen toll på hel issalat, knollselleri, rødbeter, kålrot og potet/potetflak/potetgranulat fra krone- til prosenttoll.

Oppfølgingen av Grøntutvalget og Meld. St. 11 (2023–2024)

Økt planteproduksjon er avgjørende for å øke selvforsyningsgraden. Fordi selvforsyningsgra-

den måles i energi, vil ikke økt produksjon av frukt, bær og grønnsaker gi store utslag på selvforsyningsgraden. Det er likevel svært ønskelig å øke norskandelen av disse produktene, både av hensyn til verdiskaping i næringen og av beredskapshensyn.

I jordbruksoppkjøret 2019 ble det satt ned et rådgivende utvalg bestående av aktører i verdikjeden, avtalepartene i jordbruket og virkemiddelapparatet. Grøntutvalgets rapport «*Grøntsektoren mot 2035 – sammen for økt konkurransekraft, økt etterspørsel og mer norsk*» fra 2020 har vært førende for prioriteringene av grøntsektoren i de påfølgende jordbruksoppkjørene. Arbeidet har også bidratt til at næringen selv har samlet seg om strategisk utviklingsarbeid for sektoren. Meld. St. 11 (2023–2024) som ble lagt frem for Stortinget i mars 2024, tydeliggjør behovet for fortsatt satsing på økt innovasjon og norskandel for grøntproduksjonene.

I de årlige jordbruksoppkjørene har planteproduksjon blitt fulgt opp gjennom økninger i tilskudd og økte målpriser. Siden 2020 er målprisen på frukt og grønt økt med 30 pst., målprisen på potet er økt med 32 pst. og pristilskuddene i grøntsektoren er økt med 117 pst. I tillegg kommer økninger på blant annet arealtilskudd og tilskudd til fellesanlegg frukt, samt prioritering av virkemidler til innovasjon og utvikling gjennom forskning og utviklingstiltak, investeringstilskudd, og tilskudd til produktutvikling og omsetning.

Samlet sett legges det til rette for en styrking av grøntproduksjonen i årets jordbruksoppkjøret. Målprisene for frukt og grønt økes med 3 pst. og på potet med 25 øre per kg. Pristilskudd grønt økes med 31,0 mill. kroner. Arealtilskuddene til frukt-, bær-, grønnsaks- og potetproduksjon økes med 16 mill. kroner. Tilskudd til fellesanlegg frukt økes med 4 mill. kroner. Videre er partene enige om å innføre et tilskudd til ny teknologi i landbruket over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling. I tillegg støttes prosjektet «Det store norske Grøntløftet» med 5 mill. kroner og OFG styrkes med ytterligere 2 mill. kroner for et forsterket arbeid med å øke forbruket av norsk frukt og grønt. Partene er også enige om å igangsette en utredning av potetmarkedet, samt et en utredning av ev. tilskudd til produsenteide pakkerier i grøntsektoren, jf. omtale i kap. 7.6.2. Avsetningen til avrensordningen for potet økes med 2 mill. kroner som skal benyttes til satsøkning på potet til stivelse og sprit. Øvre prisgrense for grøntprodukter videreføres på 20 pst. til og med 30. juni 2025. Partene er også enige om at asparges-

bønner skal endre tilskuddsklasse fra korn til grønnsak.

7.6.1 «Det store norske Grøntløftet» og Opplysningskontoret for frukt og grønt

Økt satsing på produksjon og forbruk av frukt og grønt er også et tiltak som bidrar til å styrke folkehelsen. Andelen av befolkningen som spiser de anbefalte «5 om dagen» har gått betraktelig ned, og er nå på 18,6 pst. For å få til et løft på området som både forener behovet for økt norskandel og bidrar til bedre folkehelse er det behov for å legge til rette for nye tiltak som treffer hele verdikjeden.

Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) har som formål å stimulere til økt forbruk av frukt, bær, grønnsaker og potet, og finansieres i hovedsak av midler over jordbruksavtalen i tillegg til støtte fra Helsedirektoratet til skolefruktprosjektet. OFG skal være en aktiv part i at nasjonale målsettinger for grøntsektoren og for helsesektoren nås. Norskpreferanse er førende for OFGs arbeid gjennom hele året ved å fremheve norske sesong- og lagringsprodukter. Partene er enige om å styrke OFG med 2 mill. kroner. Samlet bevilgning til OFG for 2025 blir da 29,92 mill. kroner.

Som en oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035» ble det i jordbruksavtalen 2020 satt av midler til gjennomføring av forprosjektet «Økt etterspørsel etter norsk grønt» i regi av Stiftelsen Norsk mat og OFG. Prosjektet er nå videreutviklet til «Det store norske Grøntløftet» med planlagt lansering i 2024. Formålet med prosjektet er å legge til rette for å øke etterspørselen etter norsk frukt, grønt, bær og poteter, slik at totalforbruket øker med 75 pst. og norskandelen med 50 pst. frem mot 2035. Økt etterspørsel vil gi både høyere norskandel og høyere selvforsyningsgrad, og bidra til bedre folkehelse. Det treårige prosjekt skal både jobbe med samfunnskommunikasjon og forbrukerkommunikasjon. Prosjektet skal gjennomføre felleskampanjer mot forbrukermarkedet for å inspirere og motivere forbrukere til å velge norske grøntprodukter. Aktørene i verdikjeden skal skrive under på felles samfunnsløfter og deretter følge opp med egne, individuelle løfter om hvordan de skal bidra med aktiviteter for å fremme salget av norsk frukt, grønt, bær og potet.

Avtalepartene er enige om at det avsettes 5 mill. kroner per år i tre år til prosjektet over Landbrukets utviklingsfond. Bevilgningen tildeles OFG, som driver prosjektet i samarbeid med Stiftelsen Norsk Mat. Partene forutsetter en betydelig andel medfinansiering av prosjektet fra

aktører i verdikjeden. Det skal rapporteres årlig til avtalepartene om fremdriften og måloppnåelsen i prosjektet.

7.6.2 Utredning av potetmarkedet

Landbruksdirektoratet skal foreta en samlet gjennomgang av markedene og ordningene for konsumpoteter, industripoteter og avrens. Formålet med utredningen er å gi et helhetlig bilde av disse verdikjedene, varestrømmene og virkemidlene som benyttes. Det er spesielt viktig å kartlegge om det er sammenheng mellom levert kvantum fra produsent, avregning og bruk av potetene. Landbruksdirektoratet bes òg vurdere produsentøkonomi, produsentvilkår og organisering av markedene, mulighetene for økt avsetning av norsk vare, konkurransekraft, miljø/matsvinn, konkurransehensyn og ev. andre relevante tema. Direktoratet kan også komme med forslag til endringer i virkemidlene. Disse skal ev. vurderes opp mot de landbrukspolitiske målsettingene.

Det skal oppnevnes en referansegruppe fra avtalepartene og sentrale aktører i verdikjeden. Utredningen skal avgis før 11. mars 2025.

7.6.3 Utredning av produsenteide pakkerier i grøntsektoren

Landbruksdirektoratet skal utrede et ev. tilskudd som støtter opp om produsenteide lagre, pakkerier og terminaler for grøntsektoren, herunder også bær, tilsvarende det tilskuddet som i dag gis til fellesanlegg frukt. Utredningen skal avgis før 15. februar 2025, slik at partene kan vurdere spørsmålet før jordbruksoppgjøret i 2025.

7.6.4 Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter

Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter med 20 pst. ble videreført for perioden 1. juli 2023–30. juni 2024 i fjorårets jordbruksoppgjør. Avtalepartene er enige om å videreføre den midlertidige hevingen av øvre grense for grøntprodukter for perioden 1. juli 2024–30. juni 2025.

7.7 Melk

Melkeproduksjon er en bærebjelke i det norske landbruket. Produksjonen foregår i hele landet, i alle landets fylker og de fleste kommuner, og står for en stor del av landbruket samlede sysselsetting og verdiskaping. For å bidra til produk-

sjon, inntektsutjevning og landbruk over hele landet, er flere av de viktige tilskuddsordningene differensiert geografisk, etter bruksstørrelse, eller begge deler. Differensieringen skal utjevne forskjeller i produksjonsbetingelser, og dermed også i inntektsmuligheter.

Økonomien i melkeproduksjonen var krevende i 2023, blant annet som følge av lavere produksjon og høye renter. I 2024 er det rom for produksjonsøkning, som sammen med reduserte kostnader og økte tilskudd bidrar til en bedring av økonomien i næringen.

Fortsatt står mange melkeprodusenter overfor store investeringer bla. knyttet til kravet om løsdrift som trer i kraft 1. januar 2024. Tall fra Kukontrollen viser at 46,3 pst. av besetningene fortsatt var i båsfjøs i 2023. I underkant av 72 pst. av kyrne var i løsdriftsfjøs, og i overkant av 72 pst. av melka leveres fra slike fjøs. Tallene viser at det i stor grad er de mindre besetningene som ikke har lagt om fra båsfjøs til løsdrift. I fjorårets jordbruksoppgjør ble IBU-midlene økt med 70 mill. kroner, til 1 220,5 mill. kroner, og føringen om at det i melkeproduksjon særlig er behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr ble videreført. Avtalepartene var enige om å øke avsetningen til IBU-ordningen, jf. omtale i kap. 7.2.1.

Avtalepartene var enige om at melkeproduksjon skulle prioriteres i årets avtale, slik at inntektsmulighetene i næringen styrkes i 2025. Dette gjøres blant annet gjennom økninger på eksisterende tilskuddsordninger og i målprisen på melk med 30 øre per liter fra 1. juli 2024. Distriktstilskudd melk gjøres om til et generelt pristilskudd, med distriktdifferensierte satser med en minstesats på 32 øre per liter i sone A. Endringen gjennomføres fra 1. juli 2024 og vil som helhet bli notifisert i gul boks. Sammen med økningen i målprisen på melk, økes dermed inntekten per liter melk med minimum 62 øre per liter. Videre ble partene enige om å styrke kulturlandskapstilskuddet, beitetilskuddene og velferdsordningene, noe som også kommer melkeprodusentene til gode. Alle endringer fremgår av fordelingsskjemaet i vedlegg 1.

7.7.1 Ny prismodell for melk

WTO-avtalen setter rammer for norsk jordbrukspolitikk, og det ble i forhandlingene lagt stor vekt på å finne løsninger i tråd med WTOs regelverk både med hensyn til samlet internstøtte og markedsprisstøtte (AMS).

I protokollen fra fjorårets jordbruksoppgjør ble behovet for å gjøre endringer i markedsordningene på grunn av begrenset handlingsrom for

videre målprisutvikling fra 2024 omtalt. Avtalepartene viser til rapporten fra den partssammensatte arbeidsgruppen som har vurdert mulige alternativer til målprismodellen for melk og korn. Partene er enige om at melk tas ut av målprismodellen fordi det kun er endringer i denne sektoren som vil gi en substansiell reduksjon på AMS. Partene er videre enige om at volummodellen er den prismodellen utenom målpris som best bidrar til forutsigbarhet i sektoren og gir mulighet for å gjennomføre en aktiv landbrukspolitikk som bygger opp om melkeproduksjonens viktige rolle for å nå landbrukspolitiske mål om matsikkerhet, verdiskaping og landbruk over hele landet. For å holde Norges AMS-forpliktelser må endringen gjennomføres i løpet av andre halvår 2024.

Partene legger vekt på viktigheten av prisutjevningsordningen og at ordningen ivaretar prisdifferensiering basert på anvendelse. Partene ser videre at det er mange forhold ved melkesektoren som gjør omleggingen krevende, og er opptatt av at ny prismodell for melk ikke skal svekke konkurransen på industriledet når summen av markedsregulators rettigheter og plikter sees i en sammenheng.

Omleggingen vil medføre behov for endringer av regelverk som ligger utenfor jordbruksavtalen. Dette gjelder blant annet forskrift om prisutjevningsordningen for melk, forskrift om administrative nedsettelse av tollavgiftssatser for landbruksvarer, og regelverk innenfor Omsetningsrådets virkeområde. Disse endringene krever nødvendig tid for prosess og høring, og partene tar sikte på at innføring av volummodellen for melk kan iverksettes 1. november 2024. Ved overgang fra målpris- til volummodell vil det være behov for å fravike de normale varslingstidene for varsling av planlagt gjennomsnittlig engrospris og prisløype fra 1. november 2024 og 1. januar 2025.

Partene legger til grunn at endringen i seg selv ikke skal føre til endrede priser til bonde, industri eller forbruker, men overgang til et mer markedsbasert prissystem vil gi noe større usikkerhet om prisutvikling og prisvariasjon enn målprismodellen har gitt.

Innføring av volummodellen for melk innebærer at Tine SA får ansvar for å sette en prisambisjon i form av en planlagt gjennomsnittlig engrospris. Partene legger til grunn at Tine SA, med grunnlag i informasjonsplikten, skal varsle planlagt gjennomsnittlig engrospris for neste halvår. Partene legger vekt på at kjøpere av rå melk på forsyningsplikten og andre aktører i verdikjeden skal ha nødvendig forutsigbarhet og peker på at det må være åpenhet om prinsippene

som skal legges til grunn for fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris. Partene legger til grunn at det ved fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris tas hensyn til norsk melks konkurransekraft, produksjonsvolum, produsentøkonomi og mål om landbruk i hele landet. Vurderingene som ble lagt til grunn for fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris legges fram etter at prisen er gjort kjent.

Det er videre enighet om at Landbruks- og matdepartementet skal fastsette øvre prisgrense. Innenfor rammen av øvre prisgrense skal Tine SA varsle prisløype for noteringspris for halvåret som fastsatt planlagt engrospris skal gjelde. Den varslede prisløypa skal være bindende oppover for det halvåret den er satt for. Partene legger videre til grunn at det kan gjennomføres reguleringslagring for å utjevne sesongvariasjoner begrenset til et maksimalt kvantum fastsatt av departementet.

Norsk Melkeråvare er en egen avdeling i Tine SA som har en viktig rolle i å forsyne alle aktørene med rå melk til like vilkår. For å sikre dokumentasjon, innsyn og likebehandling er det viktig at råvareomsetningen i Norsk Melkeråvare og annen virksomhet i Tine SA er adskilt. Norsk Melkeråvare har eget regnskap der transaksjoner mellom Tine SA og Norsk Melkeråvare dokumenteres særskilt. Landbruksdirektoratets kontrollfunksjon videreføres.

I målprismodellen prises melk fra geit og ku likt, og volummodellen for melk skal også gjelde geitemelk. Markedene for melk fra ku og geit vil kunne utvikle seg forskjellig. Partene er med bakgrunn i dette enige om at det i jordbruksoppkjøret i 2025 skal vurderes tilpasninger for geitemelk.

Regjeringen er opptatt av at overgangen fra målpris- til volummodell for melk skal gjennomføres på en måte som bidrar til tillit og forutsigbarhet. Omleggingen innebærer at hovedelementene i markedsordningen for melk, som importvernet, prisutjevningsordningen, kvoteordningen og markedsreguleringen i store trekk kan videreføres som i dag. Det igangsettes et arbeid med sikte på forbedringer av ulike elementer i markedsordningen.

Markedsreguleringen er viktig for å sikre stabilitet i markedet for melk, både for melkeprodusentene og videre i verdikjeden. For å sikre forutsigbarhet og tillit er det viktig at rammene rundt markedsreguleringen er tydelige. Lik informasjon og likebehandling med hensyn på tilgang av råvare og pris for kjøpere av rå melk er avgjørende. Når det gjelder markedsreguleringen ser departementet at det kan være aktuelt å vurdere tiltak for å bidra til at Tine som markedsregulator

kan ha nødvendig tillit gjennom tydeliggjøring av grensesnitt og forenklinger i selve markedsreguleringsystemet. Det vil også være relevant å vurdere om sesongsvingninger i større grad kan håndteres gjennom noe økt rom for prisvariasjon gjennom året, samt å vurdere hvordan det kan etableres et prissystem der prisen på fløte/melkefett i større grad tilpasses etterspørselen, og at prisen på fett i betaling til produsent og prisen på fløte levert på mottakspålegg i større grad samsvarer enn den gjør i dag.

Prisutjevningsordningen ivaretar prisdifferensiering basert på anvendelse og er viktig for den totale verdiskapingen i sektoren. Det legges opp til at Landbruksdirektoratet skal gå gjennom priselastisitetene for de ulike anvendelsesområdene for å gi et bedre grunnlag for forutsigbar fastsettelse av satser i prisutjevningsordningen, og om man fremover kan fastsette tilskudd og avgifter med lengre varslingstid enn i dag.

Det skal videre vurderes endringer i innfraktordningen for melk ved å regne de industrielle meierier som basismeieri. Departementet vil også vurdere behovet for større grad av involvering fra meierier med egne leverandører i fastsettelsen av melkekvoter enn i dag.

Endringer i de konkurransefremmende tiltakene i pristjevningsordningen for melk

I juli 2023 sendte LMD forslag til endringer i forskrift om prisutjevningsordningen for melk (PU) på høring. Forslaget innebar en videreføring av om lag 75 prosent av de 200 mill. kronene som årlig finansierer de konkurransefremmende tiltakene i ordningen. Konkret ble følgende endringer foreslått med ikrafttredelsestidspunkt 1. januar 2024:

- Satsen for differensierte avgifter og tilskudd økes fra 27 øre per liter til 30 øre per liter og det innføres et tak på ordningen på 90 mill. kroner.
- Det særskilte distribusjonstilskuddet avvikles.
- Spesiell kapitalgodtgjørelse videreføres, men den ekstra stimulansen på fem øre per liter blir fjernet.

Det generelle inntrykket fra høringen var at blant annet de uavhengige meieriene og tilknyttede aktører er negative til de foreslåtte endringene. Konkurransetilsynet og Forbrukerrådet har også innvendinger mot deler av forslaget. Flere av høringsinstansene ser behov for en helhetlig gjennomgang av PU, og knytter dette blant annet til arbeidet med utredning av markedsordningen for melk. Noen av høringsinstansene, herunder Tine SA og Norges Bondelag, mener de konkur-

ransefremmende tiltakene bør fases ut av PU eller avvikles i sin helhet, men støtter subsidiært departementets forslag. Flere høringsinstanser var også kritiske til prosessen forut for høringen.

Etter en vurdering av høringsinnspillene har regjeringen besluttet å gjennomføre endringene som foreslått, men med utsatt ikrafttredelsestidspunkt til 1. juli 2024 av hensyn til de berørte aktørenes mulighet til å tilpasse seg endringene.

7.7.2 Kvoteordningen for melk

Formålet med kvoteordningen for melk er å tilpasse melkeproduksjonen til avsetningsmulighetene i markedet innenfor de målsetninger Stortinget har fastsatt, herunder distriktsprofil og variert bruksstruktur.

I fjorårets jordbruksoppgjør ble det enighet om å senke produksjonstaket for melk fra 900 000 liter til hhv. 700 000 liter for kumelk og 350 000 liter for geitemelk, med videreføring av historiske leveringsrettigheter for foretak med høyere produksjonsrett. I tillegg ble partene enige om mulighet for 100 pst. privat omsetning av kvote i omsetningsrundene i 2023 og 2024. Sammen med endringen som ble varslet i gevinstbeskatningen ved realisasjon av melkekvote, var partene enige om at dette ville bidra til å oppfylle målsetningen om å øke andelen eid kvote. For å gi næringen forutsigbarhet mente partene derfor at regelverket for kvoteordningen burde ligge fast. Avtalepartene la dette til grunn og er derfor enige om at det ikke gjøres større endringer i kvoteordningen i årets jordbruksoppgjør.

7.7.2.1 Gjeninnføring av fordelingsnøkkel på salg av kvote

I jordbruksoppgjøret 2023 ble det innført mulighet for at hele kvotemengden kunne selges privat. Frem til dette var det et krav om at minimum 40 pst. av kvotemengden måtte selges til staten, for å sikre omfordeling av kvote innenfor produksjonsregionen. I sluttprotokollen fra forhandlingene i 2023 heter det at «*Fra og med omsetningsrunden 2025 går man tilbake til dagens regelverk, der inntil 60 pst. av kvotemengden som ønskes solgt, kan selges privat*».

7.7.2.2 Inndragning av kvote solgt til staten

Grunnet fortsatt overproduksjon av geitemelk, ble partene enige om at geitekvote solgt gjennom den statlige ordningen i 2023 ikke skal

videreselges. Som fastsatt i jordbruksavtalen, finansieres inndragningen over omsetningsavgiften for melk.

7.7.2.3 Begrensning på mulighet for å kjøpe kvote over produksjonsgrensen

I sluttprotokollen fra fjorårets jordbruksoppgjør heter det at partene var «*enige om at Landbruksdirektoratet skal vurdere muligheten for å innføre en begrensning på muligheten for å kjøpe kvote over produksjonstaket. En slik endring vil evt. kunne gjelde fra omsetningsrunden 2024*».

I rapport nr. 15/2024 *Vurdering av begrensning på kjøp av kvote over produksjonstaket* skriver Landbruksdirektoratet at det er mulig å innføre en slik kjøpsbegrensning, gitt visse forutsetninger. Avtalepartene er enige om at en slik begrensning skal innføres fra og med omsetningsrunden i 2025.

7.7.3 Høring av satser i prisutjevningsordningen

Landbruksdirektoratet har sendt forslag til satser i prisutjevningsordningen for melk for kommende avtaleperiode på høring, jf. høringsbrev av 22. mars 2024. Satsene i prisutjevningsordningen fastsettes av Landbruksdirektoratet etter ordinære forvaltningsmessige prosedyrer, men avtalepartene i jordbruksoppgjøret kan gi føringer. Endringene i satsene innebærer at avgiftene i prisgruppe 2 reduseres med 19 øre per liter, mens tilskuddene i gruppe tre og fire økes med 11 øre per liter. For biproduktene reduseres tilskuddene for smørproduktene til dagligvaremarkedet med 40 øre og til industrimarkedet med 50 øre. Oppsummert innebærer Landbruksdirektoratets høringsforslag at prisgruppene får redusert avgiftene eller økt tilskuddene med i gjennomsnitt 11,6 øre per liter i kommende satsperiode. Til grunn for forslaget ligger en utilsiktet likviditetsoppbygging på grunn av at lav melketilgang har gitt lavt forbruk av tilskudd til prisgruppe 4. Forslaget legger også til grunn at de varslede endringene i de konkurransefremmende tiltakene gjennomføres fra 1. juli 2024. Endringene utgjør 3,2 øre per liter i felleskostnader for ordningen.

Partene understreker at innretning og virkemidler innenfor prisutjevningsordningen for melk, herunder de konkurransefremmende tiltakene, ikke er forhandlingstema i jordbruksforhandlingene.

7.8 Kjøtt og egg

Prognosene for markedsbalansen for kjøtt og egg i 2024 viser stor variasjon i markedssituasjonen for de ulike produksjonene. For storfe- og svinekjøtt var det store kvanta på reguleringslager ved inngangen til inneværende år. Særlig for storfe er løpende produksjon lavere enn forbruket, noe som bidrar til reduksjon av lagerholdet.

Inntektsnivået i 2024 trekkes ned av stort markedsoverskudd, og store reguleringslagre for storfe- og svinekjøtt, jf. omtalen av overproduksjon i kap. 6.1.8.

For lam er det om lag markedsbalanse, mens det for sau er prognosert med et overskudd på nær 1 000 tonn. For egg har det i de siste årene vært overskudd og stort behov for gjennomføring av regulerings tiltak med utkjøp av hele innsett og førtidsslakting finansiert med omsetningsavgift. I siste tertial 2023 og i 2024 er det imidlertid underdekning av norske egg og det er åpnet for import av skallegg og heleggmasse til redusert tollavgiftssats.

For å bidra til landbruk over hele landet med en differensiert bruksstruktur og tilpasset variasjon i klima og geografi, økes satsene for en rekke av tilskuddsordningene rettet mot norsk husdyrhold. I tillegg til virkemidlene som omtales nedenfor, vises det til satsøkningene for avløsertilskuddet og frakttilskuddene for hhv. egg og slaktedyr som også er viktige for jordbruksforetak med kjøtt- og eggproduksjon.

7.8.1 Tak på husdyrtilskudd

Som følge av de ekstraordinære kostnadsøkningene ble taket for husdyrtilskudd midlertidig fjernet i Jordbruksavtalen i 2022. Dette ble videreført i 2023. Store produsenter har i større grad mulighet for å hente en større del av inntektene i markedet og det derfor er naturlig å gjeninnføre tak for husdyrtilskudd. Før den midlertidige suspensjonen var det anslagsvis 70 produsenter som fikk avgrenset tilskudd som følge av tak. Partene er enige om at taket gjeninnføres på omtrent samme nivå, og med et tak for husdyrtilskuddet på 1,0 mill. kroner per foretak og år.

7.8.2 Ammeku – storfekjøtt

Markedsbalansen for storfekjøtt er avhengig av utviklingen i både melkeproduksjonen og drifts-omfanget i jordbruksforetakene med ammekuproduksjon. Om lag 70 pst. av storfekjøttet dekkes

gjennom storfeholdet i melkeproduksjon. Forbruket av rødt kjøtt prognoseres redusert med om lag 4 pst. fram mot 2028. Partene er enige om en heving av satser for kvalitetstilskudd storfekjøtt, distriktstilskudd storfe (sone 4 og 5), driftstilskudd til spesialisert kjøttfeproduksjon, tilskudd husdyr for ammekyr og gruppen andre storfe, beitetilskuddene, arealtilskudd grovfôr og kulturlandskapstilskuddet, jf. vedlegg 1.

Kvalitetstilskuddet for storfekjøtt gis med hhv. 5,50 kroner per kg for kvalitet O og 10,50 kroner per kg for kvalitet O+ og bedre, gitt at slaktet er innenfor fettgruppe 4- eller lavere. Det er større sannsynlighet for å oppnå høyeste tilskuddssats for tyngre slakt. Tilskuddsordningen har bidratt til en kvalitetsforbedring av norsk produsert storfekjøtt, men har også medført at slaktene i gjennomsnitt har blitt tyngre og fetere. Partene er derfor enige om at satsene for kvalitetstilskuddet bør endres slik at kvalitetene O og O+ får samme sats, 8,20 kroner per kg. Endringen gjennomføres med virkning fra 1. januar 2025, i samsvar med at tilskuddssatser endres med effekt per avtaleår. Satsen for de øvrige tilskuddsberettigede kvalitetene foreslås økt for 2025, jf. vedlegg 1.

7.8.3 Produksjon av sau/lam og ammegeit

Tilskudd for produksjon av sau/lam

Satsen heves med 130 kr per dyr i utmarksbeitetilskuddet og 30 kr per dyr i det generelle beitetilskuddet for å styrke økonomien i produksjonen. Videre gjennomføres det en økning av satsene for arealtilskudd grovfôr (sone 5 A – sone 7), kulturlandskapstilskuddet, grunntilskudd sau/lam, tilskudd husdyr for sau (de to laveste intervallene) samt en økning av satsene i distriktstilskuddet for sau i Nord-Norge (sone 4 og 5), jf. vedlegg 1.

Leveransene av lette lam pga. bør reduseres fordi kvaliteten på slaktene ikke er i samsvar med hva markedet ønsker. Grunntilskuddet gis ikke for lam med slaktevekt lavere enn 13 kg, og økningen av satsen for tilskuddet kan derfor bidra til å motvirke utviklingen med økte leveranser av lette lam. Partene er enige om at regelverket for kvalitetstilskudd for lammeslakt bør vurderes med tanke på å innføre en vektgrense også for denne ordningen, når data fra klassifisering med bruk av lengdemåling blir tilgjengelig.

For ull og skinn heves gjennomsnittssatsen for all tilskuddsberettiget ull med 3 kroner per kg og 4 kroner per skinn. Det legges til grunn at Landbruksdirektoratet ved differensieringen av gjennomsnittssatsen for all ull til satser for de ulike

kvalitetsklassene, prioriterer høy sats for de beste ullkvalitetene.

Tilskudd for produksjon med ammegeit / kjeslakt

Ammegeit for produksjon av kjøtt og ull er en liten, men voksende næring innenfor norsk husdyrhold. Satsene for tilskuddsordninger rettet mot produksjonen økes for grunntilskudd geit, distriktstilskudd geit (sone 4 og 5), tilskudd husdyr ammegeit, arealtilskudd grovfôr (sone 5A-7) og kulturlandskapstilskuddet. Kvalitetstilskuddet for kjeslakt gis for kje over 5 kg. Satsen for tilskuddet heves med 80 kroner per dyr. Satsøkningene for de øvrige tilskuddsordningene rettet mot ammegeitproduksjon framgår av vedlegg 1.

7.8.4 Kraftfôrbasert husdyrhold

Kostnadene til kraftfôr er den viktigste innsatsfaktoren i svine- og fjørfeholdet, og endringer i prisen på kraftfôr påvirker derfor de økonomiske rammevilkårene for disse produksjonene sterkt. Hevingen av satsene for husdyrtilskuddet for avlsgriser, slaktegriser og verpehøner bidrar til å kompensere for økningen i kraftfôrpris knyttet til avviklingen av det midlertidige prisnedskrivings-tilskuddet for importerte karbohydratråvarer til kraftfôr.

Markedsinntektene utgjør hoveddelen av inntektsgrunnlaget for det kraftfôrbaserte husdyrholdet; svin, fjørfekjøtt og egg. Det er derfor av stor betydning å ivareta balansen mellom produksjon og etterspørsel. Det vises i denne sammenheng til omtalen av overproduksjon i kap. 6.1.8.

I tillegg til satsene for husdyrtilskudd for gris, økes satsen for distriktstilskudd kjøtt for gris for Nord-Norge. Økningen av bevilgningene til frakttilskuddene for egg og slaktedyr bidrar til å styrke det kraftfôrbaserte husdyrholdet. Når det gjelder investeringsmidler til nye grisehus, vises det til kap. 3.3.2.1 og 7.2.1.

7.8.5 Birøkt

Norsk birøkt styrkes gjennom å øke husdyrtilskuddet med 200 kroner per bifolk. Videre videreføres bevilgningen på 1,5 mill. kroner over underpost 70.11 til Norges Birøkterlag for å finansiere opplysningsordningen for honning og andre bieprodukter.

7.8.6 Utredning av produksjonsregulering

Partene viser til Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) og flertallsmerknaden om behovet for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler, der et flertall i komiteen vil:

«...understreke viktigheten av at inntektsopp-
trappingen ikke fører til overproduksjon. Over-
produksjon vil gi økte kostnader og svekket
lønnsomhet for bonden, og kunne undergrave
målene om inntektsutjevning og selvforsyning.

Flertallet viser til behovet for å vurdere nye
produksjonsregulerende virkemidler, og
mener det skal gjennomføres en utredning av
nye virkemidler for produksjonsregulering for
ulike produksjoner innen 1. april 2025. Utred-
ningen skal skje i tett dialog med faglagene.»

Landbruks- og matdepartementet vil legge fram endelig mandat og oppnevne medlemmer til arbeidsgruppa. I tillegg til representanter for avtalepartene skal arbeidsgruppa ha medlemmer fra industriaktørene og konkurransemyndighetene.

7.8.7 Sone for distriktstilskudd kjøtt – Stjørdal kommune

Ved jordbruksoppgjøret i 2023 tok partene opp sonesettingen for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune. Partene viste til at de ved jordbruksforhandlingene i 2006 var enige om at det ikke lenger skulle foretas noen endring for sonegrensene for distriktstilskudd melk og kjøtt ut over noen mindre presiseringer av ordlyden i de daværende sonebeskrivelsene. Senere ble disse sonebeskrivelsene lagt inn i kart. I proposisjonen om jordbruksoppgjøret 2017 ble det fastsatt at kartet skal danne det juridiske grunnlaget for soneinndelingene for distriktstilskuddene for melk og kjøtt, med presisering av at sonegrensene etter dette skal ligge fast.

Ved jordbruksforhandlingene i fjor la partene til grunn at overnevnte føringer for sonegrensene skal videreføres, men ba Landbruksdirektoratet foreta en spesifikk evaluering av sonegrensene for distriktstilskudd i Stjørdal kommune. Ut fra en helhetsvurdering i denne enkeltsaken er partene enige om at Landbruksdirektoratet utarbeider forslag til endring i de gjeldende sonegrensene for distriktstilskudd kjøtt i Stjørdal kommune. Med grunnlag i forslaget fastsetter avtalepartene de endelige sonegrensene for tilskuddsordningen i

kommunen. Endringen skal tre i kraft fra 1. januar 2025. Justering av soneinndelingen skal kun foretas for Stjørdal kommune.

7.9 Dyrevelferd

Dyrevelferd står høyt på agendaen i media og i samfunnsdebatten. Befolkningen har blitt mer opptatt av måten maten produseres på, og særlig får dyrevelferd økt oppmerksomhet, også i debatter om klima, miljø og bærekraft. Næringen har etablert dyrevelferdsprogrammer for alle de store husdyrproduksjonene de siste årene. Disse er viktige forbedringsverktøy for dyrevelferdsarbeidet i norsk husdyrproduksjon. Målet med et dyrevelferdsprogram er å løfte hele produksjonen og alle besetninger, på tvers av regioner og bedrifter.

Mattilsynet er vårt viktigste verktøy for å overvåke dyrevelferd og for å utvikle regelverket, samt å drive god rådgiving og et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene. Regjeringen har derfor økt bevilgningen til Mattilsynet på dette området.

Regelverket for dyrevelferd er relativt strengt i Norge sammenlignet med mange andre land. Et viktig prinsipp i arbeidet med dyrevelferdsregelverket er at endringer i krav må ha faktisk betydning for dyrets velferd, samtidig som de må være praktisk og økonomisk gjennomførbare. Partenes ambisjon er at dyrevelferden skal utvikles videre og at norsk jordbruk skal være verdensledende på dyrevelferd. Dette ligger også til grunn for arbeidet med ny stortingsmelding om dyrevelferd, som skal fremmes i 2024.

7.10 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger i jordbruket gir bønder mulighet til å kunne ta ut ferie og fritid og økt trygghet ved sykdom mv. Ordningene er også av stor betydning for rekruttering av unge utøvere og bidrar til at eksisterende jordbrukere vil bli værende i næringa. Regjeringen har i sin politiske plattform fastsatt ambisiøse mål for utvikling av norsk landbruk, og utvikling av bedre velferdsordninger for norske bønder er et viktig punkt i plattformen. I plattformen er det vist til at det skal utarbeides en egen plan for forbedringen av velferdsordningene. Hvilke tiltak som skal gjøres for å utvikle ordningene skal være gjenstand for vurdering bl.a. under de årlige jordbruksforhandlingene. Ved jordbruksforhandlingene i 2022 og

2023 ble bevilgningene til velferdsordningene økt i betydelig grad. Som en oppfølging av regjeringens mål om å utvikle velferdsordningene, er det også ved årets forhandlinger lagt vekt på en videre forbedring av dem.

Avtalepartene viser til rapporten fra den partsammensatte arbeidsgruppa som ble nedsatt i jordbruksoppkjøret 2023. Partene prioriterer i år, som i de to foregående årene, å styrke velferdsordningene ved å heve satser og maksimalbeløp for avløserordningene og bevilgningen for landbruksvikarordningen, jf. vedlegg 1. Heving av satser og maksimalbeløp for avløsertilskuddene vil gi produsentene økt mulighet til å benytte avløsertjenester. Dette bidrar til økt økonomisk sikkerhet ved sykdom og skade, og gi bedre mulighet for å ta ut ferie og fritid gjennom året. Styrking av tilskuddsordningen til avløserlagenes landbruksvikarvirksomhet gir større sikkerhet for tilgang på arbeidshjelp for bøndene ved akutt sykdom og skade.

7.10.1 Rapport fra arbeidsgruppe med vurdering av velferdsordningene i jordbruket

I jordbruksoppkjøret i 2023 ble det enighet om at en del spørsmål knyttet til velferdsordningene over jordbruksavtalen skulle gjennomgås av en partssammensatt arbeidsgruppe. Mandatet omhandlet i hovedsak ordningene tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. og tilskudd til landbruksvikar, men også vurderinger av tilgang på avløsere generelt.

Arbeidsgruppa har vurdert formålsbestemmelserne til de to tilskuddene. For tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. har gruppa kartlagt og vurdert hhv. samordningen mellom tilskuddet og Nav sine ytelser og andre inntekter, avgrensinger i hvem som kan være avløser og tidsavgrensinger ved tilskuddet. Gruppa har videre vurdert vilkåret om at avløserlagene som deltar i landbruksvikarordningen skal ha «tilstrekkelig landbruksvikarberedskap tilgjengelig». I rapporten er det også gjort noen overordnede vurderinger av nivåene på tilskuddene.

7.10.2 Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid bidrar til finansiering av leid arbeidshjelp og bidrar på den måten til at husdyrprodusenter kan ta ferie og få ordnet fritid.

Partene prioriterer å øke avløsertilskuddene, og er enige om en heving av maksimalbeløp per

foretak og år fra 126 580 til 134 175 kroner (tilsvarende 6 pst.) og en økning av satsene på 6 pst., jf. vedlegg 1.

7.10.3 Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv.

Tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. bidrar til å dekke kostnader til avløsning ved sykdom, svangerskap eller andre liknende fravær fra den daglige driften. Tilskuddet utfyller ytelsene som næringsdrivende har gjennom Nav, og bidrar til trygghet for at man kan skaffe arbeidshjelp ved slike situasjoner. Jordbrukere kan få sykepenger fra Nav som andre selvstendig næringsdrivende.

Partene er enige om å øke satsene for tilskuddsordningen. Høyeste maksimale dagsats økes med 150 kroner fra 2 450 til 2 600 kroner. Det utgjør en økning på 6,1 pst. De andre maksimale dagsatsene økes med samme prosent.

Etter forskrift om tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. stanser tilskuddet ved egen sykdom når det er utbetalt tilskudd for en person i til sammen 365 dager i løpet av de tre siste årene. Partene er enige om å øke denne tidsbegrensningen til 425 dager (ett år og to måneder) ved å endre § 4 i forskriften. Endringen skal tre i kraft fra 1. januar 2025.

I jordbrukets krav ble det foreslått at dagens samordning av tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. med lønnsinntekter og ytelser for lønn, pensjoner, honorarer og godtgjøringer fjernes. I løpet av forhandlingene fikk partene informasjon som bidro til at partene kom frem til at det er behov for å vurdere juridiske sider og økonomiske konsekvenser nærmere. Partene mener blant annet at det er usikkert om, og i så fall hvordan, fjerning av samordning vil påvirke Navs vurdering av sykepengerechten.

Statens forhandlingsutvalg viste i sitt tilbud at forslaget fra jordbrukets forhandlingsutvalg om å fjerne samordningen med lønnsinntekter og ytelser for lønn mv. er et kostbart og lite målrettet forslag. Dagens velferdsordninger i jordbruket gir rettigheter til jordbrukere ved sykdom mv. som andre selvstendig næringsdrivende ikke har. Det innebærer blant annet at man ikke trenger sykepengegrunnlag gjennom positiv næringsinntekt for å få tilskudd, og man får tilskudd fra første sykedag.

Samordningsreglene hindrer at staten kompenserer flere ganger for samme forhold, som er et viktig prinsipp i det norske velferdssystemet. Videre vil en del foretak kunne komme bedre ut

økonomisk ved sykdom mv. enn ellers om man fjerner samordningen, og det kan gi uheldige insentiver. Det ble også vist til at jordbrukets forslag vil gi høyere samlet tilskudd/ytelse til bønder med lønnsinntekt enn bønder uten lønnsinntekt eller med ytelser fra næringsinntekt.

7.10.4 Tidligpensjonsordningen for jordbrukere

Formålet for tilskuddsordningen er å bidra til enklere generasjonsskifter for dem som har hatt hoveddelen av inntekten sin fra jordbruk/gartneri og skogbruk. Partene er enige om å videreføre satsene på hhv. 105 200 kroner for enbrukerpensjon, og 168 320 kroner for tobrukerpensjon.

7.10.5 Tilskudd til landbruksvikarordningen

Formålet med ordningen er å sikre at primærprodusentene over hele landet har tilgang på arbeidshjelp, når de trenger det ved akutt sykdom eller i andre krisesituasjoner. Det er et mål at ordningen samlet skal ha et omfang på 240 årsverk for å bidra til at alle produsenter skal kunne dekkes gjennom beredskapsordningen.

Partene er enige om å øke bevilgningen til tilskuddsordningen for landbruksvikarordningen med 5,8 mill. kroner, hvorav 1 mill. kroner til gjennomføring av avløserkurs, og 4,8 mill. kroner til å øke tilskuddssatsen per årsverk landbruksvikarvirksomhet fra 305 000 til 325 000 kroner, jf. vedlegg 1.

7.10.6 Tilskudd til sykepengeordningen

Sykepengeordningen er en kollektiv innbetaling over jordbruksavtalen til Nav for å finansiere det høyere nivået på sykepenger for bønder jamført med andre selvstendig næringsdrivende på hhv. 100 og 80 pst. av sykepengegrunnlaget. Partene er enige om å sette av 40,9 mill. kroner til ordningen i 2025, i tråd med forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet.

7.11 Andre politikkområder

7.11.1 Tilskudd ved produksjonssvikt

I 2023 var det en krevende vekstsesong i store deler av landet, med tørke, flom og nedbør, og ordningen med tilskudd ved produksjonssvikt ble satt på prøve. Regjeringen har lagt stor vekt på å avhjelpe en vanskelig situasjon for mange bønder, og regler og satser og tak på tilskudd ble i løpet av

sesongen endret ut over det som ble avtalt i jordbruksoppkjøret i 2023. Tilskuddet er en overslagsbevilgning med 102,4 mill. kroner i tildeling i 2023. Regnskap for 2023 ble 470 mill. kroner, og den nyeste forbruksprognosen tilsier 639 mill. kroner for 2024.

I jordbruksoppkjøret 2023 ble partene enige om å ta i bruk de nye satsene som var beregnet av Landbruksdirektoratet fra og med sesongen 2024. Satsene skulle beregnes med priser for 2022. Partene var enige om å øke takene for vekstgruppene grovfôr og korn og annet frø til modning til 900 000 kroner per vekstgruppe og takene for vekstgruppene frukt, bær, grønnsaker og poteter til 1 800 000 kroner per vekstgruppe.

Etter jordbruksoppkjøret i 2023, og som en oppfølging av tørke og flomsommeren 2023, ble satsene som skulle innføres fra 2024 innført fra og med vekstsesongen 2023, og taket på tilskudd per vekstgruppe ble midlertidig satt til 1 800 000 kroner for alle vekstgrupper.

Partene er enige om at ordningen med tilskudd til produksjonssvikt ikke er en erstatningsordning, men bidrar til betydelig risikoreduksjon. Det skal være en enkel og effektiv ordning både for myndigheter og produsenter som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap. For å redusere effekten på utbetalingen av flere dårlige sesonger, er partene enige om at reglene for beregning av gjennomsnittlig avling endres slik at søkeren kan de stryke to dårligste og det beste året av de siste syv årene i gjennomsnittsberegningen. Bevilgningen er derfor økt med 2 mill. kroner.

7.11.2 Tilskudd til dyreavl med mer

7.11.2.1 Tilskudd til avlsorganisasjoner

Tilskudd til dyreavl skal medvirke til avlsmessig framgang og populasjoner av friske, sunne husdyr tilpasset vårt miljø og klima. Ordningen skal også sikre genetisk variasjon i populasjonene og bygge på bærekraftige prinsipper basert på en tilstrekkelig stor og effektiv avlspopulasjon og inkludering av funksjonelle egenskaper i avlsmålet.

Følgende organisasjoner kan søke om støtte; Norsk Sau og Geit, Norges Birøkerlag, Norsk kjøttfeavlslag TYR, Norsk Fjørfeag, Landslaget for Telemarksfe og Avlslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe. Støtte til Norges Birøkerlag forutsetter at de også bidrar til driften av reinavlsområdet for den brune bia. Norsk Fjørfeag kan søke om støtte til påvirkning av avlsarbeid i regi

av internasjonale avlsselskaper. Norsk Sau og Geit kan søke om tilskudd til drift av mobilt klimakammer for måling av metan.

Landbruksdirektoratet fordeler midlene etter søknad fra de nevnte organisasjonene. Det innhentes uttalelse fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Partene er enige om at bevilgningen til ordningen videreføres.

7.11.2.2 Tilskudd til semin

Det er store fylkesvise forskjeller i kostnadene til semintjenester. For å styrke utjevningen av kostnadene til semin økes bevilgningen til ordningen med 5 mill. kroner. Tilskuddet fordeles av Landbruksdirektoratet med grunnlag i forskriften som regulerer tilskuddsordningen.

7.11.2.3 Tilskudd til veterinærreiser

Det gis tilskudd til veterinærreiser for å bidra til å utjevne forskjeller i husdyrproducentenes veterinærkostnader. Ordningen reguleres i forskrift om tilskudd til veterinærreiser.

Partene i jordbruksoppkjøret ba i fjor om at det ble utredet hvordan tilskudd til veterinærreiser kan bidra til bedre veterinærdekning, og om bidrag til veterinærdekning bør tydeliggjøres som et delformål for ordningen. Landbruksdirektoratet har utredet dette og konkludert blant annet med at formålet med reisetilskuddet bør beholdes uendret, «nærmeste veterinær»-regelen kan fjernes og at økte satser kan bidra til bedre veterinærdekning. Det er rimelig å ta utgangspunkt i omtrent lik timesats for alle typer reiser innenfor ordinær arbeidstid uavhengig av fremkomstmiddel.

Partene er enige om følgende endringer:

- båtsatsen for privat skyssbåt økes fra 59 til 107 kroner per km.
- tilskuddstaket ved bruk av kommersiell transporttjeneste økes fra 110 til 230 kroner per km.
- tilskuddstaket for fakturerte oppstarts- og ventetidskostnader per reise ved bruk av kommersiell transporttjeneste økes fra 2 000 til 4 000 kroner.
- satsen for reise- og ventetidstilskudd per time ved bruk av kommersiell transporttjeneste økes fra 450 til 750 kroner.
- ordinær sats økes fra 19,37 til 20,15 kroner per kjørte kilometer med egen bil
- det fastsettes 25 pst. høyere satser for reiser utført under vakt.

- bestemmelsen om krav til bruk av nærmeste veterinær fjernes, provenyeffekt anslått til 2 mill. kroner over ordningen.

Partene er videre enige om å bekjempe utbrudd av ringorm ved å gjennomføre et vaksinasjonsprogram. Det settes av 1 mill. kroner til tiltaket i 2024 finansiert med ledige midler og 2 mill. kroner i 2025 over kap. 1150.77.11.

7.11.3 Tilskudd til frøavl m.m.

Formålet med tilskudd til frøavl er å fremme dyrking og frøforsyning av klimatilpassa sorter av gras, belgvekster, rotvekster og grønnsaker samt naturfrø av regionalt tilpassede pollinatorvennlige blomsterarter. Bevilgningen til tilskudd til frøavl m.m. dekker også tilskudd til beredskapslagring av såkorn. Det vises til kapittel 7.5.5 for omtale av dette. Partene er enige om å øke avsetningen på denne posten med totalt 5,5 mill. kroner, til 35,56 mill. kroner.

7.11.4 Tilskudd til utvikling av plantemateriale

Formålet med tilskudd til utvikling av plantemateriale er å bidra til å sikre at norsk jord- og hagebruk får tilgang til klimatilpasset, variert og sykdomsfritt materiale, og gjøre materialet mer konkurransedyktig på hjemmemarkedet og eksportmarkedet.

Tilskuddet tildeles i tråd med gjeldende retningslinjer for tilskudd til utvikling av plantemateriale ved Graminor AS, Sagaplant AS og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) som ble fastsatt av Landbruks- og matdepartementet i 2016.

Graminor

Graminor AS har ansvar for utvikling av plantesorter til jord- og hagebruksnæringen i Norge. Selskapets samfunnsoppdrag er å levere nye plantesorter tilpasset norske vekstforhold til matproducentene. Graminor utvikler nye sorter av artene korn, engvekster, potet, frukt og bær. Graminors arbeid er av stor beredskapsmessig betydning for å sikre norsk matproduksjon tilpasset et endra klima, både gjennom pågående programmer og videre satsinger i foredlingsprogrammene, for å møte utfordringer knyttet til endrede markedsforhold og kompetansemangel. Dette gjelder spesielt innen foredlingsprogram-

mene som ikke har tilfredsstillende markedsmessig basis i Norge.

Partene er enige om en økning av tilskudd til utvikling av plantemateriale på 7,0 mill. kroner, bl.a. for å møte framtidig behov for plantemateriale. Samlet avsetning til formålet og fordeling på de ulike tiltakene følger av vedlegg 1.

7.11.5 Rådgivning og kunnskapsformidling i hele landet

7.11.5.1 Energirådgivning i veksthus

Norsk Gartnerforbund (NGF) har over mange år arbeidet med energi- og klimarådgivningsarbeid rettet mot gartnerenæringen. Dette er rådgivning innenfor et felt der Norsk Landbruksrådgivning ikke tilbyr tjenester. Hovedformålet med NGFs rådgivningsarbeid er å redusere fossil energibruk i veksthusnæringen og konvertere energibruken til fornybare kilder i tråd med NGFs energi-strategi og jordbrukets klimaavtale med staten. Klima- og energirådgivningen har i bidratt til at veksthusnæringen har redusert sin bruk av fossil energi vesentlig. Veksthusnæringens utslipp av CO₂ er likevel, ifølge SSB, beregnet til å være 52 200 tonn i 2018, tilsvarende 34 pst. av energiforbruket i næringen. Det er derfor fortsatt nødvendig med målrettet arbeid for ytterligere å redusere bruken av fossil energi.

Avtalepartene er enige om at bevilgningen på 1 mill. kroner til klima- og energirådgivning i veksthus i regi av NGF videreføres.

7.11.5.2 Norsk Landbruksrådgivning

En sterk rådgivingstjeneste i landbruket er viktig for å bidra til god agronomi, at ny kunnskap og forskning raskt blir tatt i bruk i produksjonen, og at målet om økt selvforsyning, og klima- og miljømålene nås.

Avtalepartene understreker at Norsk Landbruksrådgiving (NLR), som en privat organisasjon, står fritt til å utvikle de tjenestene bøndene og andre til enhver til etterspør. Avtalepartene må imidlertid sette rammer for hvordan de midlene NLR mottar over jordbruksavtalen skal anvendes. Formålet med støtten til NLR er å bidra til et likeverdig rådgivingstilbud til alle bønder i hele landet. Med dette forstås at alle bønder skal ha tilgang til faglig kompetent rådgiving innenfor de områdene som støttes over jordbruksavtalen, uavhengig av geografisk tilhørighet og medlemskap. Støtten skal bidra til å redusere bondens kostna-

der ved kjøp av disse tjenestene uavhengig av om bonden er medlem eller ikke medlem av NLR. Det må derfor legges til rette for like timepriser for kjøp av tjenester uavhengig av hvor i landet tjenesten kjøpes.

Norsk Landbruksrådgiving har gjennomgått en omfattende organisasjonsprosess og er fra 2024 samlet til en juridisk enhet, Norsk Landbruksrådgiving SA. Med den nye organisasjonsmodellen forventer avtalepartene at NLR vil være i stand til å oppfylle formålet med støtten som gis over jordbruksavtalen. Forventningen knytter seg særlig til at kompetansen i organisasjonen nå kan utnyttes bedre på tvers av organisasjonen, slik at rådgivingstjenesten kan styrkes totalt sett til det beste for den enkelte bonde. Regional og lokal tilstedeværelse er som tidligere en forutsetning for at det skal kunne tilbys relevante rådgivings-tjenester i hele landet av høy kvalitet.

NLR ble for 2024 tildelt et tilskudd over jordbruksavtalen på 115 mill. kroner. Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket. Det forutsettes at tilskuddet benyttes til å løse de oppgavene som ligger innenfor dette området. NLR må selv prioritere bruken av midlene innenfor den tildelte rammen.

God kunnskap om agronomi og klima- og miljøfaglig kompetanse er nødvendige forutsetninger for å nå de overordnede målene i landbrukspolitikken, og i tillegg en viktig begrunnelse for tilskuddet. Klima, topografi og ressursmessige forhold på gården avgjør hva som kan dyrkes hvor. Deler av Nord-Norge har større utfordringer knyttet til lange avstander og et spredt produsent- og kompetansemiljø enn andre deler av landet. Bruken av tilskuddet må innrettes slik at det kan bidra til regionalt tilpasset rådgiving og utjevning av forskjeller mellom landsdeler knyttet til tilgang til rådgiving.

Deler av tilskuddet som gis, skal gå til å fullfinansiere tjenester for bonden. Dette gjelder tjenestene «NLR Økologisk førsteråd» og «NLR krisebistand». Norsk matproduksjon er avhengig av bønder med god helse, og at krav til sikkerhet og miljø på gården følges opp på en god måte. Dette bidrar også til god dyrevelferd og trygg matproduksjon. Innen HMS-området tilbyr NLR krisebistand til bønder i krise som en gratis tjeneste til både medlemmer og ikke-medlemmer. NLR viser i sitt innspill til jordbruksoppkjøret at det er økende pågang etter sistnevnte tjenester.

Det gis videre gratis førsteråd innen økologisk produksjon. NLR har også en mentorordning der man gjennom personlig veiledning i en oppstarts-ellers utviklingsfase bidrar til å hjelpe unge produsenter under 35 år, eller nye produsenter, med å heve sin kompetanse.

NLR har videre ansvar for søknader om Minor-use (tillatelse til at allerede godkjente plantevernmidler brukes i andre «mindre» kulturer). Det vises også til ønske om å utvikle næringens kompetanse innfor feltet alternative bekjempelsesmidler (mikrobiologisk plantevern).

Byggteknisk planlegging

Det er viktig at bonden har god tilgang til rådgivingstjenester, også innen bygningsplanlegging. I 2010 ble ansvaret for tekniske planleggings-tjenester for landbruksbygg i landbruket overført fra statsforvalteren til Norsk Landbruksrådgiving. På det tidspunktet var det 12 av 18 statsforvaltere som fremdeles hadde denne tjenesten. Øvrige embeter hadde allerede faset tjenesten ut til private aktører. Ved overføringen ble NLR tilført 6 mill. kroner til oppgaven jf. Ot.prp. nr. 75 (2008–2009). I jordbruksoppkjøret 2011 ble det enighet om å gradvis trappe ned støtten til området med 0,5 mill. kroner årlig. Støtten ble senere trappet opp. I den perioden NLR har hatt ansvar for tjenesten, har den blitt utvidet til å omfatte rådgiving under hele byggeprosessen, i tillegg til prosjektledelse og byggeplassadministrasjon.

NLRs tjenestetilbud på området er i dag betydelig utvidet sammenlignet med den oppgaven som ble overført til NLR i 2010. Det er videre flere i markedet som tilbyr slike tjenester, men det er geografiske ulikheter i tilgangen til dem. I jordbruksoppkjøret 2022 ble det innført et avklaringstilskudd over IBU-ordningen der det gis et tilskudd til bonden til å kjøpe tjenester til planleggingsfasen knyttet til investeringer i landbruksbygg. Det er i hovedsak NLR og Tine som i dag tilbyr disse tjenestene. I tillegg til at IBU-ordningen bidrar med støtte til planleggingstjenester i innledende faser av en bygningsinvestering, kan også kostnader knyttet til byggtekniske tjenester godkjennes som en del av kostnadsgrunnlaget for selve investeringstilskuddet. Avtalepartene er enige om at støtte til byggteknisk rådgiving fases ut, og at NLR etter 1. januar 2027 ikke kan benytte tilskuddet fra jordbruksavtalen til denne tjenesten. Bondens støtte til kjøp av byggteknisk rådgivingstjeneste finansieres gjennom investeringsvirkemidlene, der bonden selv velger hvor tjenesten skal kjøpes. Det legges ikke opp til at

tilskuddet reduseres som følge av dette, men at frigjorte midler benyttes til tjenester innenfor kjerneområdet for støtten.

Avtalepartene er videre enige om å øke bevilgningen til NLR med 2 mill. kroner til 117 mill. kroner for 2024. Økningen begrunnes i behov for å forsterke NLRs arbeid innen krisebistand. Det forventes ellers at NLRs omorganiseringsprosess vil føre til reduserte kostnader til administrasjon, og at større deler av tilskuddet dermed kan benyttes til tjenester rettet mot bonden.

Avtalepartene forventer videre at Landbruksdirektoratet videreutvikler arbeidet med å utforme gode rapporteringsrutiner for tilskuddet, slik at avtalepartene kan vurdere om ressursbruken til NLR er i tråd med de formål og føringer som er gitt. For at det skal være enkelt å identifisere at tilskuddet har gått til formålet med støtten, og at støtte ikke gis til deler av NLRs aktiviteter som er innenfor EØS-avtalens virkeområde, må det etableres et regnskapsmessig skille mellom tjenester der tilskuddet fra jordbruksavtalen inngår og andre tjenester som NLR tilbyr.

7.11.6 Finansiering av utredninger, evalueringer og elektroniske fagsystem

Over jordbruksavtalens post 21 finansieres utredninger, evalueringer og utvikling av IKT-fagsystemer til forvaltning av ordninger. Enkle, robuste og brukervennlige elektroniske forvaltningssystemer bidrar til god og effektiv forvaltning, både for næringsutøvere og forvaltning.

Midler som er overført fra 2023 til 2024 på post 21 brukes på avtalte prosjekter som har blitt utsatt. De overførte midlene kan også brukes også til å starte opp arbeidet med løsning for innrapportering av avregning av korn (1 mill. kroner) og starte opp arbeidet med nytt forvaltningssystem for gjødselbrukforskriften (0,5 mill. kroner).

For 2025 er partene enige om å avsette 8,5 mill. kroner til utvikling av nytt landbruksregister, 4 mill. kroner til ny løsning for innrapportering av avregning av korn, 2 mill. kroner til nytt forvaltningssystem for gjødselbrukforskriften og 10 mill. kroner til å kunne starte utvikling av IKT-systemer i Landbruksdirektoratet i forbindelse med eventuell erstatning av telledato for storfe. Det settes av 5 mill. kroner til utredninger og evalueringer. Herunder skal evalueringen av RMP finansieres av inntil 2 mill. kroner og utredninger i forbindelse med gjennomgangen av korn- og kraftfôrpolitikken kan finansieres med inntil 1 mill. kroner.

7.11.7 Tilskudd til råvareprisordningen

RÅK-ordningen skal utjevne forskjellene i råvarekostnader ved handel med bearbeidede jordbruksvarer innenfor EØS-området. Det gis kompensasjon for norskproduserte ferdigvarer som blir omsatt i Norge (PNS). «RÅK-industrien» er en betydelig avtaker av råvarer fra jordbruket, og det er viktig at bevilgningene over ordningen blir tilpasset engrosprisene på norskproduserte jordbruksvarer. Bevilgningsbehovet til ordningen vil også være påvirket av verdensmarkedspriser, som er ustabile, og valutakurser som i sum gjør det utfordrende å prognosere behovet.

Avtalen er tilpasset prognosert bevilgningsbehov og de endringer i målprisene det er enighet om. Partene er enige å utvide vareomfanget i ordningen med ferdigretter med ris samt puddinger og desserter fra 1. januar 2025. Budsjettert beløp for 2024 er på 254,74 mill. kroner. Prognosert bevilgningsbehov for 2025 er på 315,1 mill. kroner inkludert utvidet vareomfang.

7.11.8 Endring av prisbestemmelsene for produkter regulert av volummodellen

Både i 2023 og i 2024 har det vært en underdekning av norske konsumegg, og ifølge markedsregulator Nortura vil det også i resterende del av inneværende år være en viss mangel på norske egg. En viktig årsak til underdekningen er at norsk pris har vært lavere enn prisen på egg i de land det er aktuelt å importere fra, noe som har ført til at næringsmiddelbedrifter som tidligere har importert egg innenfor kvoteordningene, har kjøpt norsk vare.

Avtalebestemmelsene for produkter med planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) fastsetter at engrosprisen er bindende oppover per halvårsperiode. Det er ikke, som for målprisprodukter, fastsatt bestemmelser som gir unntak for situasjoner der det er høye priser internasjonalt. Dersom målprisen overskrides som gjennomsnitt for avtaleåret pga. høye priser internasjonalt, skal det ikke fastsettes noen styringspris som «kompensasjon» for overskridelsen.

Dersom markedsregulator, i situasjoner med høyere priser på importvare enn norsk engrospris, hadde hatt adgang til å øke PGE for egg i halvårsperioden, kunne dette bidratt til å gi en bedre balanse mellom norsk produksjon og forbruk. Adgang til slik prisjustering ville redusert insentivet til kjøp av norske egg blant de foretak som normalt baserer sin virksomhet på importvare, samtidig som insentivet til eventuell eksport

ville blitt redusert. Adgang til å øke PGE vil videre kunne redusere omleggingen til direkte salg av egg, slik man har sett i månedene med underdekning av norske konsumegg og som har medført økt underdekning av konsumegg i dagligvarebutikkene.

Adgangen for markedsregulator til å øke PGE i en halvårsperiode vil ikke medføre noen konkurransevridning av betydning mellom markedsaktørene. Dette fordi adgangen er knyttet til at norsk engrospris er lavere enn i de land det er aktuelt å importere fra. Denne situasjonen har ikke oppstått i moderne tid for kjøtt av storfe, sau/lam og svin, mens dette nå skjedde for egg i 2023. Selv om slike situasjoner svært sjelden oppstår, tilsier imidlertid erfaringene fra eggmarkedet i 2023 at bestemmelsene for volummodellen nå bør endres for både kjøtt og egg. Som for overnevnte unntak fra regelverket for målpris, legges det videre til grunn at tollavgiftssatsen er satt ned til null for at slik økning av PGE kan gjennomføres.

Når det gjelder konkurransenøytralitet mellom markedsaktørene, legger partene videre vekt på at alle aktører har forutsigbarhet ved en eventuell økning av PGE på dette grunnlaget. Omsetningsrådet har, i Retningslinjer om informasjonsflyt for hhv. kjøtt- og eggsektoren, fastsatt bestemmelser for når PGE og tilhørende prisløype for nytt halvår skal kunngjøres. Partene vil derfor peke på at endringen av avtalebestemmelsene for PGE gir grunnlag for at Omsetningsrådet vurderer å endre sine retningslinjer.

Det kan også pekes på at endringen av regelverket tydeliggjør at PGE ikke er en administrert pris fastsatt av jordbruksavtalepartene, noe som var et viktig grunnlag for at kjøtt og egg ble lagt om fra målpris- til volummodellen. Denne omleggingen bidro til å frigjøre AMS, slik at man fra norsk side kan overholde våre WTO-forpliktelser.

Endringen i PGE-bestemmelsene for varer regulert under volummodellen trer i kraft fra 1. juli 2024.

7.12 Utvikling av tilskuddssystemet

Det er rask utvikling på teknologiområdet med store datamengder som samles inn, muligheter for å legge opplysninger inn i kart, nye analyseverktøy og kunstig intelligens. Dette gir muligheter for utvikling av tilskuddssystemet, men også utfordringer knyttet til vurdering av behov for endring/utvikling av tilskudd, parallell regelverksutvikling og å lage gode systemer hvor for-

valtning og kontroll er håndtert. Det er kostbart å lage nye datasystemer, og denne kostnaden må vurderes nøye opp mot hva man oppnår ved å endre og utvikle systemene. Behovet for kapasitet og kompetanse i forvaltningen er stort, og en må gjøre strenge prioriteringer i arbeidet. Hvilke endringer man velger å gjøre i direktetilskuddene vil avhenge av en total prioritering av tilgjengelig teknologi, kapasitet i forvaltningen, behovet for endringer og hvilke effekter som kan oppnås, jf. diskusjonen av de ulike tiltakene nedenfor.

7.12.1 Telledato for storfe

Landbruksdirektoratet har i samarbeid med Mattilsynet til årets jordbruksforhandlinger utredet om data i Husdyrregisteret kan brukes til tilskuddsutmåling, jf. rapport nr. 10/2024 fra direktoratet. Vurderingen gjelder om datagrunnlaget fra registeret kan brukes til utmåling av produksjons- og avløsertilskudd for storfe i stedet for dagens system hvor tilskuddet utmåles med grunnlag i dyretallet oppgitt i produsentenes tilskuddssøknader.

En fordel med omlegging til bruk av Husdyrregisteret vil være at slakteriene ikke lenger må justere avregningsprisen og satsen for omsetningsavgift for å få jevn tilførsel av storfe til slakt som følge av telledatoene 1. mars og 1. oktober. Partene er enige i at telledato gir tilpasninger som ikke er optimale, hos både primærprodusentene og slakterianleggene. En omlegging til bruk av Husdyrregisteret som grunnlag for utmåling, kan imidlertid ikke gjennomføres før den nye løsningen kan baseres på tilfredsstillende datakvalitet med sikkerhet for korrekt utbetaling.

I rapporten fremgår det at Mattilsynet arbeider med utvikling av et nytt landdyrregister som i større grad kan legge til rette for å kunne håndtere formål som det å bruke Husdyrregisteret til tilskuddsutmåling. Å bygge mer kompleksitet inn i Mattilsynets nåværende gamle løsninger vil medføre for stor risiko. Tid, kapasitet, ressurser og strenge prioriteringer vil avgjøre hvor rask fremdrift Mattilsynet kan ha knyttet til den nødvendige moderniseringen av Husdyrregisteret. Direktoratet peker også på at det er behov for å arbeide videre med konkretisering av utmålingsregler og hvordan Husdyrregisteret bør utvikles, før det skal kunne tas i bruk i tilskuddsforvaltningen.

Partene er derfor enige om å arbeide videre med sikte på å erstatte telledato for storfe ved å bruke datagrunnlag fra Husdyrregisteret, eller

direkte fra Ku- og Storfekjøttkontrollene, til utmåling av tilskuddene.

En arbeidsgruppe skal utrede omlegging av utmålingsgrunnlaget for tilskudd for storfe, med overgang fra bruk av produsentenes søknadsdata til bruk av registerdata. En forutsetning for arbeidet er at man også etter en omlegging har nødvendig sikkerhet for korrekt utbetaling av tilskuddene til rett tid.

Arbeidsgruppen skal gjøre vurderinger av tekniske forutsetninger, kvalitet på data, juridiske problemstillinger (bl.a. hjemler for utveksling av data), tilskuddsforvaltning, nødvendige endringer i utmålingsregler samt hvilke krav som skal stilles til produsentene som tilskuddsmottakere. Arbeidsgruppen skal også vurdere når en omlegging kan bli gjennomført, og kostnader knyttet til overgang til nytt utmålingsgrunnlag. Basert på denne gjennomgangen skal arbeidsgruppen komme med en anbefaling til partene.

Arbeidsgruppen skal ledes av Landbruks- og matdepartementet og bestå av avtalepartene, Landbruksdirektoratet, Mattilsynet, Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund, Nortura og aktørene bak Ku- og Storfekjøttkontrollene. Landbruksdirektoratet er sekretariat for arbeidet. Arbeidsgruppen skal komme med en anbefaling til partene så raskt som mulig, men senest innen 15. november 2024.

Det settes av 10 mill. kroner over post 1150.21 for potensielt å kunne starte utvikling av IKT-systemer i Landbruksdirektoratet i løpet av 2025.

7.12.2 Teigbasert tilskudd

Ved behandlingen av jordbruksoppkjøret 2023 ba Stortinget om følgende utredning (Innst. 487 S (2022–2023), jf. Prop. 121 S (2022–2023)):

«Stortinget ber regjeringen, i dialog med faglagene, utrede hvordan bruk av datakart kan sikre høyere presisjon i tildeling av tilskuddsmidler og målrette arealtilskudd mot arealer som ligger brakk, som for eksempel et teigbasert tilskudd. Utredningen skal være klar før de ordinære jordbruksforhandlingene i 2024.»

Landbruksdirektoratet har i sin Rapport nr. 11/2024 *Bruk av digitale kart i forvaltningen av arealbaserte tilskuddsordninger* fulgt opp dette. Landbruksdirektoratet mener at bruk av digitale kart ikke gir særlig mange nye muligheter, gitt dagens utforming av areal- og kulturlandskapstilskuddsordningen. Samtidig hefter det en del ulemper ved bruk av digitale kart både for jordbruksforetakene og forvaltningen. Med dagens utforming av tilskud-

det er det ifølge direktoratet ikke hensiktsmessig å ta i bruk digitale kart i forvaltningen av AK-tilskudd. Selv om digitale kart i utgangspunktet kan bidra til å få en mer finmasket soneinndeling av arealbaserte tilskudd, er ikke kvaliteten og dekningsgraden på relevant informasjon i kartene god nok per i dag. Før det bestemmes hvorvidt digitale kart bør tas i bruk i forvaltningen av arealtilskudd må følgende på plass ifølge Landbruksdirektoratet:

- Nasjonalt skifteregister. Det er riktig å avvente større utviklingsarbeid innen digitale kart-tjenester rettet mot landbruket, til konseptutredningen for nasjonalt skifteregister er lagt frem. Etter dette må ulike utviklingsarbeider ses i sammenheng og prioriteres imellom.
- Kart med agroklimatiske soner basert på oppdaterte værddata. NIBIO har påbegynt et forskningsprosjekt i 2024 som etter planen skal pågå til 2026, hvor de skal utvikle grunnlaget for ny agroklimatisk soneinndeling, basert på blant annet informasjon om høyde over havet, klimadata og data som for eksempel vekstsesongens lengde.
- Nærmere utredning av konkret modell. Hvis det er ønske om å innføre digitale kart i forvaltningen av arealtilskudd når det foreligger oppdaterte agroklimatiske soner og et nasjonalt skifteregister er utviklet, må det gjøres en nærmere utredning av konsekvenser av en ønsket modell (konkretisert hvilken kartinformasjon som er aktuell å utrede), herunder hvordan innretningen av tilskudd skal være (bl.a. kriterier for tilskudd, vurderinger av regelverk, forvaltning m.m.), tekniske forutsetninger, kostnader og måloppnåelse.

Ved behandlingen av Meld. St. 11 (2023–2024) fikk følgende forslag flertall (vedtak 568):

«Stortinget ber regjeringen utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal.»

Partene har merket seg Stortingets ønske om å utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal. Partene er enige om at man, innenfor ordningen Bærekraftig landbruk i nord, setter i gang en prøveordning i utvalgte kommuner i Nord-Norge med stor andel areal som det ikke søkes tilskudd til. Formålet med prøveprosjektet er å forhindre gjengroing av areal, og målet med prosjektet må være å lage gode systemer og prøve ut ordninger som kan forvaltes på en god måte. Prosjektet og tilskuddsutbetalinger finansieres innen-

for den økte rammen på prosjektet på 5 mill. kroner.

7.12.3 Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd og praktiseringen av regelverket

Grunnvilkårene for produksjonstilskudd, slik disse fremgår av produksjonstilskuddsforskriften § 2, definerer *hvem/hva* som kan regnes som jordbruksforetak og *hvordan* disse må drive for å kunne motta støtte over jordbruksavtalen. I hovedsak gjelder dette produksjonstilskudd, men også utbetaling av andre tilskudd er gjort avhengig av at mottakeren oppfyller vilkårene her. I henhold til grunnvilkårene må jordbruksforetak:

- være registrert i Enhetsregisteret innen den aktuelle søknadsfristen og ved utbetaling
- drive vanlig jordbruksproduksjon
- ha en produksjon som foregår på en eller flere landbrukseiendommer (med unntak for foretak som kun søker produksjonstilskudd for bifolk)

Disse vilkårene reiser tidvis vanskelige grensdragninger når det kommer til praktiseringen av forskriften. Partene vil understreke at godt begrunnede vilkår for å gi tilskudd til ulike typer produksjoner og driftsformer er avgjørende for legitimiteten til tilskuddssystemet. Grunnvilkårene må reflektere de landbrukspolitiske målene, herunder det å sikre et husdyrhold med god dyrevelferd og en jordbruksproduksjon med god agronomisk praksis.

Partene er enige om å gi Landbruksdirektoratet i oppdrag å gå gjennom grunnvilkårene for produksjons- og avløsertilskudd. I dagens situasjon er det varierende hvordan grunnvilkårene praktiseres i tilskuddsforvaltningen. Utredningen

skal kartlegge hvordan grunnvilkårene praktiseres og kontrolleres, og foreslå eventuelle endringer i:

- selve grunnvilkårene
- regelverket, herunder om det er behov for å kodifisere dagens praksis
- praktisering og oppfølging av regelverket.

Frist for utredningen er 11. mars 2025. Landbruksdirektoratet skal oppnevne en referansegruppe bestående av avtalepartene og regional/lokal tilskuddsforvaltning.

7.12.4 Erstatningsordning for bortfall av tilskudd etter pålegg om sanering av husdyrbesetninger

I tilfeller hvor jordbruksforetak før telledato for produksjons- og avløsertilskudd blir pålagt fra Mattilsynet å sanere sin husdyrbesetning, vil foretakene ikke kunne motta tilskudd over disse ordningene. Alternativene for å kompensere for denne situasjonen er at tilskuddsmyndighet pålegges å beregne tilskuddsbeløp selv om foretaket ikke lenger har husdyr, eller at erstatningsordningen knyttet til offentlige pålegg i plante- og husdyrproduksjon utvides til å omfatte slike tilfeller. Ved jordbruksforhandlingene i 2023 ble det fastsatt at staten skulle vurdere alternativene for å gi kompensasjon for bortfall av tilskudd i slike tilfeller.

Etter gjennomgangen av problemstillingen har LMD kommet frem til at det skal arbeides for en endring av regelverket for erstatningsordningen, slik at den kan omfatte kompensasjon for bortfall av tilskudd i slike saker.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold

8.1.1 Innledning

Jordbruksoppjøret 2024 dreier seg i hovedsak om budsjettmessige endringer for budsjettåret 2025. Videre utarbeides det prognoser for forbruket i 2024 på de enkelte ordninger med utgangspunkt i gjeldende satser og regelverk. På bakgrunn av dette fremmes det nye bevilgningsforslag for Stortinget som innebærer endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett i 2024 som tilpasser bevilgningene til det prognoserte behov. Det legges til grunn en omdisponering av de overførte bevilgninger fra året før, samt tilpasninger til de reviderte prognosene for behov ut fra gjeldende regelverk i inneværende år.

8.1.2 Overførte beløp fra 2023 og omdisponering av bevilgninger i 2024

Overførte beløp fra 2023 til 2024

På de overførbare postene er det overført 69,0 mill. kroner fra 2023 til 2024, jf. tabell 8.1.

Prognoser for forbruk i 2024

Forbruksprognosen fra Landbruksdirektoratet for de overførbare postene på kap. 1150 med gjeldende budsjettvedtak og satser i 2024 viser et underforbruk på 28,2 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2024, jf. tabell 8.2.

Tabell 8.1 Overførte beløp fra 2023 til 2024. Mill. kroner.

Post	Ordning	Budsjett minus forbruk
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	4,938
70	Markedstiltak (kan overføres)	27,626
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	14,247
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	2,631
78	Velferdsordninger (kan overføres)	19,572
	Sum overførte bevilgninger	69,014

Tabell 8.2 Prognoser for forbruk i 2024. Mill. kroner.

Post	Ordning	Differanse budsjett – prognose
21	Spesielle driftsutgifter (kan overføres)	-4,911
70	Markedstiltak (kan overføres)	18,740
74	Direkte tilskudd (kan overføres)	13,330
77	Utviklingstiltak (kan overføres)	-5,345
78	Velferdsordninger (kan overføres)	4,836
	Sum udisponert bevilgning 2024	26,650

Tabell 8.3 Bruk av ledige midler 2024

Post	Ordning	Mill. kr
50	Fondsavsetninger LUF	58,000
73	Pristilskudd – Markedsordningen for korn	-119,947
73	Pristilskudd – Melk fra 1. juli 2024	152,311
77	Tilskudd til veterinære reiser	5,800
77	Tilskudd til vaksine ringorm	1,000
Sum omfordeling 2024		95,664

Omdisponeringer i 2024

Summen av udisponerte, overførte midler fra 2023 og innsparinger innenfor budsjettet i 2024 blir etter dette 95,7 mill. kroner, jf. tabell 8.3. Dette er midler som kan omdisponeres innenfor rammen av uendret budsjett i 2024.

Målprisene for korn endres fra 1. juli 2024. For matkorn er det avtalt en gjennomsnittlig økning på 18 øre per kg, og for fôrkorn 7 øre per kg. Prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn økes tilsvarende økningen i prisen på fôrkorn. Dette utgjør en økning i behov for midler i 2024 på 66,8 mill. kroner. Samtidig er det avtalt å fjerne det midlertidige prisnedskrivningstilskuddet på importert karbohydratråvare til kraftfôr. Dette utgjør 199,8 mill. kroner i 2024. For å styrke konkurransekraften til norsk matkorn, økes matkornstilskuddet med 24 øre per kg. Dette utgjør en økt kostnad på 13,1 mill. kroner i 2024. Den samlede effekt av dette innebærer at bevilgningsbehovet på post 73 reduseres med 119,9 mill. kroner i 2024.

Som følge av økte utgifter til tilskudd til veterinære reiser over post 77.11 økes bevilgningen for 2024 med 5,8 mill. kroner. Det er videre avtalt å sette av 1,0 mill. kroner over samme post til vaksiner mot ringorm i 2024. Videre foreslås det å

øke rammen til Landbrukets utviklingsfond (LUF), over post 70 med 58,0 mill. kroner. Innenfor rammen av LUF avsettes 54 mill. kroner til drenering og 4 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler. Partene er videre enige om at post 21 reduseres med 1,5 mill. kroner.

Partene er enige om å innføre pristilskudd for melk fra 1. juli 2024. Tilskuddet finansieres med 152,3 mill. kroner av ledige midler. I tillegg gis en ekstrabevilgning på 70 mill. kroner til pristilskudd for melk fra 1. juli.

Tabell 8.4 viser omdisponeringer og endringer i 2024, samt tilleggsbevilgning for 2024. I tabellen tas det utgangspunkt i saldert budsjett for 2024.

8.1.3 Budsjettmessige endringer fra 2024 til 2025

De budsjettmessige konsekvenser i 2025 av dette jordbruksoppjøret vil bli fremmet for Stortinget i Prop. 1 S (2024–2025) fra Landbruks- og matdepartementet. I tabell 8.5 vises det justerte bevilgningsbehov som følge av endringene som foreslås i dette jordbruksoppjøret. Endringer som skyldes konsekvensjusteringer eller justerte volumprognoser på overslagsbevilgningene er ikke innarbeidet.

Tabell 8.4 Omdisponeringer og endringer i 2024. Mill. kroner.

Post	Benevning	Budsjett 2024 ¹	Omdisp. 2024	Justert budsjett 2024	Disponert av overf. midler i 2024
21	Spesielle driftsutgifter (<i>kan overføres</i>)	10,200	-1,527	8,673	4,938
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	58,000	2 389,553	0,000
70.11	Tilskudd markeditiltak grøntsektoren	40,400	–	40,400	
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	254,740	-46,366	208,374	27,626
70.13	Tilskudd til avrensordningen poteter	46,000	–	46,000	
70	Markeditiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	-46,366	294,774	27,626
71	Tilskudd ved produksjonssvikt (<i>overslagsbevilgning</i>)	102,400	–	102,400	
73.11	Pristilskudd ull	110,700	–	110,700	
73.13	Pristilskudd melk ²	975,354	222,311	1 197,665	
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	–	1 737,183	
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	–	6,081	
73.17	Pristilskudd grøntsektoren	311,800	–	311,800	
73.18	Frakttilskudd	528,200	–	528,200	
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-119,947	1 740,653	
73	Pristilskudd (<i>overslagsbevilgning</i>)	5 529,918	102,364	5 632,282	
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 796,500	-3,000	2 793,500	
74.14	Tilskudd husdyr	4 720,230	-21,277	4 698,953	14,247
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	1,600	1 888,500	
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	-4,300	5 563,000	
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	–	1 006,100	
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	-0,600	162,000	
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	-27,577	16 112,053	14,247
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	117,075	12,670	129,745	
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	30,060	-2,631	27,429	2,631
77.13	Tilskudd til rådgivning	116,000	–	116,000	
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak	60,635	-0,525	60,110	
77.17	Tilskudd til fellesanlegg frukt	22,700	–	22,700	
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	9,514	355,984	2,631
78.11	Tilskudd til avløsning	1 554,877	-11,877	1 543,000	
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	-19,572	169,128	19,572
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	1,041	39,141	
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	–	73,292	
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordning	60,000	6,000	66,000	
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	-24,408	1 890,561	19,572
SUM KAP. 1150 ²		26 716,280	70,000	26 786,280	69,014

¹ Saldert budsjett.² Forutsetter tilleggsbevilgning på 70 mill. kroner.

Tabell 8.5 Samlet utslag av oppgjøret og foreløpig budsjett 2025. Mill. kroner.

Post	Budsjett 2024 ¹	Endring	Budsjett 2025 ²	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10,200	19,300	29,500
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	217,000	2 548,553
70.11	Markedstiltak grønt	40,400	7,000	47,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	254,740	60,360	315,100
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000	48,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	69,360	410,500
71	Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	102,400	2,000	104,400
73.11	Pristilskudd ull	110,700	7,740	118,440
73.13	Pristilskudd melk	975,354	521,428	1 496,782
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	68,024	1 805,207
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	0,000	6,081
73.17	Pristilskudd grønt	311,800	30,952	342,752
73.18	Frakttilskudd m.m.	528,200	31,500	559,700
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-278,050	1 582,550
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 529,918	381,594	5 911,512
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 796,500	128,613	2 925,113
74.14	Tilskudd husdyr	4 720,230	239,143	4 959,373
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	448,007	2 334,907
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	504,752	6 072,052
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	100,000	1 106,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	6,178	168,778
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	1 426,692	17 566,322
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	117,075	30,421	147,496
77.12	Tilskudd til frøavl	30,060	5,500	35,560
77.13	Tilskudd til rådgivning	116,000	2,000	118,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000	69,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	22,700	4,000	26,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	50,921	397,391
78.11	Tilskudd til avløsning	1 554,877	17,389	1 572,266
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	20,049	208,749
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	2,800	40,900
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	5,800	79,092
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	60,000	4,000	64,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	50,038	1 965,007
Sum kapittel 1150		26 716,280	2 216,905	28 933,185
Sum kapittel 4150		0,050	0,000	0,050

¹ Saldert budsjett² Før flytting av poster og bevilgninger, samt volum- og konsekvensjusteringer av overslagsbevilgningen

Tabell 8.6 Post 21 Driftskostnader til utredninger og evalueringer. Mill. kroner

		Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
21	Spesielle driftsutgifter	10,200	19,300	29,500

Tabell 8.7 Post 50 Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond. Mill. kroner

		Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
50	Tilskudd til LUF	2331,553	217,000	2548,553

Tabell 8.8 Post 70 Markedstiltak. Mill. kroner

		Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
70.11	Markedstiltak grønt	40,400	7,000	47,400
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	254,740	60,360	315,100
	<i>Tilskudd, potetspryt</i>	<i>22,500</i>	<i>1,000</i>	<i>23,500</i>
	<i>Tilskudd potetstivelse, industri</i>	<i>23,500</i>	<i>1,000</i>	<i>24,500</i>
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000	48,000
	Sum	341,140	69,360	410,500

Tabell 8.9 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt. Mill. kroner

		Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
	<i>Tilskudd ved svikt i planteproduksjon</i>	<i>99,400</i>	<i>2,000</i>	<i>101,400</i>
	<i>Tilskudd ved svikt i honningproduksjon</i>	<i>3,000</i>	<i>0,000</i>	<i>3,000</i>
71	Tilskudd ved produksjonssvikt	102,400	2,000	104,400

Tabell 8.10 Post 73 Pristilskudd. Mill. kroner

		Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025 ¹
73.11	Tilskudd til norsk ull	110,700	7,740	118,440
	<i>Grunntilskudd geitemelk</i>	<i>65,639</i>		<i>65,639</i>
	<i>Grunntilskudd økologisk melk</i>	<i>18,000</i>	<i>4,241</i>	<i>22,241</i>
	<i>Pristilskudd melk</i>	<i>891,715</i>	<i>517,187</i>	<i>1 408,902</i>
73.13	Pristilskudd melk	975,354	521,428	1 496,782
	<i>Grunntilskudd sau, lam, kje</i>	<i>90,100</i>	<i>32,250</i>	<i>122,350</i>
	<i>Kvalitetstilskudd storfekjøtt</i>	<i>430,000</i>	<i>20,210</i>	<i>450,210</i>
	<i>Distriktstilskudd kjøtt</i>	<i>708,400</i>	<i>5,430</i>	<i>713,830</i>
	<i>Kvalitetstilskudd til lammeslakt</i>	<i>508,683</i>	<i>10,134</i>	<i>518,817</i>
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	68,024	1 805,207
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	0,000	6,081
	<i>Distriktstilskudd potet og grønt i Nord Norge</i>	<i>11,800</i>	<i>4,700</i>	<i>16,500</i>
	<i>Distriktstilskudd frukt, bær</i>	<i>300,000</i>	<i>26,252</i>	<i>326,252</i>
73.17	Pristilskudd grønt	311,800	30,952	342,752
	<i>Frakttilskudd kjøtt</i>	<i>215,000</i>	<i>15,000</i>	<i>230,000</i>
	<i>Frakttilskudd egg</i>	<i>10,000</i>	<i>4,000</i>	<i>14,000</i>
	<i>Frakttilskudd kraftfôr</i>	<i>303,200</i>	<i>12,500</i>	<i>315,700</i>
73.18	Frakttilskudd	528,200	31,500	559,700
	<i>Prisnedskrivning korn</i>	<i>1 800,100</i>	<i>-304,210</i>	<i>1 495,890</i>
	<i>Matkornstilskudd</i>	<i>60,500</i>	<i>26,160</i>	<i>86,660</i>
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-278,050	1 582,550
	Sum	5 529,918	381,594	5 911,512

¹ Bevilgningsendring før kvantumsjustering

Tabell 8.11 Post 74 Direkte tilskudd. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
	<i>Driftstilskudd melk</i>	<i>2 095,700</i>	<i>2 222,142</i>
	<i>Driftstilskudd kjøttfeproduksjon</i>	<i>700,800</i>	<i>777,971</i>
74.11	Driftstilskudd melk og kjøtt ¹	2 796,500	2 925,113
	<i>Tilskudd til husdyr</i>	<i>4 691,030</i>	<i>4 929,581</i>
	<i>Tilskudd bevaringsverdige husdyrraser</i>	<i>29,200</i>	<i>29,792</i>
74.14	Tilskudd husdyr ¹	4 720,230	4 959,373
	<i>Tilskudd til dyr på utmarksbeite</i>	<i>1 160,700</i>	<i>1 468,115</i>
	<i>Tilskudd for beiting</i>	<i>726,200</i>	<i>886,192</i>
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	2 334,907
	<i>Kulturlandskapstilskudd</i>	<i>2 519,300</i>	<i>2 655,426</i>
	<i>Arealtilskudd</i>	<i>3 048,000</i>	<i>3 420,926</i>
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	6 072,052
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	1 106,100
	<i>Ekstra husdyrtilskudd økologisk jordbruk</i>	<i>92,100</i>	<i>92,100</i>
	<i>Ekstra arealtilskudd økologisk produksjon</i>	<i>70,500</i>	<i>77,278</i>
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	168,778
74	Sum	16 139,630	17 566,322

¹ Endring inkl. justert bevilgningsbehov gjeldende satser

Tabell 8.12 Post 77 Utviklingstiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
<i>Tilskudd til semin</i>	34,600	5,000	39,600
<i>Tilskudd til veterinærreiser²</i>	65,700	18,751	84,451
<i>Tilskudd til organisasjoner</i>	16,775	0,000	16,775
77.11 Tilskudd til dyreavl m.m. ¹	117,075	30,421	147,496
<i>Pris- areal- og lagringstilskudd</i>	20,060	3,000	23,060
<i>Tilskudd til lagring av såkorn</i>	10,000	2,500	12,500
77.12 Tilskudd til frøavl m.m.	30,060	5,500	35,560
77.13 Tilskudd til rådgivning	116,000	2,000	118,000
<i>Utvikling av plantemateriale, nordisk.</i>	2,400	0,000	2,400
<i>Utvikling av plantemateriale, oppformering</i>	12,875	0,000	12,875
<i>Utvikling av plantemateriale, Graminor</i>	28,760	7,000	35,760
<i>Kvalitetstiltak settepotetavl</i>	16,600	2,000	18,600
77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000	69,635
77.17 Tilskudd til fellespakkerier	22,700	4,000	26,700
77 Sum	346,470	50,921	397,391

¹ Endring inkl. justert bevilgningsbehov gjeldende satser

² Inkl. 2 mill. til ringormvaksinerings

Tabell 8.13 Post 78 Velferdsordninger. Mill. kroner

	Budsjett 2023	Endring	Budsjett 2024
78.11 Tilskudd til avløsning ferie og fritid	1 554,877	17,389	1 572,266
78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom	188,700	20,049	208,749
78.14 Tilskudd sykepengeordning jordbruket	38,100	2,800	40,900
78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	5,800	79,092
78.16 Tidligpensjonsordningen	60,000	4,000	64,000
78 Sum	1 914,969	50,038	1 965,007

Tabell 8.14 Kap. 4150 Til gjennomføring av jordbruksavtalen. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring	Budsjett 2025
85 Markedsordningen for korn	0,050	0,000	0,050

Landbruks- og matdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til vedtak om endringer i statsbudsjettet 2024 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2024)

I

I statsbudsjettet for 2024 gjøres følgende endringer:

Utgifter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 10 200 000 til kr 8 673 000	1 527 000
	50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond, økes med..... fra kr 2 331 553 000 til kr 2 389 553 000	58 000 000
	70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 341 140 000 til kr 294 774 000	46 366 000
	73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i> , økes med..... fra kr 5 529 918 000 til kr 5 632 282 000	102 364 000
	74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 16 139 630 000 til kr 16 112 053 000	27 577 000
	77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i> , økes med ..... fra kr 346 470 000 til kr 355 984 000	9 514 000
	78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i> , reduseres med..... fra kr 1 914 969 000 til kr 1 890 561 000	24 408 000

II

Landbruks- og matdepartementet gis fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til det framlagte forslag til jordbruksoppgjør, herunder tiltak som er knyttet til bevilgninger i 2025.

Vedlegg 1

Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 16. mai 2024 mellom staten og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag

1 Avtalemessige forutsetninger

Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for øka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket*, jf. Innst. S. 258 (2023–2024) og klimaavtalen med jordbruket utgjør grunnlaget for den inngåtte avtalen.

Jordbruksavtalen er et verktøy for å oppnå bærekraft i jordbrukssektoren både økonomisk, miljømessig og sosialt. I Norge er de årlige jordbruksforhandlingene mellom staten og næringsorganisasjonene i jordbruket i fellesskap med på å sikre utforming av de langsiktige rammevilkårene for jordbruket og norsk matproduksjon.

Partene viser til at regjeringen startet arbeidet med opptrapping av inntektsmulighetene i jordbruket i 2021. Gjennom Stortingets behandling av opptrappingsplanen, samt Budsjettnemndas og avtalepartenes oppfølging av den, er det etablert et nytt tallgrunnlag og nytt system for nivåammenligning av næringsinntekt i jordbruket med lønn for andre grupper. Avtalen tar første steg i nedtrappingen av antall timer i et årsverk i jordbruket til 1750 timer i 2027, ved å redusere time-tallet fra 1 845 timer i 2024 til 1 810 timer i 2025, i tråd med Stortingets vedtak.

Partene viser til regjeringens mål om at inntektsgapet skal være tettet innen 2027. Den inngåtte avtalen legger opp til å tette mer enn en tredel av det beregnede normerte inntektsgapet i 2024. Partene er enige om at vilkårene som er satt opp for opptrappingen skal vurderes i kommende oppgjør. Det er i den inngåtte avtalen tatt hensyn til jordbrukets konkurransekraft, produktivitetsutvikling, klima og miljø og markedsbalanse. I tillegg til inntektseffekter av den økonomiske rammen, ligger det økte inntektsmuligheter i bedre markedsbalanse for storfe og svin.

Partene viser til at regjeringens hovedstrategi for å nå målet om 50 pst. selvforsyning, korrigerert

for import av fôr, er å forbedre og øke produksjonen av planteprodukter til mat og fôr på en måte som styrker jordbrukets konkurransekraft mot import. I prioriteringene og utviklingen av virkemidlene er det særskilt vurdert hvordan de påvirker målet som er satt om økt selvforsyning.

Den inngåtte jordbruksavtalen omfatter:

- Målpriser for perioden 1. juli 2024 – 30. juni 2025, jf. punkt 2
- Bevilgninger over statsbudsjettet kap. 1150 for kalenderåret 2025
- Omdisponeringer innenfor budsjett for 2024. Som et unntak fra normal prosedyre er det i år også avtalt en ekstrabevilgning på 70 mill. kroner til et pristilskudd til melkeproduksjon fra 1. juli 2024
- Andre bestemmelser som framgår av denne protokollen

Partene er enige om de endringer i målpriser og satser, og bevilgninger på tilskuddsordninger, som går frem av vedlagte fordelings skjema. Under denne regjeringen har bevilgningen til jordbruksavtalen over statsbudsjettet på kapittel 1150 økt med 67 pst.

For saker som ikke er omtalt av denne protokollen vises det til statens tilbud av 6. mai 2024.

2 Økte inntektsmuligheter i 2025

Partene er enige om tekniske forutsetninger som framgår av tabell 2.2 på neste side. Avtalen har en økonomisk ramme på 3 015 mill. kroner. Avtalen innebærer at målprisene økes med et fullt årsutslag på 627 mill. kroner, bevilgningene over statsbudsjettets kap. 1150 økes med 2 217 mill. kroner, det benyttes ledige midler på 69 mill. kroner og et anslag på endret verdi av jordbruksfradraget på 102 mill. kroner, jf. tabell 2.1.

Tabell 1.1 Finansiering av avtalerammen

	Mill. kroner
Endring i målpriser	627
Endret bevilgning på kap. 1150	2 217
Overførte midler	69
Endret verdi av jordbruksfradraget	102
Sum, mill. kroner	3 015

Med denne avtalen legges det til rette for å redusere det beregnede normerte inntektsgapet per årsverk på 135 900 kroner i 2024, med 60 000 kroner, pluss verdien av muligheten for bedre markedsbalanse i kjøttsektoren. Med det vil det gjenstå et normert inntektsgap på om lag 76 000

kroner, med prognosene gitt i tabell 2.2. Budsjett-nemnda vil beregne et nytt inntektsgap i 2025, som blant annet vil avhenge av utviklingen i markedsbalansen og kostnader, samt næringens tilpasning til endringene i de økonomiske rammevilkårene. Tabell 2.2 viser tekniske forutsetninger og økonomisk ramme for avtalen.

Avtalen innebærer at en betydelig del av rammen finansieres med budsjettmidler, med sikte på å holde råvareprisøkningen på et moderat nivå. Målprisene økes innenfor et veid gjennomsnitt på 4,3 pst. Som følge av prisnedskrivning med budsjettmidler, vil ikke økningen i målpriser for matkorn gi økt råvarekostnad. Det isolerte utslaget av økte råvarepriser i forbrukerprisene, inkludert anslaget for varer uten målpris, utgjør om lag 400 kroner for en gjennomsnittshusholdning og 0,5 prosentpoeng på prisindeksen for mat og alkoholfrie drikkevarer.

Tabell 1.2 Tekniske forutsetninger for avtalen og økonomisk ramme

	2024	Volum	Pris	Endring	2025
	Mill. kr			Mill. kr	Mill. kr
1. Markedsinntekter	44 038	0,2 %		88	
Varer uten målpris	20 889		1,3 %	272	
2. Sum markedsinntekter	44 038			360	44 398
3. Direkte tilskudd	19 633				19 633
4. Sum inntekter	63 671			360	64 031
Gjødsel	2 169	5,0 %	0,0 %	108	
Andre driftskostnader	29 261	-0,2 %	3,3 %	905	
5. Sum ikke-varige produksjonsmidler	31 430			1 014	32 444
6. Leie av jord og kvoter	1 030	0,0 %	2,6 %	27	
7. Innleid arbeid	4 390	0,0 %	3,9 %	171	
8. Kapitalslit og leasing	7 618			206	
9. Rentekostnad	4 920			-395	
10. Sum kostnader	49 388			1 023	50 411
11. Årsresultat (4-10)	14 283			-663	13 620
12. Avsetning til investeringer	2 229			-33	2 196
13. Jordbruksfradrag	1 543			-85	1 458
14. Justert årsresultat (11-12+13)	13 597			-715	12 882
Familieårsverk ¹	31 300				31 600

¹ Familieårsverk à 1845 timer i 2024 og 1810 timer i 2025

Normerte tall, normeringsfaktor 20%	2024, kr/fam.årsv.	Endring i pst.	2025, kr/fam.årsv.	2025, mill. kr ³
A. Sammenligningsinntekt per familieårsverk, før avtale ¹	521 291		489 190	
B. Årslønn andre grupper	657 200	3,9 %	682 831	
C. Inntektsgap før oppgjør	-135 909		-193 641	
D. Kostnadskomp. og redusert inntektsgap			117 732	
Endring av årsresultat før avtale			32 101	845
Korr. jordbruksfradrag i framregning ²				-85
Kronelik vekst som andre grupper			25 631	675
Nivåheving – «Tetting av gap»			60 000	1 580
E. Sammenligningsinntekt etter oppgjør			606 922	
F. Sum ramme, mill. kroner				3 015
Endring fra 2024		16,4 %	85 631	
Endring fra 2021		59,3 %	225 822	

¹ Linje 14 dividert på antall familieårsverk multiplisert med normeringsfaktor 20 pst.

² Når det tilføres midler for å bringe årsresultatet opp på 2024-nivå, øker effekten av jordbruksfradraget tilsvarende linje 13.

³ Endring i kr/familieårsverk multiplisert med familieårsverk dividert på normeringsfaktor på 20 pst.

Partene er enige om følgende omdisponeringer innenfor budsjettet for 2024:

- Markedsordningen for korn reduseres med 119,9 mill. kroner, som følge av avvikling av prisnedskrivning til importert karbohydratråvare og økt prisnedskrivning
- Post 21 Spesielle driftsutgifter reduseres med 1,5 mill. kroner
- LUF: 54 mill. kroner til drenering
- LUF: 4 mill. kroner til Nasjonale tilretteleggingsmidler, til prosjekter som kan bidra til økt selvforsyning, gjennom bedre grovfôrproduksjon og effektiv fôring
- Tilskudd til veterinære reiser tilføres 5,8 mill. kroner
- Vaksinerings mot ringorm innføres fra 1. juli med 1 mill. kroner
- Pristilskudd melk innføres fra 1. juli med 32 øre per liter og finansieres delvis med 152,8 mill. kroner fra ledige midler. I tillegg gis en ekstrabevilgning på 70 mill. kroner til pristilskudd på melk fra 1. juli

3 Utslag på referansebrukene

Budsjettmyndens sekretariat har beregnet det kvantumsfaste isolerte utslaget av pris- og til-

skuddsendringer i avtalen, inkl. forutsetninger om pris- og kostnadsendringer og økt utnyttning av jordbruksfradraget. Det er også regnet kvantumsfast på arbeidsforbruket ved at det er regnet inntektsutslag per årsverk à 1810 timer både i 2024 og 2025. Høyre kolonne viser beregnet utslag per familieårsverk.

4 Melkeproduksjon og ny prismodell

Melkeproduksjon er en bærebjelke i det norske landbruket, og partene er enige om at melkeproduksjon skal prioriteres i årets avtale. Økonomien i melkeproduksjonen styrkes gjennom økning i målpris, driftstilskudd og husdyrtilskudd. Distriktstilskudd melk gjøres fra 1. juli 2024 om til et generelt pristilskudd med distriktsdifferensierte satser med en minstesats på 32 øre per liter. Videre er partene enige om å styrke kulturlandskapstilskuddet, beitetilskuddene og velferdsordningene, noe som også kommer melkeproducentene til gode.

Ny prismodell for melk

WTO-avtalen setter rammer for norsk jordbrukspolitikk, og det har gjennom forhandlingene vært

Tabell 1.3 Beregnet kvantumsfast helårsvirkning på referansebrukene av pris- og tilskuddsendringer, inkl. anslåtte kostnadsendringer til 2025, inkl. endret verdi av jordbruksfradraget. Kroner per årsverk.¹

	Antall årsverk 1810 timer	2024 før oppgjør A	2025 B	2025–2024 B-A	Fam.årsv. 1810 timer	2025–2024 per fam-årsv.
1 Melk, 32 årskyr	2,16	606 900	700 300	93 400	1,71	113 000
2 Korn, 521 dekar korn	0,50	682 600	760 400	77 800	0,45	83 900
3 Sau, 166 vinterfôra sauer	1,31	490 100	568 700	78 600	1,13	88 000
4 Melkeproduksjon geit, 155 årsgeiter	1,80	587 100	666 700	79 600	1,26	107 000
5 Svin og korn, 50 avlssvin + 379 daa korn	1,67	909 800	889 200	-20 600	1,25	-33 400
6 Egg og planteprod., 6295 høner + 298 daa	1,48	822 100	862 100	40 000	1,08	47 900
7 Poteter 129 daa + korn 254 daa	1,49	851 900	901 400	49 500	1,05	63 100
8 Ammeku, 30 ammekyr	1,28	497 400	553 000	55 600	1,06	63 200
9 Frukt og bær, 47 daa	1,78	612 900	644 400	31 500	1,03	43 800
10 Grønnsaker, 150 daa + korn 268 daa	3,27	546 400	582 400	36 000	1,22	71 000
11 Fjørfekjøtt og planteprodukter	1,03	1 243 700	1 286 500	42 800	0,76	50 800
12 Økologisk melk, 29 årskyr	1,93	748 400	846 700	98 300	1,36	131 700
13 Melk, 16 årskyr. Landet	1,78	559 500	625 600	66 100	1,45	77 300
14 Melk, 53 årskyr. Landet	2,60	675 900	791 800	115 900	1,98	146 500
15 Melk, 70 årskyr. Landet	2,99	761 600	889 900	128 300	2,18	168 600
16 Melk, 42 årskyr. Sone 1 og 3	2,08	770 000	870 300	100 300	1,39	139 400
17 Melk, 30 årskyr. Sone 5A	2,07	583 600	673 300	89 700	1,69	105 900
18 Melk, 34 årskyr. Sone 2	1,88	610 100	706 500	96 400	1,51	115 400
19 Melk, 30 årskyr. Sone 5B	2,14	570 500	660 300	89 800	1,73	106 900
20 Melk, 44 årskyr. Sone 4	2,42	554 500	651 400	96 900	1,98	114 200
21 Melk, 30 årskyr. Sone 6 og 7	2,32	654 300	756 100	101 800	1,81	125 600
22 Korn, 329 dekar korn. Østlandet	0,33	844 000	979 000	135 000	0,31	140 500
23 Korn, 825 dekar korn. Østlandet	0,74	864 300	963 800	99 500	0,64	113 400
24 Sau, 158 vinterfôra sauer. Sone 5A og 5B	1,30	461 300	541 700	80 400	1,11	90 900
25 Sau, 171 vinterfôra sauer. Sone 6 og 7	1,43	497 800	570 100	72 300	1,27	79 300
26 Sau, 86 vinterfôra sauer. Landet	1,07	243 400	300 700	57 300	0,96	62 300
27 Sau, 288 vinterfôra sauer. Landet	1,77	608 300	702 500	94 200	1,49	108 500
28 Ammeku, 28 ammekyr. (5A, 5B, 6, 7)	1,35	507 700	556 500	48 800	1,14	54 300
29 Ammeku, 33 ammekyr. (1, 3, 4)	1,15	427 200	481 200	54 000	0,92	63 100
30 Ammeku, 44 ammekyr. Landet	1,49	487 400	550 800	63 400	1,21	74 000

¹ For bruk som produserer storfe- og svinekjøtt ligger det økte inntektsmuligheter i bedre markedsbalanse.

lagt stor vekt på å finne løsninger som er i tråd med WTOs regelverk både med hensyn til samlet internstøtte og markedsprisstøtte (AMS).

Partene viser til protokollen fra fjorårets forhandlinger om behovet for å gjøre endringer i markedsordningene på grunn av begrenset handlingsrom for videre målprisutvikling fra 2024. Partene viser til rapport fra den partssammensatte arbeidsgruppen som har vurdert mulige alternativer til målprismodellen for melk og korn. Partene er enige om at melk tas ut av målprismodellen fordi det kun er endringer i denne sektoren som vil gi en substansiell reduksjon på AMS. Partene er videre enige om at volummodellen er den prismodellen utenom målpris som best bidrar til forutsigbarhet i sektoren og gir mulighet for å gjennomføre en aktiv landbrukspolitikk som bygger opp om melkeproduksjonens viktige rolle for å nå landbrukspolitiske mål om matsikkerhet, verdiskaping og landbruk over hele landet. For å holde Norges AMS-forpliktelser må endringen gjennomføres i løpet av andre halvår 2024.

Partene legger vekt på viktigheten av pristjevningsordningen og at ordningen ivaretar prisdifferensiering basert på anvendelse. Partene ser videre at det er mange forhold ved melkesektoren som gjør omleggingen krevende, og er opptatt av at ny prismodell for melk ikke skal svekke konkurransen på industriledet når summen av markedsregulators rettigheter og plikter sees i en sammenheng.

Omleggingen vil medføre behov for endringer av regelverk som ligger utenfor jordbruksavtalen. Dette gjelder blant annet forskrift om pristjevningsordningen for melk, forskrift om administrative nedsettelse av tollavgiftssatser for landbruksvarer, og regelverk innenfor Omsetningsrådets virkeområde. Disse endringene krever nødvendig tid for prosess og høring, og partene tar sikte på at innføring av volummodellen for melk kan iverksettes 1. november 2024. Ved overgang fra målpris- til volummodell vil det være behov for å fravike de normale varslingstidene for varsling av planlagt gjennomsnittlig engrospris og prisløype fra 1. november 2024 og 1. januar 2025.

Partene legger til grunn at endringen i seg selv ikke skal føre til endrede priser til bonde, industri eller forbruker, men overgang til et mer markedsbasert prissystem vil gi noe større usikkerhet om prisutvikling og prisvariasjon enn målprismodellen har gitt.

Innføring av volummodellen for melk innebærer at Tine SA får ansvar for å sette en prisambisjon i form av en planlagt gjennomsnittlig engrospris. Partene legger til grunn at Tine SA,

med grunnlag i informasjonsplikten, skal varsle planlagt gjennomsnittlig engrospris for neste halvår. Partene legger vekt på at kjøpere av rå melk på forsyningsplikten og andre aktører i verdikjeden skal ha nødvendighet forutsigbarhet og peker på at det må være åpenhet om prinsippene som skal legges til grunn for fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris. Partene legger til grunn at det ved fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris tas hensyn til norsk melks konkurransekraft, produksjonsvolum, produsentøkonomi og mål om landbruk i hele landet. Vurderingene som ble lagt til grunn for fastsettelse av planlagt gjennomsnittlig engrospris legges fram etter at prisen er gjort kjent.

Landbruks- og matdepartementet fastsetter øvre prisgrense. Innenfor rammen av øvre prisgrense skal Tine SA varsle prisløype for noteringspris for halvåret fastsatt planlagt engrospris skal gjelde. Den varslede prisløypa skal være bindende oppover for det halvåret den er satt for. Partene legger videre til grunn at det kan gjennomføres reguleringslagring for å utjevne sesongvariasjoner begrenset til et maksimalt kvantum fastsatt av departementet.

Norsk Melkeråvare er en egen avdeling i Tine SA som har en viktig rolle i å forsyne alle aktørene med rå melk til like vilkår. For å sikre dokumentasjon, innsyn og likebehandling er det viktig at råvareomsetningen i Norsk Melkeråvare og annen virksomhet i Tine SA er adskilt. Norsk Melkeråvare har eget regnskap der transaksjoner mellom Tine SA og Norsk Melkeråvare dokumenteres særskilt. Landbruksdirektoratets kontrollfunksjon videreføres.

I målprismodellen prises melk fra geit og ku likt, og volummodellen for melk skal også gjelde geitemelk. Markedene for melk fra ku og geit vil kunne utvikle seg forskjellig. Partene er med bakgrunn i dette enige om at det i jordbruksoppkjøret i 2025 skal vurderes tilpasninger for geitemelk.

Begrensning på mulighet for å kjøpe kvote over produksjonstaket

I sluttprotokollen fra jordbruksoppkjøret 2023 heter det at partene var «enige om at Landbruksdirektoratet skal vurdere muligheten for å innføre en begrensning på muligheten for å kjøpe kvote over produksjonstaket. En slik endring vil ev. kunne gjelde fra omsetningsrunden 2024».

Landbruksdirektoratet har vurdert dette i rapport 15/2024, og konkludert med at en slik begrensning kan innføres, gitt visse forutsetninger. Partene er enige om at en slik begrens-

ning skal innføres fra og med omsetningsrunden i 2025.

effekt. Dette innebærer en økning på 1 163,4 mill. kroner fra 2024 til 2025.

5 Klima-, natur- og miljø

Partene har også i år blitt enige om et betydelig løft for klima-, natur- og miljøarbeidet i landbruket. Dette skal bidra både til å redusere miljøbelastningen fra jordbruket, inkludert klimagassutslippene per produserte enhet, og til å styrke natur- og miljøgodene jordbruket produserer. Satsingen er også viktig for å ruste jordbruket til et klima i endring.

Partene er enige om å bevilge 10 545,7 mill. kroner på ordninger med klima-, natur- og miljø-

Regionale miljøprogram

Partene er enige om at det er viktig å følge opp satsingen knyttet til regionale miljøprogram og særskilt Helhetlig plan for Oslofjorden og miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel som følge av revidert gjødselbruksforskrift som nå er på høring. I tillegg er fordelingsnøkkelen justert for å i større grad ta hensyn til setring. Av den totale økningen på 100 mill. kroner er 20 mill. kroner øremerket vannmiljøtiltak i fylker med jordbruksareal som drenerer til Oslofjorden. Midlene er fordelt på en måte som bidrar til å utjevne forskjeller mellom fylkene.

Tabell 1.4 Oversikt over ordninger på jordbruksavtalen med natur-, miljø eller klimaeffekt, mill. kroner i 2025

Kap. 1150	Ordninger	2024	2025	Endring
Post 50	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200	220	20
Post 50	Drenering av jordbruksjord ¹	88	148	60
Post 50	Tiltak i beiteområder	31	32	1
Post 50	PRESIS	4	4	0
Post 50	Klima- og miljøprogram	40	40	0
Post 50	Klimasmart Landbruk	10	12	2
Post 50	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområdene	25	25	0
Post 50	Biogass	22	23	1
Post 50	Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	222	237	15
Post 50	MetanHUB	10	10	0
Post 50	Handlingsplan for bærekraftig bruk av plantevernmidler	14,0	15	1
Post 50	Utviklingsmidler økologisk landbruk	15	15	0
Post 73.13	Pristilskudd økologisk melk	18,0	22,2	4,2
Post 73.19	Prisnedskrivning økologisk korn mm.	57,0	58,3	1,3
Post 74.16	Beitetilskudd	1 886,9	2 334,9	448,0
Post 74.17	Areal- og kulturlandskapstilskuddet	5 567,3	6 071,1	503,8
Post 74.19	Regionale miljøprogram (RMP)	1 006,1	1 106,1	100,0
Post 74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	163,0	169,2	6,2
Post 77.11	Støtte til avlsorg., klimakammer	2	2	0
Post 77.13	Energirådgiving i veksthussektoren	1	1	0
	Sum klima, natur og miljø	9 382,3	10 545,7	1 163,4

¹ 2024: I tillegg 54 mill. kroner fra ledige midler.

Tabell 1.5 Fylkesvis fordeling Regionale miljøtilskudd

Fylke	Ramme 2024 (mill. kroner)	Ramme 2025 (mill. kroner)
Oslo og Viken	279,8	313,9
Innlandet	221,4	250,3
Vestfold og Telemark	85,6	93,4
Agder	21,9	23,0
Rogaland	79,4	83,8
Vestland	90,8	97,3
Møre og Romsdal	36,3	38,8
Trøndelag	127,1	139,4
Nordland	36,2	37,4
Troms og Finnmark	27,6	28,8
Sum	1 006,1	1 106,1

Partene er enige om at Regionalt miljøprogram skal evalueres frem til jordbruksoppgjøret 2026, og er enige om følgende mandat for arbeidet:

Mandat for evaluering av regionalt miljøprogram

Regionalt miljøprogram (RMP) ble etablert i 2005. Formålet med tilskudd etter RMP er å bidra til å ivareta jordbruket sitt kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturmiljøer og -minner, jord og jordhelse, tilgjengelighet i jordbrukslandskapet, samt å redusere bruk av plantevernmidler og utslipp til luft og avrenning til vann fra jordbruket. Hvert fylke har egne miljøprogram som skal gi en prioritering av innsatsen mot miljøutfordringene i fylket. RMP skal stimulere til en økt og mer målrettet miljøinnsats i jordbruket ut over det som er mulig gjennom nasjonale ordninger.

Tiltakene blir forvaltet av fylkene gjennom Regionale miljøtilskudd. Programmene skal bidra til gjennomføring av miljøtiltak i jordbruket som er tilpasset regionale ulikheter i driftsforhold og miljøutfordringer. De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd rettet mot foretak. Regionalt miljøprogram ble sist evaluert i 2012 og da med hovedfokus på tiltakene innenfor tema vannmiljø. En evaluering av kulturlandskapstiltakene, med vekt på RMPs organisering, ble gjort etter første programperiode i 2008. Samme år gjennomførte Norsk senter for bygdeforskning (nå Ruralis) og Telemarksforskning en

overordnet undersøkelse av RMP-forvaltningen. I 2022 ble det fastsatt ny fordelingsnøkkel for fordeling av den fylkesvise rammen til de regionale miljøtilskuddene basert på rapport fra en partsammensatt arbeidsgruppe.

Behovet for målrettet miljøinnsats i jordbruket har økt over flere år, og den økonomiske rammen har økt i takt med dette, til over 1 mrd. kroner i 2024. RMP er nå et av de viktigste virkemidlene i jordbrukets miljøarbeid. I takt med at klimautfordringene har fått økt betydning, ble utslipp til luft i 2018 innfaset som et miljøfaglig i område i RMP, og i 2021 ble jord og jordhelse innfaset som eget område. I 2019 ble intensjonsavtalen om klima mellom staten og organisasjonene i jordbruket undertegnet, og virkemidler gjennom RMP er sentralt for oppfølging av avtalen.

Det er, siden ordningen ble etablert i 2005, gjort flere større og mindre endringer i RMP, men ordningen har aldri blitt evaluert i sin helhet.

Tidligere sto fylkene friere til å velge tiltak og sette vilkår. Den nasjonale instruksjonen setter rammene for de regionale miljøprogrammene og gjelder for perioden 2023–2026. Instruksjonen definerer 44 tiltak det kan gis tilskudd for og handlingsrommet for å gjøre regionale tilpasninger i enkelttiltak. Tiltakene er fordelt på ni miljøfaglige områder. Enkelttiltakene i RMP er innført med bakgrunn i forskningsbasert kunnskap om at tiltakene gir en positiv miljøeffekt, både ved å redusere forurensning og fremme miljøverdier, og bidrar til at landbrukssektoren når sine miljø- og

klimamål. Målretting står sentralt for innrettingen av tiltakene.

En forutsetning for RMP er å få mest mulig miljøeffekt igjen for de midlene som settes av på ordningen. I mars 2024 la regjeringen frem Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka selvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*. Det fremgår av stortingsmeldingen at tiltak for å øke matproduksjonen må inkludere tiltak for klimatilpassing av produksjonen og ivaretagelse av miljøet. Videre fremgår det av meldingen at klima- og miljøhensyn er et sentralt premiss for utformingen av inntektspolitikken. Miljøvirkemidlene i jordbruket, og i særstilling RMP, spiller derfor en viktig rolle når hensyn til økt selvforsyning, matproduksjon, inntekt og miljø skal veies mot hverandre. Det har videre vist seg over tid at det er krevende for fylker med store utfordringer og behov for innsats for å redusere avrenning til vann, og samtidig prioritere midler til å ivareta natur- og miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap.

Partene er derfor enige om at det er behov for en evaluering av RMP. Evalueringen må vurdere og komme med anbefalinger om følgende:

- Ordningens formålseffektivitet, både samlet for RMP og gjennom vurdering av hvert miljøtema og tiltakene innenfor miljøtemaene «avrenning til vann» og «utslipp til luft»
- Ordningens virkeområde
- Ordningens forvaltningsmodell (bruk av nasjonal instruks, regional tilskuddsutforming og involvering av det regionale partnerskapet mm.)
- Oppfølging av Meld. St. 11 om økt selvforsyning og inntektsopptrapping i jordbruket
- Fylkenes prioriteringer, herunder vurdering av fordeling av tilskudd for utslippsreduksjon og tilskudd for å ta vare på og ivareta natur- og miljøverdier i jordbrukets kulturlandskap
- Drøfting av hvordan SMIL-ordningen vil påvirkes av anbefalte endringer i RMP

Pilotperioden for tilskudd til klimarådgiving over RMP ble evaluert til årets jordbruksforhandlinger. For å legge til rette for økt tiltaksgjennomføring er partene enige om at tilskudd til Klimarådgiving tas ut av RMP for rådgiving som gis fra 2025, tiltaket skal derfor ikke inngå i den helhetlige evalueringen.

Partene er enige om at det settes i gang en ekstern evaluering som lyses ut som anbuds-konkurranse for en prosjektperiode fra høsten 2024 til 2025/2026 og at 2 mill. kroner settes av til

evalueringen over Post 21 i 2025. Evalueringen må baseres på et oppdatert kunnskapsgrunnlag, og se hen til aktuell politikk- og virkemiddelutvikling på jordbruks- og miljø- og klimaområdet, herunder arbeidet med en helhetlig handlingsplan for bærekraftig nitrogenforvaltning og ny gjødselbruksforskrift. Avtalepartene legger til grunn at den som får evalueringsoppdraget har god kjennskap til norsk landbruk, herunder miljøtiltak og moderne agronomiske løsninger. Det settes ned en referansegruppe, bestående av avtalepartene, som følger arbeidet. Landbruksdirektoratet lyser ut og følger opp evalueringen, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren.

På bakgrunn av evalueringen skal Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren, legge fram forslag til eventuelle endringer i organisering og faglige rammer for regionalt miljøprogram for avtalepartene til jordbruksforhandlingene 2026. Det skal også gis en midtveisrapportering til jordbruksoppgjøret 2025.

Til jordbruksoppgjøret 2025 skal Landbruksdirektoratet, i samråd med Miljødirektoratet og Riksantikvaren, legge fram en vurdering av prinsipper og utfordringer ved å gi RMP-tilskudd til dekning av kostnader, som følger av lovpålagte tiltak (som f.eks. regionale miljøkrav) til drøfting av avtalepartene.

Videre er partene enige om at Landbruksdirektoratet forvalter tilskudd til klimarådgiving fra 2025. Partene er videre enige om at det er behov for kvalitetsutvikling på rådgivingen, jf. evalueringsrapporten. Landbruksdirektoratet må utarbeide forskrift og legge til rette for denne oppgaven.

Inneværende programperiode for RMP varer fra 2023 til 2026. Partene er derfor enige om å forlenge eksisterende RMP-periode med ett år, til og med 2027, som følge av evalueringen.

Drenering

Drenering er viktig for økt planteproduksjon gjennom bedre utnyttelse av de dyrkede arealene. Partene har i løpet av forhandlingene mottatt justerte prognoser om tilsagnsbehov som følge av betydelig økt dreneringsaktivitet, og er derfor enige om at 54 mill. kroner settes av til drenering i 2024 ut over det som tidligere er avsatt. For 2025 settes det av 148 mill. kroner. Hensyn til forutsigbarhet er viktig. Partene er derfor enige om at satsen skal ligge fast på eksisterende nivå. Det vises til at kommunene kan og bør omfordele ubrukte midler til drenering i løpet av året, slik at nye søknader kan innvilges. Partene legger til grunn at

statsforvalterne holder god oversikt over dreneringsaktiviteten i kommunene.

Partene er videre enige om at det settes av inntil 0,5 mill. kroner over Klima- og miljøprogrammet i 2025 til å få bedre kunnskap om variasjon i dreneringskostnader og kartlegging av øvrige barrierer for økt drenering. Utredningen skal ferdigstilles til jordbruksforhandlingene 2025.

Partssammensatt gruppe husdyrtilskudd og klima

Det vises til statens tilbud om arbeidsgruppen som skal vurdere hvordan en kan utvikle husdyrtilskuddet til storfe og småfe fra å være et rent husdyrtilskudd, til å også være et tilskudd som bidrar til reduserte klimagassutslipp fra husdyrproduksjonen. Partene mener det ikke er nødvendig å utvide mandatet.

Levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Partene er enige om at det ikke er nødvendig å gjennomføre en lønnsomhetsanalyse av ordningen.

6 Landbrukets utviklingsfond

6.1 Kapitalsituasjonen i fondet

Partene er enige om at bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond for 2025 settes til 2 548,6 mill. kroner, en økning på 217 mill. kroner fra 2024. Som det framgår av tabell 6.1, settes samlet tilskuddsramme til 2 726 mill. kroner, en økning på 187 mill. kroner fra 2024. Bevilgningen til fondet øker da med 30 mill. kroner mer enn tilskuddsrammen ut av fondet.

På grunn av stor usikkerhet i utbetalingsprognosene fra fondet, må kapitalsituasjonen til fondet fortsatt følges nøye. Prinsipper om inndragning av ubenyttede rammer som ble innført i fjorårets jordbruksoppkjøret videreføres.

6.2 Investerings- og bedriftsutviklingsordningen (IBU-ordningen)

Avtalepartene vil understreke at avklaringstilskuddet som ble innført i jordbruksoppkjøret 2022 er et viktig verktøy for at bonden i større grad skal kunne benytte rådgivningstjenester som kan bidra til større forståelse for økonomien i prosjektet og bedre kostnadsstyring av prosjektene. Innovasjon Norge bes vurdere hvordan nåverdi-beregning av investeringen bedre kan synlig-

gjøres i arbeidet med søknader om investeringsvirkemidler.

I tråd med den partssammensatte gjennomgangen av de nasjonale føringene for IBU-ordningen, jf. arbeidsgruppenotat av 22.3.2024, sendes forslag til endringer i forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket på høring med sikte på å legge til rette for ytterligere forenklinger i regelverket. Avtalepartene er enige om at dagens maksimalrammer for støtte beholdes i forskriften, herunder unntaket for øvre grense i Nordland, Troms og Finnmark. Avtalepartene er videre enige om at maksimalrammene som følger av forskriftens § 3 første ledd bokstav a «Tilskudd til etablering av ny virksomhet» og bokstav b «Tilskudd til bedriftsutvikling» fjernes fra forskriften. Begge tilskuddsområdene gjelder mindre utviklingsprosjekter. Støtteutmålingen for disse tiltakene harmoniseres med satsene i Innovasjon Norges ordninger innen markedsavklaring og kommersialisering. Innenfor virkemiddelet «oppstartstilskudd 1» kan det gis inntil 100 pst. tilskudd av eksterne kostnader på inntil 100 000 kroner, mens det innenfor virkemiddelet «oppstartstilskudd 2» kan gis inntil 50 pst./inntil 1 mill. kroner fordelt på to tildelinger. Avtalepartene er enige om at ekstratilskuddet til bruk av tre som byggemateriale avvikles.

Ut over gjeldende forskrift for forvaltning av midlene er avtalepartene enige om følgende nasjonale føring for forvaltningen av IBU-midler i 2025:

- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte. Innen melkeproduksjon er det særlig behov for å prioritere fornying av fjøs med inntil 30 kyr.
- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres til produksjoner med markedspotensial.
- Hensyn til dyrevelferd skal prioriteres høyt. Dette gjelder for alle typer produksjoner og produksjonsformer.
- Investeringer som følge av EUs økologiregelverk prioriteres.
- Støtte til investeringer innen korn, frukt, grønt- og veksthusnæringen skal prioriteres.
- Maksimalt tilskudd til investeringer i forbindelse med generasjonsskifte for personer under 35 år settes til inntil 70 pst. uavhengig av kjønn.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med tekniske løsninger som reduserer utslipp til luft, samt tilsvarende lager til biorest og øvrig organisk gjødsel. Felleslager for gjødsel og biorest kan støttes.

Tabell 1.6 Tilskuddsramme for Landbrukets utviklingsfond, mill. kroner

	2024	Ekstra 2024	2025	Endring 2024–2025
Bedriftsrettede midler til investering og utvikling	1 220,5		1 272,5	52,0
Nasjonale tilretteleggingsmidler	16,0	4,0	16,0	0,0
Det store Norske Grøntløftet	0,0		5,0	5,0
Regionale tilretteleggingsmidler	41,0		61,0	20,0
Områderettet innsats				
Bærekraftig matproduksjon i nord	17,0		25,0	8,0
Fjellandbruket	3,0		3,0	0,0
Rekruttering og kompetanse i landbruket				
Regionale tilskudd til rekruttering og komp.heving	14,0		0,0	-14,0
Pilotprosjekt videreutvikling av landbruksutdanning	0,0		2,0	2,0
Nasjonal modell for voksenagronom	17,0		17,0	0,0
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	14,7		15,0	0,3
Forskning og utvikling	83,5		91,5	8,0
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4,0		4,0	0,0
Stiftelsen Norsk mat ¹	71,0		78,0	7,0
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	84,3		77,0	-7,3
Bondens marked og Norsk Gardsost	3,0		3,0	0,0
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologi-utvikling i landbruket	222,0		237,0	15,0
Skogbruk	270,0		275,0	5,0
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	1,5		2,5	1,0
Midler til konfliktforebyggende tiltak jordbruk/reindrift	1,5		1,5	0,0
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	200,0		220,0	20,0
Drenering	88,0	54,0	148,0	60,0
MetanHUB	10,0		10,0	0,0
Klimasmart landbruk ²	10,0		12,0	2,0
Tilskudd til tiltak i beiteområder	31,0		32,0	1,0
Handlingsplan for plantevernmidler	14,0		15,0	1,0
Klima- og miljøprogram	40,0		40,0	0,0
Biogass	22,0		23,0	1,0
Verdensarvområdene og Utvalgte kulturlandskap	25,0		25,0	0,0
Utviklingstiltak innen økologisk landbruk	15,0		15,0	0,0
SUM tilskuddsramme	2 539,0	58,0	2 726,0	187,0

¹ Stiftelsen skal legge vekt på å øke antall KLS-revisjoner. Stiftelsen skal fortsette å markedsføre merkeordningene Spesialitet og Beskyttede Betegnelser.

² Midlene skal gå til utvikling og nødvendig oppdatering av kalkulatorene, herunder også brukertesting og mobilisering.

- Prosjekt med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres.
- I vurderingen av lønnsomhet i investeringsprosjektene må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget og økonomien på bruket.
- Det kan gis inntil 100 mill. kroner i risikolån der tapsavsetningen skjer innenfor rammen av IBU-midlene.
- Strategiske føringer fra det regionale partnerskapet er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner og mellom ulike områder i den enkelte regionen/fylket. Faglagene skal inngå i de regionale partnerskapene.
- Nasjonal pott til løsdriftsinvesteringer for storfe videreføres.

Det legges videre til grunn at ubenyttede midler ved årsskiftet skal inndras og fordeles ut igjen til samtlige fylker.

6.3 Nasjonale tilretteleggingsmidler

Avtalepartene er enige om følgende prioriteringer for 2025:

- Prosjekter som følger opp mål og tiltak knyttet til Meld. St. 11 (2023–2024) om strategi for økt selvforsyning av jordbruksvarer.
- Prosjekter som fremmer rekruttering til landbruksutdanning, herunder en nasjonal informasjons- og rekrutteringskampanje for nye lærebedrifter.
- Prosjekter som kan bidra til en positiv utvikling innen produksjon og omsetning av økologiske varer. Det er ønskelig med et prosjekt som kan bidra til å kartlegge økonomien i økologisk primærproduksjon.
- Prosjekt som har til formål å realisere nullvisjonen for dødsulykker i landbruket.

6.4 Pilotprosjekt for styrket landbruksutdanning og samarbeid om gode læreløp

Avtalepartene viser til statens tilbud der det foreslås et pilotprosjekt for å styrke landbruksutdanningen. Avtalepartene er enige om at pilotprosjektet også skal ta opp i seg felles løsninger for hvordan det kan legges til rette for gode læreløp i vg3 landbruk gjennom samarbeid mellom skoler og mellom fylkeskommuner. Prosjektet bør gjennomføres i nært samarbeid med landbruksnæringen og andre relevante aktører. Avtalepartene samarbeider om utarbeidelsen av mandat for prosjektet.

6.5 Forskning og utvikling

I tillegg til prioriteringene som fremgår av statens tilbud er avtalepartene enige om at forskning på insekter til fôr og gjødsel basert på norske ressurser prioriteres.

6.6 Utviklingsprogrammet – evaluering av IGW

Norges deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) er organisert som et prosjekt finansiert over jordbruksavtalen, som en del av Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping.

Deltakelsen på IGW har blitt evaluert to ganger tidligere, i 2012 og i 2017. Både utviklingen på lokalmat- og reiselivsområdet i stort, innspill fra de ulike mat- og reiselivsregionene, og utviklingen av Messe Berlin, tilsier at det er behov for en ny gjennomgang av IGW-satsingen for å vurdere framtidig innretning av IGW-prosjektet. Det nye omsetningsmålet for lokalmat- og drikke, samt oppfølgingen av det, må også være viktig for prosjektets fremtid.

Partene er derfor enige om at det gjennomføres en ekstern evaluering av IGW-prosjektet, bestilt av Innovasjon Norge. Evalueringen skal baseres på både kvantitative og kvalitative data. Det legges til grunn at evaluator innhenter informasjon fra et bredt utvalg aktører. Evalueringen må inneholde vurderinger og anbefalinger på følgende punkter:

- I hvilken grad IGW-prosjektet har bidratt til å nå målene som er satt for messedeltakelsen, herunder:
  - I hvilken grad har IGW-prosjektet bidratt til langsiktig nettverksbygging og samarbeid på tvers av regioner, fylker og næringer, og mellom nasjonale aktører?
  - Er Messe Berlin og IGW fortsatt en egnet arena for å styrke omdømmet til og videreutvikle Norge som matnasjon?
- Er ressursbruken i prosjektet i samsvar med nytteverdien?
- Finnes det arenaer i Norge, nasjonalt eller regionalt, som kan ivareta hele eller deler av dagens satsing?
- Basert på punktene over, hvilke eventuelle endringer av IGW-prosjektet bør gjøres for å bedre måloppnåelsen for messedeltakelsen, innretningen av prosjektet, og framtidig ressursbruk?

7 Velferdsordninger

Gode velferdsordninger i jordbruket gir bønder mulighet til å kunne ta ut ferie og fritid og økt trygghet ved sykdom mv. Ordningene er også av stor betydning for rekruttering av unge utøvere og bidrar til at eksisterende jordbrukere vil bli værende i næringa. Partene viser til rapporten fra den partssammensatte arbeidsgruppa, og prioriterer i år, som i de to foregående årene, å styrke velferdsordningene ved å heve satser og maksimalbeløp for avløserordningene og bevilgningen for landbruksvikarordningen, jf. vedlegg 1.

I jordbrukets krav foreslås det at dagens samordning av tilskudd til avløsning ved sykdom, fødsel mv. med lønnsinntekter og ytelser for lønn, pensjoner, honorarer og godtgjøringer fjernes. I løpet av forhandlingene har partene fått informasjon som har bidratt til at partene har kommet frem til at det er behov for å vurdere juridiske sider og økonomiske konsekvenser nærmere. Partene mener blant annet at det er usikkert om, og i så fall hvordan, fjerning av samordning vil påvirke Navs vurdering av sykepengereetten.

Etter forskrift om tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. stanser tilskuddet ved egen sykdom når det er utbetalt tilskudd for en person i til sammen 365 dager i løpet av de tre siste årene. Partene er enige om å øke denne tidsbegrensningen til 425 dager (ett år og to måneder) ved å endre § 4 i forskriften. Endringen skal tre i kraft fra 1. januar 2025.

Partene er enige om å øke bevilgningen til tilskuddsordningen for landbruksvikarordningen med 5,8 mill. kroner, hvorav 1 mill. kroner til gjennomføring av avløserkurs.

8 Styrking av landbruket i Nord-Norge

Avtalepartene er enige om å videreføre og forsterke satsingen på landbruket i Nord-Norge for å bremse den negative utviklingen og bidra til økt utnyttelse av regionale fortrinn og muligheter knyttet til det arktiske landbruket. Satsingen omfatter særskilt:

- Styrking av tilskudd som direkte bidrar til å bedre produsentøkonomi i landsdelen. I tilskuddordninger hvor Nord-Norge har egne soner økes satsene tilsvarende 78 mill. kroner, hvorav 27 mill. kroner er ekstra satsøkning i Nord-Norge.
- Styrking av investeringsvirkemidlene. I Finnmark, Troms og Nordland er det ikke et øvre

kronemessig tak for tilskudd, slik det er i øvrige deler av landet.

- Styrke satsingen på bærekraftig matproduksjon i nord med 8 mill. kroner til 25 mill. kroner for å utvikle potensiale for landbruk i nord med tilhørende verdikjeder.

9 Styrket konkurransekraft for grøntnæringen

Grøntsektoren er i vekst og har betydelig potensial gjennom både økt forbruk og økt norskandel. Partene er enige om å følge opp Meld. St. 11 (2023–2024), både gjennom tiltak som styrker grøntsektorens konkurransekraft mot import og som øker produksjonen.

Avtalepartene er enige om å legge til rette for en styrking av grøntsektoren gjennom økning i målpris, pristilskudd grønt, arealtilskudd og tilskudd til fellesanlegg frukt. Det innføres et tilskudd til ny teknologi i landbruket over Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling, og Opplysningskontoret for frukt og grønt styrkes med 2 mill. kroner. Partene er enige om at avsetningen til tilskudd til fellesanlegg for frukt økes med 4 mill. kroner. Videre er partene enige om å avsette 5 mill. kroner i tre år til prosjektet «Det store norske Grøntløftet», jf. omtale nedenfor.

Utredning av potetmarkedet

Partene er enige om å gi Landbruksdirektoratet i oppdrag å foreta en samlet gjennomgang av markedene og ordningene for konsumpoteter, industripoteter og avrens. Formålet med utredningen er å gi et helhetlig bilde av disse verdikjedene, varestrømmene og de virkemidlene som benyttes. Det er spesielt viktig å kartlegge om det er sammenheng mellom levert kvantum fra produsent, avregning og bruk av potetene. Direktoratet bes videre vurdere produsentøkonomi, produsentvilkår og organisering av markedene, mulighetene for økt avsetning av norsk vare, konkurransekraft, miljø/matsvinn, konkurransehensyn og eventuelle andre relevante tema. Landbruksdirektoratet kan også komme med forslag til endringer i virkemidlene, som skal vurderes opp mot de landbrukspolitiske målsettingene.

Utredningen skal avgis før 11. mars 2025. Landbruksdirektoratet skal oppnevne en referansegruppe fra avtalepartene og sentrale aktører i verdikjeden.

Det store norske Grøntløftet

Som en oppfølging av rapporten «Grøntsektoren mot 2035», ble det i jordbruksavtalen 2020 satt av midler til gjennomføring av forprosjektet «Økt etterspørsel etter norsk grønt» i regi av Stiftelsen Norsk Mat og Opplysningskontoret for frukt og grønt. Prosjektet er nå videreutviklet til «Det store norske Grøntløftet» med planlagt lansering i 2024. Formålet med prosjektet er å legge til rette for å øke etterspørselen etter norsk frukt, grønt, bær og poteter, slik at totalforbruket øker med 75 pst. og norskandelen med 50 pst. frem mot 2035. Økt etterspørsel vil både gi høyere norskandel og høyere selvforsyningsgrad, og bidra til bedre folkehelse. Det treårige prosjektet skal både jobbe med samfunnskommunikasjon og forbrukerkommunikasjon. Prosjektet skal gjennomføre felleskampanjer mot forbrukermarkedet for å inspirere og motivere forbrukere til å velge norske grøntprodukter. Aktørene i verdikjeden skal skrive under på felles samfunsløfter og deretter følge opp med egne, individuelle løfter om hvordan de skal bidra med aktiviteter for å fremme salget av norsk frukt, grønt, bær og potet.

Partene er enige om at det avsettes 5 mill. kroner per år i tre år til prosjektet over Landbrukets utviklingsfond. Bevilgningen tildeles Opplysningskontoret for frukt og grønt, som driver prosjektet i samarbeid med Stiftelsen Norsk Mat. Partene forutsetter en betydelig andel medfinansiering av prosjektet fra aktører i verdikjeden. Det skal rapporteres årlig til avtalepartene om fremdriften og måloppnåelsen i prosjektet.

Utrede produsenteide pakkerier grønt

Partene er enige om at Landbruksdirektoratet skal utrede et tilskudd som støtter opp om produsenteide lagre, pakkerier og terminaler for grøntsektoren, herunder også bær, tilsvarende tilskuddet som i dag gis til fellesanlegg frukt. Utredningen må avgis før 15.2.2025, slik at partene kan vurdere spørsmålet før jordbruksoppgjøret i 2025.

Midlertidig heving av øvre prisgrense for grøntprodukter

Partene er enige om å videreføre den midlertidige hevingen av øvre prisgrense for grøntprodukter med 20 pst. for perioden 1.7.2024–30.6.2025.

Sats avrens

Partene er enige om å øke avsetningen til potetstivelse med 1 mill. kroner. Bevilgningen skal benyttes til å øke dagens sats.

Aspargesbønner

Aspargesbønner er berettiget arealtilskudd korn. Veksten defineres som en grønnsak. Partene er derfor enige om at aspargesbønner skal få tilskudd som grønnsaker.

10 Andre endringer

10.1 Gjennomgang av grunnvilkår

Grunnvilkårene for å motta produksjonstilskudd ligger i §2 i forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket. Jordbruksforsteak må:

- være registrert i Enhetsregisteret innen den aktuelle søknadsfristen og ved utbetaling
- drive vanlig jordbruksproduksjon
- ha en produksjon som foregår på en eller flere landbrukseiendommer (med unntak for foretak som kun søker produksjonstilskudd for bifolk)

Disse vilkårene reiser tidvis vanskelige grense-dragninger når det kommer til praktiseringen av forskriften. Partene vil understreke at godt begrunnede vilkår for å gi tilskudd til ulike typer produksjoner og driftsformer er avgjørende for legitimiteten til tilskuddssystemet. Grunnvilkårene må reflektere de landbrukspolitiske målene, herunder det å sikre et husdyrhold med god dyrevelferd og en jordbruksproduksjon med god agromisk praksis.

Partene er enige om å gi Landbruksdirektoratet i oppdrag å gå gjennom grunnvilkårene for produksjons- og avløsertilskudd. I dagens situasjon er det varierende hvordan grunnvilkårene praktiseres i tilskuddsforvaltningen. Utredningen skal kartlegge hvordan grunnvilkårene praktiseres og kontrolleres, og foreslå eventuelle endringer i:

- selve grunnvilkårene
- regelverket, herunder om det er behov for å kodifisere dagens praksis
- praktisering og oppfølging av regelverket.

Frist for utredningen er 11. mars 2025. Landbruksdirektoratet skal oppnevne en referansegruppe bestående av avtalepartene og regional/ lokal tilskuddsforvaltning.

10.2 Markedsordningen for korn

Partene er enige om at økt produksjon og forbruk av norsk korn er avgjørende for å lykkes med målet om økt norsk selvforsyning. Partene er enige om å legge til rette for økt lønnsomhet i kornproduksjonen. Dette gjøres gjennom økte målpriser, der prisen for mathvete økes mer enn prisen for fôrkorn. Prisnedskrivningstilskuddet for norsk korn økes tilsvarende økning i prisen for fôrkorn. Målprisen på matkorn økes med 18 øre. Prisnedskrivningstilskuddet på korn økes med 7 øre, tilsvarende økningen i målpris på fôrkorn. Matkorntilskuddet økes med 24 øre og bidrar med det til økt konkurransekraft for norsk matkorn. Partene er enige om særlig å stimulere til økt produksjon av hvete til mat og fôr, samt økt produksjon av erter, oljefrø og proteinvekster. Det innføres derfor et særskilt arealtilskudd for hvete og for oljefrø, erter og proteinvekster som legges til arealtilskudd for korn. I tillegg legges det til rette for å styrke kornproduksjonen i randsonene ved å øke arealtilskuddet for korn i disse sonene.

Partene er enige om å innføre en maksimalgrense for arealtilskudd ved 3 000 dekar per foretak.

Partene er enige om at ordningen med prisnedskrivningstilskuddet for importert karbohydratråvare for kraftfôr har vært viktig for å holde råvarekostnadene for kraftfôr nede i en situasjon med ekstraordinært høye priser internasjonalt. Partene er enige om at ordningen avvikles. Partene er kjent med at dette kan medføre økt råvarepris på kraftfôr.

Utredning av korn- og kraftfôrpolitikken

Produksjon av korn, oljevekster og proteinvekster er særlig sentralt i arbeidet med å øke selvforsyningen. Partene er enige om en større gjennomgang av virkemidlene innenfor kornsektoren sett i lys av ambisjonene som ligger i Meld. St. 11 (2023–2024) og Stortingets behandling av denne. Partene er enige om at det etableres en partssammensatt arbeidsgruppe som skal vurdere virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken.

Arbeidsgruppen skal vurdere elementer i virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken med sikte på økt selvforsyning, beredskap og landbruk i hele landet gjennom økt produksjon og konkurransekraft. Økt norsk kornproduksjon er sentralt for å nå målene. Videre er det viktig å opprettholde konkurransekraft og selvforsyning for husdyrproduktene. Arbeidsgruppen skal særlig vurdere hvordan korn- og kraftfôrpolitikken skal og

kan bidra til lønnsomhet og produksjonsinsentiver i kornproduksjonen, og samtidig opprettholde og øke markedet for norsk mat- og fôrkorn. Det er et mål at gjennomgangen kan bidra til en mer markedsrettet kornproduksjon og at kornproduksjonen i randsonene økes.

Som en del av gjennomgangen skal arbeidsgruppen vurdere virkemidlene i korn- og kraftfôrpolitikken hver for seg og samlet, og foreslå eventuelle tilpasninger med sikte på å nå målene for landbrukspolitikken. Arbeidsgruppen skal spesielt vurdere:

- Prisnedskrivningstilskudd og matkorntilskudd på norsk korn opp mot alternativer som pristilskudd på korn og lavere kornpris
- Virkemidler for jevn tilgang av norsk mathvete over år
- Virkemidler for effektiv og rasjonell kornstrøm, herunder;
  - lager- og tørkekapasitet
  - markedssignaler og prising av korn mot produsent
- Virkemidler for økt produksjon i randsonene, herunder frakttilskudd og arealtilskudd
- Ordningen med beredskapslager såkorn
- Særlige utfordringer og løsninger for økologisk kornproduksjon

Det forutsettes at arbeidsgruppen etablerer god kontakt og involvering med relevante aktører i verdikjeden, herunder også Matkornpartnerskapet, samt at gruppen bruker relevant foreliggende kunnskapsgrunnlag for arbeidet. Arbeidsgruppen kan ved behov bestille utredninger på enkelte problemstillinger fra relevante fagmiljøer. Arbeidsgruppen skal avgi rapport til avtalepartene innen 3. mars 2025.

Det settes av inntil en million kroner over post 21 for å dekke kostnader ved utredninger.

Finansiering av kostnader til sortsutvikling

For å sikre en bred og langsiktig finansiering av foredlingsarbeidet på korn, er partene enige om å utrede alternative finansieringsmuligheter for sortsutvikling/kornforedling, med sikte på å endre dette fra 1. juli 2025.

10.3 Kjøtt og egg

Tak husdyrtilskudd

Partene er enige om å gjeninnføre taket for husdyrtilskuddet med 1,0 mill. kroner per jordbruksforetak og år.

Utredning av produksjonsregulering

Partene viser til Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) og flertallsmerknaden om behovet for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler, der et flertall i komiteen vil:

«...understreke viktigheten av at inntektsopptrappingen ikke fører til overproduksjon. Overproduksjon vil gi økte kostnader og svekket lønnsomhet for bonden, og kunne undergrave målene om inntektsutjevning og selvforsyning.

Flertallet viser til behovet for å vurdere nye produksjonsregulerende virkemidler, og mener det skal gjennomføres en utredning av nye virkemidler for produksjonsregulering for ulike produksjoner innen 1. april 2025. Utredningen skal skje i tett dialog med faglagene.»

Landbruks- og matdepartementet vil legge fram endelig mandat og oppnevne medlemmer til arbeidsgruppa. I tillegg til representanter for avtalepartene skal arbeidsgruppa ha medlemmer fra industriaktørene og konkurransemyndighetene.

Utredning av telledato

Partene viser til at det er utfordringer knyttet til dagens to telledatoer for direktetilskuddene og avløsertilskuddet for produksjon med storfe. Telledatoene medfører tilpasninger som ikke er optimale, hos både primærprodusentene og slakterianleggene. Partene er derfor enige om å gjennomgå med sikte på å erstatte telledato for storfe ved å bruke datagrunnlag fra Husdyrregisteret, eller direkte fra Ku- og Storfekjøttkontrollene, som utmålingsgrunnlag for tilskuddene.

En arbeidsgruppe skal utrede omlegging av utmålingsgrunnlaget for tilskudd for storfe, med overgang fra bruk av produsentenes søknadsdata til bruk av registerdata. En forutsetning for arbeidet er at man også etter en omlegging har nødvendig sikkerhet for korrekt utbetaling av tilskuddene til rett tid.

Arbeidsgruppen skal gjøre vurderinger av tekniske forutsetninger, kvalitet på data, juridiske problemstillinger (bl.a. hjemler for utveksling av data), tilskuddsforvaltning, nødvendige endringer i utmålingsregler samt hvilke krav som skal stilles til produsentene som tilskuddsmottakere. Arbeidsgruppen skal også vurdere når en omlegging kan bli gjennomført og kostnader knyttet til overgang til nytt utmålingsgrunnlag. Basert på

denne gjennomgangen skal arbeidsgruppen komme med en anbefaling til partene.

Arbeidsgruppen skal ledes av Landbruks- og matdepartementet og bestå av avtalepartene, Landbruksdirektoratet, Mattilsynet, Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund, Nortura og aktørene bak Ku- og Storfekjøttkontrollene. Landbruksdirektoratet er sekretariat for arbeidet. Arbeidsgruppen skal komme med en anbefaling til partene så raskt som mulig, men senest innen 15. november 2024.

Det settes av 10 mill. kroner over post 1150.21 for potensielt å kunne starte utvikling av IKT-systemer i Landbruksdirektoratet i løpet av 2025.

10.4 Utredning av teigbasert tilskudd

Partene har merket seg Stortingets ønske om å utrede og prøve ut et teigbasert system, eller tilsvarende, som skal bidra til drift av krevende areal. Partene er enige om at man, innenfor ordningen Bærekraftig landbruk i nord, setter i gang en prøveordning i utvalgte kommuner i Nord-Norge med stor andel areal som det ikke søkes tilskudd til. Formålet med prøveprosjektet er å forhindre gjengroing av areal, og målet med prosjektet må være å lage gode systemer og prøve ut ordninger som kan forvaltes på en god måte. Prosjektet og tilskuddsutbetalinger finansieres innenfor den økte rammen på prosjektet på 5 mill. kroner.

10.5 Tilskudd ved produksjonssvikt

Partene er enige om at ordningen med tilskudd til produksjonssvikt ikke er en erstatningsordning, men bidrar til betydelig risikoreduksjon. Det skal være en enkel og effektiv ordning både for myndigheter og produsenter som raskt kan bidra til å redusere økonomiske tap. For å redusere effekten på utbetalingen av flere dårlige sesonger, er partene enige om at reglene for beregning av gjennomsnittlig avling endres slik at søkeren kan de stryke to dårligste og det beste året av de siste syv årene i gjennomsnittsberegningen. Bevilgningen er derfor økt med 2 mill. kroner.

10.6 Tilskudd til Norsk Landbruksrådgivning SA

En sterk rådgivingstjeneste i landbruket er viktig for å bidra til god agronomi, at ny kunnskap og forskning raskt blir tatt i bruk i produksjonen, og at målet om økt selvforsyning, og klima- og miljømålene nås.

Avtalepartene viser til vurderingene om støtten til Norsk Landbruksrådgiving (NLR) i statens tilbud av 6. mai 2024. Avtalepartene understreker at NLR, som en privat organisasjon, står fritt til å utvikle de tjenestene bøndene og andre til enhver tid etterspør. Avtalepartene må imidlertid legge rammer for hvordan de midlene NLR mottar over jordbruksavtalen skal anvendes. Formålet med støtten til NLR er å bidra til et likeverdig rådgivningstilbud til alle bønder i hele landet. Kjerneområdet for støtten som gis over jordbruksavtalen er avgrenset til rådgivings- og kunnskapsutviklingsarbeid innen konvensjonell og økologisk planteproduksjon. I tillegg har NLR en viktig oppgave innenfor fagområdet HMS i landbruket. Det forutsettes at tilskuddet benyttes til å løse de oppgavene som ligger innenfor dette området. NLR må selv prioritere bruken av midlene innenfor den tildelte rammen.

For at det skal være enkelt å identifisere at tilskuddet har gått til formålet med støtten, og at støtten ikke gis til deler av NLRs aktiviteter som er innenfor EØS-avtalens virkeområde, må det etableres et regnskapsmessig skille mellom tjenester der tilskuddet fra jordbruksavtalen inngår og andre tjenester som NLR tilbyr.

Når det gjelder byggteknisk planlegging, er dette tjenesteområdet i dag vesentlig utvidet sammenlignet med det tjenesteområdet som ble overført fra statsforvalteren til NLR i 2010, og der utgangspunktet var at støtte til tjenesten gradvis skulle trappes ned. Etter den tid er det etablert støtte til rådgivningstjenester knyttet til planlegging og byggteknisk rådgiving over investeringsvirkemidlene forvaltet av Innovasjon Norge. Både Tine og NLR tilbyr i dag rådgivingstjenester på dette området.

Avtalepartene er enige om at støtte til byggteknisk rådgiving fases ut, og at NLR etter 1.1.2027 ikke kan benytte tilskuddet fra jordbruksavtalen til denne tjenesten. Bondens støtte til kjøp av byggteknisk rådgivingstjeneste finansieres gjennom investeringsvirkemidlene, der bonden selv velger hvor tjenesten skal kjøpes. Det legges ikke opp til at tilskuddet reduseres som følge av dette, men at frigjorte midler benyttes til tjenester innenfor kjerneområdet for støtten.

Avtalepartene er videre enige om å øke bevilgningen til NLR med 2 mill. kroner til 117 mill. kroner for 2024. Økningen begrunnes i behov for å forsterke NLRs arbeid innen krisebistand. Det forventes ellers at NLRs omorganiseringsprosess vil føre til reduserte kostnader til administrasjon, og

at større deler av tilskuddet dermed kan benyttes til tjenester rettet mot bonden.

10.7 Ringorm

Partene er enige om å bekjempe utbrudd av ringorm ved å gjennomføre vaksinerings. Det settes av 1 mill. kroner til tiltaket i 2024 finansiert med ledige midler og 2 mill. kroner i 2025. Hvilke krav som skal settes til den praktiske gjennomføringen av vaksineringsen, inkl. grunnlaget for utbetaling av kostnadskompensasjon, vil partene komme tilbake til.

10.8 Arbeidsgrupper og utredninger

Partssammensatte arbeidsgrupper:

- Husdyrtilskudd og klimagassutslipp (toårig, nedsatt i jordbruksoppkjøret 2023)
- Gjennomgang av korn- og kraftfôrpolitikken

Arbeidsgruppe:

- Telledato

Utredninger i virkemiddelapparatet:

- Gjennomgang av grunnvilkårene for produksjonstilskudd
- Gjennomgang av markedene for konsumpoteter og industripoteter og avrensordningen
- Utrede alternative finansieringsmodeller for sortsutvikling/kornforedling
- Utrede produsenteide pakkerier for grønt
- Vurdere prinsipper og utfordringer ved å gi RMP-tilskudd til dekning av kostnader som følger av lovpålagte tiltak

Utredning over Klima- og miljøprogrammet:

- Variasjon i dreneringskostnader og kartlegging av øvrige barrierer for at det ikke blir drenert mer

Evalueringer

- Regionalt miljøprogram
- Internationale Grüne Woche (IGW)

Oslo, 16. mai 2024

Viil
Søyland

Tor Jacob
Solberg

Bjørn
Gimming

Undervedlegg 1**Fordelingsskjema**

Tabell 1.7 Fordeling på priser og tilskudd

	Endring, mill. kr
Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	2 216,9
- Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
= Nettoeffekt av tilskudd	2 216,9
+ Målpriser fra 1.7	627,0
= Sum målpriser og tilskudd	2 843,9
+ Omdisponering overførte midler fra 2023	69,0
= Sum til fordeling	2 913,0
+ Endret inntektsverdi jordbruksfradrag	102,0
= Sum	3 015,0

Tabell 1.8 Målpriser fra 1.7.2024

Produkt	Mill. l/kg/kr	Målpris, kr/l/kg	Endring, kr/l/kg	Endring, mill. kr
Melk, ku og geit	1 461,2	6,24	0,30	438,4
Poteter	80,1	6,85	0,25	20,0
Grønnsaker og frukt	4 418,6		3,0%	132,3
Norsk matkorn	204,7	4,73	0,18	36,3
Sum målprisendringer				627,0

Tabell 1.9 Markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	1000 tonn	Målpris, Kr/kg	Endring, Kr/kg	Endring, mill. kr
Hvete, matkorn	181,6	4,80	0,20	36,3
Rug, matkorn	23,1	4,21	0,00	0,0
Bygg	592,1	3,95	0,07	41,4
Havre	282,1	3,82	0,07	19,7
Fôrhvete og fôrrug	143,8		0,07	10,1
Erter til modning	10,0			0,0
Såkorn	65,6		0,09	6,1
Oljevekster (målpris – suspendert)	18,1	7,38	0,20	3,6
Sum korn og oljevekster	1 316,3		0,089	117,2

Tabell 1.10 Endring i råvarekostnader til kraftfôr og matkorn

	1 000 tonn	Andel	Ref. pris, kr/kg	Endring, kr/kg	Endring, mill. kr
Norsk korn til kraftfôr	1046,1	52,4%		0,070	73,2
Kli m.m.	60,6				0,0
Prisnedskrivning norsk korn til kraftfôr				0,070	-73,2
Protein, soya m.m.	384,0	19,2%	4,790	-0,003	0,0
Fett	40,7	2,0%		0,000	0,0
Vitaminer og mineraler	95,6	4,8%		0,000	0,0
Prisnedskrivning importråvarer	370,0			-1,080	399,6
Endret bevilgning frakt korn/kraftfôr					-12,5
Sum råvarekostnad kraftfôr	1 997,10			0,194	387,1
Prisendring matkorn				0,177	
Endret prisnedskrivning				-0,070	
Endret matkorntilskudd				-0,240	
Endret råvarekostnad matkorn				-0,133	

Tabell 1.11 Kap. 1150 og kap. 4150 Jordbruksavtalen, mill. kroner

Post	Budsjett 2024 ¹	Endring	Budsjett 2025 ²	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	10,200	19,300	29,500
50	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond	2 331,553	217,000	2 548,553
70.11	Markedstiltak grønt	40,400	7,000	47,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	254,740	60,360	315,100
70.13	Tilskudd til avrensordningen potet	46,000	2,000	48,000
70	Markedstiltak, <i>kan overføres</i>	341,140	69,360	410,500
71	Tilskudd ved produksjonssvikt, <i>overslagsbevilgning</i>	102,400	2,000	104,400
73.11	Pristilskudd ull	110,700	7,740	118,440
73.13	Pristilskudd melk	975,354	521,428	1 496,782
73.15	Pristilskudd kjøtt	1 737,183	68,024	1 805,207
73.16	Distriktstilskudd egg	6,081	0,000	6,081
73.17	Pristilskudd grønt	311,800	30,952	342,752
73.18	Fraktilskudd m.m.	528,200	31,500	559,700
73.19	Pristilskudd korn	1 860,600	-278,050	1 582,550
73	Pristilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	5 529,918	381,594	5 911,512
74.11	Driftstilskudd, melk og kjøtt	2 796,500	128,613	2 925,113
74.14	Tilskudd husdyr	4 720,230	239,143	4 959,373
74.16	Beitetilskudd	1 886,900	448,007	2 334,907
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567,300	504,752	6 072,052
74.19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006,100	100,000	1 106,100
74.20	Tilskudd til økologisk jordbruk	162,600	6,178	168,778
74	Direkte tilskudd, <i>kan overføres</i>	16 139,630	1 426,692	17 566,322
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	117,075	30,421	147,496
77.12	Tilskudd til frøavl	30,060	5,500	35,560
77.13	Tilskudd til rådgivning	116,000	2,000	118,000
77.15	Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak	60,635	9,000	69,635
77.17	Tilskudd til fellesanlegg for frukt	22,700	4,000	26,700
77	Utviklingstiltak, <i>kan overføres</i>	346,470	50,921	397,391
78.11	Tilskudd til avløsning	1 554,877	17,389	1 572,266
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.	188,700	20,049	208,749
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	38,100	2,800	40,900
78.15	Tilskudd til landbruksvikarordningen	73,292	5,800	79,092
78.16	Tilskudd til tidligpensjonsordningen	60,000	4,000	64,000
78	Velferdsordninger, <i>kan overføres</i>	1 914,969	50,038	1 965,007
Sum kapittel 1150	26 716,280	2 216,905	28 933,185	
Sum kapittel 4150	0,050	0,000	0,050	

¹ Saldert budsjett² Budsjett før flyttinger, kvantums- og konsekvensjusteringer

Tabell 1.12 Post 21 Spesielle driftsutgifter, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Evalueringer, utredninger, arbeidsgrupper (LMD)	2,0	2,0	
IT-utvikling Landbruksdirektoratet	8,2	18,5	-4,0
Justert bevilgningsbehov			23,3
Sum	10,2	20,5	19,3

Tabell 1.13 Post 70.11 Markedstiltak i grøntsektoren, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Kollektiv dekning av omsetningsavgift	40,4	40,4	7,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	40,4	40,4	7,0

Tabell 1.14 Post 70.12 Tilskudd til råvareprisordningen, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
PNS, prognose	254,7	246,4	0,0
Målprisjustering melk			33,0
Endret målpris potet			3,5
Utvidede produkter			32,2
Behov knyttet til produkter uten målpris			0,0
Justert bevilgningsbehov			-8,3
Sum	254,7	246,4	60,4

Tabell 1.15 Post 70.13 Tilskudd til avrensordningen potet, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Potetsprit	22,5	22,5	1,0
Potetstivelse	23,5	23,5	1,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	46,0	46,0	2,0

Tabell 1.16 Post 71 Tilskudd ved produksjonssvikt, mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring
Tilskudd ved produksjonssvikt i planteprod.	99,4	2,0
Tilskudd ved svikt i honningprod.	3,0	0,0
Sum	102,4	2,0
Herav inneværende år		0,0

Tabell 1.17 Post 73.11 Pristilskudd ull

	Mill. kg/stk	Sats, kr/kg/skinn	Endring, kr/kg/skinn	Ny sats, kr/kg/skinn	Endring, mill. kr
Ull	2,500	41,96	3,00	44,96	7,5
Skinn	0,060	70,00	4,00	74,00	0,2
Sum					7,7

Tabell 1.18 Post 73.13 Pristilskudd melk

	Mill. l.	Sats, kr/l	Endring, kr/l	Ny sats, kr/l	Endring, mill. kr
Grunntilskudd geitemelk	18,8	3,46	0,00	3,46	0,0
Grunntilskudd økomelk	42,4	0,40	0,10	0,50	4,2
Pristilskudd ku- og geitemelk					
Sone A	192,2	0,00	0,32	0,32	61,5
Sone B	309,6	0,25	0,35	0,60	108,4
Sone C	221,2	0,58	0,35	0,93	77,4
Sone D	490,2	0,85	0,35	1,20	171,6
Sone E	116,6	0,97	0,35	1,32	40,8
Sone F	45,5	1,11	0,35	1,46	15,9
Sone G	47,6	1,62	0,52	2,14	24,8
Sone H	2,5	2,13	0,57	2,70	1,4
Sone I	14,1	2,41	0,62	3,03	8,7
Sone J	10,8	2,50	0,62	3,12	6,7
Sum pristilskudd melk	1 450,3		0,36		517,2
Sum pristilskudd melk					521,4

Tabell 1.19 Post 73.15 Pristilskudd kjøtt

Kvalitetstilskudd lammeslakt	Antall 12 mnd	Sats, kr/slakt	Endring, kr/slakt	Ny sats, kr/slakt	Endring, mill. kr
Kval. O+ og bedre	883 000	545	10,00	555	8,8
Ikke godkjent klassifisør	3 800	470	0,00	470	0,0
Kjeslakt over 3,5 kg	18 600	0	0,00	0	0,0
Kjeslakt over 5,0 kg	16 300	420	80,00	500	1,3
Tillegg økologiske slakt (herav)	24 000	50	0,00	50	0,0
Sum	903 100				10,134
Grunntilskudd, kjøtt	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Sau og lam	21,1	3,81	1,50	5,31	31,7
Geit og kje	0,4	5,15	1,50	6,65	0,6
Sum	21,5				32,3
Kvalitetstilskudd storfekjøtt					
Kvalitetsklasse O	17,3	5,50	-5,50	0,00	-95,2
Klasse O og O+	37,3		8,20	8,20	305,9
Klasse O+ og bedre	33	10,50	-10,50	0,00	-346,5
Klasse R- og bedre	13,0	0,00	12,00	12,00	156,0
Sum	100,6				20,2
Distriktstilskudd, kjøtt					
Storfe, sau og geit	Sone 1	24,4	0,00	0,00	0,0
	Sone 2	59,7	5,25	0,00	5,25
	Sone 3	18,3	8,05	0,00	8,05
Storfe og Geit	Sone 4	7,1	15,80	0,25	16,05
Storfe og Geit	Sone 5	0,9	16,40	0,50	16,90
Sau	Sone 4	2,4	17,90	0,25	18,15
Sau	Sone 5	0,5	18,40	0,50	18,90
Gris	Sone 4	6,9	6,05	0,00	6,05
Gris	Sone 4 ²	0,7	6,95	0,50	7,45
Gris	Sone 5	0,01	6,95	0,50	7,45
Vestlandet og Agder ¹ Gris		9,1	1,10	0,00	1,10
Justering av sonегrenser Stjørdal					2,0
Sum		130,0			5,4
Sum pristilskudd kjøtt					68,024

¹ Agder, Vestland og Møre og Romsdal² Troms

Tabell 1.20 Post 73.16 Distriktstilskudd egg

	Mill. kg	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Vestlandet	5,765	0,48	0,00	0,48	0,0
Nord-Norge	2,051	1,35	0,00	1,35	0,0
Sum distriktstilskudd egg					0,0

Tabell 1.21 Post 73.17 Pristilskudd grønt

	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr	
Epler, pærer og plommer, kirsebær	Sone 1	3,2	6,95	0,45	7,40	1,4
	Sone 2–4	4,1	8,41	0,52	8,93	2,1
	Sone 5	6,3	13,10	0,76	13,86	4,8
Moreller	Sone 1	0,0	8,68	0,97	9,65	0,0
	Sone 2–4	0,3	10,12	1,11	11,23	0,3
	Sone 5	0,5	14,84	1,58	16,42	0,8
Pressfrukt	8,7	5,45	0,37	5,82	3,2	
Bær	Sone 1–3	4,2	6,86	0,79	7,65	3,3
	Sone 4–5	3,3	11,14	1,21	12,35	4,0
	Sone 6–7	0,1	12,20	1,32	13,52	0,1
Ekstra til industribær	Alle soner	0,9	4,00	2,00	6,00	1,8
Sum distriktstilskudd frukt og bær	30,7				22,0	
Kvantumsgrense						
Tomat	103 400 kg					
Sone 1–3		1,3	5,17	0,45	5,62	0,6
Sone 4–7		2,6	6,61	0,45	7,06	1,2
Slangeagurk	151 800 kg					
Sone 1–3		3,3	3,82	0,30	4,12	1,0
Sone 4–7		1,7	4,65	0,30	4,95	0,5
Salat	220 000 stk					
Sone 1–3		4,9	1,39	0,15	1,54	0,7
Sone 4–7		1,9	1,91	0,15	2,06	0,3
Sum tilskudd grønnsaker	15,7				4,3	
Potet og grønt i Nord-Norge	4,7	2,74	1,00	3,74	4,7	
Sum	51,1				31,0	

Tabell 1.22 Post 73.18 Frakttilskudd m.m., mill. kroner

	Budsjett 2024	Endring
Frakt korn	106,7	10,8
Frakt kraftfôr	196,5	1,7
Innfrakt slakt	215,0	15,0
Frakt egg	10,0	4,0
Sum	528,2	31,5

Tabell 1.23 Post 73.19 Pristilskudd korn

Prisnedskrivning	1 000 tonn	Sats, kr/kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg	Endring, mill. kr
Korn, norsk	1 293,7	1,301	0,070	1,371	90,6
Økologisk korn	17,3	2,411	0,070	2,481	1,2
Oljevekster, lupiner og bønner	14,2	3,168	0,200	3,368	2,8
Økologiske oljevekster, lupin, bønner	0,8	4,378	0,100	4,478	0,1
Fôrerter	6,7	2,035	0,100	2,135	0,7
Økologiske fôrerter	0,3	2,685	0,100	2,785	0,0
Sum norsk	1 333,0		0,072		95,4
– Herav 70 pst inneværende år	933,1				66,8
Importert karbohydratråvare, kraftfôr	370,0	1,08	-1,080	0,000	-399,6
– Herav 50 pst inneværende år					-199,8
Tilskudd matkorn	109,0	0,230	0,240	0,470	26,2
– Herav 50 pst inneværende år	54,5				13,1
Sum					-278,1
– Sum inneværende år					-119,9

Tabell 1.24 Post 74.11 Driftstilskudd, melk og kjøtt

		Antall	Sats, kr per bruk/dyr	Endring, kr per dyr/bruk	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Kumelk AK-sone 2	Foretak	524	286 100	5 000	291 100	2,6
Kumelk AK-sone 1–3–4	Foretak	1 254	286 100	5 000	291 100	6,3
Kumelk AK-sone 5	Foretak	3 982	320 300	24 000	344 300	95,6
Kumelk AK-sone 6–7	Foretak	659	349 000	24 000	373 000	15,8
Geitemelk landet	Foretak	257	302 130	24 000	326 130	6,2
Ammekyr s. 1–4, 6–39 kyr	Dyr	29 247	5 932	700	6 632	20,5
40 og flere kyr	Foretak	377	237 280	28 000	265 280	10,6
Ammekyr s. 5–7, 6–39 kyr	Dyr	46 197	7 912	800	8 712	37,0
40 og flere kyr	Foretak	287	316 480	32 000	348 480	9,2
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser						-75,0
Sum driftstilskudd, melk og kjøtt						128,6

Tabell 1.25 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	1	14	85 993	8 733	0	8 733	0,0
	15	30	62 287	7 111	0	7 111	0,0
	31	50	37 847	5 634	0	5 634	0,0
	51 +		17 385	4 857	0	4 857	0,0
Sum			203 511				0,0
Melkekyr på små og mellomstore bruk	6	23	100 223	2 490	900	3 390	38,6
	24	50	30 613	-2 045	-739	-2 784	29,0
Sum			130 836				67,6
Ammekyr	1	50	105 611	5 596	70	5 666	7,4
	51+		4 346	1 596	70	1 666	0,3
Sum			109 957				7,7
Andre storfe			564 336	1 387	200	1 587	112,9
Melkegeit og melkesau	1	125	25 935	1 719	0	1 719	0,0
	126+		7 869	695	0	695	0,0
Sum			33 804				0,0
Sau	1	75	617 029	1 955	150	2 105	92,6
	76	150	197 968	1 475	90	1 565	17,8
	151+		94 197	211	0	211	0,0
Sum			909 194				110,4

Tabell 1.25 Post 74.14 Tilskudd husdyr

	Fra	Til	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Ammegeit	1	60	9 645	2401	184	2 585	1,8
	61	120	408	1 827	111	1 938	0,0
	121+		146	267	0	267	0,0
Sum			10 199				1,8
Avlsgris Sør-Norge ²	1	35	16 162	503	110	613	1,8
Avlsgris Jæren	1	35	3 672	354	110	464	0,4
Avlsgris Nord-Norge	1	35	1 181	784	110	894	0,1
Sum			21 015				2,3
Slaktegris ²	1	1400	990 149	14	10	24	9,9
Slaktegris Jæren	1	1400	199 851	10	10	20	2,0
Sum			1 190 000				11,9
Verpehøner Sør-Norge	1	1 000	538 652	11	3	14	1,6
Verpehøner Nord-Norge	1	1 000	20 045	25	3	28	0,1
Verpehøner, landet	1 001	7 500	2 759 543	11	3	14	8,3
Sum			3 318 240				10,0
Rugeegg Sør-Norge	1	167 000	11 960 934	0,07	0,00	0,07	0,0
Rugeegg Nord-Norge	1	167 000	0	0,15	0,00	0,15	0,0
Rugeegg, landet	167 001	833 000	39 084 345	0,07	0,00	0,07	0,0
Sum			51 045 279				0,0
Bifolk	1	+	50 490	859	200	1 059	10,1
Hjort over 1 år			4 951	924	200	1 124	1,0
Genbevaring	Storfe		5 918	3910	100	4 010	0,6
	Sau		16 577	310	0	310	0,0
	Geit		846	610	0	610	0,0
	Hest		798	1 200	0	1 200	0,0
	Sum		24 139				0,6
Bunnfradrag 35 pst. ¹		35 %	37 374	6 000	0	6 000	0,0
Beløpsavgrensing				530 000	470 000	1 000 000	-20,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser							-77,0
Sum produksjonstilskudd, husdyr							239,1

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst. tilskudd husdyr og 65 pst. arealtilskudd² Unntatt Jæren

Tabell 1.26 Post 74.16 Beitetilskudd

	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Utmarksbeitetilskudd: Kyr, storfe, hest	275 127	1463	250	1 713	68,8
Sau, lam, geit, kje	1 835 638	416	130	546	238,6
Beitetilskudd: Storfe m.m.	641 132	821	150	971	96,2
Småfe m.m.	2 127 401	91	30	121	63,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-19,4
Sum beitetilskudd	4 879 298				448,0

Tabell 1.27 Post 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd

	Antall dekar	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	9 075 034	285	15	300	136,1
Bunnfradrag, 65 pst. ¹	37 374	6 000	0	6 000	0,0
Arealtilskudd, grovfôr	5 874 811				162,9
Innmarksbeitearealer	1 559 592				0,0
Arealtilskudd, korn	2 971 708				194,0
Arealtilskudd, potet	115 051				5,3
Arealtilskudd, grønnsaker	69 720				5,5
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	40 092				5,2
Kulturlandskapstilskudd økol. grønningsjødsling	3 652				
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-4,3
Sum, AK-tilskudd	9 075 034				504,8

¹ Bunnfradrag produksjonstilskudd fordeles med 35 pst tilskudd husdyr og 65 pst arealtilskudd

Arealtilskudd, grovfôr

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	373 650	50	0	50	0,0
Sone 2	305 932	50	0	50	0,0
Sone 3	591 697	145	15	160	8,9
Sone 4	481 102	165	15	180	7,2
Sone 5 A	1 807 551	360	30	390	54,2
Sone 5 B Vestlandet	1 510 406	405	40	445	60,4
Sone 6	691 140	420	40	460	27,6
Sone 7	113 332	466	40	506	4,5
Sum grovfôr alle soner	5 874 811				162,9

Arealtilskudd, korn

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Sone 1	1 291 175	309	0	309	0,0
Sone 2 og 3	1 132 600	382	60	442	68,0
Sone 4	407 884	422	80	502	32,6
Sone 5–7	140 049	422	100	522	14,0
Arealtak 3000 daa	11 541	309	-309	0	-3,6
Tillegg for hvete	650 000	0	100	100	65,0
Tillegg for protein og belgvekster	90 000	0	200	200	18,0
Sum korn, alle soner	2 971 708				194,0

Arealtilskudd, øvrige vekster

	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr	
Potet sone 1–5	110 883	688	45	733	5,0	
Potet sone 6–7	4 168	1 440	80	1 520	0,3	
Sum poteter, alle soner	115 051				5,3	
Grønnsaker sone 1–5	1–300 daa	39 122	1 450	100	1 550	3,9
	301–	30 093	1 150	50	1 200	1,5
Grønnsaker sone 6–7	1–300 daa	505	2 450	140	2 590	0,1
	301–	0	2 150	100	2 250	0,0
Sum grønnsaker, alle soner		69 720				5,5
Frukt sone 1–4	1–75 daa	8 601	1 980	120	2 100	1,0
	75–	1 829	1 750	90	1 840	0,2
Frukt sone 5–7	1–75 daa	12 400	2 730	150	2 880	1,9
	75–	92	2 500	120	2 620	0,0
Sum frukt, alle soner		22 922				3,1
Bær sone 1–4	1–150 daa	9 940	2 080	120	2 200	1,2
	151–	1 864	1 850	90	1 940	0,2
Bær sone 5–7	1–150 daa	5 259	2 530	140	2 670	0,7
	151–	107	2 300	110	2 410	0,0
Sum bær, alle soner		17 170				2,1

Tabell 1.28 Post 74.19 Tilskudd til regionale miljøprogram, mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring, mill. kr
Fordelt på regionene	1 006,1	1 006,1	100,0
Landet			100,0

Tabell 1.29 Post 74.20 Tilskudd til økologisk jordbruk

Arealtilskudd	Antall daa	Sats, kr/daa	Endring, kr/daa	Ny sats, kr/daa	Endring, mill. kr
Frukt og bær m.m.	2 897	1 825	100	1 925	0,3
Grønnsaker	2 884	1 825	100	1 925	0,3
Potet	770	800	60	860	0,0
Korn	80 040	600	60	660	4,8
Grovfôr	270 301	45	5	50	1,4
Økologisk areal 1. års karens	21 999	300	0	300	0,0
Grønngjødsling	3 652	500	0	500	0,0
Økologisk brakka	1 187	25	0	25	0,0
Sum arealtilskudd økologisk areal	383 729				6,8
Tilskudd til økologisk husdyrproduksjon	Antall dyr	Sats, kr/dyr	Endring, kr/dyr	Ny sats, kr/dyr	Endring, mill. kr
Melkekyr	7 054	4 350	0	4350	0,0
Ammekyr	4 653	3 250	0	3250	0,0
Andre storfe	17 185	730	0	730	0,0
Sau og melkesau	42 608	500	0	500	0,0
Melkegeit	793	353	0	353	0,0
Ammegeit	492	265	0	265	0,0
Avlsgris	297	517	0	517	0,0
Slaktegris	3 673	315	0	315	0,0
Sum tilskudd til økologisk husdyrproduksjon					0,0
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-0,6
Sum tilskudd til økologisk jordbruk					6,2

Tabell 1.30 Post 77.11 Tilskudd til dyreavl m.m., mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til veterinær reiser	65,700	72,300	16,8
Tilskudd til semin	34,600	34,600	5,0
Ringormvaksinerings			2,0
Tilskudd til avlsorganisasjoner	16,775	16,845	0,0
Justert bevilgningsbehov			6,7
Sum	117,075	123,745	30,42

Tabell 1.31 Post 77.12 Tilskudd til frøavl med mer. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til frøavl	20,06	20,06	3,00
Tilskudd til lagring av såkorn	10,00	10,00	2,50
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	30,06	30,06	5,50

Tabell 1.32 Post 77.13 Tilskudd til rådgivning. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Tilskudd til rådgivning	116,0	116,0	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	116,0	116,0	2,0

Tabell 1.33 Post 77.15 Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak. Mill. kroner

	Budsjett 2024	Prognose 2025	Endring
Utvikling av plantemateriale, nordisk	2,400	2,400	0,0
Utvikling av plantemateriale, oppformering	12,875	12,875	0,0
Utvikling av plantemateriale, Graminor	28,760	28,760	7,0
Frukt- og bærprogrammet, Graminor	0,000	0,000	0,0
Kvalitetstiltak settepotetavl	16,600	16,600	2,0
Justert bevilgningsbehov			0,0
Sum	60,635	60,635	9,0

Tabell 1.34 Post 77.17 Tilskudd fellesanlegg frukt

	Volum siste 3 år, tonn	Sats 2023, kr / kg	Endring, kr/kg	Ny sats, kr/kg ¹	Endring, mill. kr
Sum	11 678,3	1,94	0,34	2,28	4,0

Tabell 1.35 Post 78.11 Tilskudd til avløsning

	Antall bruk/dyr	Kr per bruk/dyr	Endring, kr/bruk/dyr	Ny sats, kr/bruk/dyr	Endring, mill. kr
Tilskudd per foretak	6 192	126 580	7 595	134 175	47,0
Melkekyr	203 511	4856	291	5 147	
Ammekyr	109 927	1340	80	1 421	
Andre storfe	564 297	809	49	858	
Melkegeit og melkesau	33 804	1119	67	1 186	
Sau	908 938	557	33	590	
Ammegeit	10 199	722	43	765	
Avlsgris	38 588	1600	96	1 697	
Slaktegris	1 440 049	55	3	58	
Verpehøner, -ender, -kalkuner, -gjess	4 073 493	14,1	0,8	14,9	
Rugeegg	92 071 372	0,09	0,01	0,09	
Hester	25 252	1600	96	1 697	
Avlskaniner	793	399	24	423	
Gjess, ender, kalkuner, livkylling	4 309 472	4,90	0,29	5,19	
Slaktekylling	74 559 291	0,590	0,04	0,63	
Tillegg for økologisk slaktekylling	253 390	1,740	0,10	1,84	
Hjort	7 085	544	33	577	
Utslag av satsendringer	Prognose, mill. kr	Endring, satser pst.	Endring, mill. kr	Utslag av tak, mill. kr	Endring, mill. kr
	1 554,9	6,00 %	93,29	-47,0	46,3
Justert bevilgningsbehov					-28,9
Sum endring tilskudd til avløsning for ferie og fritid					17,4

Tabell 1.36 Post 78.12 Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

	Antall dager	Sats, kr/dag	Endring, kr/dag	Endring, mill. kr
Antall avløsningsdager	185 480	2 450	150	
Gjennomsnittsberegning	185 480	1 017	62	11,5
Utvidelse av ordningen				8,5
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				20,0

Tabell 1.37 Post 78.15 Tilskudd til landbruksvikarordningen

	Antall årsverk	Sats, kr/å.v.	Endring, kr/å.v.	Endring, mill. kr
Tilskudd per vikar	240	305 000	20 000	4,8
Tilskudd til avløserkurs				1,0
Justert bevilgningsbehov				0,0
Sum				5,8

Tabell 1.38 Post 78.16 Tilskudd til tidligpensjonsordningen

	Antall	Sats, kr/pers.	Endring, kr/pers	Endring, mill. kr
Enbruker	507	105 200	0	0,0
Tobruker	85	168 320	0	0,0
Justert bevilgningsbehov				4,0
Sum	592			4,0

Vedlegg 2

Jordbruksforhandlingene 2024

Referat fra forhandlingsmøte 16. mai, kl. 11:00

Til stede:

Fra Jordbrukets forhandlingsutvalg: Gimming, Hjørnegård, Hoen, Fjelltveit, Huus, Johnsrud, Dynna, Solberg, Langeland, Vigdenes, Lunåsmo, Føreland, Klemoen, Saga, Kinn, Fossen

Fra Statens forhandlingsutvalg: Søyland, Bergset, Simonhjell, Lothe, Rød, Krekling, Orlund, Grotli, Nøkleby, Traaholt, Planke

Søyland viste til jordbrukets krav av 26. april og til statens tilbud av 6. mai. Hun viste videre til partenes gjennomgang av dokumentene i forhandlingsmøter 8. til 10. mai. I perioden 11. mai til 16. mai ble det gjennomført sonderinger på lederplan.

Søyland takket forhandlingsutvalgene for krevende, men konstruktive, forhandlinger, og konstaterte at det var inngått ny jordbruksavtale for 2024/2025.

Gimming og Solberg bekreftet at et samlet forhandlingsutvalg ville anbefale de respektive organisasjonenes styrer å godkjenne avtalen, og melde fra til staten om resultatet før proposisjonen om oppgjøret fremmes for Stortinget.

Partene var enige om å møtes etter Stortingets behandling for å utarbeide fullstendig avtaletekst og signerte deretter sluttprotokollen. Møtet var slutt kl. 11:15.

Vedlegg 3**Brev fra finansministeren av 16. mai 2024**

**DET KONGELIGE
FINANSDEPARTEMENT***Finansministeren*

Landbruks- og matministeren

Offl. § 14 første ledd

Deres ref

Vår ref
24/2452 -Dato
16.05.2024**Utredning av jordbrukskonto i jordbruksforhandlingene 2024**

I arbeidet med statsbudsjettet for 2025 vil jeg utrede om det er grunnlag for en ordning med jordbrukskonto etter modell fra tømmerkontoordningen i skogbruket.

Som følge av at forhandlingene om jordbruksoppgjøret pågår, bør forslaget gjøres kjent, slik at det kan være en del av rammebetingelsene i forbindelse med forhandlingene.

Med hilsen

Trygve Slagsvold Vedum

Postadresse: Postboks 8008 Dep, 0030 Oslo
Kontoradresse: Akersg. 40 Telefon: 22 24 41 00 Telefaks:
Org. nr.: 972 417 807

Figur 3.1

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: Departementenes sikkerhets- og
serviceorganisasjon – 05/2024

